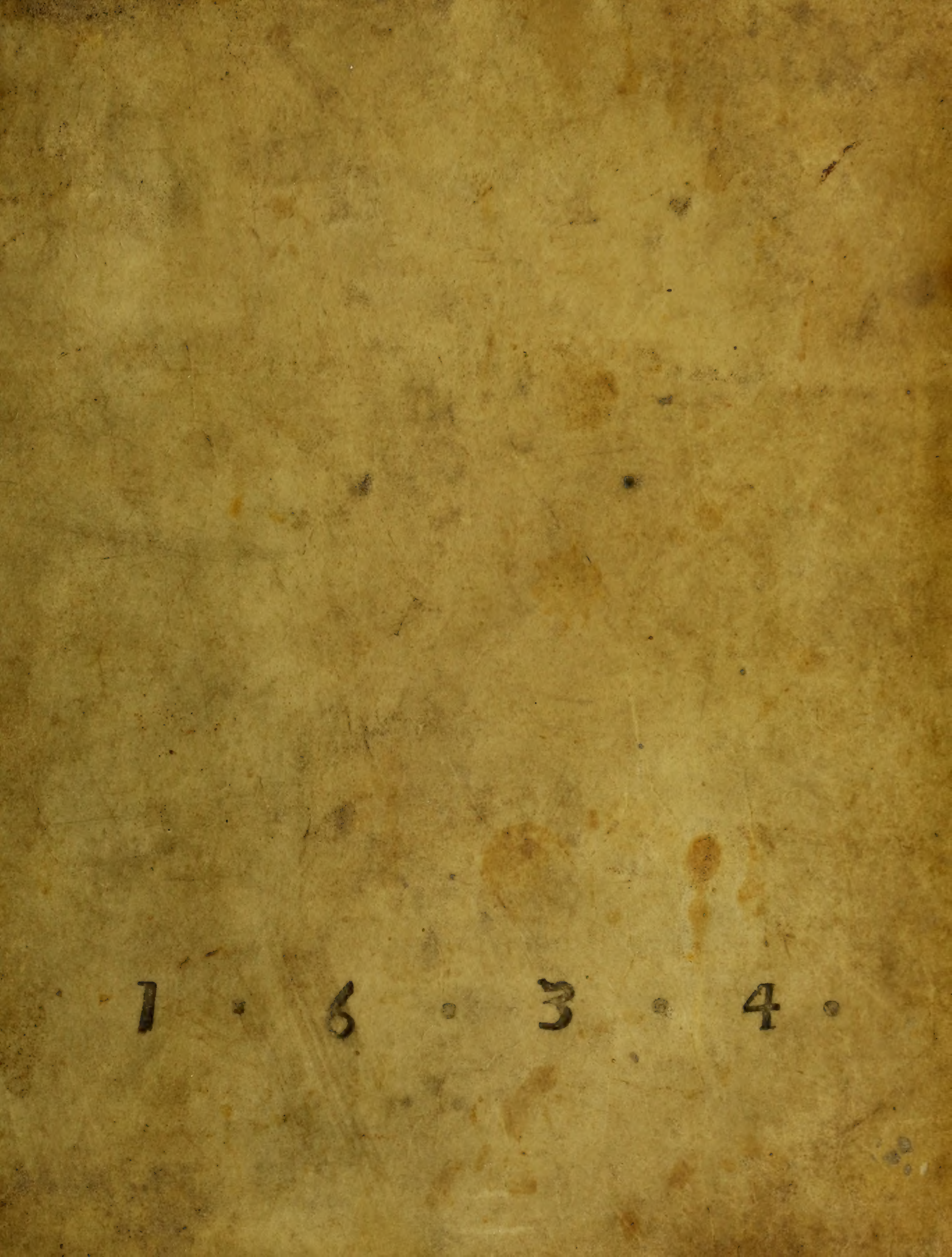

1 · 6 · 3 · 4 ·

D. T. O. M. A.

JOHANNIS TARNOVII,

S. S. Theologiæ Doctoris & in Academia Rostochiensi Professoris,

IN

THRENOS JEREMIÆ

COMMENTARIUS:

In quo textus

Ex fonte hebræo explicatur,

locis S. S. parallelis confirmatur,

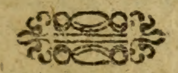
à pravis expositionibus vindicatur,

Usus verò in Locis Communibus ex ipsa scripturâ natis ac probatis indicatur.

JOHANNIS 16, 20.

Ὅτι κλαύσετε καὶ θρηνήσετε ὑμεῖς, ὁ δὲ κόσμος χαρήσεται, ὑμεῖς δὲ λυπηθήσεσθε, ἀλλ' ἡ λύπη ὑμῶν εἰς χαρὰν γενήσεται.

CUM INDICE.

ROSTOCHI

Literis JOACHIMI PEDANI, Acad. Typog. Impensis JOH. HALLERVORDII, Anno 1627.

H

Regi Regum, Domino

Dominorum,

JEHOVÆ

SACRUM.

Lectori Benevolo salutem & pacem à Domino nostro Jesu Christo precor.

ECclesiam, Lector Benevole, vineæ benè plantatæ, probeq́ excultæ non uno sacræ scripturæ in loco comparari, scimus, & sanè valde appositè, si modo animum attendere voluerimus. Sicut enim ibi spectatur ac prædicatur vinitoris industria, dum malleolos serit, vites propagat, campestres mansuefacit, maritat viduas, luxuriantes pampinat & putat, uvas colligit, prelo exprimit, vinaq́ inde expressa sedulò recondit, & contrà folliculos ac feces seponit: ita etiam nobis in Ecclesiæ constitutione commendatur Dei, hujus vineæ sacræ autoris, summa diligentia, dum vites spirituales verbo & sacramentis producit, & illius publico præconio eos, qui sunt longè & extra, advocat, rudes condocefacit, ferocientes compescit, domat super-

 bos,

bos, in ordinem redigit, qui metas vocationis transiliunt, bona opera piorum per ac propter Christum habet grata & accepta, contrà impiorum etiam sacrificia & vel ἑκατόμβας *abominatur.*

Et porrò ut ibi à vitibus expectantur fructus dulcissimi, qui Deum & homines lætificent: ita in Ecclesiæ vineâ Deus requirit, ut, qui in illam sunt translati, fructus Evangelio ac vocatione sua dignos ferant, seq; in verâ vite Jesu Christo, cui sunt insiti, vivere demonstrent.

Quemadmodum verò vinitor, si vites degenerent in labruscas, aut planè infrugiferæ reddantur seu exarescant, ex justo dolore & irâ sepem removet ac vineam vastari à feris permittit: ita quoq; Deus, si pij in impietatem ex destinata animi malitia prorsus prolabuntur, (nam infirmitatem suorum longanimis ille pater tolerat) nec se vel legalibus minis, vel levioribus castigationibus corrigi patiuntur, omnem animum paternum (quod ad illos malos) abjicit, suæ providentiæ patrocinio & protectione, quâ hactenus tuta fuerat hæc vinea sacra, eam nudat, pios, prudentes & pro lege ac grege pugnantes magistratus è medio tollit, ac bellis, rapinis, injuriisq; hostium eam exponit, qui more apri frendentis vastent, dilacerent & contaminent omnia.

Hoc

Hoc Dei judicium videmus in ante-diluvianis, Sodomæis ac vicinis, ipsis Judæis, illo electo Dei populo, imò peculio, omnibusq; Ecclesiis à Paulo in Asia plantatis, & hodie, proh dolor, idem cum irreparabili suo damno jam complures annos experta est dulcißima hæc nostra patria Germania. Dum enim jam ultra centum annos per ministros verbi Ecclesiam suam sedulò informat Deus, quid credendum, quid faciendum, rectè præmonstrat, cum fide opera bona exigit, monet ac movet, ut jure sæpius exclamet, quid ultra facere debui vineæ meæ, quod non fecerim in eâ? *justam ad iram concitatus, quos blandis verbis priùs rectos ad ingenium bonum habere studebat, nec bonitate sua emendabat, nunc duris plagis castigare vel punire velut justus judex terræ pergit, & dum levia ac privata mala cervicem chalybeam vel ferream flectere non potuerunt, ad graviora & publica famem, pestem, & (quod priori utroq; malo ferè gravius, & quicum plerumq; conjunctum est utrumq;) bellum descendit, ignemq; tantum succendit, quo tota Germania, & in eâ etiam hæc nostra Megapolis tantum non planè conflagravit.*

Sicut autem fieri amat (certè debet) ut pro se quisq;, quantum valet & potest, incendium, sicubi illud ortum est, restinguat, ne, si vires sumat, omnia

omnino consumat: ita etiam faciendum omnibus esse arbitror in communi hac grassante flamma, de mediis, quibus illa poßit legitimè exstingui, ut sint solliciti, & quantum in se est, Deusq; dat opus, procurent, ut aurea pax tandem reflorescat, post tot motus ac tumultus, post tot pœnas ac ruinas, regna, ducatus, Respublicæ & ubiq; Ecclesiæ piæ refocillentur, et Christiani preßi paululum respirēt.

Hoc quum mihi etiam ratione officij dictum & datum esse putabam, ut pro meâ tenuitate, (ubi magnates magna tenentur præstare, & doctiores meliora proferre) hoc tantum opus juvarem, visum est, hunc Commentarium in Threnos Jeremiæ publici juris facere, siquidem ut in illis statum urbis & orbis Judaici miserum deplorat, gratiamq; Dei suis popularibus optat, & quibus mediis illa obtineri queat, nempe fide in Deum, vitæ emendatione seriâ, precatione ardenti, &c. ostendit Jeremias propheta, nec dißimulat, murmurando, quiritando, mediisq; humanis confidendo prorsus nil profici: ita in nos quadrare hæc omnia hoc nostro tempore facilè deprehendemus, ubi etiam frustra incusamus alios, quum in nobis ipsis culpa hæreat & justus recte sit primùm sui accusator, *ut habet malæ bibliorum versionis sententia egregia.*

Quid

Quid enim querimur, illa committi sacrilegia, illa perpetrari stupra, illam exerceri sævitiam, quæ ne quidem inter gentes hactenus sint nominata, aut audita? nam illorum nostrorum peccatorum, quæ etiam ne inter gentes quidem nominabantur, atrocitas & multitudo in causa est, & tam lenem ac φιλάνθρωπον *patrem fecit acerrimum & severum judicem.*

Sed non despondeamus propterea animum, benè habet, quod cum Dei justitiâ misericordia ejus currat, & eos, qui converti cupiunt, præveniat, & quod justitiæ ac vindictæ gladius oleo gratiæ tingatur, si pœnitentia à nobis seria agatur, non, ut plerumq; fieri solet, exteriùs tantùm fingatur. In memoriam etiam semper nobis revocemus, Deum malis metas statuere, & identidem ingeminare: ἐάπι ἕως ζῶντε. *Multò minus cor nostrum tantis malis fracti obduremus, aut servorum desperatorum more etiam in pœnis Domino nostro responsemus.*

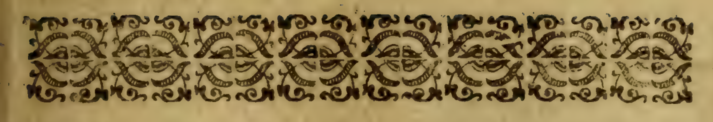
Faxit, ó utinam faxit clemens Jehova, ne illud Salvatoris huc quoq; quadret: Tibiis cecinimus vobis, & non saltastis: lamentati sumus vobis & non planxistis *neq; suavibus verbis, neq; gravibus verberibus estis quicquam correcti, ut peccata plangeretis & vera pœnitentiâ ad gratiæ thronum (qui casti-*

ganti

ganti Deo propositus est scopus) accederetis, & auxilium ac remedium in malis verum monstrari & dari peteretis. Hoc ipsum autem ut fiat, hinc inde in hoc quoq; Commentariolo pro re nata moneo & oro. Utinam possim saltem paucissimos exorare, ut salutis æternæ curam accuratè suscipiant! ita me hujus laboris fructum abundè percepisse existimabo.

Abs te verò, quisquis es, Lector amice, etiam atq; etiam contendo, quia juxta regis sapientissimi præclarum effatum, melius est adire domum luctus, quàm domum convivij, *potiùs quàm alias quæstiones quasdam inutiles & teretismata, mecum hac tempestate hunc threnorum librum rimare, & sicubi à vero me aberrare vides, amicè in viam revoca, illamq; esse nostram in hac vita perfectionem crede, nos nostræ ipsorum & alios suæ imperfectionis posse commonefacere. Ita vale, Deumq; roga, ut Ecclesiæ suæ halcyonia restituat, hactenus afflictos respiciat, & omnibus Christianis, quod bonum est, benignè largiatur. Amen. Rostochij, 4. Sept. anno, quo hoc meditantur pij: hæC te Mpora DeI sVnt In Ira nos VIsItantIs, agatVr pœnItentIa, Ita fIet nobIs gratIa.*

In Thre-

IN THRENOS JEREMIÆ, PROLEGOMENA.

Psalm. 90, 15.

שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה׃

CUr hoc tempore (anno 1624. quando pestis apud nos grassabatur, & bellum imminebat,) Threnos explicare aggrediar, si quis quærit, tempora hæc nostra, uti puto, non considerat, egoq́ , si prolixè ac operosè id explicarem, ocio abundare, imò abuti videri poteram, nimirum quia nobis etiam omnibus dictum putem, ab Apostolo Eph. 5, 16. ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρὸν, ὅτι ἡμέραι πονηραί εἰσι. Redimenda est temporis oportunitas, quia instat dierum calamitas. *Si enim agricolæ, mercatores, milites quæq́ suo agunt tempore, nos longè rectiùs in spiritualibus decet vigilare & negociari, dum tempus est, ut lucrum illud optimum, de quo Paulus Phil. 1, 21. & 3, 7. 8. consequamur. Horsum vocat Deus bonis & malis afficiendo, & hoc notat* יום רעה, *de quo in Prov. 16, 4. Dum enim homines sunt mali malo culpæ, dies sunt mali malo pœnæ, in quo qui verum non habet remedium, quod opponat, desperat; Nos verò novimus illud esse in scriptura, præmonstrante Apostolo Rom. 15, 4. & in hisce lamentationibus, ubi cum Jeremia peccata confitemur, pœnas de-*

Tempori inserviendum.

Et malo quærendum remedium.

 pre-

precamur, gratiam imploramus, consolationem invenimus: Hic itaq; est ille noster καιρὸς, Rom. 13, 11. 2 Cor. 6, 2. consideremus apud animum ἡμέραν πονηρίας, ut quaeramus ἡμέραν σωτηρίας. *Licet enim nondum haec nostra regio vel civitas sit ab hostibus occupata, tamen alias multas in Germania ad exemplum Jerosolymae vastatas esse scimus: & fame ac peste nostram quoq; Academiam esse suis civibus viduatam videmus, ut non sit difficile pleraq; Prophetae lamenta ad nos accommodare. Quod ut fiat & ut agnitâ nostrâ miseriâ accurramus ad Dei misericordiam, haec nunc exponere visum est.*

Sunt hîc tantùm ὑπομνήματα.

Et cum apud Graecos duo sunt scriptorum genera, συντάγματα, perfectiora quaedam opera & elaborata, & ὑπομνήματα seu breves commentarij ex aliorum autorum lectione potissimùm collecti, hac vice hunc posteriorem modum sequi placet, tum quod pleraq; non sint admodum difficilia, tum quod non facilè analysi accuratè possint illustrari; quae, ut fieri amat in iis, qui deplorant suas miserias, prout occurrunt, proferuntur, eademq; saepe repetuntur.

Προλεγόμενα 6.

Ne verò planè illotis, quod ajunt, manibus irruamus in haec sacra elegiaca, paucis pauca quaedam προλεγόμενα attingemus veriùs, quàm exponemus. I. Quis autor. II. Quis liber. III. Quod ejus nomen. IV. Qua ratione sit conscriptus. V. Quando. VI. Quo fine & usu nostro.

I. Quis autor?

Jeremias.

I. Jeremias, qui est autor secundarius (Spiritum Sanctum enim esse primarium ut omnium librorum Propheticorum, ita etiam hujus, praesupponimus cum Petro 2. Epist. 1, 20. 21.) quis sit ipse c. 1, v. 1. sua Prophetia indicat, in quem locum, si

quem

quem prolixitas delectat, videat interpretes. Eum verò conscripsisse Ecclesiæ hunc libellum, non modo I. ex constanti Ecclesiæ Judaicæ testimonio, verùm etiam II. ex ipsa subjecta materia, quam in suis vaticiniis prolixè idem tractavit. III. Genere dicendi. IV. Testimonio Græcorum veterum liquet. Et quoniam, qui id neget, non sit inventus, pluribus id probare est supervacaneũ. Notat nimirum eum, qui Deum exaltat à רוּם *&* יָהּ *præfixo Jod, quo multa nomina propria ab initio formantur. Hinc adeo multi per ἀντονομασίαν quandam factum esse putant, quod Matth. 27, 9. Jeremiæ nomen loco Zachariæ ponatur; cùm qui Dei sit semper memor is eum exaltet, & contrà. Ubi tamen potius cum iis sentio, qui Zachariam fuisse binominem existimant: vel, quod adhuc magis probo, illum locum apud Evangelistam esse ex duobus, uno Jeremiæ, altero Zachariæ loco compositum. Videatur D. Gerb. in Har. pass. L. Glass. in Philolog. sacra l. 1. tract. 2. p. 196. II. Quis liber hic, variant interpretes. Quidam Hebræi cum Josepho & Philone statuunt esse eundem cum prophetia. Fundamentum autem eorum (quod etiam suum postea quodammodo fecit Hieronymus, multiq; alij Græci & Latini patres, ut videre est apud Christophorum à Castro in Isagog. ad Lamentationem Jer. c. 2.) est valdè infirmum, tot saltem esse libros V. T. quot sunt literæ alphabeti hebræi nempe 22. de quo etiam nonnulla in προλεγομένοις in 10. Psalmos, anno 1621. editos.*

2. Quis hic liber.
I. Sententia.

Rejicitur.

Alij hunc librum esse eum, qui in ignem conjectus fuisse legitur Jer. 36, 23. Sed quum reliqua ibidem addita huc non quadrent, in illam sententiam non descendimus.

Refutatur.

dimus. Ibi enim oracula omnia, quæ hactenus Jeremias contra Jerusalem ediderat, continebantur, & postea longè plura addebantur, quorum neutrum hic reperimus, quum non hic habeatur futurarum calamitatum denunciatio, sed deploratio, & omnes hi threni simul editi appareant, quicquid nonnulli de tertio alphabeto postea addito garriant.

3.

Tertiò sunt, qui (quod etiam habet Tremellius & Junius) arbitrantur, has esse illas lamentationes, quas composuit Jeremias super necem Josiæ regis, 2. Chron 35, 25. quæ quotannis repetebantur in Ecclesia Judæorum, ne illa res ipsorum excideret animis, quò etiam trahunt locum Zach. 12, 11. ita tamen, ut occasione necis regis præsentes & instantes calamitates defleverit. Sic Hieron & Josephus etiam censent, nec adeò improbabiliter, cum expreßè dicatur, quod extent illi Threni hodie, etiamq; sit verisimile, propterea etiam adhibitum esse tantum in compositione artificium, ut tantò melius durarent ad posteros. Quæ autem pleriq; alij objiciunt, quod ad tempus hoc non contigerit migratio Judæ, despoliatio, vastatio Jerosolymæ, nil obstat, cum illi non dicunt, tum omnia illa fuisse jam, sed futura esse propheticeq; denunciata fuisset præsertim in exilio & exilio Babylonico, siquidem post Josiam omnia ruere in pejus cœperunt, donec prorsus omnia collaberentur. Neq; adeo firmiter concludit illud, quod ex proœmio quodam à LXX. & Latinis interpretibus addito, quod Jeremias post captivitatem hæc dixerit, obducitur. nam quia antea hoc carmine lugubri præmonebat, & in ipsum urbis excidium supervivebat, quidni quum quotannis in Ecclesia illud repe-

Probatur

1. Obj.

Ref.

2. Obj.

Resp.

repeteretur, maxime eo ipso tempore, quo complementum omnium vidit Propheta, hoc ipsum inculcaret & tantam vastitatem defleret. Quod si asserimus, non opus est, ut citra necessitatem ac fundamentum certum asseramus, fuisse duas lamentationes à Jeremia conscriptas, priorem super mortem Josiæ, quæ periit, posteriorem super excidio Jerosolymæ & Judææ, quæ sit hæc, quæ extat; non enim sunt entia multiplicanda citra necessitatem, ut habet Philosophorum axioma. Hæc autem epigraphe quum in textu hebræo non habeatur, quid illi authoritatis sit deferendum, facile liquet, præsertim, quum quidam Græci & Latini interpretes (de quibus videatur Christoph. à Castro cap. 1. Isagoges) eam non referant, nec geminam propterea agnoscant. Sic in multis Psalmis posuerunt LXX. (si modò illi sunt ejus versionis græcæ, quæ jam superat, autores, quod alii gravissimis argumentis refutant, quibus facile subscribo) titulos, qui tamen non quadrant, nec multùm attenduntur, nisi â vulgatæ versionis defensoribus Papistis, siquidem autor ejus (qui non est Hieronymus) more suo errantem Græcum sequitur. Sufficit nobis scire, Quod sit liber authenticus, quum habeatur in bibliis Hebræis inter quinq; volumina parva, teneatq; inter ea medium locum, & proinde, quum ab Ecclesia Judaica sit receptus, & in arcam Ecclesiasticam repositus, non erit apocryphus, hoc est, interprete Damasceno, οὐκ ἄπεσι ἀπὸ τῆς ἁγίας κρύπτης.

Non fuerunt duæ lamentationes.

Hic liber est authēticus.

Tertiò in prolegomenis nomen ejus *est indicandum, quod habet duplex, unum more Hebræorum à prima voce* אֵיכָה, *ut Hebræi primum librum Mosis* בְּרֵאשִׁית,

3. Nomen Vocatur. אֵיכָה.

ſecundum שְׁמוֹת, *tertium* וַיִּקְרָא, *&c. Imò etiam ipſas majores ſectiones eodem modo appellent, prorſus ad eum modum, quo hodie JCti ſuas leges citant, vel Pontificij Pontificum decreta. Alterum nomen habet à ſubjecta materia, præcipuè apud Rabinos, qui appellant* קִינוֹת *ex 2. Chron. 35, 25. Unde Græci nomen* θρῆνοι *ei impoſuerunt, & Latini Lamentationes dixerunt. Ut autem Canticum dicitur Canticum Canticorum, quum plura ſint in bibliis ſacris Exod. 15. Jud. 5. 1. Samuel. 2: κατ' ἐξοχὴν: ſic etiam, quum plures ſint lamentationes 2. Reg. 1, 18. ſuper mortem Saulis & Jonathanis, ſuper excidium Tyri Ezech. 29, 17. de Juda Maccabæo 1. Maccabæor. 9, 21. his etiam inprimis detur nominis hujus honor, cum ſint etiam de calamitate publicâ & longè maximâ.*

קִינוֹת.

4. Quo modo ſcriptus. Ἀκρόστιχα. Verſus hebraici.

IV. Qua ratione ſit conſcriptus liber, *facilius eſt conjicere, quam dicere. Quum enim tantum operæ impenderit Propheta, ut ad exemplum Davidis in Pſalmis aliorumque, ut videre eſt in Pſalmo 25. 34. 37. 111. 112. 119. 145. Prov. 31. à v. 10. ἀκρόστιχα ſtudioſè confecerit in quatuor capitibus prioribus, ut res ipſa melius carmine ac ligatâ quàm ſoluta oratione deſcribatur, eſt valde veriſimile, hos eſſe verſus quoſdam hebraicos, de quibus ita ſcribit Hieronymus Epiſtol. 115. ad Paulum urbicam. Habes & in Lamentationibus Jeremiæ quatuor alphabeta, è quibus duo prima & ultimum quaſi ſapphico metro ſcripta ſunt, tertium trimetro ſcriptum eſt. Quod ſi cui videtur incredulum, ait idem præfat. in Job. metra eſſe apud Hebræos, & in morem noſtri Flacci, Græciq́; Pindari & Alcæi legat Philonem Joſephum.*

ybum: Vide quæ dicta sunt in titulo Psalmi 7. Id tamen certum est, veterem illum modum componendi carmina hebræa esse hactenus incognitum, quamvis multi frustra in eo declarando sudarint. Hæc affero, ne quis cum nonnullis nimium sedulis interpretibus hic alia abscondita quærat mysteria, quæ nosse nobis non dabitur. Constās est eorum omnium, quibus cor sapit, sententia, ad excellentiam indicandam & memoriam juvandam esse adhibita illa ἀκρόστιχα, quod postea multi alij sunt imitati in aliis linguis, siquidem ut omnia alia, sic etiam Poësis suum fundamentum in sacris habet, ut alibi ostenditur. Sic ut nota offeram, Sedulius suum hymnum, A solis ortus cardine, & apud nos cantatur, das gülden *A. B. C. sic multi jam antea de Psalmo 119. scripserunt, quod sit quoddam sacrum alphabetum, in quo discendum, quæ vera felicitas, & quibus contingat. Obiter, ubi incidi in mentionem Alphabeti, indico à Masorethis (videte hominum incredibilem diligentiam, & vel hinc biblia sacra hebræa non potuisse corrumpi, firmiter concludite, quum omnes literæ sint ita accuratè numeratæ) esse annotatum ad Ezech. 38, 12. esse 26. versus, in quibus sit Alphabetum integrum hebræum, etiam hic & Soph. 3, 8. finales. Videantur ipsa loca apud Buxtorf. in Comment. Critico, & ostendi possunt iis, qui hæc nosse desiderant. Quia autem multi non habent illum librum, juvat hic apponere, Exod. 16, 16. Deut. 4, 34. Ios. 23, 13. 2. Reg. 4, 39. & 6, 32. & 7, 8. 2. Chron. 26, 11. Esdr. 7, 28. Neh. 7, 8. Esth. 3, 13. Eccles. 4, 8. Esa. 5, 25. & 66, 17. Ier. 22, 3. & 32, 29. Ezech. 17, 9. & 38, 12. (ubi & finales) Dan. 2, 45. & 3, 22. Hos. 10, 8. & 13, 2. Amos 9, 13. Soph. 3, 8. (ubi etiam finales) Zach. 6, 11.*

Alphabetum integrum in versu.

De

5. Quando.

De quinto quando ſit hic liber factus, *verbo expediam, tempore ex quo occubuit rex optimus Joſias. Cetera ſupra dilui, & infra, ſi opus eſt, reſpondebo.*

6. Quo fine.

Sexto, quo fine & uſu noſtro *hæc ſint jam proponenda ex iis, quæ initio dixi maximam partem conſtat. Paucis repeto, ut Jeremias hic futuras miſerias vaticinatur, inſtantes & præſentes lamentatur, & oppreſſos ac afflictos conſolatur: ſic etiam hodie impendentes & præſentes clades ſeriâ pœnitentiâ evitare ſtudeamus, & firmis Dei promiſsionibus nos erigamus.* *Sic de libris Jeremiæ pro inſtituti ratione dictum: nunc addo, longè plures ei tribui, ſed quoſdam verè, alios falsò. Verè attribuitur I. liber Prophetiarum, & II. Threnorum, III. qui in ignem eſt conjectus Jerem. 36. IV. qui in Euphratem ſaxo alligato fuit projectus c. 51. V. emptionis & venditionis, c. 32. unde JCti quædam volunt probare. Falsò I. duo libri Regum, eò, quod caput ultimum cum 2. Reg. 25. congruat II. hiſtoria rerum geſtarum in Ægypto 2. Maccab. 2. ubi quidam magno conatu magnas agunt nugas. III. cum Ezechiele Pſalmus 65. & ſolus Pſ. 137, IV. liber Baruch. qua de re Lutherus in præfat. Nunc cum Deo deinceps ad ipſam rem progrediemur.*

Libri Jeremiæ tributi.
Verè.
Falsò.

Argumentum.

Summa.

Quæ mala juſſu Dei Jeremias hinc inde in volumine ſuarum Prophetiarum futura prædixit, ea nunc morte Joſiæ tanquam reliquarum calamitatum

tum primordio, admonitus quum inevitabilia esse cernat, lugubri carmine deplorat, (quod & ipse futurum à se & aliis asserebat cap. *9*, v. 10. *18*. 1*9*. *2*0) & cum suo, tum suorum popularium piorum nomine graviter conqueritur de misero orbis illius & urbis statu, peccata, quibus illum sibi ex justo Dei judicio attraxerunt, tàm publica, quàm privata confitetur, omnes ad seriam resipiscentiam hortatur, iram Dei deprecatur, veniamq́; delictorum orat ac misericordiam Dei implorat, quam & hactenus modum miseriis statuisse ostendit, & deinceps verè pœnitentibus unicum asylum proponit.

Analysis.

De resolutione accuratâ & methodo hujus Threnodiæ non est quod nimium simus solliciti, quum, uti fieri amat à lugentibus, in tanto malo exaggerando totus sit, idem sæpe aliis atq; aliis verbis, non multum curans accuratum ordinem, repetat, crebrasq́; antitheses & aposiopeses adhibeat. Sunt tamen, qui hanc qualemcunque summam capitum & cohærentiam tradunt. Contine- Analysis. accurata hîc non datur. Qualiscunque.

tur hoc libro à Jeremia præscripta Ecclesiæ, cùm lamentatio tam aperta & propria de populi & regni Judaici miseria, c. 1. & 2. quàm figurata de Dei hactenus in hoc malo avertendo denegata, & tamen deinceps impetranda misericordia c. 3. & dialogistica de destructione templi, fame, aliisq; pœnis c. 4. tùm oratio, quæ habet peccati confessionem, & gratiæ Dei implorationem c. 5.

Sed, ut dixi, ubi sensum cujusq; versus verum, & usum legitimum fuerimus in hoc libello rimati, talia suo relinquimus loco. Cap. 1. *In capite I. duas diversas velut lamentationes agnoscimus, priorem à Propheta versibus 11. posteriorem ab ipsa terra Judaica velut vidua à v. 11 esse editam. Alij partes tres constituunt: in c. 1. I. recitantur & deplorantur calamitates. II. recensentur causæ & præcipue Dei justa ira. III. oratio reginæ hujus afflictæ habetur.*

Versus I.] Antitheses. *Ut Jeremias probet, cur ita deinceps lamentetur, causas ejus sui facti producit numero plurimas & pondere gravissimas, easq; per antitheses crebras (siquidem contraria juxta se posita magis elucescunt) illustrat, ac in universum, ubi de pœnis agit, quas deflet, confert cum priore regni Judaici felicitate præsentem ejus miseriam ac calamitatem, ac in hoc quidem versu sunt hæc tria, Regni hujus (de quo velut regina, more scripturæ, loquitur) 1. quondam visa populi frequentia,* Triplex. *2. potentia, 3. opulentia, quibus nunc merito & cum admiratione opponuntur, 1. summa solitudo & vastitas, 2. maxima infirmitas, 3. extrema paupertas. Interrogatione verò & admiratione attentionem excitat, ac prosopopoeia eleganti, dum regnum fœminæ confert,*

illu-

illustrat. Quomodo *nunc* desidet (*quo verbo & contemtus & mali diuturnitas simul indicatur*) solitaria civitas *antea* amplissima populo *Luth.* Wie liegt die Stadt so wüste / die vol Volcks war? *& quomodo ulla ratione nunc similis* facta est viduæ? *illa* amplissima inter gentes, *& quomodo* Princeps inter *omnes* Provincias *facta est* tributaria, *quæq; antea dominabatur splendide, nunc servit adeo miserè, ut ad tributum pendendum cogatur?*

[איכה] *est adverbium cū* ה *paragogico, & quum infra in hoc uno versu tria reperiuntur Jod paragogica, non omnino absq; causa posita esse credamus, sed ad loquentis affectus & rei magnitudinem indicandam. I. enim non potest satis mirari, qui fiat, quod illa Dei sedes Judæa & Jerosolyma ita evertatur, illa, quæ tantum inter reliquas regiones & urbes caput extulit à Deo ornata ut nihil supra. Hæc autem particula quærit tam de modo, quàm de loco, & in elegiis sacris eleganter statim ab initio ponitur, sicut videre est 2. Sam. 1, 18. Ier. 9, 19. Ezech. 29, 17. & infra c. 2.* Sedet. *de voce* יָשַׁב *dictum est Psal. 91, 1. quæ possunt huc accommodari. sedet & jacet dejecta, quæ antea stabat erecta.* בָדָד *aliàs est cum* ל, *ut* בֶּטַח, *& utrumq; tum, quia adverbiascit, rectè omnis generis & numeri (quod aliàs masculinum singulare est) nominibus adjungitur ut h. l. fœminino.* רַבָּתִי *Iod esse paragogicum, accentus indicat, &* רַב *tam magnitudinem quàm multitudinem denotare, ut non modo multam h. l. notet, sed & validam, alibi sæpe dictum est.* עָם *notat plerumq; populum, rarò aliam etiam brutorum congregationem. Vide in Ioel. 1. unde non facile*

איכה

Iod paragogicum

יָשַׁב

בָדָד

רַב

עָם

facile propria significatio deserenda, quod in loco Esa.63. observandum est. Vide Exercit. biblic. lib. 1. p. 438. ed. 3.

אַלְמָנָה

אַלְמָנָה *notat viduam à R. inus. in Cal.* אלם, *quæ in Niphal mutus factus est, eò, quod vidua viro quasi capite suo orbata tum cogatur, quum non habeat quicum familiariter domi loquatur, silere, nec possit agere in judicio, imò obmutescat ob dolorem, quo angitur, ubi repetenda est biblica observatio, quod Resp. seu regnum conferatur cum fœmina, ut dictum est pluribus in Exerc. bibl. edit. 3. p. 339. 344. nunc addo, & si potens est, cum regina potest conferri, & si adhuc nondum fuit subjectum alij externo Domino, virgo, ut Amos 5, 2. est probatum, & si loca biblica modò rectè inspiciantur, regnumq; Israelis ac Iudæ (quorum illud longè ante fuit subactum, & proinde virgo esse desiit) distinguatur, facile potest satisfieri Drus. lib. 16. obs. c. 5. Vidua potest dici regio tripliciter 1. destituta rege vel principe, 2. deserta à Deo, qui Ecclesiæ maritus Ierem. 3, 1. Hos. 3, 2. 3. civibus & incolis spoliata.*

Resp. confertur fœminæ.

Dicitur vidua.

כ

Notat quidem כ *seu sicut esse additum, tum quia Deus piis reliquiis aderat, tum quia non ultra 70. annos erat talis mansura Ecclesia Iudaica.* Intergentes

גּוֹיִם

Nomen גּוֹיִם *sæpe quidem notat alios quàm Iudæos, unde & hi vocant gentes, quicunq; non sunt ex ipsis, ut Græci omnes reliquas nationes vocabant barbaros. Utriusq; rei indicium est hinc inde in Epistolis Paulinis. Perpetuum tamen illud non est, ut vel ex illo solo liquet, faciam te in magnam gentem, in te benedicentur omnes gentes, unde se non excludunt Iudæi. Verum autem hoc erat, quod dicit hoc loco Ieremias, quia antea David & Salolomon multis gentibus finitimis imperabant, ut legere*

gere est 2. Sam. 8. & 10. 2. Chron. 18. 1. Reg. 9. & 10. quæ loca inspiciantur. מְדִינָה *propriè significat regionem, in qua multæ urbes, ut notat Kimchi. quid? si ubi jus & justitia administratur?* da noch gut Recht ist. מַס *significat tributum, à* מָסַס *liquefecit, quod, qui sæpe id pendit, sua bona velut liquefaciat: sicut & in* מִסָּה *possumus cum Kybero alludere ad Missam (nam verè illa habet nomen ex formula solenni, Ite, missa est) quia tributum quoddam exigunt mißifici; non autem est* ἐτυμολογία: *sic Lutherus & alÿ in Dan. c. 11, 38. 39. Deum* מָעֻזִּים *dicunt notare missam, eo autem, quo dixi, modo. aliàs illud vocabulum eam non notat, & aliter ibi usurpatur. Vide tamen Luth. præfat. germ. in Dan. Bell. l. 3. de Rom. Pontif. c. 14. lib. 1. de Missa c. 1. Talia multa alia ob similitudinem quandam solent adduci, in quibus sunt lusus & allusiones quædam, non veræ* ἐτυμολογίαι. *sic germanicum nostrum* Bacchant *quidem à* בָּחַן *hebræo, id est, probavit, rectiùs autem à Bacchor & bacchantibus deducunt. Vide Exercit. bibl. ed. 3. pag. 837. 838. 839. 840.*

מְדִינָה

מַס

Usus I. Quomodo] *Miranda meritò est hominum injustitia & Dei justitia: conferenda est peccatorum atrocitas & pœnarum gravitas, illa vitemus, ut has effugiamus.*

Dei justitia.

II. Desidet] *Deus exaltat & deprimit, in thronum evehit & inde detrahit. Qui itaq; à Deo sunt evecti, studiosè eum colant & venerentur, ut filÿ dilecti, ne ad iram ipse concitetur Psal. 2. & 82.*

Deus colatur.

III. Sola, civitas ampla populo] *Ut Deus populum aliquem multiplicat (uti in Israelitis videre est) ita bello, fame, peste etiam populosas regiones & urbes facile*

à quo populus.

cile incolis evacuat, quod proh dolor hodie experitur Germania.

IV. Similis viduæ] *Quod paterfamilias in domo, id præstat bonus Rex in regno: & ut uxor maritum, ita regnum seu subditi suum observent regem, & pro eo orent.*

V. Amplissima inter gentes] *Si Deus suo populo peccanti non pepercit, nec aliis parcet Rom.11.*

Quomodo.

VI. Quomodo facta est tributaria?] *Sæpe qui sua abutũtur libertate, turpissima divinitus implicantur & premuntur servitute. Ad summam: ut à Deo est omnis regni alicujus gloria, ita ab eo irato est omnis miseria: ut ipse benedicens populo, eum reddit felicem, ita maledicens & pœnas immittens statim efficit infelicem. Notat hic quidam, Jeremiam esse Christi typum deflentis excidium Jerosolymæ Luc. 19. Etiam ita mysticè accommodat. Cum Judæa conferatur anima fidelis, Dei templum & sedes, illa quæ erat plena fide & virtutibus, Act. 6. fit sola & deseritur à Deo, si enormiter peccet, & suis velut civibus atq; amicis destituitur i. e. angelis, imperabat vitijs, quæ cum impiis gentibus possunt conferri. Est velut vidua reprobata à Deo suo viro, non eum invocat, & Diabolo tributum velut pendit, dum ei servit, Rom. 6.*

Accommodatio

II.

Summa.

Vers. 2.] Quemadmodum fieri consuevit, ubi quis in mala incidit, ut ipse suam miseriam deploret, amici autem pleriq; aufugiant: ita etiam hic porrò notatur prius, quam viduata Juda profundit, lachrymarũ maxima copia, & confœderatorum summa perfidia. Quomodo (quæ particula ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *sæpius est hic repetenda ut*

da, ut Psal. 3, 2. declaratum est) *illa vidua* flendo flet (*geminatio enim auget significationem*) *continenter & valde lamentatur, non tantùm interdiu, sed etiam* de nocte, *quæ aliàs concessa est quieti, quomodo nunc plorat, quæ olim hilaris & læta triumphabat. Et ne quis putet esse fictum hunc dolorem, ut cum mulieres oculos terendo miserè vix unam exprimunt lacbrymulam, vide mihi hoc, ita flet, ut* quæq; lachrymarum *descendat* in maxillas ejus, *præq; magnitudine & multitudine in modum guttæ destillet, & in utramq; maxillam exundet. Quomodo exaggeratur fletus à duratione, tempore & copia. Desertio autem ab hominibus* (*nam derelictio Dei etiam v.16. describitur*) *ita depingitur*, nullus eam consolatur ex omnibus amatoribus, *quinetiam* omnes amici *ac confœderati* ejus (*confer v. 19.*) *promissa sua non perficiunt*, perfidè agunt contra eam *longè aliud polliciti* (*hebræum enim verbum* בָּגַד *non malè germanicè redderes*, an einem zum Schelm werden. *vide Mal. 2, 11.*) effecti ejus inimici, *quum debebant omnia amicitiæ officia, quibuscunq; modis possunt, ejus commodis officiunt. Luth.* sind jhre Feinde worden/ *q. eam oppugnent, id quod sæpe fieri videmus, ut qui auxilia promiserant, tempore mali non modo aufugiant, verum etiam ad hostes transfugiant, eosq; contra miseros incitent & juvent.*

בָּגַד

[בָּכוֹ] ו *pro* ה *ponitur, non tamen nudè credo & sine ulla significatione ob commutabilitatem literarum* אהוי*, sed ut indicetur, legi tum etiam posse* בְּכוּ *flete vos, qui hæc auditis, ut excitetur* συμπάθεια, *quia flet illa, ob quam antea lætam multi lætabantur. quinquies autem*

בָּכוֹ

ita

Lachryma.

ita hunc infinitivum scribi per ו *pro* ה *notat Masora. loca ipsa biblica annotantur, Esa.30,19.* דֶּמַע *&* דִּמְעָה *metaphoricè notat guttam, quæ etiam vino vel oleo quoq; tribuitur, Exod. 22, 28. propriè lacbrymam* מִן הָעַיִן הַיּוֹרֵד *in capp. Concordantiarum. ut enim dolore ex oculis lacbrymæ, sic prelo exprimuntur illæ guttæ vel torculari.*

Nox.

Nocte. *Quidam hîc intelligunt noctis nomen metaphoricè pro magna calamitate, quæ summum horrorem incutit, ut nox, cui opponi solet dies, i. e. res prosperæ, Iob. 34, 20. 25. Quidam de illa nocte diei noni mensis Iulii, qua diruptis muris fugit Rex Zedekias & urbs capta est 2. Reg. 25. Ier. 52,7. sed rectiùs de continuatione per omnem noctem accipimus, ut in Psal. 6,7. dictum est. Ut enim meditationi nox libera à strepitu est accommoda Psal. 1, 2. sic etiam luctui, quum liberè tùm flere nullo interpellante liceat. De amicorum verô perfidia dictum est in Obadj. v. 7.* לָהּ *vero quum h. l. bis extet, sitq; fœmininum, obiter paucißimis dicam de vero sensu (non enim jam id ago, ut diversas multas opiniones adducam)*

Jer. 33, 16.

loci Ier. 33, 16. וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָא־לָהּ יְהוָה צִדְקֵנוּ *sensus est, quem etiam præter Tremellium D. Gerhard. T. 1. habet & D. Helvicus, qui, cum exposuerat,* & hic, qui vocavit eam, *Jerosolymam puta, ut sit ipsius Ecclesia per verbi prædicationem,* est Jehova Justitia nostra, *puta, quem ita etiam pii vocant, & pro vero Jehova habent, Jer. 23, 6. addit: Hanc esse veram sententiam & genuinam significationem vocum, nullus unquam Diabolus negabit. Jure puta, aliàs multi; atq; ita uterq; locus probat Christi divinitatem, quia utrobiq; vocatur Jehova non civitas*

tus in hoc ultimo loco, ut volunt Photiniani, quibus Piscator & nonnulli infelices conciliatores viam sternunt, q. id nomen obtineret optimo jure, eò quod sit corpus Christi, q. ullo modo hoc fieri posset Deus verus, vel per naturam, vel per unionis gratiam, ut hoc germen Davidis. Vulgatus interpres & multi alii cum eo torquent textum authenticum, qui satis clarus & perspicuus. Locus Ezechielis nihil hunc impugnat, quia Jerosolyma ibi non simpliciter Jehova, sed Jehova ibi, *scil. est, ipse verus Deus ibi est, dicetur de illa. Hic est sensus genuinus ejus loci c. 48, 35. quem multi suis commentationibus magnis potius obscurant, quàm explanant. Ut enim verus Jehova ob gratiosam præsentiam dicitur Israëlitarum vexillum Exod. 17, 15. quando altare ita appellatur, ita h. l. Conferat, qui potest, utrumq; locum Jeremiæ, in textu authentico: inveniet longè diversa, quæ tamen ad unum finem tendunt, ut demonstretur, Christum esse verum Deum & nostri justificatorem unicum. In textu etiam hebræo hic observandum, cum* אָהַב *quod significat dilexit, &* אֵיֵב *inimicus fuit, tantùm mediæ literæ differant, indicari, facilè ex amico posse fieri inimicum, qui postea bis inimicior est,* so ist der Haß zweimal grösser als die Liebe. *vide Amnonis exemplum 2. Sam. 13, 15.* י *enim significat 10. in* אֵיֵב, & ה *quinq; in* אהב, *bis quinq; vero sunt 10. proinde amico ne nimis fidas, & ita habeas, ut fieri posse inimicum putes.*

Ezech. 48, 35.

אָהַב
אֵיֵב

Usus] 1. Quomodo continenter flet nocte] *Qui non vult tempore gratiæ monitus deflere & deprecari sua flagitia, cogitur tempore iræ deplorare & lamentari sua supplicia. Isti flentes beati Matth. 5, 4. Luc. 6, 21. & 7.*

Fletus duplex.

& 7, 38. hi plerumq; desperati Prov. 1, 28. Es. 1, 15. Psal. 18, 42. Job. 35. 8. 12. quia lacrymæ tales tantum in maxillas descendunt, non ad Deum ascendunt, Sirach. 35, 16. 19.

II. Nullus amicorum solatur eam] *Dolor augetur, ubi nullus est, qui soletur, Psal. 22, 12. & 38, 12.*

Amici. *III.* Amici ejus facti sunt inimici]

Nulla fides unquam miseros elegit amicos.

quò multa alia egregia dicta ex naturæ luce possunt trahi. Verum enim est.

Tempore felici multi numerantur amici,
Cum fortuna perit, nullus amicus erit.

Ezech. 16, 37. & 23, 22. Mysticè. *I. Anima in infernum detrusa flet in æterna nocte, diaboli & antea amici in vitiis, nunc sunt ejus inimici in suppliciis. II. Homo ignorans voluntatem Dei in nocte ambulans, nullum habet, qui eum soletur. ubi in malum incidit, nullam lucem videt, deserunt, amici qui fuerunt in nequitia, perditum in miseria, unus potator accusat alium, amatores scorta, & hæc illos vicissim, prædo unus alterum, &c. tu me impulisti, invitasti. Illis autem, qui de die ambulant justè & castè Rom. 13, 13. in tenebris lux oritur Psal. 112, 4.*

Summa. *Versus 3.] Quæ hactenus dixit & deflevit, figuratis verbis utens Propheta, eadem nunc repetit paucis*

Migratio. *propriè: ea verò sunt hæc quatuor, afflictionis magnitudo, servitutis amplitudo, solatii denegatio, hostium persecutio. Quomodo* migrat *& deportatur in captivitatem* Juda propter afflictionem, *qua ipsam antea afflixerant hostes, dum eam tandem expugnarunt, & pro-*

pter

pter amplitudinem servitutis, *dum prorsus servituti mancipatur. aliàs enim, quum populus alieno imperio subditur, tolerabilibus conditionibus hoc impetrat, ut tributum pendens in suis sedibus maneat; verùm populus Judaicus ut tantò duriori servitute prematur, in Assyriam abducitur. vide v. 5. sub finem. Luth.* Juda ist gefangen im elend vnd schwerem dienst. & ipsa *nunc* residens *ac habitans* inter gentes, *quæ erat Dei plebs ac à gentibus separata*, non invenit *ullam* quietem, *& à dolore & à labore, nam abyssus abyssum invocat, & malum malo contiguum, siquidem omnes* persequentes eam *ac malum ei machinantes aut contra eam molientes, de spe sua non decidunt*, sed assequuntur eam *&, velut feram venatores conclusam, capiunt & angunt* inter angustias (בֵּין הַמְּצָרִים) *ita ut una hinc, altera illinc circumstent, veluti si quis inter duas macerias, vel in angiporto non pervio, unde nequit effugere & facile constringitur, deprehendatur.*

[*In primo commate admodum variant interpretes. Chaldæus id vult dici, ex pœna talionis, Judam in servitutem abduci, eò quod ejus homines nimis duriter afflixerint viduas & pupillos, nimisq; gravi servitute presserint suos famulos, atq; ita eos migrare propter antegressam crudelitatem suam ipsorum. Verùm alij Prophetæ longè graviores causas, nempe idololatriam, fiduciam in exteros reges, &c. aßignant. Tremellius non de violenta abductione accipit, sed quod incolæ regni sponte sua diffugerint pertæsi calamitatum. Sed vix admittit hanc explicationem membrum ultimum, verbum hebræum* בָּשַׁב *&* בָּרַח, *quæ si obtineret, esset* hic

quænam hîc intelligatur.

hic optima allusio in voce מְצָרִים *ad nomen ipsum* מִצְרַיִם.

[גָּלְתָה *ut antea urbs vidua, versu 1. sic nunc regio comparatur fœminæ, ut ibi dictum est: qua de re videndus etiam R. D. Kimchi sub finem 4. capitis Hoseæ, ubi ostendit & in singulari, propter unitatem regni, & in plurali ob multitudinem incolarum, & in genere masculino, quia dicitur* עַם *& fœminino scripturam loqui, & sæpe in uno versu (ubi se valde torquere solent interpretes, qui hæc ignorant)* עֲבַר עֲבוֹדָה *præcipue tria significat, nempe cultum 1. Dei, quo pertinet, quod Rabbini idololatriam* עֲבוֹדָה זָרָה *nuncupant. 2. hominis servitutem. 3. agri Psalm 104, 14. 23. De reliquis verbis Hebræis dictum est in explicatione Psalmorum, unde petantur.*]

עָבַר

Exilium.

Usus I. Migrat Juda] *Qui nolunt Deum colere in suis sedibus, coguntur miserè vivere in exteris gentibus.*

Servitus.

II. Propter servitutem] *Qui abutuntur suo à Deo sibi concesso imperio, coguntur tandem aliis inservire.*

Quies.

III. Non invenit quietem] *Qui in Deo non habet repositam salutem, nusquiam invenit quietem, Psalm 62.*

IV. Qui persequuntur, assequuntur eam.] *Qui hostes à Deo armati veniunt, feliciter omnia expediunt. Mysticè hæc ita possunt accommodari. Qui homo non vult Deum colere, in Diaboli captivitatem & servitutem trahitur, ubi (quæ sola à Christo datur Matth. 11, 25.) nullam invenit quietem, & si quià Deo rece-*

Diabolo traditus.

dunt, hos diabolus persequitur, & inter duas macerias securitatis ac desperationis assequitur.

Versus 4.] *Duo, quæ statim sub initium deplorabat Jeremias, nunc denuo exaggerat, nempè I. Ecclesiæ devastationem. II. Reiq; pub. ac judiciorum sublationem. Quomodo* viæ Sionis lugent, *quæ ducunt per montes, in quibus illa sita, atq; adeo quia sunt angusta & paucæ, à multis eò tendentibus teri solebant: eæ per metaphoram quandam illustrem dicuntur lugere, sicut & alia inanimata, Amos 1, 2. Quid verò hoc adeo dolendum, dicat quis? quia hoc per illud signum simul innuo, quod cultus Dei sit desertus, imò cum populo sublatus, & proinde omnia luctu plena, unde lætitiæ omnis dator abest, aut ubi non colitur,* eò quod nulli veniant ad statam solennitatem *festorum, maximè illorum trium, quæ omnes oportebat celebrare, Exod. 23, 14. Deut. 16, 16. Et hæc ad religionem cultumq; divinum spectant: neq; verò jus administratur in statu politico, neq; ulla judicia celebrantur, quæ solebant peragi in portis, in quibus olim curia & munitiones summæ, 2. Sam. 15, 2. & 18, 4. & 19, 8. vide quæ dicta in Psal. 9, 14. Obadj. v. 10. Gen 34, 20. Ruth. 4, 1. 10.* omnes portæ ejus, *Jerosolymæ, metropoleos regni Judæ,* sunt desolatæ, *ob cultum Dei sublatum,* sacerdotes ejus *sunt suspirantes seu ex intimo corde* gementes, *ob civitatis vastitatem,* virgines ejus, *ad quas non minima illius cladis pars pervenit,* sunt mœstæ: *ad summam,* ipsa *tota Jerosolyma* amaritudini est sibi, *luctu contabescit, amarissimo dolore se conficit, omnemq; vitam deinceps sibi fore injucundam & acerbam existimat.*

Summa.

Viæ lugent.

Solennitas festorum.

Portæ.

צִיּוֹן

[דַּרְכֵי צִיּוֹן *Luth.* die Strassen gen Zion / *nomen habet iste mons excelsus à voce* צִיּוֹן *quæ notat aridum locum, & duo notat, cum sit typus Ecclesiæ, Psalm 2, 6. quod Ecclesia in his terris velut in siccitate, omnis generis miseriis prematur, quæ tamen studiis & animis suorum civium sit cœlo proxima & excelso loco sita. Quando viæ lugere dicuntur, quidam non modo id indicari volunt, lugere eos, qui videant nunc solitudinem, quum conferunt priorem frequentiam, verùm etiam, quod gramen produxerint, ut lugentes comam longam, ubi à Castro fallitur, dum vult refellere, quod totonderint de more infideles, non de jure fideles, &c.*

Viæ quomodo lugeant.

מוֹעֵד עֵת זְמָן

[*In textu hebræo est peculiaris quædam constructio* בָּאֵי מוֹעֵד *quasi dicat, venientes festi, ut apud latinos, fugitans litium, &c.* מוֹעֵד *à* יָעַד *indicere certum locum & tempus: & differt ab* עֵת *quod est* καιρὸς *tempus oportunum* זְמָן *tempus certum & destinatum rei cuicunq; præcipuè politicæ Eccles. 3, 1.* מוֹעֵד לְכֹל זְמָן וְעֵת *rei Ecclesiasticæ, vel ejus, quæ ad gubernationem spectat. Quandoq; tamen hæc distinctio non observatur Drus. l. 2. animadver. c. 2. ad solennitatem, i. e. templum, quomodo putat usurpari Psal. 74, 4. 8. prius tamen præfero, quia est magis tritum.* שׁוֹמְמִין *est terminatio Chaldæorum, quia vastatio facta erat opera eorum.* כֹּהֵן *notat non modò sacerdotem, verum etiam præfectum regium, satrapam, principem. in exerc. libl. p. 58. in sacris contra Bell. in Psalm. 99, 6. quasi Moses fuisset sacerdos, & Gen. 47, 22. unde solet probari (nam aliàs rem ipsam non disputo) liberos esse sacerdotes ab oneribus & collectis de jure. 1. nondum firmiter est probatum ibi*

כֹּהֵן

Gen. 46, 22.

voce

voce כּוֹהֲנִים *intelligi ſacerdotes, quum præſides rectiùs intelligantur ob ſubjectam materiam. 2. illi ſacerdotes erant idololatræ, niſi ex jure naturæ velis argumentari & à minus ad magis, non ut vulgò fit, à pari. 3. non legis vigor, ſed regis favor, non ſtatutorum, ſed erat peculiaris regis gratia & privilegium, & id tandem hinc poteſt probari, quod regib9, aliisq́; liceat quoſdã excipere.* כֹּהֵן *ait R. D. Kimchi, notat, miniſteriũ peragere cum magnificentiâ,* ein hohes Ampt bedienen. נֶאֱנַח *eſt propriè ducere ſuſpirium teſte R. D. K. præ anxietate cordis* בְּתוּלָה עַלְמָה, נַעֲרָה בְּתוּלֹתֶיהָ *quomodo differãt illa tria vide Joël 1, 8. 1. ætate & conditione plerumq́;* eine junge Dirne *pediſſequa, etiam maritata vel fœmina, quæ viro fuit, Ruth 2, 5. 6. 2. virginem incorruptam, quam nullus hominum, viro fuiſſe, poteſt demonſtrare. 3. eſt viripotens, matura viro tam innupta quâm nupta modò. Unde quorundam illa compoſitio, quod hæc ſit* בְּתוּ לָהּ *cui adhuc ſignum, quæ ſit integra & plane intacta, falſiſſima eſſe deprehenditur & nugatoria, non abſimilis illi: Eraſmus quaſi eras mus vel errãs mus.* נוּגוֹת *explicui etiam ex Latino Sophon. 3, 18. ubi de hac voce* נוּגֵי *vide. refutari inde poſſunt Riberæ aliorumq́; nugæ.* מַר, *id eſt, amaritudo, quæ etiam inde nomen habet. Hieronymus tamen non malè notat, quod abſtractum hoc loco pro concreto ſit poſitum exaggerationis cauſa, Hagg. 2, 7.*

נֶאֱנַח

נַעֲרָה

עַלְמָה

בְּתוּלָה

נוּגוֹת

מַר

Uſus I. Viæ Sionis lugent, nulli veniunt ad ſolennitatem] *Quando cultus Dei in aliqua regione vel urbe negligitur, tandem juſto Dei judicio, ut neq́; illum exercere liceat, affligitur.*

Feſta.

II. Portæ ejus deſolatæ] *Quando à judicibus malè*

Everſio Reip.

malè administrantur judicia, à Deo irato evertitur tota respublica.

Sacerdotum dolor.

III. Sacerdotes ejus suspirant] *Quum ministri verbi nolunt apud peccatores hortationibus suis instare, tandem coguntur & ipsi ob pœnam, quam accelerat ipsorum negligentia & auditorum malitia, suspirare.*

Virgines.

IV. Virgines ejus mœstæ] *Quum multæ virgines delitijs deditæ non curent admodum pietatem, sentiunt vel inprimis in bellis publicam calamitatem.*

Accommodatio.

Mysticè, *Christus via ad arcem cœli luget, ubi paucos frequentare templum videt. Viæ etiam notant diversas vivendi rationes, quæ omnes ducunt ad solennitatem gaudiorum cœlestium, si bonæ & fidei lumine illustratæ: nemo enim, cujuscunq; sit conditionis, excluditur, modo non infidelitate retardetur. Portæ justitiæ desolantur, ubi vitia frequentantur. Sic quando impietas grassatur, nulli sunt spirituales sacerdotes offerentes Deo preces 1. Pet. 2. Apoc. 1. nullæ virgines, Apoc. 14, 4. hoc est, immaculati, qui hoc mundo se non polluunt.*

Summa.

Vers. 5.] *Tria solent augere hominum hosti subjectorum dolorem, quando hostes suos florere, Deum ipsum affligere, & liberos abduci vident: illa hic conjunguntur & deplorantur, 1. hostis invadentis terram sanctam felicitas. 2. Dei irascentis severitas. 3. Parvulorum captivitas.* Facti sunt hostes ejus in caput, *i. e. evaserunt superiores, hostiumq; potiti illis imperant (quod notat hebraismus* הָיוּ לְרֹאשׁ*) ex comminatione legi addita, Deut. 28, 13. 44. jam illi dominantur, cui erant subjecti, vide Psal. 18, 44. & 66, 12.* Inimici

cjus

ejus tranquillè & prosperè agunt, *nullaq; cum miseria conflictantur, commodè & nullo negotio Judæam occupant, nullum paßi damnum, quia à Jehova armantur, & idcirco illi sunt elati ac beati,* quia Jehova *justo suo judicio* mœstitiâ afficit illam propter amplitudinem *& multitudinem* defectionum ejus, parvuli ejus abeunt in captivitatem coram hoste, *nulli parcitur, aut sexus, superiori versu, aut ætatis causâ, hoc versu, & hoc valde auget parentum calamitatem, siquidem* τὰ μὲν οἰκήια ἦν μείζω κακὰ ἢ ὥστε ἀνακλαίειν *Herodot, lib. 3.*

[הָיוּ לְרֹאשׁ *vide Drus. cent. 1. Misc. c. 1. Buxtorf. l. 2. c. 14. reg. 2. p. 454. ab hoc autem genere loquendi multum differt* בְּרֹאשָׁם *Mich. 2, 13. ubi vide & exerc. bibl. p. 450. ed. 3. & adde locum insignem, qui illum explicat Amos 6, 7.* בְּרֹאשׁ גֹּולִים *Luth. h. l.* schweben empor. *illud Amos* darumb sollen sie nun fornen angehen / vnter denen die gefangen weggeführet werden/ & *Mich. 2.* der HErr fornen an/ *vide etiam notas ad Mich. 2. Emphasis vocis* צָר *habetur Psal. 3, 2.* שָׁלוּ *Luth.* Jhren Feinden gehets woll. *à* שָׁלָה *quievit, tranquillus fuit, in portu navigat. Inde* שִׁיל *secundina, quod fœtus in eâ placidè quiescat, Gen. 49, 10.* הוֹגָה *vulgatus malè, quia Dominus locutus est super eam, quasi esset* הָגָה עָלֶיהָ *Luth.* Der HERR macht sie voll Jammers. *De voce* עוֹלְלִים *Psal. 8, 3. inde nostrum* Lallen *juxta quosdam, & Græcum* λαλεῖν.

Esse in caput. Mich. 2, 13.

שָׁלָה

Usus I. Facti sunt hostes ejus in caput] *Deus judex hunc deprimit & illum evebit Psalm. 75, 8. Et ubi*

Deus evehit.

ubi à Deo est deflectio, non multò post sequitur subjectio.

ab eo est felicitas,

II. Inimici ejus tranquillè agunt) *Quædam felicitas est à Deo, ad pœnitentiam invitante, quædam pietatem remunerante.*

& malū.

III. Jehova mœstitiâ afficit] *Non est malum in civitate, quod non contingat ex Dei voluntate, Amos 3, 6.*

IV. Parvuli ejus abeunt in captivitatem] *Externa mala sæpe totam involvunt posteritatem eorum qui non reveriti sunt Dei severitatem, Exod. 20, 5.*

Diabolus

[Mysticè. *Verè hostis ἐχθρὸς ille Matth. 13: & שָׂטָן, Zach. 3. fit in caput hominis, quando hic Dei excutit imperium, 2. Timoth. 2, 26. & dum in vitijs homines ei parent, ipse agit tranquillè, Luc. 11, 21. & idem Diabolus bonum propositum ac cogitationes velut parvulos statim interficit, ne ad actum vel maturitatē perveniant, quò solent multi trahere illam Pharaonis molitionem Exod. 1. qui mares necabat, fœminas vivere sinebat, sic malas cogitationes hic fovet, pias extinguit.*]

Summa.

Vers. 6.] *Duo sunt hominibus in mundo magnis valdè cara, nēpe, quâ sunt ornati, gloria, & quâ sunt armati, potentiâ. Proinde Judæi hoc ferent longè gravissimè & molestissimè, quod qui utrâq; alijs populis antecellebant, sibi nullū decus, nullū robur restare cernant, dum ita vicem eorū dolet Jeremias.* Et excedit à filia Sionis, *quæ similis est filiæ parentibus caræ, virgini pulcræ & honoratæ, & illi, quæ adhuc est in ætate florida,* totus decor ejus, *quicquid ornat eam, ut virginem pulcræ vestes,*

Filia Sion.

monilia, κειμήλια, &c. vide Ezech. 16, 9. & seqq. hoc explicatum prolixius, in statu Ecclesiastico templum & cultus Dei, in œconomico opes, ædes, in politico autem splendor & potentia regum, quia sunt principes ejus, *qui antea, quum erant vicinis formidini, leonibus similes,* velut cervi non invenietes pascuum, *sed hinc inde discurrentes famelici, quando à venatore agitantur, sic ipsi duces* abeunt absq; virtutete *& viribus, quibus se defendant contra hostes,* coram persequente, *sup. vers. 3.*

Filia. Hebraicè dicitur בַּת *quasi* בְּנַת*, unde etiam dagesch ob extrusum* נ*, si sequantur affixa ut* בִּתִּי *in lib. Ruth sæpè. Id nomen habet à* בָּנָה *ædificavit, quia filius est quasi ædificium quoddam patris, quod videri potest apud Plautum in Mostell. scenâ: Recordatus, &c. Filiam autem Sion Jerosolymam ideo vocari dicunt Hebræi, quod ipsa urbs monti Sion magnam partem subjecta sit, ut filiæ matribus adhærent. vide infra ad c. 2, 1. Sed hoc non valet in reliquis, quando dicitur filia Edom, Babel. Rectius igitur populus in ea accipitur, ut volunt patres quidam & Chaldæus. Rectissimè tamen per similitudinem ita dicitur, ut indicavi.* אַיָּלִים *notat cervos, vulgatus autem legit* אֵילִים *sine punctis, i. e. arictes, imo suo more à LXX seu Græca versione errorem hausit, cujus autor perperam legit & vertit, ὡς κριοί. ex* אַיִל *fit* אֵילִים *ut* זַיִת זֵיתִים *quod hic non legimus, idcirco discat rectiùs nomina prius formare, quàm suam versionem conetur probare Jesuita à Castro. Annotat R. Salomo Jarchi & Masora* רוֹדֵף *nunquam scribi cum Vau plenè, nisi h. l. ubi plena & magna persecutio intelligitur.*

בַּת

Filia Sion

רוֹדֵף

Deus aufert dona.

Usus I. Excedit è filia Sionis decor ejus] *Quando homo Dei dona in se collata non agnoscit, ipse sua bona reposcit, Hos. 2, 5. 6. Ezech. 16, 39.*

Principes impii feris similes.

II. Sunt Principes ejus ut cervi] *Ut cervi fugiunt coram canibus & venatore, ita principes mali & impii tandem bello implicati fugiunt coram militibus & hoste: illi non subsistunt, sed de latibulo circumspiciunt, neq; hi resistunt, sed in locum tutiorem relictis suis avitis sedibus avolant, idq; propterea sæpè, quod antea crudeliter suis imperarunt, ut leones vel ursi, vel bona aliorum rapuerunt ut lupi, vel in flagitijs quidam se volutarunt, ut sues, vel in libidine similes fuerunt equis.*

III. Non invenientes pascuum] *Juxta illud Prophetæ, Esa. 33, 1.*

Canis Æsopicus.

Væ tibi qui spolias, nam mox spoliaberis ipse.
Ita multi dum nimium appetunt, etiam suum amittunt.

Fortitudo.

IV. Abeunt absq; virtute] *Fortitudo omnis est à Deo, qui aut pios ex gratia, vel etiam impios in peccatores armat ex ira.*

Anima cõfertur Sioni.

Mysticè. *Anima fidelis est velut filia Sion, à Deo amata, merito Christi, & virtutibus ornata, toto autem suo illo decore exuitur, quum fide destituitur. Eadem si suæ miseriæ considerationem instituit, ad Deum velut cervus ad aquas anhelat, Psal. 42. sine eo enim non invenit pascuum, Psal. 23. & 73. sine eo ab hoste vincitur, cum eo autem eluctatur. Anima est velut sponsa Christi Cant. cum eo copulatur & unum fit spiritualiter, Ephes. 5. Hos. 2, 19. sed per idololatriam deficit, &*

ſit adultera. hinc toties idololatria adulterio confertur, præcipuè in Hoſea, unde multi loci prophetici poſſunt explicari. huc reliqua de libello repudii, de immunditia, de muneribus, &c.

Verſus 7.] *Lugentes ſæpe inter ſe conferunt priorem ſuam felicitatem & præſentem calamitatem. Ita etiam h. l. à Jeroſolyma lugeri ait Propheta I. Rerum optimarum amiſſionem. II. ſubditorum & incolarum internecionem. III. hoſtium irriſionem, ſeu dolet ſe ſpoliari, ſuperari, ſubſannari.* Recordatur Jeroſolyma diebus hiſce afflictionis & exiliorum ſuorum omnes res deſiderabiles *& precioſas*, quæ adfuerunt ei à diebus antiquitatis ſeu priſcis. *Luth.* Wie viel guts ſie von alters her gehabt hat, *quando florebat, idq; nunc facit factâ illius beati & hujus miſeri ſtatus ſui collatione*, dum cadit ejus populus manu hoſtis, & non eſt, qui auxilium præſtet ei, hoſtes quando eam vident, ceſſationes ſeu ſabbatha ejus rident: *ſabbatha non illa læta in terra ſancta, ſed illa triſtia in terra hoſtili, quando videbant Judæi omnia illa deſiderabilia ceſſare & deeſſe ſibi, templum, Dei cultum, urbem ſplendidam, prophetas & ſimilia, quibus antea aliis populis antecellebant.*

[יְרוּשָׁלַםִ *antea dicta eſt Salem, eamq; inhabitabat Jebus, ſeu Jebuſæi, unde compoſito nomine appellabatur Jebuſalem. Quum autem David eam occupaſſet, ſuiq; regni metropolin & arcem conſtitueret, paululum nomen immutavit, ita ut jam ſonet viſionem pacis. Dualis numeri terminationem habere creditur, quod alia ſit terrena, alia cœleſtis ſeu ſpiritualis; non perfectè ſcribitur,*

ירושלם

bitur, nisi quinq; locis, vide Buxt. thes. l. 1. c. 4. circa finem, probabilis conjectura est, fieri id, ut cogitemus, spiritualem in hoc mundo nunquam esse perfectam, & corporalem jam desiisse. Judæi ibidem nugantur, propter hanc deletam esse inde Jod ablatum, quia Jehova inde absit, cujus illa litera prima, existimantq; fore, ut quum Messias ipsorum (ad Calendas sc. Græcas) venerit, jod omnibus in locis restituatur. מְרוּדִים *Vox* מרודים *notat rebelliones, & per metalepsin ob eas sequentia exilia, ut patet ex loco cognato Esa. 58, 7. atq; ita deducitur à* מָרַד *rebellavit. Alii autem putant id descendere à* רוּד *quod in Hiphil notat plangere, & vertunt ploratus, planctus, ut Thren. 3, 19. prius tamen vero videtur similius, & posterius hoc etiam verti rectè potest exilium.* יָד יָד *multa notat apud Hebræos, sæpissimè potentiam & truculentiam, ut Hos. 13. de manu inferni redimam.* מִשְׁבַּת מִשְׁבַּת *significat cessationem in genere à* שָׁבַת *quievit, unde Sabbathi nomen, ob quietem Dei in creatione hominis, nunc in sanctificatione, & olim in glorificatione.]*

Amissa. *Usus I.* Recordatur res suas desiderabiles] *Tum deniq; homines nostra intelligimus bona, cùm, quæ in potestate habuimus, ea amisimus.*

Afflictionis utilitas. II. Diebus afflictionis] *Afflictionis hac est utilitas, ut quæ rebus prosperis non animadvertebat bona, rebus adversis rectiùs consideret & appetat. Vide filium prodigum & Jobum c. 29, 1. &c.*

Judæorũ prærogativa. III. Quæ adfuerant ei à diebus priscis] *Multa erant populi Judaici prærogativa, dum pietati studebat,*

bat, sed nulla eam liberabat à pœna, quando peccatis se immergebat.

IV. Nullo ferente auxilium] *Quem Deus deserit & oppugnat, hunc nulla creatura liberat.*

V. Rident cessationes ejus.] *Qui nolunt rebus sacris vacare, his Deus otia nimis magna & diuturna facit, dum coguntur exulare.*

Mysticè. *Ecclesia videns multos à fide & pietate deficere dolet, eosq; ad se redire optat. Diaboli autem hostes ejus, quum vident eos, qui antea ex fide faciebant bona opera deficere, rident eos cessare, & ipsi impii cum divite in manum hostis dati recordabuntur rerum carissimarum, quas habuerunt, sed frustra, Sap. 5.*

Ecclesia, Diaboli, impij.

Versu 8.] Ex peccatis contra conscientiam hæc oriuntur, supra est Dei ira, quæ peccatorem ab se rejicit, circà hostium malevolentia, quæ ignominiâ afficit, intrà conscientiæ morsus, qui cor dolore conficit. Hæc tria etiam Jerosolyma, ubi graviter peccavit, experiri necesse habuit: Illam Deus à se separat, inimicus pro nihilo reputat, & ipsa se dolore macerat. Peccatum peccavit, *hoc est graviter, admodum peccavit,* Jerosolyma, idcirco in separatam propter immunditiem fuit, *propterea, tanquam esset immunda, fluxu sanguinis, est ipsa à spirituali suo conjuge, Deo nimirum, abjecta, Levit. 15, 19. 22. Luth.* Jerusalem hat sich versündiget / darumb muß sie sein wie ein unrein Weib / omnes, qui honore eam antea afficiebant, nunc vilipendunt eam, quia viderunt nuditatem ejus, *quibus solebat imperare, ab eis auxilia tandem voluit implorare, atq; ita derisa est meritò, ab ijs, qui cupiebant*

Peccatorum grandium effectus.

eam perditam. Scriptura autem, quando populus Dei Deo relicto hominum opem implorat, vocat scortari, & tales confœderatores amatores, quibus ille populus se velut nudum prostituat. vide saltem Hos. 2. & 8. Etiam ipsa *conscia sibi, se Deo relicto ad illicita confugisse media, & spe sua turpiter decidisse,* gemit, & avertit se retrorsum, *ut quæ pudore operta non audet prodire in conspectum honestorum hominum, aut prioris mariti, à quo defecit.*

Scortari spiritualiter.

Repetitio

[חֵטְא חָטְאָה] *omnis vel literæ, vel syllabæ, vel vocabuli, vel versus repetitio habet emphasin tàm in bonum, quàm malum auget significationem. Talis phrasis etiam in latio, & similes multæ: cœnare cœnam, cogitare cogitationes, donare donum, errare errorem, furere furorem, metuere metum, nocere noxam, ridere risum, servire servitium, sequi sectam, &c. & multa alia sunt etiam in Græcis, ut notat Rittershusius ad Oppianum l. 4. Hoc loco verte,* Jerusalem hat sich sehr vnnd gröblich versündiget. *Græci* ἁμαρτίαν ἥμαρτεν

נִידָה

נִידָה *à* נדה, *in piel, elongavit, Amos 6. notat immunditiem, quæ procul amoveri debet, Levit. 12. 15. 18. capp. ut impuritas sanguinis menstrui, de quo ibidem sermo. Alii à* נוּד, *i. e. movit, derivant, sunt, qui à* נָדַד, *& capitis motionem eam intelligunt, quâ aliis irridentes ludibrii ergo utuntur. Collatio tamen locorum magis confirmat priorem explicationem in hoc & sequenti versu, & 17. hujus capitis. Vulgatus autem habet, propterea instabilis facta est, ex LXX. errore traducto,* διὰ τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο, *ideoq; Jesuita à Castro deserit hic vulgatum interpretem propter se-*

quen-

quentem phrasin, in qua עֶרְוָה, *de qua alibi & præcipue in capite 18. Levit. Hæc autem nuditas in devastatione maximè visa est, quando omnibus nudata bonis etiam ab aliis deridebatur. confer locum Hos. 2, 10. Nahum. 3, 5. Ezech. 16, 37.*

Usus I. Peccatum peccavit Jerosolyma] *Peccatorum gravissimum est Idololatria, ejusq; pœna severissima, quia meretur abjectionem.*

Idololatria.

II. Omnes qui honore afficiebant eam, vilipenduntcam] *in quem Deus contemtum effundit, hunc nemo magni pendit.*

Ignominia.

III. Avertit se retrorsum] *Ut Deus morte afficit, quò in vitam revocet, ut dolorem immittit, quò soletur & exhilaret. Ita etiam sæpe obruit ignominiâ, ut post conversionem afficiat gloria, Ps. 83, 17. & 73, 24.*

Mysticè. *Homines vel suis peccatis fœdati (magna enim & atrocia flagitia sanguinis nomine quandoq; veniunt) vel propriis meritis turgidi, sunt in Dei conspectu velut sanguine conspurcata fœmina Esa. 64, 6. & utriq; magnum perpetrant peccatum, illi ex nequitia, hi ex hypocrisi. Sed utrorumq; etiam finis est ignominia, Rom. 6. Phil. 3. & Exemplum est Luc. 18, v. 11. 14. & omnes tandem in extremo judicio vident nuditatem eorum, quia veste justitiæ à Christo non sunt obtecti 2. Cor. 5. Apoc. 3, 18. & tùm illa congregatio impiorum gemens convertetur à facie Dei in infernum Matth. 7. & 25. ut enim qui Christum erant capturi Joh. 18. una voce territi cadunt retrorsum; ita omnes impij in judicio non stabunt, Psalm. 1, 6.*

Improbi hypocritæ.

Versus 9.] *Ubi fere desperata est hominum malitia,*

Summa.

Deus punit ex justitia, qua adducti multi Deum invocant in pœnitentia, quæ tria in hoc versu cernere est; ubi declaratur. I. Jerosolymæ in peccatis mira obstinatio II. Dei in pœnis severa administratio, III. Vera jam afflictæ seq; miseram esse agnoscentis invocatio. Ut enim impudentissimi scorti est sanguinem, quo pollutum id est, ostentare, ita immundicia ejus est in fimbriis ejus, *in peccatis se jactitat, eaq; publicè ac sine ullo metu perpetrat, & quidem ab omni parte, in omni loco,* non recordatur finem suum, *non reputans, quem finem sit habitura tanta impietas, nempe durissimam castigationem, quod si de fine cogitaret, non ita præfractè peccaret, Sir. 7, 40. (quomodo melius puto cum Piscatore, vulgato interprete & Luthero verba Hebræa reddi, quàm cum alius aliter) nam mox* descendet *secundum* mirabilia, *id est, mirabiliter decrescet & velut de arce decoris sui ac gradu dignitatis suæ dejicietur, quemadmodum etiam eventus docuit, regnum Judæ à morte Josiæ continuis cladibus esse labefactatum, & istud decrementum nemo probibebit,* quia nullus consolator ipsi est, *nullus, qui arte vel potentia eam sublevet, aut ruentem suffulciat, nihilq; aliud restat, nihilq; aliud Deus expectat, quàm ut ipsa suum damnum deplorans ita oret:* Respice ô Jehova afflictionem meam, *id est, scripturæ stylo, quæ Deum tùm dicit videre miseriam, ubi ex ea liberat, Exod. 3, 7. Psal. 31, 8. Actor. 7, 34.* quia inimicus magnifacit se, *& verbis mihi illudendo, & factis me lædendo. Lutherus:* Der Feindt pranget sehr. *Vide Obadj. v. 12. Sophon. 2, 8. Hoc igitur queror Jerosolyma, tuque Deus attende, quod inimicus sua, non tua (uti revera*

Deus quomodo videat miseriam

se res habet) virtute me dejecerit, imò veriùs hoc saltem falsò jactitet. טָמְאָתָהּ *notat quamvis immundiciem à R.* טָמֵא *polluit se, immundus, impurus fuit. Quod autem Tremellius intelligit immundiciæ mercedem, non dum est probatum idoneo exemplo.* פְּלָאִים *nomen adverbiascit, & plurale habet emphasin, descendit cum mirabilibus, imo multorum admirationibus, qui ne queunt rationem, quâ ita descenderit, investigare, ideoq; mirantur.* אֶת־עָנְיִי. *Hæc particula plerumq; est nota accusativi & sic Genes. 4, 1. de quo vide Desiderium matris Evæ Dn. D. Helvici p. m. sed aliàs, & præcipuè cum verbis neutris, etiam activis, quando talia adjungunguntur, quæ in accusativo verti nequeunt Genes. 37, 2 Psal. 78, 8. Exod. 1, 1. Gen. 26, 8, Soph. 1, 3. nota est ablativi. Ideoq; illa plerorumq; distinctio, quod* את *cum verbo neutro tantùm significet ablativũ, falsa est, & Tremellius & Drusius refutari inde non possunt. Alia autem fundamenta vide loco citato. Sed hæc nostra phrasis est perspicua* אֶת־עָנְיִי, *quam non confundamus cum 2. Samuel. 16, 12.* יִרְאֶה יְיָ בְּעֵינִי, *quod cum non intelligerent, verterunt, in afflictione mea* בְּעָנְיִי. *Sic vulg. Galat. Luth etiam & Tremellius. sed tum esset textus corruptus. dicimus igitur esse meton. respiciet oculum, i. e. lachrymas meas, vide 2. Samuel. 15. 30. sic Chaldæa paraphrasis optimè, forsan revelabitur coram Domino lachryma oculi mei. Si quis nova mavult, neq; hoc ei placet, dicat quis esse purum putum arabicum* בעוני *& formatione & significatione, respiciet in auxilium meum. Talia multa in scriptura sunt, ut imposterum cum Deo monstrabunt alij. Hic tamen prius illud magis probo.*

טָמְאָתָהּ

פְּלָאִים

את nota accusativi.

etiam ablativi.

2. Sam. 16, 12.

Usus I. Immundicia ejus in fimbriis] *Ut morbus mulieris per signum hîc positum innotescit; sic per pœnam peccata ipsa revelantur, Jer. 13, 22.*

Respice finem.

II. Non recordata est finem suum] *Qui finem suum cogitat, non facile peccat, idq; ut possint Dei ope adjuti, pÿ rogant Psal. 90, 12. & 101, 2. Eccles. 11, 8.*

Degradatio.

III. Descendit mirabiliter] *Qui faciunt nequiter, degradantur mirabiliter Psal. 52.*

Preces.

IV. Respice Jehova afflictionem meam] *Qui orationem rebus secundis sæpe neglexerunt; rebus adversis submissam orationem fuderunt Esa. 19, 22. & 26, 16. Jer. 31, 18. 19.*

Pedes Ecclesiæ.

Mysticè. *Tum maximè peccat & punitur Ecclesia, quando est immundicia in pedibus ejus, id est, verbi divini ministris, Nah. 1, 15. Rom. 10. & 16, 20. Eph. 6, 15. tum enim reliqui non commonefiunt finis sui in morte, & extremo judicio, æterno supplicio, tum etiam ecclesia illa spiritualis regina mirabiliter decrescit, quum nemo est, qui hortetur vel soletur, tum Deum pia & vera ejus membra invocant, ut ipse respiciat tantam miseriam, & liberet se à tanta immundicia.*

Tria amantur.

Versus 10.] *Tria homines pÿ, ubi à Deo abierunt maximè diligunt, suæ possessionis stabilitatem, suæ regionis firmitatem, & religionis puritatem. Ideoq; vicem Jerosolymæ dolens Jeremias meritò luget & tria. 1. rerum preciosarum ablationem, 2. terræ occupationem, 3. religionis confusionem. Non enim tantùm magnificè se hostis ejus jactat, verùm etiam pro libitu eam, ejusq; bona tractat,* manum suam expandit *& extendit* hostis (*qua phrasi notatur h. l. inexplebilis avaritia &*

& deplorantur.

Expandere manũ.

cru-

crudelitas, metaphoraq; desumitur à carnivoris feris & volucribus. Ut enim leo, lupus, ursus esuriens rictum, aquila, vultur ungues pandunt ad comprehendendum & dilacerandum: ita hostis avarus & crudelis) ad omnes res desiderabiles ipsius, *Lutherus* an alle jhre Kleinot/ imò *heb.* כִּי videt gentes *seu Chaldæos ingredi & occupare non modò terram ipsius sanctam, quæ sanctuarium vocatur Exod. 15, 17. verùm etiam postea ingredi ipsum* sanctuarium, *templum & sanctum sanctorum, ut id planè destruant*, de quo *tamen tu* præcepisti ei, ne adveniant *gentes illæ profanæ* in congregationem tecum, *Deut. 23, 3. Confer Actor. 21, 28. cernit Jerosolyma eos rerum potiri, quibus ne minima administratio publica in populo Dei erat committenda, & templo jam combusto, cultibus sacris & conventibus publicis sublatis nil aliud, quàm religionis confusionem metuendam esse.*

[Manum suum expandit, *alludens ad animalia fera, id indicat, homines impios brutis esse plerumq; non similes modò, sed longè pejores. Psal. 10. Habac. 1, 5. L. C. 2.* כִּי. *Ad hanc vocem, quam pleriq; putant esse ratiocinativam, valde se torquent multi, sed sine causa, quum sæpe sit particula asseverandi, sicut inde etiam ὅτι in N. T. præsertim apud Johannem, ubi ferè nihil frequentius. Sic Es. 7, 9. non item 29, 16. sed vide alia ad Hoseam hinc inde.* קָהָל *est generale nomen, notat quamvis concionem, etiam maleficorum, etiam profanam in foro Num. 20, 4. Psal. 26, 5. Act. 19, 32. 39. 40. Inde nonnulli* καλεῖν *derivant per syncopen.*]

Impij brutis pejores.

כִּי Notat certè.

קָהָל

Usus 1. Manum pandit hostis ad res desiderabiles.]

Bona corporalia: les] *Qui opes à Deo datas non rectè ad Dei gloriam, proximi indigentis utilitatem volunt conferre (quod etiam sæpe Israelitis objicitur apud Prophetas) tandem coguntur eum diem videre, quo cernant hostes illas auferre.*

Templũ. II. Videt gentes ingredi sanctuarium] *Quando Ecclesiæ cives nolunt templum frequentare, hostes à Deo permittuntur id occupare.*

Conjunctio cum impiis. III. Ne adveniat in congregationem tibi] *Cum omnis alia confœderatio & conjunctio nimia cum impiis est, tùm maximè illa, quæ includit religionem, est prohibita.*

Homo fit spelunca latronũ. Mysticè] *Quum homo à fide deficit, Diabolus hostis ejus omnia bona, quæ in eo sunt reliqua, abripit, & cordi, quod antea erat Dei templum, pravas cogitationes immittit, altare, in quo precum thymiama accendebatur, Psal. 141, 2. diruit, candelabrum luminis in mente evertit, mensam in qua Deo panes proponebatur jugiter, hoc est, voluntatem probam cum affectibus domitis, removet, atq; ita ex sanctuario facit speluncam spiritualium latronum, in qua nil reperitur, quod Deo vel angelis sit desiderabile.*

Fames duplex. *Vers. 11.] Ut duo genera panis & aquæ scriptura proponit, unum corporale, alterum spirituale Johan. 4. & 6. ita etiam duorum generum famis meminit, & quidem Spiritualis, vel est cum legitimo cibi supra cœlestis appetitu & bona Matth. 5, 6. vel tantùm erronea, hypocritica & mala, Amos 8, 11. 12. Ubi nota contra Calvin.*

Obj. *Si Deus immittit, est autor peccati.* R. *Alij, verba in Hiphil significare etiam permissive, sed id solùm non sufficit,*

sit, quia ob justitiam verbum adimit 2. Thes. 2, 11. v. 10. ἀνθ' ὧν, hic autem distingue pœnam & culpam, illa justa est, nempe qui nolunt audire verbum, ut illis adimatur, & hinc fames sequitur, hæc injusta & mala in malis & ob malum modum. Sit exemplum, in ipsa hac annonæ caritate. Deus tollit panem, pij agnoscunt se peccasse, rogant Deum, orant, laborant, atq; ita justo modo famem sedant; mali panem desiderant, sed Deum non invocant, ad malas artes confugiunt, dolos, furta, rapinas. Illud est à Deo & fames: at auri sacra fames non item. hinc etiam intelligis, quomodo nostri rectè probent inde studium audiendi verbi pædagogicum. Illud autem est duplex, bonum ad verum finem per justa media: malum contrà ad alium finem per illegitima media. Jerosolyma priorem in omnibus civibus suis, posteriorem, eamq; bonam, quam seriis gemitibus & votis testatam facit, in paucis piis reliquiis ostendit, qua de re hæc sonant.

Totus populus ejus gemunt *tempore obsidionis, & aliàs* quærentes *in annonæ caritate* panem, *quæ vox apud Hebræos, Chaldæos & Arabes omnia ad vitam sustentandam necessaria, præcipuè autem ea, quæ edimus, & proinde etiam carnem denotat Gen. 3, 9. Matth. 6, 11. & 15, 2. Luc. 14, 1. Psal. 102, 5. Dan. 5, 1. Genes. 41, 31, 32. Jud. 13, 16. 1. Sam. 28, 20. Confer Lev. 3, 11. Num. 28, 2. Job 6, 7. Soph. 1, 17. Mal. 1, 7. Marc. 3, 2. Lev. 21, 6. 7. Hos. 9, 4. Eccles. 10, 19. Job, 20, 14.* exponunt res suas desiderabiles pro cibo, *non quidem ut ad satietatem vescantur, sed tantùm* restituendam animam *famelicam, sic infra v. 16. & 19. i. e. ad reficiendum se, confer. 1. Sam.*

לֶחֶם notat omnia quæ edimus.

Restituere animã.

1.Sam.30,12. Jer. 38, 9. & 52, 6. Ps. 23,3. Hos.14,7. p.492. Quæ sanè est magna miseria, quam ego ô Deus, tuus Propheta abs te illuminatus prævideo & prædico: Ipsa autem in hanc precationem incumbit: Respice Jehova, *qui avertisti faciem, id est, ad me oculos tuos & aures converte,* intuere, *me* esse admodum vilem, viliq; pendi, schawe wie schnöde ich worden bin.

כָּל [כָּל *significat omnis & totus: illud, cùm universalitatem notat; hoc, quando significat integritatem, ut notarunt jam pridem alÿ ad 2. Tim.3,16. hinc πᾶς & ὅλος in N.T. sæpissimè confunduntur hactenus, ut unum pro altero ponatur, sicut & omnis & totus in Latio. De verbo* בִּקֵּשׁ *dictum est Mal.3,1. Ps.4,3. Reficere se vocant Hebræi eleganter* הֵשִׁיב נֶפֶשׁ *facere ut revertatur anima, in corpus & ejus membra, unde jam abitum moliebatur, ut apparet in deliquio animi. De verbo* הִבִּיט *&* רָאָה *dictum est Psal.10,13. actum non agam* זוֹלֵלָה, זול *significat vilem esse, Psal. 12, 9.* כְּרֻם זֻלּוּת *quum extolluntur vilia, quum ad rerum gubernacula evehuntur homines viles & nihili per gratiam & favorem, qui nihil sciunt, neq; æquum probant.* זָלַל *cognata R. unde* זוֹלֵל *Commessator, Epulo. Conjungamus & dicamus & illos sæpe evehi in quibusdam aulis, qui optimè possunt beluari, commessari, cetera viles ac plebei, hîc strenui ac Principes, imò heroes, & Jerosolymam hîc innuere, sibi etiam propterea hanc penuriam accidere, quod antea fuit commessatrix. Vide Amos 6, 9. Unde illa vilitas, ut in filio prodigo videre est, Luc. 15. qui multos reliquit fratres. Ubi enim antecedit ebrietas, ibi sequitur apud Deum & homines pios vilitas.*

בִּקֵּשׁ

הֵשִׁיב

זֻלּוּת

Usus

Usus I. Populus gemunt quærentes panem.] *Qui donis Dei datis ad vita necessariam sustentationem, honestamq; recreationem, abutuntur ad luxuriam, coguntur tandem experiri magnam penuriam.*

Luxuria.

II. Respice Jehova, me esse vilem.] *Homo ebrietati deditus nullo demum honore est præditus.*

Ebrius.

Mysticè. *Illa fames omnium est miserrima, quando sentitur defectus, & tamen non quæritur Deus, qui solus illum potest supplere. Videre hoc est in omnibus desperantibus & hypocritis simulantibus. Verè autem vilis est illa anima, quæ, ubi exposuit Diabolo omnes res suas desiderabiles ac preciosas à Deo datas, ut tantùm feliciter viveret in hoc mundo, in honoribus, amoribus, delitiis, divitiis, tantùm curat terrestria.*

Vers. 12.] *Ea est naturæ humanæ pravitas, ut quo malo se quis implicatum sentit, eodem plures alios velit opprimi, & sic dolet 1. aliorum prosperitatem, 2. suam adversitatem. Idipsum in hoc versu Jerosolyma comprobat, ubi ipsa misera graviterq; pressa, & veluti denudata ac catenis vincta in theatrum producitur, ut alij ejus exemplo discant vitare peccata similia, & ipsa tàm tristi spectaculo monita cogitet de seriò agenda pœnitentia.* Nihil ad vos, ô omnes transeuntes viam seu viatores, die jhr für vber gehet/ *Jerem. 22, 8. putatis, nihil hoc ad vos attinere quicquam, quod ego tàm duriter affligar, idq; etiam quodammodo doleo: Verùm id me beat (si & quantum licet ex aliorum malis gaudere) quod cum sitis mecum in eadem culpa, abesse non possit per Dei justitiam, quin eadem affligamini pœnâ. Atq; ita illa varia lectio (quæ hic nulla, ut putat à Castro)*

Nihil ad vos, ô viatores.

imò potiùs varia explicatio hactenus aliquomodo potest conciliari, si illud לוּא *pro* הֲלֹא *accipiamus & ex contrario exponamus, h.m. Nonne ad vos hoc spectat? omnino, ita sequitur illud, quod est apud Lutherum:* Euch sage ich / *& apud vulgatum interpretum, ô vos omnes,* intuemini & videte, num sit *plaga & ex ea* dolor par dolori meo, *qui mihi non ab hominibus, sed ex Dei manu* est factus *& illatus, Esa. 18, 2. Ezech. 5, 8. Dan. 9, 12.* quo afficit me Jehova in die æstus iræ suæ, *quod etiam rectè ita reddit Lutherus, malè autem vulgatus interpres Latinus.*

הֲלֹא pro לֹא

Alÿ legunt quidem nobiscum, sed hoc putant dici, ne ad vos pertingat hoc tantum malum, Deus prohibeat, ne ita affligamini, ut ego. Potius autem videtur esse excitantis, quàm desperantis. Alius Jesuita putat legi debere לוּא *utinam ô vos omnes, scilicet percipiatis mea vota. sed tum non esset* אֲלֵיכֶם*, sed* אִם אַתֶּם *aliàs si, hoc loco num. vide Joel 1, 2. p. 15. sic apud Comicum reperias, Visam, si domi est. Kimchi ita scribit: Notat hæc particula 1. conditionem, 2. interrogationem 3. etiamsi, si vel maximè, 4. quando, 5. notat asseverationem, 6. in juramentis est usitata per ellipsin. Confer in Hos. c. 12. v. 12. pag. 415. 416. sic* עוֹלֵל לִי *vertit, vindemiavit me.* הוֹגָה *locutus est, ut supra; utrumq; est falsum & malè à Jesuita defenditur prius, quod synecdochicè genus sumitur pro specie in textu. de vocibus* חָרוֹן *&* אַף *Psal. 2. & 6. hic autem est periphrasis iræ magnæ metaphorica per ἀνθρωποπάθειαν.*

לוּא

אִם varia notat.

Exemplorum usus.

Usus I. Nihil ad vos ô viatores.] *Pleriq; homines nihil ad se pertinere putant aliorum excidium, quum tamen*

tamen, nisi agant pœnitentiam, ipsis sit similiter pereundum Luc. 13, 3. 5. vide 1. Cor. 10, 6. 11.

II. An sit dolor par dolori meo?] *Quò quis à Deo magis est evectus, si Deum nefariè offendit, eò magis dejicitur Matth. 11, 23. & quantum quis est luxuriatus, tantum ei datur tormentorum, Apoc. 18, 7. Sapient. 6, 6. magis etiam servus, qui voluntatem Domini cognovit, vapulat, quàm qui eam ignorat, Luc. 12, 47. 48. Quæ omnia ubi perpendimus, facile, cur præ reliquis sit afflicta Jerosolyma, conjecturam capere, & ad nostros homines applicare possumus.*

A Deo evecti magis afflicti.

III. Die æstus iræ suæ] *Tarde quidem ad iram procedit DEUS, sed graviter tandem punit corrigi nescios.*

Dies Dei.

Mysticè. *Primùm rectiùs hæc possumus accommodare damnatis in inferno, ut de divite Epulone constat Luc. 16. & ita Phlegras 6. Æneid. introducitur. Discite justitiam moniti. Ut moneant, ne alij eò veniant, sed considerent, num sit ullus dolor similis pœnæ inferni, rectiùs inquam, ac in multis picturis pontificiis, ubi Salvatori hæc verba asscribi solent. Res est vera, sed hic ne gry quidem. sit illud vobis monitionis loco, videndum, num rectè citetur, quia multi postillatores illa habent in exordiis concionum de passione. Patres quidam Ecclesiæ tribuunt deploranti suorum defectionem: sed nec illud potest hinc probari, nisi ita velis accommodare, quod hortetur suos viatores, ne mundo adhæreant. Hactenus rectè, quia vita hæc est via, & Ecclesiæ cives peregrini Genes. 47. Psal. 39. Heb. 13. & illa cum piis maximè castigatur. Et solus ille dolor, qui oritur ex afflictione, quando homo*

Accommodantur hæc damnatis

De salvatore non sonant.

Ecclesiæ cives viatores.

agit pœnitentiam, eſt ad ſalutem 2. Cor. 7, 10. 11. omnis alius dolor fruſtraneus, quia per illum non amiſſos honores recuperas, non divitias perditas reſtituis, non conjugem, liberos, amicos in vitam revocas: ſed hoc dolore à peccato ad juſtitiam (fides enim non abeſt) à morte ad vitam pervenis.

Verſ. 13.] Probat ulterius, quod dixit verſu praecedente, non eſſe ullum dolorem, qui cum ſuo poßit conferri, ſiquidem ex omni loco ingruit, & omni tempore premit. De loco per μερισμὸν *demonſtrat, ſupra ſe eſſe ignem emiſſum ex cœlo, infra ſe rete expanſum in ſolo, circa ſe exterius deſolationem, intra ſe languorem, eaq; omni die, quomodo exaggeratur à tempore. Ut enim ignis cœlitus immiſſus ſeu fulmen omnia velociſsimè penetrat, & quæ tangit, comburit, ita Dei ira eſt ignis conſumens, quod Jeroſolyma ſuo exemplo teſtatur, hic conquerens:* E ſublimi *ſeu alto cœlo* immittit *Deus iratus, ex precedente verſu,* ignem, *non in ædes aut cutim, ſed* in *ipſa* oſſa mea, cui *igni* dominatur *& praeſt ipſe Deus, non homines ſeu hoſtes, ut putant,* expandit etiam rete pedibus meis, *neq; fruſtra, ſed captam me & irretitam* evertit retrorſum, *ut fera, quando omni vi conatur effugere & reti ex improviſo implicatur, retro agitur & in terram recidit, ſic Deus etiam me rejicit à ſe, quando ad ipſum confugio, averſatur preces, & ex cœlo, quo ſuſpiriis meis aſcendi, in terram dejicit, non curans mea vota. Infra c. 2, 1. Rete enim in ſcriptura ſæpè notat malum improviſum & inevitabile Pſal. 25, 15. & 9, 16. & 10. 9. Hoſ. 5, 1. & 7, 12. Tantopere verò afflictam* reddit me deſolatam & omni die languidam,

Ubivis.

& jugiter

Fulmen.

Rete.

דָּוֶה

דָוֶה *propriè eo modo languentem, quo mulier post partum, vel quando patitur menstrua, Lev.20,18. Esa, 30,22. Respicit autem ad v. 8. & 9.*

רוּם

רוּם *altùs fuit, quò respicit Hieronymus, quando scribit, quod caput mundi, apud Hebræos nomen ab altitudine, apud Græcos à robore habeat. Hinc* מָרוֹם *excelsum & κατ᾽ ἐξοχὴν, quia cœlo nihil altiùs, pro cœlo ipso ponitur. Confer loca Psal. 68, 18.* עָלִיתָ לַמָּרוֹם, *Eph. 4, 8.* ἀναβὰς εἰς ὕψος *& v. 10.* ἀναβὰς ὑπὲρ πάντων τῶν οὐρανῶν. בְּעַצְמוֹתַי. עֶצֶם *significat os à robore sic dictum, quin etiam corpus & substantiam, quomodo h. l. quicquid est in homine virtutis, sublatum intelligis, quando audis immisit Deus ignem in ossa mea* וַיִּרְדֶּנָּה. *Varietas hic fingitur lectionis. Quum enim vulgata habeat, & erudivit me, olim legisse creditur (licet falsò, suo more)* יוֹרֶנָּה. *LXX. autem* וַיּוֹרִידֶנָּה κατήγαγεν αὐτό. *Lutherus rectè vertit:* hat dasselbige lassen walten/ *est enim à* רָדָה *dominatus est, non à* יָרַד *vel* יָרָה. *in textu autem sunt Rythmi* הֱשִׁיבַנִי נְתָנַנִי ,רַגְלַי עַצְמוֹתַי.

מָרוֹם

עֶצֶם

Ignis.

De reliquis jam antea. Adde de voce Ignis. Præter significationem illam propriam vocis ignis pro igne naturali, reliquæ metaphoricæ possunt huc referri, ut sit ignis gratiæ aut iræ. Gratia tũ notat Christi providentiã, Ap.5,14. Spir.S. efficaciã Matt.3,11. tam in verbo, Luc.12,49. quàm olim in sacrificiis Gen.4. & 15. huc etiam ignis probationis & afflictionis. Iræ tum notat fulmen vel consumtionem vel inferni combustionem. De reliquis nil dico Luc. 12. 49. πῦρ ἦλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἤδη ἀνήφθη. *Alij simpliciter intelligunt dissidia, sed minus rectè: propterea enim Christus non venit. Alij verbi prædicationem*

Luc.12,49 quid ignis?

1.

2.

3. *tionem: illi rectè, sed non sufficienter. Alÿ Spiritum Sanctum, qui in forma ignis datus Apostolis Actor. 2, 3. & huc trahunt quidam, quod dicat* βαλεῖν εἰς τὴν γῆν *& Syri illud* ארמא *projiciam. Ita enim est, hoc igne cœlitus demisso secuta est Evangelÿ prædicatio, & per accidens dissidia: Ut enim ignis homogenea congregat, heterogenea disgregat, id quod norunt aurifabri, ita Spiritus Sancti doctrina pios unit, & malos segregat, & quid volo,* εἰ ἤδη *pro* ὅπως, *quod nec Syrus abnuit, & interpretes constanter vertunt. Quid si verò, si jam accensus est, puta ratione principÿ in cordibus Apostolorum, ut sit elliptica locutio, qualis in votis, quid volo, si jam ardet in illis Spiritus Sancti illuminatio, ut in toto orbe per ipsos splendeat. Potest inquiri,* εἰ *pro* ὅτι, *tum de ipso decreto & mox subsecuturo. huc inclinat abbreviator Bezæ. Exemplum Marc. 15, 44.* εἰ ἤδη τέθνηκε, *si esset conjunctivus pro* εἴθε *mallem. sed inquiratur, ut dixi; si legeretur* ἤ, *ut vulgata, res esset planior, aut si legeretur, ut Beza conjicit, non probat,* ἀναφθῇ: *hic Deus voluit occurrere satietati, ut quæramus, dicente Augustino.*

Dei manus. *Usus I.* E sublimi immittit ignem :]

Quis nescit longas numinis esse manus?

Certè effugere eas nemo potest, Psal. 139, 10. Amos 9, 2. 3. 4. Et si ille super nos regnat, quis ei se impune opponat?

Dei providentia. II. Pandit rete pedibus meis] *Deus est, qui permittit nos malorum technis impediri & capi, vel nos tutos ab insidiis præstat, Psal. 141, 9. 10.*

A Deo valetudo III. Reddit me desolatam & languidam.] *Deus homi-*

Homines confirmat & infirmat, ab illo valetudo omnis nostra pendet, idcirco ad ipsum omnis nostra precatio pro illa tendat.

Mysticè: *Ut superior versus malè Christo attribuitur, sic etiam hic de Spiritu S. malè explicatur, quod sit ille ignis de cœlo missus in ossa Christi, id est, fortes Christi ministros seu Apostolos. idq; tam est absurdum, ut hos relinquat Jesuita noster, qui dicit, meliùs exponi de igne afflictionis. Diabolus est ille infernalis auceps & venator, Psal. 91. qui ponit pedibus piorum, id est, ipsis in operibus vocationis strenuè pergentibus rete, quo transversos abripiat, vel irretiat.*

Sp. S. hic non dicitur ignis.

Satanæ retia.

Vers. 14.] Quatuor similitudinibus gravitatem iræ divinæ & afflictionis, qua premitur Jerosolyma, exaggerat, quarũ I. ab ignis immissione. II. ab illaqueatione, superiori III. à jugi impositione, hoc versu. IV. à torcularis calcatione v. seq. Ad jugum quod spectat, causas recenset; primò meritoriam, quæ iniquitas & malitia: secundò efficientem, quæ est Dei dextra & justitia: tertiò materiam, quæ sunt multæ plagæ aggravantes collum: quartô finem, ut homo infirmatus de sanitate, prostratus de erectione cogitet. Tremellius hæc notat: allegoria hæc à comparatione jumenti subjugis est. Defectiones meæ, inquit, sunt tanquam lora & vimina. hanc materiam assumit Deus, compingit, contorquet, tanquam vieta vimina, & imponit cervicibus meis illarum jugum tam grave, ut infirmet vires meas. Est igitur h. l. jugum defectionis grave, jugum verò paternæ correctionis infra c. 3, 27. suave, disciplinæ ac doctrinæ Matth. 11, 29 30. Verba ita habent: Ligatum & compactum est jugum defe-

Similitudines.

Jugi causæ.
1.
2.
3.
4.

Jugum triplex.

defectionum mearum manu ejus, *Jehova nimirum, Sup. v. 12. juxta comminationem legi subjectam Deut. 28,48. funes ejus jugi* contorquentur, *ut fila in funem* & ascendunt super collum meum, facitq́ corruere, *hoc est, labefactat* robur meum. *Quid itaq; sibi volunt hac metaphorica? id, quod satis disertè sequitur: &* tradit me Dominus in manus eorum, à quibus non possum exsurgere, *qui me adeo vastant, & in captivitatem abductam ita tractant, ut nulla spes sit perveniendi ad libertatem pristinam, humanam opem si spectes.*

נִשְׂקַד

נִשְׂקַד *per* שׂ *est, ut scribit Abenesra, tale verbum, quod in bibliis nec patrem nec matrem habet, nusquam praterea extat, ipse exponit per* נִמְשַׁךְ *protrahitur, quasi Dei manus jugum proferat & imponat. R. S. Jarchi punctatum est, quasi cognatum verbi* נקד, *quasi Deus peccata in manibus notârit, ut recordetur. Kimchi, ligatum est, aggravatum est quasi esset* נִקְשַׁר, *ut & Chaldaus paraphrastes, qui videtur legisse* נִקְשָׁרָה *Graci & vulgatus Latinus, quasi haberet punctum in dextro cornu per* שׁ *à R.* שָׁקַד, *id est, sedulus fuit, vigilavit, Graci* ἐγρηγορήθη, *sed idem pro* עֹל *legit* עַל *suo more, Lutherus etiam ita vertit. licet longè rectius ut reliqui,* meine schwere Sünde sind durch seine Straffe erwacht. *Sed Masora refutat, dum notat* ל. *Quidam hac conjungunt. Deus jugum supplicij mihi infligendi ex meis iniquitatibus compactum in manu attentus diu habuit, expectans tempus, quo illud mihi imponeret. Non malè, quod ad rem, quia Deus ita crucem & pœnam habet paratam & velut circumgestat: si homines antevertunt*

ua pœnitentiâ, iterum deponit; sin minus, aggravat, Rom. 2, 5. De voce פֶּשַׁע *aliàs. Non etiam, quod peterum, adducam differentiam nominum hebræorum, & quidem longè rectiorem, quàm alii quidam solent tradere, in principio Loci de peccato ex R. D. Kimchi,* פְּשָׁעִים, עֲוֹנוֹת, חֲטָאִים, יֵצֶר הָרַע, עֲבֵרוֹת, זְדוֹנוֹת, אֲשָׁמִים, *&c.* בְּיָדוֹ *Brevissimè, Dei manus vel est munientis, vel punientis, unde Luth. h. l. reddit,* durch seine straffe. *Sic in Psalmis sæpe.* שָׂרַג *in Piel & Hithpael (in reliquis non extat) perplexum & implicatum esse, ut solent palmites se miris modis invicem prehendere & implicare. vide alibi de voce* עֲבֹתִים *Psal. 2. Exercit. bibl.* עָלוּ *propriè ascenderunt, sicut & multi reddunt, quia ab excelso sint immissa illa jugi vincula. Lutherus elegantissimè* vnd mit hauffen mir auff den Hals kommen/ קוּם *significat & surgere & stare pro diversitate materiæ, imò quandoq; sunt hæc per metalepsin conjungenda Psal. 1, 5. & ita apostolum de resurrectione præcipuè agere 1. Cor. 15, multi cordati sentiunt interpretes.*

Manus Dei.

שָׂרַג

עָלוּ

קוּם

Usus I. Compactum est jugum defectionum mearum] *Quò majores sunt & crebriores defectiones eo plures à Deo postea immittuntur afflictiones. Qui igitur non cupit sibi jugum aggravare, meminerit scelera vitare.*

Defectiones.

II. Descendunt super collum meum] *Homines cum sunt ut equus & mulus, eos divinitus domat calamitatum cumulus, Psal. 32.*

III. Tradit me Dominus in manus, unde non

possum surgere] *A Jehova est imperium & ab eodem etiam servitium.*

Mysticè. *Peccator ipse Deo, velut vincula suppeditat sua delicta Prov. 5, 22. & nisi à Christo solvantur, fiunt catenæ, quibus deducitur in infernum. Confer 2. Pet. 2, 4. Qui igitur vult esse liber, serviat Deo Rom. 6. aliàs tandem traditur in manus tortorum infernalium Matth. 5, & 18. unde nulla liberatio, Psal. 49.*

Christus resurrexit tertiâ die.

Antequam ad sequentem versum progrediar, dicam aliquid de triduo resurrectionis Christi, quia dixit Jerosolyma, se non posse surgere.

Articulus est, Christum resurrexisse tertia die secundum scripturas, 1. Cor. 15, 4. putant esse Hos. 6, 2. sed potest esse Jon. 2. quod Christus citat. Quidam initium faciunt à passione in horto: rectius per synecdochen, quâ ponuntur ferè completa pro integris: tres horæ usque ad vesperam, die parasceves, ita absolutus dies primus, quia judæi solis ab occasu incipiunt. Secundus totus sabbathi: tertius incipit circa horam sextam nostram vespertinam sabbathi, unde Christus plerumque tertiô die dicitur resurrexisse, Matth. 16, 21. cap. 17, 23. & 20, 19. Marc. 10, 34. Luc. 9, 22. & 18, 33. & 24, 7. Act. 10, 40. & 13, 34. 1. Corinth. 15, 4. Duo obstare videntur I.

Matth. 12. 39.

Matth. 12, 39. Christus tribus diebus & noctibus dicitur fuisse in corde terræ. II. Marc. 8, 31. Matt. 27, 63. extat, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, i. e. post tres dies. sed hæc loca pauca ex pluribus explicanda, Joh. 2, 19. Marc. 15, 29. in tribus diebus. sic μετὰ Deut. 14, 28. confer Deut. 26, 12. Sic Luc. 2, 46. μεθ' ἡμέρας τρεῖς, i. e. die tertio. Sic quod dicitur ἐσθιόντων αὐτῶν, Matth. 26, 26. Marc. 14, 22.

μετά.

Lucas

Lucas effert c. 22, 20. μετὰ τὸ δειπνῆσαι. Ita Pharisæi ipsi intelligunt superius μετὰ pro ἕως Matth. 27, 63. sed nondum finis, nisi quis addat, ex Hebræorum consuetudine ita appellari unum diem Gen. 7, 4. 12. Exod. 24, 18. & 34, 28. & proinde dies à noctibus non sunt separandi. Videatur Harmon. Evang. D. Polyc. Lyseri & D. Gerhardi. Serarius in Jos. 1. D. Calixtus in quatuor Evangelicorum scriptorum concordia.

Vers. 15.] *Dixerat sub finem versus præcedentis Jerosolyma, se esse ita prostratam, ut nequeat exsurgere: nequis putet superesse ei adhuc fortes milites, qui res collapsas restaurent, ostendit, eam spem omnem esse vanam. I. propter militum suorum ægritudinem; II. hostium à Deo armatorum multitudinem.* Prostravit *& conculcavit* omnes robustos meos Dominus, *quicunque fuerunt* in medio mei *seu intra me, Luth.* alle starcken/ so ich hatte/ *quicum græca versio in sensu congruit* ἐξῆρε ὁ κύριος ἰσχυρούς μου, convocat *adversum me,* עָלַי *Amos 3, 1. & 5, 1. Mich. 1, 1.* conventum, *certo tempore multitudinem hostium Chaldæorum invitavit ad convivium, in quo me exedant. confer Sophon. 1, 7. 8. Lutherus,* Er hat vber mich ein Fest außruffen lassen. (*Deus enim quo tempore vindictam sumit de obstinatè impiis velut diem festum agit & impensè gaudet, ut illi, qui in lætitia ferias transigunt*) ad frangendum juvenes meos, *in quibus aliquid spei restare poterat. vide Hos. 9, 12. 13. quid multis? simili noto rem totam explicabo. Ut æstate maturescunt, sub autumnum autem ipsa uvæ omnes decerpuntur, & torculari subjiciuntur atque exprimuntur: ita Deus dum mensuram iniquitatis compleret*

Convivium à Deo institutum.

Simile à torculari

Jerosolyma, expectavit patienter: verum quum jam planè corrigi nescia pœna matura erat, torcular calcat Dominus filiæ Judæ, *quæ hactenus fuit* virgo *supra v. 6. Confer Joel. 3, 13. & quæ ibidem adducta. Adde Apoc. 19, 15. Hostes sunt velut prelum, quorum opera Deus utitur; illi, contra quos eos armat, velut uvæ calcandæ maturæ, & ut ex his succus, sic ex illis sanguis copiosè profluit.*

סִלָּה סִלָּה *à rad.* סָלָה *prostravit & conculcavit, quod faciunt admodum irati; aliàs non omnia quæ prosternuntur, conculcantur. Signo sit illud,*

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni,
Pugna suum finem, quum jacet hostis, habet.

סֶלָה *Ex hac voce verè deducitur ab interpretibus vexatissimum verbulum* סֶלָה *quod est multi variis modis prostraverunt & conculcaverunt, sicut explicatam Psal. 3, 3. Hab. 3, 3.*

אַבִּיר אַבִּיר *notat robustum.* καὶ ἐξοχὴν *Deo tribuitur, Gen. 49, 24. Psal. 132, 2. Job 34, 20. speciatim inter homines heroës, inter animalia, tauros, ut in Psal. 22, 13. equos, Jer. 50, 11. & 8, 16. robustos Baschan, aliàs etiam angelos, Psal. 78, 25. notat.* Ps. 78, 25.

לֶחֶם אַבִּירִים, *ut plerique volunt obversum præcedentem, quod angelorum operâ sit datus. Sed quid? si dicamus, notari cibum optimum seu præstantissimum, quali fruuntur potentissimi in mundo,* Herrnbrot/ *qualis cibus Manna.* אֲדֹנָי אֲדֹנָי *cum - de Deo: cum -, de angelis vel hominibus, Gen. 19, 2. non obstat, quia ibi duo Angeli saltem intelliguntur, quibus aderat* יהוה *&* אדני *genitus. Etjam creatis angelis ob reverentiam tribui*

scri-

scribunt nonnulli, quod mihi non sit verisimile. קֶרֶב *apud Hebræos sæpissime ex idiotismo quodam saltem adjicitur, ut notetur non ipsum medium, sed tantum quicquid non est omnino extimum. aliàs in corde. hac de re in Jos. 1. Qui cupit intelligere rem & vim phraseos, vocavit Deus festum, inspiciat, quæ dicta & citata sunt Soph. 1, 7. 8. Ut enim die solenni solebant Judæi lætari, epulari, aliosq; invitare; ita Deus vindictam magnam tali diei confert, I. quod lætetur ob suam justitiam, quam exercet. II. quod ut tum sacrificia mactabantur, sic h.l. homines mali & morti destinati, & ut tum recreabant se cibo & potu homines, sic Deus (quod ἀνθρωποπαθῶς dicitur) se velut reficit, III. Vocat ad hoc convivium bestes, imò aves & omnia animalia carnivora. vide etiam Jer. 1, 15.* בָּחוּר *juvenis. proprie electus à* בָּחַר*, quod juvenes quum sint rebus gerendis idonei ad multa expedienda potius eligantur, quàm senes. hinc lucem facies & medicinam loco 1. Sam. 9, 2. in vulgata versione latina, ubi Saul* בָּחוּר וָטוֹב *erat ei filius* שְׁמוֹ *vocabulo Saul, electus & bonus. hinc se torquent illi patroni vulgatæ versionis, quomodo Saul, qui tamen perijt æternum, dicatur electus. Luth. eleganter,* der war ein feiner junger Mann. *vide quæ habet Bellarmin. l. 3. de justif. cap. 14. qui cupitis ultra vulgus sapere, discite linguas. Etsi enim hæc moneat interpres, tamen qui textum non potest consulere, dubitare semper cogitur. De reliquis vocibus Hebrais jam antea & de phrasi,* calcat torcular, *alibi prolixè. Non reponam denuo cramben bis coctam. Id addo, ut exprimitur prelo optimus succus, relinquitur pessimus & acini seu folliculi uvarum, ita etiam in hac*

[Marginalia: קֶרֶב — Vocat Deus festum. — בָּחוּר — 1. Sam. 9, 2 — Torcular]

calcatione filiæ Sion, omnes potentes, divites, magnates occidebantur, abducebantur, fex populi remanebat, quorum pauperes relinquebantur, qui colerent terram. Reliqua sunt contorta, quod Chaldæus de stupris virginum exponit: Lyra vinum furoris sui ibi expresserit, quod potaret filia Sion ut Psal. 75, 9. quæ vera sunt, sed huc non adeo pertinent. Habet ille hortationem satis bonam, sed alibi fundatam, nempe ut quis sementem fecerit, ita metet, Gal. 6, 8. & prout quis uvas tulerit seu fructus, tale vinum reportat. qui vineam Sodomæ coluit, palmitem Gomorrhæ, protulit uvam fellis, botrum amaritudinis Deut. 32, 32. ille tale vinum se dignum recipit, nempe merum iræ Dei, quod dum bibit, evomit cum ignominia & perit, Jer. 25, 16. vide Obadj. v. 16]

quid nõ notet.

Ut semẽtem fecisti, ita metes.

Usus I. Prosternit Deus robustos meos] *Vana est fiducia, quæ ponitur in robore militum, quando factum est à Deo vastationis decretum. Qui igitur vis esse tutus, vide ut sis fide & pietate munitus Prov. 18, 10.*

Tutus.

II. Convocat contra me conventum] *Deus duplicem celebrat conventum, gratiæ in Ecclesia verbo, iræ in peccatores ferro.*

Dei conventus,

III. Torcular calcat Deus] *Deus ubi diu frustra expectavit pœnitentiam veram, tandem exercet vindictam severam.*

justitia.

Mysticè. *Deus calcat robustos, i. e. lege conterit saxea corda & securos terret, qui medico se non putant indigere, Matth. 9. Convocat hic conventum angelorum, ut ipsis inserviant; Sin autem Deo repugnant præfractè, convocat conventum Diabolorum, ut perdant, Matth. 5. & 18. ubi tortores dicuntur. Ut autem in*

torcu-

torculari bonæ & malæ uvæ exprimuntur; sic sæpe communibus miseriis externè involvuntur pii; & quemadmodum vinum bonum reservatur, sic pii à Deo defenduntur fideliter. qua de re videndus Augustinus in Psal. 55. & lib. 1. de C. D. cap. 8. ubi locus super hanc rem longè elegantissimus, & tempore calamitatis probè notandus.

Boni & mali pressi.

Vers. 16.] *Tria hactenus à versu 12. ubi incipit Jerosolymæ Threnodia, sunt declarata, nempè quâ tristitiâ afficiatur, quâ vehementia Deus irascatur, quâ immisericordia hostis utatur; eadem tria hoc in uno versu repetit conjuncta, ostendens I. suarum lacbrymarum copiam. II. suam, ob res carissimas à Deo ereptas, inopiam. III. hostis victoriam.* Propter hæc עַל־אֵלֶּה, *quæ attuli,* ego flens, *sum. i. e. fleo, & fleo admodum amarè,* oculus meus, oculus *inquam,* meus, *descendit aquâ seu lacbrymis, ubi est Hypallage scripturæ non insolens, pro ex oculo meo copiosè defluit aqua, ubi repetitio notat & continuationem, vide supra v. 2. q. fluvios aquarum produceret, Confer Jer. 14, 17. &c. & 9, 1. & distributionem, vide Buxtorf. l. 2. thes. Gr. c. 2. anom. 2. membro. 2. p. 318. quò respiciens cum Chaldæo Paraphraste Lutherus elegantissimè vertit,* meine beyde Augen fliessen mit Wasser/ *simul etiam indicat vehementiorem animi affectum, ut idem Buxt. ibidem membro 5. p. 320. declarat. Quæ autem hujus lamentationis tanta causa? longè maxima,* quia longè abest & recessit à me verus consolator, *Deus, omnis consolationis author 2. Cor. 1, 3. at dicas, alter alterum potest consolari; & sine dubio sunt homines, qui tuo malo commoventur, suamq; testantur*

Tria in hoc versu.

Hypallage.

ftantur συμπάθειαν: esto, nil proficiunt, quia abest ille solator, qui potest reficere animam *sup. v. 11. Lutherus elegantißimè:* Daß der Tröster / der meine Seele solt erquicken / ferne von mir ist. *de consolatoribus aliis ut confœderatis, amicis, sup. v. 2. & 7. Cur verò ita solatio indiges? quia* filii mei sunt desolati. *Confer Hos. 9, 11. 12. 13. idq; propterea, quod* invalescit hostis meus, *quod utrumq; membrum ultimum sup. v. 5. est declaratum.*

אֵלֶה

Ex voce Hebræa אֵלֶה *est sine dubio Latinum ille &c. Genus autem loquendi,* ego flens, *partim necessitate, quia carent Hebræi præsenti tempore, idq; convenienter natura, quæ, si strictè loquaris & propriè, tantùm agnoscit tempus præteritum & futurum, cum præsens temporis copula sit, non tempus, verum τὸ νῦν instans: partim ornatus & emphaseos gratia est introductum: tum enim summum studium intelligitur, ut nos dicimus, in eo est, hoc unum agit & studet, Gen. 4, 17. erat ædificans, Num. 14, 22. sunt murmurantes Ps. 122, 2. pedes sunt consistentes.* עַיִן *oculum & fontem denotat. Sic utrumq; ita conjunges, ut ex Jer. 9, 1. demonstratum est, nempe ut fons aquam jugiter producit, sic oculus flentis amarè lacbrymas. Alii, oculus meus descendit & abit vel convertitur totus in lacbrymas,* ich weine die Augen noch auß dem Kopffe. *Vulgatus malè,* יוֹרְדָה *neutrum vertit activè, deducit aquas. Cetera jam in superioribus sunt declarata. Chaldæus eleganter* עֵינַי עֵינַי *oculus meus est fons meus.*]

Particiium pro præsenti.

עַיִן

Fletus.

Usus I. Propter hæc ego fleo] *Qui non vult in tempore gratiæ suæ deflere vitia, cogitur tandem lamentari sua supplicia.*

II. Ab-

II. Abeſt Conſolator, qui reficiat me] *Ut vana eſt hominum auxiliatio, ſic etiam conſolatio. Deus autem reſtituit ac reficit animam. Pſal. 119, 92.*

Conſolatio.

III. Filii mei deſolati] *Etiam parentum quædam peccata graviora Deus punit in poſteritate, Exod. 20, 5.*

Myſticè. *Quando filii Eccleſiæ pereunt à Diabolo abrepti vel occiſi, ſeu in peccatis mortui, Diabolusq; Satan & hoſtis invaleſcit, ſeu regnat in plerisq;, & verus ille* paracletus, *tum ratione mediatoris, 1. Johan. 2, 2. Chriſtus, quàm ratione conſolatoris, Joh. 16. Spir. S. qui poteſt animam mortuam vivificare per verbum, Eph. 2. abeſt longe ob impietatem (ut enim fumus apes, fœtor columbas, ſic mala vita & vitia Spiritum S. abigunt) tum unum hoc reſtat, ut in vera pœnitentia aliquis decurrat ad lachrymas, ad exemplum Petri, Mariæ Magdalenæ; nam*

Verbum, preces & lachrymæ,
Miſeræ arma ſunt Eccleſiæ.

Dicitur autem ille fletus eſſe non ſimulatus, ſed verus, pœnitentia non eſt fingenda, ſed agenda.

Verſ. 17.] Hujusq; ſicut & hoc ipſo verſu, more mundanorum tantùm mala ſua deflevit Jeroſolyma, vitam non correxit, peccata non agnovit, non eſt deprecata, ſed pœnam mitigari volebat, non erat in eo, ut culpa & cauſa tollerentur, ideoq; non eſt mirum, quod nihil impetravit, quia non rectè oravit, Jac. 4, 3. Ut autem ad agnitionem horum & veram converſionem adducatur, hæc propheta ei inſuſurrat I. quæ ſit mali gravitas & vagi fletus vanitas. II. Quæ Dei in vindicta per-

Mala oratio.

stet severitas. III. Quæ ejus causa, nempe peccatorum atrocitas. Quando pandit *Jerosolyma seu* Sion *sup. v. 4.* manus suas, *ut illi, qui dolent gravissimè & orant ardenter, idq; tantùm facit mali evitandi gratiâ, non ut peccatum vel intermittat, vel ut Deus condonet, ideoq; sic nil agit, quia sic* nemo solatur eam, *neq; Deus, neq; homines aut consolando, aut consilio, aut re juvant. Deum enim quod spectat, is ob peccata iratus* præcipit de Jacobo in circuitu ejus hostibus ipsius, *ut eum affligant, ab omni parte, vide supra v. 15. homines quod attinet*, effecta est urbs Jerosolymorum, *& tota regio* velut superata *propter immunditiem inter illos sup. v. 8. & 9. Omnes ex justo Dei judicio eam abominantur, imò cupiunt remotam esse, seu in captivitatem abductam & perditam.* פֵּרְשָׂה *à R.* פָּרַשׂ *expandit, & potissimùm manus, ubi de homine fit sermo sup. v. 10. Exod. 9, 29. 33. 1 Reg. 8, 22. 38. 54. Esdr. 9, 5. Job. 11, 13. Psal. 143, 6. Es. 1. 15. ubi verò de angelis seu Cherubim (quibus solent alæ tribui) velavit, expandit alas, notat, Exod. 25, 20. Deut. 32, 11. aliàs etiam de veste, reti, usurpatur illud autem h. l. notandum, quod hoc gestu & dolentis summa ægritudo, & precantis intentio indicetur, quasi ex ipso cœlo auxilium cupiat detrahere. vide Es. 25, 11. & 21, 3. Jer. 4, 31. ubi utrumq; mulieri parturienti tribuitur. dolor autem partus est summus, & proinde etjam precatio ejus sine dubio ardens. Sic reddit paraphrastes Chaldæus, Vulgatus Latinus, Lutherus & alij multi, Vatablus, Pagninus ex R. D. Kimchi putant esse ex* פָּרַס, *id est, fregit, notariq; quod cum esset moris, ut alius lugenti frangeret panem, ipsa Sion suis manibus,*

פָּרַשׂ

sibi

sibifregerit panem, quum alius solator abesset. Confer infra 4, 4. Es. 58, 7. Jer. 16, 7. Hæc putant maxime facere, quod sequens particula ב *præfigatur nomini. Sed illa pleonasticè sæpè additur ut Job. 16, 10. & alibi. Ideoq; ob cohærerentiam, sensus prior melior.* Præcepit in circuitu hostibus *h. e. quod anteà dicebat v. 15. convocat contra me conventum. vide infra c. 2, v. 22. Chaldæus. præcepit statuta sua Jacobo, quæ quum trangressus sit, meritò illum puniri. De voce* נִדָּה *vel* נַדָּה *ejusq; ἐτυμω. & usu dictum est supra v. 8. illud h. l. cum Castro addendum, quod per metalepsin & ob etymologiam (est enim à* נָדָה *elongavit) sumi possit pro ea, quæ sit excommunicata, & proinde vitetur ab omnibus. Ad quod intelligendum Jesuita noster confert Esa. 66, 5. Ubi habetur, fratres vestri, arcentes vos vel elongantes, seu excommunicantes vos, & Job. 9, 22. & 16, 2. Luc. 6, 22.* נִדּוּי *h. e. separatio dicebatur Judæis infima species Excommunicationis, quâ persona quædam ab aliorum consessu & congressu tam sacro, quàm profano & domestico separabatur ad 4. usq; cubitos seu passus. Secunda species est* חֵרֶם *excommunicatio; tertia extrema & gravissima proscriptio* שַׁמַּתָּא *q. d.* שָׁם מִיתָה *vel* שְׁמָמָה תִּהְיֶה*. Alii tamen putant esse* שֵׁם אָתָא *Dominus venit, pro quo Syriacè apostolus* מוֹרָן אֲתָא *dominus noster venit 1. Cor. 16, 22. De quibus vide prolixè & optimè disserentem Buxtorfium in Institutione epistolari p. 55. usq; 59. Eliam in Thisbi in voce* נִדּוּי *&* שַׁמַּתָּא*. Ita enim constanter in meo codice legitur. Per occasionem adjici possunt tres species seu gradus pœnarum apud veteres in Ecclesia usitati, qui recensentur Ἀνάθεμα, καθαίρεσις,*

ב

נִדּוּי

חֵרֶם
שַׁמַּתָּא

Tres species pœnarum Ecclesiæ.

ἀφορισμὸς. vide lib. 4. Chron. Carionis ad Conradum primum, ubi de rebus Ecclesiasticis agitur. (mihi) p. 698. Adde quandam glossam Iunij in 3. Macb. 3. & quæ alij habent de Excommunicatione. Sed redeamus è diverticulo in viam, ubi dixero, quum 1, Cor. 16, 22. expressa sint verba μαρὰν ἀθὰ ut alia Syra multa in N. T. Græco, non consistere illam expositionem Maharam motha, quasi sit excommunicatio mortis, quia neq; Maharam, neque Motha sunt Hebræa vocabula. Ferenda autem non est illa correctio, quasi sit מוּחֲרָם אַתָּה *meledictus tu, cum hoc neq; sit Hebræum, neq; etiam hic est aliquod anagramma, ut quidam nugantur, quomodo esset ταυτολογία etiam in textu. ubi obiter nota: non apparere ex N. T. cur sit dicendum potius anathéma, quam anáthema, quum origine differant & usu sacro biblico. vide Luc. 21, 5. quod autem Beza dicit LXX. confudisse, Levit. 27. non refutat hoc, quia si rectè ita vertissent, Paulus retinuisset. Fruatur tamen quisq; suo sensu. Dicam libentius cum scriptura ἀνάθεμα, etiam ad differentiam, quam anathéma cum confusione diversarum vocum, & hac hactenus.*

Ανάθεμα

Expãdere man⁹.

Usus I. Pandit Sion manus suas] *Qui non vult tempore felicitatis manus expandere ad Deum in humili precatione, cogitur tempore adversitatis eas complodere & extendere in multiplici ejulatione: & qui Deum noluit audire monentem, hunc nec ille audit flentem, Prov. 1, 24.*

Comitia Dei irati.

II. Præcepit Jehova de Jacobo inimicis suis] *Qui contemnunt in pace Dei placati mandata, hi meritò audiunt in bello tormentorum fulmina; & intuentur contra se celebrari armata irati Dei comitia.*

III. Effe-

III. Effecta est ut separata ob immunditiem] *Qui ad Deum invitantem nolunt accedere, vident à se quoq; omnes creaturas recedere, & si qui pietatem non sectantur, hos omnes velut περίψημα tandem abominantur.*

Mysticè] *Multi dum manus ad creaturas his confidentes expandunt, nullum consolatorem inveniunt. Vide avaros, quibus tandem non prosunt opes Soph. 1,18. vide ambitiosos, quibus non prosunt malè quæsiti honores Phil. 3,19. vide voluptatibus deditos, qui tandem torquentur in inferno omnibus destituti Luc. 16. vide magnatibus confidentes, qui, ubi moriuntur perit omnis spes clientum Psal. 118. & 146. Sæpe tales Deus permittit à Diaboli tentari, quia periculum amant. Si tamen ipsi ad Deum se convertunt, ex tentatione eripit, 1. Cor. 10, 13. quiq; erat Jacob, i. e. vitiis supplantatus, fit Israel postquam fide vicit, 1. Joh. 5, 4. 5. vide Gen. 32. Qui autem fide non accedit, est pollutus labiis, Esa. 6, 5. manibus, Es. 59, 3. & quicquid facit, pollutum est, Mal. 1,7. Es. 64, 6.*]

Humana vana.

Vers. 18.] *Per superiora Prophetæ verba & admonitionem ad se rediens Sion Deo justitiam & gloriam, sibi ignominiam deberi ait, & simul alios homines ad commiserationem permovere studet, ut sit in hoc versu I. ingenua confessio II. acerba conquestio.* Justus est Jehova *reddens me jure tam abominabilem, ut omnes me fugiant, Psal. 119, 137. Dan. 9, 7. quia* ori, *h.e. mandatis* ejus *per metonymiam, fui* inobediens, *imò contra præstitutum ejus rebellavi, vide suprà v 5. & 8. & maxima mea peccata maximis cladibus meritò punivit.* Au-

 dite

dite *enim & attendite* omnes populi, *dum enarro ea, imò in rem præsentem venite &* videte dolorem *ac plagam meam, supra v. 12. præcipuè* virginum mearum *supra v. 4.* & juvenum meorum *v. 15. & v. 5. ac 16.* qui abeunt in captivitatem *supra v. 5. 6. Nullus autem major dolor post sensum iræ divinæ parentibus potest accidere, quàm si suorum liberorum captivitatem & calamitatem summam suis aspiciant oculis. Confer autem minas legales, Deut. 28, 49.*

צַדִּיק — צַדִּיק *justus, inde δίκη, & δίκαιος Græca. Hic de pœna accipitur, quam infert justus judex, quia sequitur de culpa, aliàs de misericordia, vide Luth. in Psal. 24, 5.*

הוּא — הוּא *notat hic, inde multi putant ex hoc articulo esse Græcum ὁ & οἱ, sed ex usu linguæ sæpissimè, pro verbo substantivo ponuntur. Talia demonstrativa pronomina Bux. thesaur. l. 2. c. 6. reg. 1. membro 2. & c. 10. in ellipsi membro 3. p. 395. Nehem. 9. 7.* אַתָּה הוּא יְהוָה *Tu es Jehova. sic confer Psal. 102, 28.* אַתָּה הוּא. *quidam, idem valet quod* יְהוָה. *sed epistola ad Hebræos plenè explicat c. 1, 12. σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ.*

פֶּה — פֶּה *notat os, propriè, metonymicè verba ore prolata, ut h.l. quod tamen θεΐως intelligendum; hinc aliorum illa explicatio & probatio ex Esa. 51, 46. Jer. 1, 9. & 5, 14. ibi enim agitur non de ore Dei, sed Prophetarum, cui inditum Dei verbum, ubi non dicuntur Prophetæ os Dei, quod tamen ex aliis scripturæ locis colligitur, Es. 1, 22. Jer. 15, 19.*

מָרָה — מָרָה & מָרַר *quantum conveniunt literis, tantum significatione, i. e. rebellavit.* נָא *est hortantis. hinc per Dachick* הוֹשִׁיעָה נָּא *Psal. 118. & Græce ὡσαννά, salva quæso.*

Ori Dei rebellare. — *Ori autem Dei rebellare is dicitur 1, qui ejus legem quam*

quam ipse tulit, nefariè violat. 2. qui ejus consilium contra se spernit, ut Pharisæi Luc. 7. quia Prophetæ proferentes promißiones dicunt, os Domini locutum est, atq; ita homines nolentes obedire Evangelio Rom 10. resistere dicuntur Spirirtui S. Act. 7. 3. qui Prophetas non audiunt vel verbi ministros, tam legem, quàm Evangelium proponentes.

Usus I. Justus est Jehova] *Justus est Jehova in pœnis inferendis Rom. 2, 5. 6. & præmiis reddendis, 2. Tim. 4, 8.*

Jehova justus.

II. Audite omnes populi] *Qui nolunt Deum in fide precari, quando fruuntur rebus secundis, coguntur homines obtestari, quando premuntur rebus adversis.*

Mysticè] *Anima fidelis in se cum Daniele c. 9. descendens facilè agnoscit suam miseriam, quod Dei ori, h. e. Christo & Spiritui S. loquenti in verbo restiterit; non autem ad homines, sed ad Deum confugit, siquidem ita non liberatur ex sua captivitate, nisi per solum filium, Joh. 8, 36.* ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε.

Versus 19.] *Ut afflictæ Israelitarum res pristino restituerentur nitori & libertati multum videbatur esse positum in confœderatorum auxiliis, & prudentum ac senum consiliis: sed & illi fidem datam fefellerunt, & hi obierunt, ideoq; hinc nil spei restat.* Exaggeratur *itaq; hoc versu I. Amicorum perfidia. II. sacerdotum & seniorum absentia. III. omnium rerum penuria. Quando* advocavi amatores meos *& confœderatos, Jer. 2, 36. & 22, 20. 22. Hos. 2, 5. 7. & 8, 9. (quod prolixius declaratur Ezech. 16. & 23.) ut ex pacto ac pro-*

misso

misso venirent mihi subsidio, tantum abfuit, ut mihi auxilium tulerint, ut perfidè agentes ipsi me fefellerint, *Obadj. v. 7. Ier. 30, 14. & quum tempus erat promissa perfici, nihil quicquam præstiterint.* Sacerdotes *autem* mei, *qui suis intercessionibus possunt Deum iratum flectere,* & seniores mei, *qui rectè possint in medium consulere, non amplius supersunt, sed* in ipsâ urbe *vel fame vel bello, vel animi anxietate perempti* exspirarunt, *quum & ipsi cum reliquis* quærerent panem, quo se reficerent. *vide supra v. 11.*

קָרָא

קָרָא *est magnâ voce clamare, ut præco solet, unde Græcum κῆρυξ & κηρύσσω inde factum esse dicitur. habet autem omnium compositorum significationem ex usu linguæ, ut h. l. notat advocare. Per amatores intelliguntur confœderati. Ut enim illi pulcram fœminam diligunt; sic hi expetunt florentis Reip. vel regni amicitiam, quibuscum, quando contra Dei præceptum initur fœdus, oritur adulterium spirituale. h. l. autem Ægyptii inprimis ob historias circa finem libri Ieremiæ descriptas intelligi possunt. quamvis etiam aliæ gentes simul comprehendantur. Nugatoria autem est illa R. Salomonis explicatio, quod Ismaelitæ comedentes sitim senserint, & utres ori admoventes, quum spiritum hausissent, sint interfecti. Et digna rabido Rabbino explicatio, ubi tot mendacia fere, quot verba.* גָּוַע *De exspiratione illa, quæ fit in morte naturali, & quidem tùm, ubi videtur homo animam sine dolore emittere, vulgò tantum accipitur: sed etiam de violenta & maximè acerba accipi non solùm hic locus, sed & Gen. 6, 17. & 7, 21. testatur. aliàs non negatur ita accipi, ut de Abrahamo, qui satur*

Amatores politici.

R. S. Jarchi.

גָּוַע

dierum

dierum obiit in pace Gen. 25, 8. pro diversitate subjectorum sunt hæc diversa, ut etiam alia phrasis dormire cum patribus, tam de impijs, quàm piis usurpatur: quod contra multorum postillatorum notam notabis; reliqua jam suprà vidimus.

Usus I. Amicos advocavi, qui fefellerunt me] *Quum tanta sit hominum perfidia, tantum in Deo sit tua fiducia, &*

FideDeo.

si cui vis tutò fidere, fide Deo.

Psal. 60, 13. & 118, 8.

II. Sacerdotes mei & seniores expirarunt] *Signum est malorum imminentium obitus virorum excellentium. nam*

Obitus magnorum.

Cùm Deus iratus pestem meditatur acerbam
Urbibus, eximios eximit inde viros.

Mysticè. *Qui sunt in miserijs constituti falsos amicos advocant, à quibus decipiuntur. Illi sunt caro, mundus, Diabolus, Sir. 25, 3. tres odit anima mea pauperem superbum, i. e. carnem, quæ ex se nil boni habet; divitem mendacem, i. e. mundum, qui multa pollicetur & nil præstat: senem fatuum, id est, Diabolum, qui mendax ab initio & homines dementat. tunc quærit anima sacerdotes & senes, præcipuè eos, qui expirarunt, i. e. prophetas & Apostolos; ita quærit & invenit cibum animæ.*

Falsi amici. Sir. 25. 3.

Vers. 20.] *Post querelam ad homines directam, quos frustra bis est allocuta afflicta Sion vers. 12. & 18. (quod etiam repetit v. 21.) tandem se convertit ad Jehovam ipsum, cujus implorat misericordiam, dum suam enarrat miseriam. Explicat enim quæ ipsam prehen-*

derit angustia, v.20. quæ sit hominum malitia v. 21. & quæ Dei justitia v. 22. Duo autem hujus versus vigesimi sunt membra, prius continet preces, posterius earum rationes, quod nimirum interiùs ob peccata eam exerceat animi angor, viscerum tumor, cordis timor, exterius excidium, seu interficientium ardor. Respice *me* Jehova *supra v. 9. & 11. nam quod affligor, inde fit, quod tu à me avertisti faciem tuam, attolle vultum tuum super me,* nam angustia *est* mihi *Psal. 31, 10. & 102, 3. Jon. 2, 3. idemq; bis adhuc aliis verbis repetit, ut augeat orationem. Ne quis enim putet hanc tantum esse ab hoste externo angustiam, Psal. 3, 2. interiorem (quæ est gravior) eam esse demonstrat, quia* viscera mea, *inquit,* lutulenta facta sunt, *ebulliunt & intumescunt, Hebraibè* חֳמַרְמָרוּ *à R.* חָמַר *turbatus à luto fuit. Estq; metaphora insignis, & longè major emphasis, quàm si diceretur, viscera mea perturbantur, fluctuant ac strepunt, siquidem corpus cum mari, viscera cum profunditatibus hujus, ira Dei & pœna cum procellis comparantur, & velut in mari vehementissimis fluctibus agitato lutum ex imo gurgite exæstuat, sic omnia viscera ita concuti innuit, ut parum absit, quin è corpore ipso projiciantur. Confer Es. 57, 24, inf. 2, 11. Job. 16, 16. & Psal. 46, 4.* versat se cor meum in medio mei, *i. e. intra me, quia dolens me Deum meum ita offendisse,* quia *vehementer (ex* rebellando rebellavi, *(de voce ipsa v. 18. de genere loquendi v. 2. dictum est;) ideoq; pœna horribilis grassatur exteriùs seu* foris orbat gladius, intus est ipsa mors. *heb.* כַּמָּוֶת *ubi* כ *ἀληθινὸν & veritatis. vide Obadj. v. 11. & significatur, quod omninò mors ex fame*

Angustia.

חָמַר

כ veritatis.

fame grassante consequatur. suprà v. 11. & 19. Confer Deut. 32, 25. Jer. 14, 18.

Externis signis interior animi affectus significatur, & ita respicere eum Deus dicitur, cujus miseretur, quemq; juvat. vide saltem benedictionem Num. 6, 25. 26. descriptam: & jungantur illa Plautina, nos Deus aliquis respiciet, &c. videndus Taubmannus in Bacch. Capt. Rudente, &c. Horatius:

Respicere.

Quem tu Melpomene semel
nascentem placido lumine videris.

מֵעַי *rectè per σπλάγχνα interpretari poteris. Verbi* חֳמַרְמַר *autem quæ sit emphasis, jam dixi, quod tamen per quandam similitudinem aliam ab aquis ferventibus, quidam exponunt, quod suo more elegantissimè depingit Poëtarum Princeps 7. Æneid.*

חֳמַרְמַר

Magno veluti cùm flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exultantq; æstu latices, furit intus aquæ vis,
Fumidus atq; altè spumis exuberat amnis
Nec se jam capit unda, volat vapor ater ad auras.

Cui tertiò potest adjungi, quando vinum naturâ fervescit & spumam eructat. Versat se cor *quasi suâ sede revulsum, estq; vehementer commiserantis vel irascentis. Cor enim affectuum fons primus, & quum id affectus vehemens turbat, hoc valde movetur & se quasi versat, dum qui antea erat sedatus, nunc excandescit:*

Cor.

מִחוּץ *ab extus.* מ *videtur otium agere, sed tamen eleganter adjicitur. sic* לְמֵרָחוֹק 2. *Reg. 19, 25.* לְמִבֵּית *abintus Num. 18, 7.* מִמֶּרֶם *Hag. 2, 16. Sic apud Lucretium & Propertium, inante, ἔμπροσθεν. Alibi, proporrò, exad-*

מחוץ

Compositæ præpositiones.

versum.Gifan. in indice Lucretiano p.360.Sic incircum, insuper, adex, ad ultra, incoram, impalam, abusq;, adusq;, &c. de quibus Taubmannus, Act. 5. sc. 2. Mercat. p.903. sed quid non imitatur deses ignavia, dum & ipsa vult videri docta? ita est, mentiuntur formam inhonestæ, staturam parvi, doctrinam rudes. Huc referunt quidam, Econtra*: quod tamen juxta illos plane barbarum. econtrario vel contrà sunt in Latio, illud alterum ad barbaros, unde venit, relegandum censent Num rectè? alibi dicetur, sicut & similia aliàs. Vos qui cupitis veram consequi eruditionis laudem, illos melioris ævi & literaturæ autores audite, novos nonnullos & novis nummis nequiores ne quidem inspicite. Verùm mali Disputatores, quorum quibusdam in locis hodie major copia, quàm muscarum olim in Armeniâ, cum caletur maximè, nolunt intelligere, non capiunt, quanta sit Grammaticæ vis, sine qua Lutherus Theologiam infeliciter tractari graviter hinc inde scribit: Cui Melanchthon & alii, quibus cor sapit, astipulantur, & nuper non malè hæc exaggeravit Abrahamus Scultetus in exercitationibus Evangelicis ad locum Matth. 2. ubi ex Micha c.5. citatur & conciliatur dictum lib.1.c.55. & idem de disputationibus (nam raras & sobrias, recteq; institutas quis culpet, quis non amet?) minus rectè habitis satis benè in præfatione, ibidem. sicut & D. Mentzerus p.m. Et haud scio, an quis elegantiùs quam Justus Lipsius Cent.1. epist.59. unde pauca proferre pro tempore necesse habeo. Elephantes ajunt, etsi amnibus impensè delectentur, haud temere tamen eos ingredi, cum inscii sint natandi: idem in Theologia mihi, quam amo, quam æstimo,*

Econtrà.

Disputatores mali.

æstimo, & tingo salubribus ejus aquis libens animum, non tamen mergo. Quæstionum vortices illos horreo, iisq; ne involvar, adsideo & obambulo saltem ejus ripas. Et hinc tamen haurio, & ex tuto sumo, quæ ad usum. Quod ille de virtute censet, rem eam esse, non verba, justiùs ego de Theologia, cujus verum seriumq; finem scio, vitam. procul à me isti, qui alti & subnixi ambulant, &c. Hæc ille, de quibus sentiat quisq; quod vult: existimo non Apollinis magis verum, quàm hoc responsum esse.

Usus I. Aspice Jehova, nam angustia est mihi] *Crux à Deo immissa ad Deum homines adducet, ubi in creaturis nil esse præsidii elucet Esa. 19, 22. & 26, 16. Aromata ubi teruntur, optimè redolent: thus quando flagrat, fragrat maximè; Sic Christianorum fides pressa instar palmæ se erigit & contra pondera nititur, Ps. 92.*

In cruce fides.

II. Viscera mea commoventur] *Morbi sunt peccati stipendium, Deut. 28.*

Morbi.

III. Domino rebellavi] *Signum veræ pœnitentiæ est ingenua confessio prioris nequitiæ.*

Confessio.

Mysticè. *Quando omnia in se collutulata videt peccator, omnia inquieta, tùm ad Deum se convertit, & ut mundetur ac pax restituatur, orat, præcipuè quando foris pugnæ, intus terrores sunt, 2. Cor. 7, 5. ita ex angustia in spatiosum campum dimittitur, Psal. 51, 2. ita cor sistitur, Psal. 131, 2. ita sordes absterguntur, quando agnoscuntur, Psal. 51, 5. vide Zach. 3, 3. 4.*

Vers. 21.] Postquam Sion suum malum superiore versu exposuit, nunc quis ipsius, quis amicorum, quis inimicorum in eo sensus, adjicit, & ubi desinit auxilium

& solatium humanum, ibi incipere divinum firmiter sibi persuadet. Membra sunt duo: in priori objicit & amicis perfidiam, & inimicis, nempe ἐπιχαιρεκακίαν, flagitium: posterius sibi ex parte Dei subjicit quoddam solatium. Ab amicis non declaratam συμπάθειαν ita detestatur, amicos meos quod spectat, quando audierunt, quod ingemiscam ego, nullus *ex iis* solatur me *sup. v. 2. 7. 9. 16. 17.* inimici *autem* mei omnes *me facti superiores sup. v. 2, 5. 7. 16. quando & ipsi* audiverunt de malo meo, *excidio, exilio ex Diabolica malitia* gaudent, *potissimùm* quod tu *ô Jehova ex v. 20, qui hactenus me defendisti contra hostes potenter,* fecisti *hoc, meq́ tàm graviter afflixisti & quidem jure, quod ego agnosco suprà v. 18. Verùm id scio, fore aliquando mutationem, quandoquidem tu ô Deus tantam insolentiam non dimittes impunè,* tu adduces *tam certò ac si jam adduxisses illum diem ultionis & vindictæ, quem* promulgasti *jampridem contra inimicos meos per tuos Prophetas Esaiam cap. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 21. Jeremiam c. 46. 47. 48. 49. 50. Ezechielem c. 25. 26. 27. 28. 29. 31. 32. Amos c. 1. Nahum. 1. 2. 3. ut quia mihi in peccando fuere pares, in luendo pœnam non sint impares, sed sint afflictißimi,* sicut ego; *est autem aliquod in malis solatium habere quendam socium. De phrasi simili vide supr. v. 15. Lutherus eleganter suo more:* So laß doch den Tag kommen / den du außruffest / daß jhnen gehen sol wie mir.

Επιχαιρεκακίαν

Deus punit.

שִׁמְעוּ *verbum absolutè positum more hebræorum, cui nominativus commodus subaudiendus & subintelligendus, idq́ I. ex verbo Gen. 4, 5. 6.* וַיִּחַר *scilicet* חָרוֹן *sic*

Nominativi ellipsis.

sic Amos 6, 12. Jer. 19, 11. II. ex ipsa re Esa. 9, 6. Ier. 23. 6. scilicet quisq; fidelis vocabit Luth. impersonaliter. vide Amos 4, 2. 7. sic Gen. 48, 1. 2. III. ex scripturæ analogia. Sic 2. Sam. 24, 1. ubi malè Tremellius addit, Deus, quum *1. Chron. 21, 1. tribuatur Diabolo & alibi. IV. Ex oppositione. Ita h. l. quia sequitur* אִיְבִי*. E. h. l. addendum* אֹהֲבַי *confer v. 2. Talia sunt in N. T. Matt. 5, 11. 15. Luc. 6, 38. & 12, 20. vide Buxt. lib. 2. thes. c. 10. in ellipsi membro secundo pag. (mihi) 394. Luth. h. l. ex idiotismo nostræ linguæ,* man hörts wol. *Conferantur & expendantur hæc loca etiam Gen. 18, 21. Lev. 7, 25. Num. 21, 14. Ruth. 3, 15. 1. Sam. 13, 8. Græci autem legerunt, ut solent* שִׁמְעוּ *ἀκούσατε. sic paulò post pro* רָעָתִי *singulari, legerunt ipsi* רָעוֹתַי*, τὰ κακά μου. Sumitur verò verbum hebræum tam pro malo culpæ quàm pœnæ: unde etiam vox κακίας in N. T. eodem modo usurpata reperitur pro culpa, Act. 8, 22. Rom. 1, 26. 1. Cor. 5. 8. &c. pro pœna & afflictione, Matth. 6, 34. & apud Græcos Amos 3, 6. ubi κακία pro κάκωσις, ut notat Beza & cum eo Scultetus, qui videndi. sic, libera nos à malo, utroq; quidem, sed pœnæ præcipuè, quia de culpa in quinta petitione actum est. Et hic nota, Hieronymum non esse autorem vulgatæ versionis Latinæ, quia in Epistol. 47. pluribus disputat, malè esse versum per malitiam. Consulatur & ipse Lutherus, qui eleganter:* Es ist genug das ein iglicher Tag seine eigen Plage habe / *melius utiq; quam ille vulgatus, sufficit diei malitia sua. Alia phrasis, sed res eadem Eph. 5, 16. αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσι, propter afflictiones.*

[Margin: רָעָתִי Κακία. — Mat. 6, 34. — Hieronymus.]

Illa autem verba כִּי עָשִׂיתָ*, Lutherus paulò aliter*

ter vertit, satis benè tamen, **alle meine Feinde frewen sich / das machstu /** *puta dum me in malis derelinquis. confer Psal. 70. qui tamen est pars 40. inspice, Psal. 25, 2.* יום קָרָאתָ *hic est ellipsis relativi, crebra ea quidem, cum in V. tum N. T. sed tamen probè notanda, ne hiet oratio. Vide Buxt. thes. l. 2. c. 3. sub finem exceptionum regulæ 1. pag. 334. & cap. 8. in ellipsi, membro 2. pag. 374. sic in versione Syriaca, Matth. 1. 11, & 5, 20. & 6, 34. Act. 7, 14. videatur etiam Flacius p. 2. clavis, ubi agit de regulis scripturæ, & index Tremellij bibliis subjunctus, in voce Ellipsis. In versione LXX. videtur esse error, pro ὅμοιοί μοι, ἐγὼ οὖν μοι οἴμοι οἴμοι, ut quidem meus habet codex; hei mihi, hei mihi. Vulgatus vertit, diem consolationis, quomodo putant multi hic esse votum, ut Gentes ad Ecclesiam advocentur, in N. T. sed nec verbis nec scopo prophetæ hæc explicatio respondet. Jesuitæ nota hîc nil valet, verbum aliquando poni pro nomine, ut ita hoc loco* קָרָאתָ *sit dies vocationis.*

Ellipsis relativi.

Usus I. Audiunt me gemere, nemo consolatur me] *Quod Christo deserto à Discipulis, Davidiq; ejus typo ab omnibus relicto Psal. 38. accidit, Christiani quoq; sibi accidere posse credant, nequid animo sit novum.*

Pii deseruntur.

II. Inimici mei audiunt & gaudent] *Dolorem piorum valde auget ἐπιχαιρεκακία malorum.*

III. Adduces diem] *Pii sperant, fore ut videant tandem hostium obstinatorum internecionem & sui liberationem. Nam justus ex angustia liberatur, & devenit impius in locum ejus, Prov. 11, 8.*

Spes.

Mysticè ita. *O anima, omnia mundana tandem spem tuam fallunt, multa nequidem te gemere audiunt, & ex*

& ex iis quæ audiunt, nemo vel nihil te solatur, aut animam reficit, quin Diabocus ejusq; organa de malo tuo lætantur Psal. 13. præsertim si eò rem deduxerint, ut Deus tibi sit iratus. Vide verba Rabsaces 2. Reg. 18, 24. sed ne te nimis angat hæc ægritudo: cogita, quæ sit futura, si tu resipueris, rerum vicißitudo, quum tu angelis fueris similis in gloria, illi demum tibi erunt similes in miseria, imò longè majori afflictione, æternisq; tormentis angentur, quod facit ad consolationem piorum & instructionem impiorum.

Vers. 22.] Sæpe jam vidimus Jerosolymæ gemitum & hostium de ejus malis gaudium: nunc ita tandem concludens hoc alphabetum & de hostibus expetit sumi ultionem, & suam exponit afflictionem, ibi piè imprecatur, hanc tacitè deprecatur. Veniat, *inquit,* omnis malitia eorum (רָעָתָם *malum culpæ*) in conspectum tuū, & fac eis, quemadmodum fecisti mihi propter omnes defectiones meas, *fac intelligant ex inflicta pœna, te scire eorum flagitia, & se puniri ex justitiâ, sicut & ego sup. vers. 18. à me autem desiste, meq; porrò non afflige sic satis afflictam,* quia multi *& magni* sunt gemitus mei & cor meum languidissimum. *Confer. Job. 10, v. 20. 21. Psal. 39, 14.*

Veniat in conspectum. *Et hæc de Deo dicuntur ἀνθρωποπαθῶς, quemadmodum aliàs dicitur oblivisci & recordari, ut suprà vidimus. Hanc autem phrasin vide Psal. 119, 170. & 88, 3. & 79, 11. & 18, 7. sed hîc in bonum de bonis, qui cupiunt juvari in b. l. In malum verô de malis, qui debent puniri, ut supra etiam dictum. Omnes enim oportet sisti tribunali Dei probos, ut præmium accipiant,*

Venit in Dei conspectum.

piant, improbos ut pœnas meritas ſuſtineant. De verbo עָלַל *dixi ſupra v.12. ſicut & de voce* דַוָּי *ſupra v.13.*

Pia imprecatio.

Uſus I. Veniat malitia eorum in conſpectum tuum.] *Malis mala meritis licet malè precari, dum id ſit ex amore & ſtudio gloriæ Dei, vide in Pſal.5,11. potius tamen ſunt prædictiones, quàm maledictiones.*

II. Ut feciſti mihi propter defectiones meas.] *Qui agnoſcit ſuam malitiam æquiore animo fert DEI virgam.*

III. Cor meum languidum] *Qui abutitur ſuo robore in peccatis, rectè eo privatur in morbis.*

Myſticè. *Duplici ratione venit malum hominis in Dei conſpectum, vel ut medicinam faciat in contritis, vel vindictam exerceat in deſperatis: ibi agit medicum, hic judicem. In illis etiam ſunt magni & multi gemitus, in hiſce horrendi fremitus.*

Dei methodus in judiciis. Imperiorum periodus. Pœnitentia. Eccleſiæ pictura.

Doctrinæ autem generales ex toto hoc Capite notantur hæ I. quæ ſit Dei methodus, ut in malis inferendis à ſuis faciat initium, & qui tum ne ſuo parcit populo, quid faceret reliquæ impiorum turbæ? Levit.10,3. Ezech.9,6. 2. Maccab.6,13.14. 1. Pet. 4,17. II. quæ ſit imperiorum periodus; Dum in illis viget pietas, florent, ubi autem regnat improbitas, corruunt. III. Quæ ſit vera pœnitentia, quod excitetur fulmine legis, & quod homo contritus ſe erigat bonitate ſummi regis. IV. Quæ ſit Eccleſiæ pictura, nimium à mundo affligitur, à Deo placato erigitur.

CAPUT

CAPUT SECUNDUM.

Argumentum.

TRia potiſsimum in hoc capite (quod argumento aliàs cum ſuperiore convenit) pertractantur. Primò pœnam & querelam Jeremias proponit de calamitatibus prementibus omnes ordines in regno Judæ, & præcipuè de excidio urbis ſanctæ Jeroſolymæ, cum qua everſa cultus Dei ſimul ceſſavit. Secundò culpam & cauſas tanti mali exponit, nempe peccata populi, inter quæ non infimum, quod verbum Dei contemſerint, & contrà pſeudoprophetis adhæſerint. Tertiò deniq; remedium quoddam proponit, quomodo ex hiſce malis ſe emergant, nempe per ſeriam pœnitentiam, & ardentem Dei invocationem.

Verſ. 1.] Ut & de Sionis ejulantis infelicitate, deque Dei eam punientis æquitate conſtet (quæ duo deinceps prolixiùs declarabuntur) ſtatim ab initio in verſo primo

proponitur I. Quæstio admirantis II. Responsio ejulantis. Quomodo, *vide supra c. 1, 1.* obnubilat, *obscurat, tenebrosamq; reddit & mæstam*, in ira sua Dominus filiam Sion, *supra c. 1, 6. qui Deus urbem, quam antea amabat præ omnibus aliis Psalm. 87, 2. nunc ita detestatur? quomodo populum electum & dilectum Deus ita abominatur? ut habet Chaldæus, quod tamen in textu Hebræo longè* ἐμφαλικώτερον יָעִיב, *velut densâ nube iræ suæ obtegit, ubi antea favoris radios sparserat, quando nubes gloriæ in dedicatione templi visa est 1. Reg. 8, 10. nunc verò atra nubes iræ & furoris omnia involvit, tristissimumq; statum inducit, siquidem nubes tenebras, tenebræ autem mærorem afferunt. Lutherus quod nubes tegit, eleganter vertit,* Wie hat der HERR mit Zorn vberschüttet.

Deus obnubilat.

Hactenus quæstio mirantis tam inopinatum casum ejus, quam semper firmam & florentem esse permansuram sibi persuaserat: Subjicitur responsio, in quâ modus & autor demonstratur, siquidem Deus summa vi anteà exaltatam ac in cœlos usque evectam urbem dejecit (הִשְׁלִיךְ, *cujus emphasis declarata est Psal. 2, 3.) summo nisu, quam extulit, projicit & terræ allidit, nempe è* cœlis altis in ipsam terram, *confer. Jer. 49, 22. Obadj. v. 4. Matth. 11, 23. protrudit, & sicut solet gigas quidam pumilionem, qui ipsum irritat, corripere & è terra sublatum in solum ita detorquere, ut ille nesciat surgere. Confer Psalm. 102, 11. 2. Reg. 24, 20. ita Jehova multis magnisq; flagitiis irritatus projicit* ornatum ac decorem Israelis, *populi Israëlitici, & imprimis Judæ, ipsumq; in ignominia jacentem ac se inde liberari petentem aversatur,*

הִשְׁלִיךְ׃

tur, id est, quod sequitur, & non recordatur (*de phrasi vide Hab. 3, 2.*) scabelli pedum suorum, *hoc est, arcæ fœderis, ad quam adorari solebat, & ubi exauditionem promiserat, cui ipse præsens gratiosè hactenus velut super Cherubim considens, pedes quasi in ipsam arcam demittere solebat, dum ibi varia ejus auxilij ac consilij vestigia; propter arcam verò istam templum totum erat summæ venerationi, ac à multis adoraturis frequentabatur; quomodo Chaldæi interpretis, aliorumque nonnullorum sententia tolerari poterit. Ut autem prior illa appellatio arcæ melius intelligatur, conferantur hæc loca Exod. 25, 18. 19. 20. 2 Sam. 6, 2. Reg. 19, 15. 1. Chron. 28, 2. Psalm. 99, 5. & 132, 7. Esa. 60, 13. & 66. 1. Ezech. 43, 4. Quando igitur eversa urbe ac templo & arca illa sublata non amplius Deus ibi peculiari ratione præsens est, nec adoratur, non recordari ejus, stylo scripturæ, dicitur, i.e. negligere jam ac omnem curam deposuisse, quod ut faceret, summa erga Isräelem improbum ira eum adduxit, nempe id aliàs nunquam facturum vel passurum, nisi in* diæ iræ suæ, *quando ex furore suo Jerosolymam excîdit per Chaldæos.*

Scabellũ pedum Dei.

Non recordari.

יָעִיב *obnubilabit.* עָב *nubes densa* עָנָן *nubes quæcunque. Illa autem est vel gratiæ vel iræ, ut pleraque alia similia diverso respectu in bonum & malum adhibentur, & de iis, quæ Deo tribuuntur supra fuit dictum. Videantur plura ex totis bibliis collecta in proœmio disputationis de dicto 1. Tim. 1, 15. ubi pluribus explicatum illud Esa. 44, 22. Deleo ut nubes iniquitates tuas. Vide 3. edit. exercitat. bibl. lib. 4. Aben Esra hoc quoque refert ad id quod sequitur, nubificat, id est, ad nubes extollit, ut*

Nubes.

 tantò

tantò fortius dejiciat, sed sine causa. De voce אַף *vers.* 12. אֲדֹנָי *v.* 15. *de phrasi, filia Sion v.* 6. *Addi his possunt.*

Filius & filia.

Vox filius & filia accipitur in sacris vel proprie, & tum parentum nomen additur, Luc. 3. *vel impropriè. ita sæpe occurrit cum genitivo diversimodè. summa huc redit. Genitivus significat vel substantiam vel accidens: quum illam notat, genitivus mutatur in nominativum, ut filius hominis i. e. homo, quo plerumque notatur* ἐξοχή *in Christo, quod in N. T. vulgatum de Christo. sic, filij taurorum Sir.* 38, 27. *filij pauperum Psal.* 72, 4. *filia Sion, Babel, Jerosolyma. Huc refero, quod apud Homerum, filij græcorum, id est, græci: filij medicorum, id est medici. Quando accidens denotat, per adjectivum vertitur genitivus, & designat rem, quâ quis est præditus, vel cui est deditus. Vide Exercitat. bibl. & Riberam in c.* 10. *Hos. num.* 28. 29. *Taubmannum ad Plautum in Amphyt. Act.* 1. *Sc.* 1. *u.* 274. *Drusium in quæst. & Resp. lib.* 1. *quæst.* 6. *sic filius iniquitatis i. e. iniquus &c.*

הִשְׁלִיךְ

הִשְׁלִיךְ *explicatur illo vulgato, tolluntur in altum, ut lapsu graviore ruant. R.D.K. est significatio ejus* רְמִיָּה וְהַפָּלָה*, id est ejaculationis & projectionis. ut enim sagitta quò altius in aërem eam quis arcu jaculatur, eò majori cum impetu decidit, quod probant etiam physici, ita de hoc casu, imò dejectione Jerosolymæ habendum. Nullus enim major casus, quàm luciferi, Phaëthontis, Icari, siquidem ex cœlis.*

שָׁמַיִם

Cœli dicuntur שָׁמַיִם *vel quasi* שָׂא מַיִם *sustine aquas vel* שָׁם מַיִם *quæ omnium optima etymologia & Kimchi probata, ex qua tamen num poßint probari aquæ supercœlestes, viderint alij; litem jam non facio meam. Quidam hoc nomen componunt ab* מַיִם

מַיִם & אֵשׁ, *quod ignis & aqua in cœlo. Id noto, quum mihi non sit propositum omnes significationes vocum enarrare, vocem cœli pro ipso Deo metonymicà poni in lib. 1. Macb. paßim c. 3, 18. 19. 60. & 4, 10. Daniel. 4, 26. Matth. 21, 25. Luc. 15. 21. Ita est dejici è cœlis, à Dei facie projici, & certè utrumq; hic notatur. Terra* אֶרֶץ *appellatur & convenienter natura, quia semper stat, non movetur, ut docuit Copernicus:* אי רָץ *non currens est.* אי *enim notat non, ut 1. Sam. 4, 21. 22.* אי כָבוֹד *non gloria, vocatur filius posthumus, quum gloria Israëlis esset ablata. melior hac originatio quàm illa altera Kimchi, quod sit corpus sphœricum & circa illam alia currant, melior quàm Fagij Etymologia, qui à* רָצָה *vult deducere, id est, voluit, quod semper velit fructus proferre terra; Magis ad rem quadrat illa alterius, quasi sit à* רָצַץ *trivit, quemadmodum terram à terendo dictam quidam volunt; hinc autem possunt illa Germanica deduci* Erd/ Ertz. *Israel unde vocetur, biblia sacra* indicant *Gen. 32, 28. à* שָׂרָה & אֵל, *ut sanè nugas magnas magno conatu agat, qui velit cum Hieronymo persuadere, esse id nomen ex hisce conflatum* אִישׁ רָאָה אֵל: *vel cum Lyra & aliis, quod sit à* יָשַׁר *rectus fuit. Id noto, aliquando Israëlem nomine* יְשׁוּרוּן *inde appellari Deut. 32, 15. & 33, 5, 26. Esa. 44, 2. à rectitudine vel appellatione sumpta à termino à quo, vel Synecdochicè, ut urbs opulenta, Academia docta, Ecclesia sancta nominatur. Ubicunque Deus se maximè manifestat, tam gratiosè ut ad arcam fœderis, quàm potenter ut in terra Es. 66, v. 1. Matth. 5, 35. Act. 7, 49. ac præcipuè inter hostes Ecclesiæ Psal. 110, 2. 1. Cor. 15, 25. Act. 2, 35. Heb. 1, 13. & 10, 13.*

Cœlum i.e. Deus.

אֶרֶץ

יִשְׂרָאֵל

יְשׁוּרוּן

ibi

ibi est quoddam Dei velut scabellum. Semper autem consulatis textum authenticum: videbitis plura ibi dici, quàm in multis versionibus. sic Psal. 99, 6. vulgatus ubi habet, adorate scabellum pedum ejus, pontificij probare nituntur, licere adorare statuas, eò quod sint itidem μνημόσυνα Dei; sed textus hebræus habet, incurvate vos & adorate ad scabellum seu coram scabello pedum ejus, quia sanctus est ipse, nempe Deus, de quo antea egit, in commate priori. Notat autem in genere subjectionem, videatur Jacob. c. 2, 3.

Psal. 99, 6.

Mala unde?

Usus I. Obtegit nube iræ suæ Dominus] *Mala non sunt fortuita, sed omnia ab irati DEI dextera, Amos 3, 6.*

II. Filiam Sionis.] *Si ignis ira divina ita sævit in ligno parum florenti, quid futurum est prorsus arenti? Luc. 23, 31. Si Deus ita tractat filium, quid faciet immorigerâ ancillâ? Gal. 4, 30.*

III. Dejicit è cœlis in terram ornatum Israëlis.] *Deus ut sua bona dat piis, ita eadem adimit impiè viventibus.*

Loci majestas.

IV. Non recordatur scabelli pedum suorum] *Ut Deum non impedit ulla loci majestas (sicut in præcedenti commate vidimus) sic nec ulla loci sanctitas, quò minùs eum vastet & perdat. Hæc enim ipso præsente adsunt tantùm, abeunte abeunt.*

Peccator.

Mysticè] *Peccator obtegitur nube ignorantiæ, quando Sol justitiæ abiit, nube miseriæ, ubi non amplius ei lucet facies patris Psal. 80, dejicitur è cœlis, ubi erat πολίτευμα ejus Phil. 3, 21. in terram, ubi se omnis generis vitiis velut sordibus involvit ac maculat, ornatu suo,*

veste

veste justitia, Es. 61. privatur, & Deus ejus non amplius recordatur, ut ad eum accurrat in periculis. Sic Nahas volebat eruere dexterũ captivis oculum, 1. Sam. 11, 1. Diabolus autem caliginem affectuum obducit, quô minus verum lumen multi videant, Ps. 36.

Vers. 2.] In privatis & publicis opibus multum solet esse præsidii, ut Resp. vel conservetur, vel lapsa restauretur: verùm in regno Judæ nil quicquam restat, penitus sublatis I. omnibus habitaculis II. urbium propugnaculis. III. regni gubernaculis. Subitò & funditus tollit Jehova omnia ædificia, ut qui absorbet aliquid, בִּלַּע deglutivit, *perdidit Dominus, Luth.* der HErr hat vertilget/ omnia habitacula Jacobi, *id est, posteriorum Jacobi*, & non usus est clementiâ *erga pauca quædam, quæ servaret*, destruxit in excandescentia sua munitiones filiæ Judæ, deturbavit *& dejecit eas ex imis suis sedibus revulsas* in terram *Luc. 19, 44. & sanctus ille Israelis seu Deus (quomodo appellatur hinc inde & paßim apud Esaiam c. 30, 11. 12. 15.)* ut rem profanam abjicit regnum & principes ejus, *atque ita pollutos ejus esse incolas ac præsides demonstrat. Quò pertinet regula satis bona, si modo benè applicetur, quod quædam verba in Piel & Hiphil potiùs declarationem quàm actionem aliam denotent. Flac. in reg. scrip. verba quæ aliàs esse aut fieri quid significant, sæpe causæ illius actusve indicationem, opinionem, cogitationem denotant. VVegenmejerus in Gram. tab. Vide Hunn. de providentia, Chem. parte 1. L. C. L. 5. Helvic. in Gram. hebr. Sigvvar. t contra Irenicon Parei. Notũ est illud Matt. 6. 13.* μὴ εἰσενέγκῃς, *ne sinas induci, ut Beza ipse ex Aug. explicat,*

Verba in Piel & Hiphil notant aliquando declarationem.

cat; confer Jac. 1, 13. 1. Cor. 10, 13. Breviter. ita Deo bic tribuenda actio & directio, ne lædatur ejus justitia vel misericordia; Permittere est ex certa voluntate, certis de causis, certo decreto facto concedere, non autem permittere, ut causæ secundæ agant, ut simpliciter volunt, & quousque. Ad summam, si permißio statuenda, non erit ociosa. Peccata enim non fiunt Deo volente, nec nolente, sed non-volente; qua de re eleganter Bellarm. l. 2. de amißion. gratiæ & statu peccati c. 16; non habet Deus positivè velle aut nolle, sed negativè non velle. Alia exempla, quibus declaretur illa superiùs posita regula, non cumulo, tantùm quæ ad hanc nostram phrasin spectant, pauca addo, Ezech. 20, 29. Impurabo i. e. impuros declarabo. Luth. verwarff sie mit jhrem Opffer / *Actor. 10, 15. & 11, 9. A ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνε, quæ Deus jam voce sua pro puris declaravit, tu ne pro pollutis habeas. Vide D. Frantz. de interp. script. à pag. 365. usq; 372. & scies, quæ sit scripturæ analogia. Hæc de illa regula, quæ finem superiori lectioni imposuit: nunc percurramus verborum & phrasium emphases, unde omnis vera oritur explicatio.*

Permißio Dei.

בָּלַע

בָּלַע inde sine dubio bolus & balæna, aliter tamen hoc expreßit Græcus καταποντίσε mersit profundo Matth. 18, 6. & aliter latinus, præcipitavit; ille metaphoram ab iis sumsit, quæ in mare immerguntur; hic ab iis, quæ de saxo vel rupe præcipitantur. Utraq; satis emphatica locutio; vim hebrææ tamen non exprimit, quam licet illustres ex his locis & historiis, imò horrendis Dei judiciis Exod. 15, 12. Num. 16, 30; 32. 34. נְאוֹת *significat habitacula quævis & caulas. Chaldæus autem dum vertit*

נְאוֹת

עֲרִית

עֲרִירוֹת *& græcus dum habet τὰ ὡραῖα videntur legisse* נָוֹרוֹת *ab* אִוָּה *expetivit, in Niphal, Decorus fuit* עֶבְרָה *notat excandescentiam, iramq́ longè maximam, quæq; nomen habet à pervadendo, vide v. 25. & 26. Deut. 3. ubi utraq; hujus verbi significatio, imò & tertia in quadam particula adjicitur, ut notavit Reuchlinus.* הִגִּיעַ *pertingere fecit, seu deturbavit illatâ plagâ, quod valde emphaticè dicitur, ut cum quis vulnus lethale in capite accipit, quando terra affligitur. Vis autem scire, quomodo Deus declararit Judæos sua illa electa vasa sacrisq; usibus destinata fuisse per se polluta, cogites quomodo eos gentibus pollutis in servitutem tradiderit, qui iis usi pro libitu in pollutis.*

עֶבְרָה

הִגִּיעַ

Usus I. Absorbet Dominus omnia habitacula] *Ædes, quæ non sunt Dei, angelorumq́ sanctorum templa, sæpe à Deo vastantur, ut fiant ferarum & Diabolorum lustra.*

Ædium vastatio.

II. Munitiones deturbat in terram] *Contra Dei irati manum non defendit ullum propugnaculum.*

III. Ut profanum abjicit regnum] *Sordes hominum Deus per legem revelat, hypocrisin manifestat, & ubicunq; non invenit fidem, quâ purgantur corda, omnia reliqua ducit polluta & sordida, Act. 15, 9. Heb. 11, 6.*

Pollutio spiritualis.

Mysticè] *Ubi in Ecclesia hæresis, seu falsa doctrina, in politia tyrannis & injustitia, in statu œconomico discordia regnat, omnia polluuntur, destruuntur, deturbantur, deturpantur. vide Ecclesias à Paulo plantatas, Resp. & monarchias à Deo ipso fundatas, familias splendidas ad dignitates & opes evectas: quando non osculan-*

Causæ excidii.

tur cum filiali timore filium, perduntur in ira ad unum momentum.

Verſ. 3.] Porrò, qui potuerit fieri, ut templum ſanctum, ædes pulcræ, arces munitæ, florenteſq́; Reſpub. in Juda everterentur, explicat, nimirum quia Deus ad juſtam iram provocatus, hoſti non modò non reſiſtit, ſed huic vaſtationis operi ipſe potiſſimùm inſtitit, dum I. Iſraëlem exarmavit II. hoſtes animavit & confirmavit. III. iiſq́; facilem victoriam paravit. Amputavit, *ſuccidit*, in æſtu iræ ſuæ, *ſup. 1, 12.* omne cornu, *i. e. ſcripturæ ſtylo, omnem potentiam ac robur* Iſraelis, *ſumtâ metaphorâ ab animalibus iis, quæ cornibus ſe defendunt, alioſq́; lædunt, & idem, qui ſolebat ſuum populum protegere, manu forti & brachio extento, nunc* adduxit retrorſum dexteram ſuam, *ne veniat ſubſidio fugientibus Iſraëlitis* coram hoſte, *ſeu hoc adventante & irruente, Luth. egregiè,* da der Feindt kam/ *Heb.* מִפְּנֵי אוֹיֵב, *& melius utiq́;, quàm Tremellius qui vertit, ne obſiſtat inimico: vide phraſin hanc Pſal. 3, 1. ratio eſt; quia ob multiplicia & grandia peccata* exarſit in Jacobum velut ignis flammans, *qui devorat* & abſumit circumquaq́;

Cornu.

גָּדַע

גָּדַע *unde* גִּדְעוֹן *nomen habet, notat potiùs amputare, præſcindere, quàm confringere, quod eſt* שָׁבַר, *quomodo tamen pleriq́; reddunt: Græcus* συνέκλασεν, *Latinus confregit. Moneo hoc, ut, ſemper eſſe textum conſulendum authenticum, videatis. Exemplum dabo ex N. T. in diſputatione de fractione panis. Melioribus argumentis deſtituti Calviniani huc decurrerunt tandem, ut Joh. 2, 19. Lutheri verſionem* brechet dieſen

Joh. 2, 19.

Tem-

Tempel/ & postea er redet aber von dem Tempel seines Leibes/ urgeant. hinc concludunt, corpus Christi esse fractum & ad repræsentationem ejus fractionis frangendum esse panem in cœna. Ridete, quicquid domi est cachinnorum ad hanc collectionem. in textu authentico est λύσατε, sed nostræ linguæ idiotismus non fert, ut dicamus, lösst diesen Tempel/ ideoq; proba versio, improba versionis detorsio. בָּחֳרִי אַף, quæ duo etiam alibi paßim juncta invenies ad Emphasin Exod. 11, 8. Deut. 29, 24. & notant maximam iram ex usu linguæ sanctæ. Nam rectio duorum Synonymorum auxesin & evidentiam notat. Buxt. thes. l. 2. c. 3. nota 5. pag. 332. Drus. lib. 8. observ. c. 22. Confer Taubm. ex Rittershus. Act. 2. scen. 2. Amphitr. v. 1. Ex קֶרֶן est hoc Græcum κέρας, latinum cornu & levi immutatione Germanicum Horn/ notat autem potentiam, gloriam. sic etiam Latini, de vino quod addat cornua pauperi, &c. imò & regnum ipsum Dan. 7, 7. 8. vide Mich. 4, 13. יָמִין notat dexteram & potentiam, & quia oriens juxta scripturam est pars mundi anterior, etiam denotat dextra austrum seu meridionalem plagam. Hinc facilè quis conjecturam capiet, cur Jacob suum filium natu minorem vocaverit בֶּן יָמִין tùm quod ipsi in senectute esset futurus instar scipionis, & tam carus & utilis ac ipsa dextra. בָּעַר significat exarsit, estq; neutrum, ut loquar cum Grammaticis, שָׂרַף unde שְׂרָפִים dicti angeli, activum, ut Kimchi tradit, unde refutari potest versio vulgata. succēdit ignem. inde Saxonicum Barnen. אֵשׁ לֶהָבָה ignis flammans & scintillas projiciens: sed metaphoricè etiam gladio tribuitur hinc inde ob splendorem, ubi ille tersus est &

חֳרִי אַף

קֶרֶן

יָמִין

בָּעַר
שָׂרַף

est & nitidus. Poteram digredi in controversiam, quæ duobus Piscatoribus est de loco Gen. 3, 23. quid sit לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת *: sed non est tanti.*

Ignis iræ divinæ.

De igne iræ divinæ, & quomodo dicatur metaphoricè devorare, vide cum alibi, tum Amos 1, 3. &c. siquidem sæpissime eadem repetuntur. Versio autem vulgatæ versionis ex genere diverso in textu heb. facile redarguitur.

Deus bellator.

Usus I. Succidit cornu Israelis] *Ubi Deus non adest ad exercitum summus Imperator, nullus miles est bonus bellator.*

II. Adduxit retrorsum dextram] *Ubi Deus manum suam salutarem retrahit, quicquit stetit, corruit, Ps. 104, 28. 29.*

III. Ut ignis] *Ubi adest peccatorum multitudo, non abest iræ Dei magnitudo.*]

Cornu salutis.

Mystice] *Deus misit mundo cornu salutis Luc. 1, 69. Christum Salvatorem & per eundem omnibus manum porrigit lapsis, sed si quis nec ab eo uncto velit inungi donis Spiritus S. nec dirigi, nec corrigi, retrahit manum, Diabolo tradit, atq; ita in ignem æternum detruditur, qui poterat esse cœli incola & hæres, tum adventante Diabolo nullus venit subsidio.*

Vers. 4.] *Porrò depingit Deum iratum quasi se paret ad prælium, & non modò hostes juvet, verùm etiam ijs ducem se præbeat, & ita omnia evertat ac everrat, sumptâ similitudine priùs à prælio, posteriùs à fluvio. Ecce enim ut scias jam esse decretum apud Deum, perdere Jerusalem,* adduxit arcum suum velut inimicus, *qui ad primam quamq; occasionem ejaculatur sagittam & vulne-*

Dei arcus.

vulnerare, imò trajicere hostem studet, & simul ut intelligas, quanto cum impetu & vi talis sagitta projiciatur, cogita quod calcaverit hunc suum arcum tendendi causâ, (ut habet verbum hebræum) atq; ita magno nisu ferire paret. vide Psal. 7, 13. & ne credas fore ut aberret à scopo, est constitutus dexterâ suâ, *in filiam Sion velut scopum collimat, manum utramq; artificiosè dirigens, ut attingat metam* velut hostis, *qui jam obsedit & fere constrictum tenet alium ex castris oppositus, certus ferire quod minatur, ita & Deus studiosè omnia velut ab omni parte præparavit, ne quis elabatur, sed* ut interficiat omnes desiderabiles oculo *pulcros & jucundos aspectu, quales erant Sacerdotes, Principes, flos juventutis. Quod ne mirum cuiquam videatur, hoc sibi in memoriam revocet, in urbe, quæ erat Dei & sanctorum tentorium,* in tentorio filiæ Sionis, effundit excandescentiam suam, *quæ omnia citô & horribiliter consumsit* ut ignis *major, unde πανολεθρία certissima.*

דָּרַךְ *inde sine dubio est nostrum* durch / hindurch / *quia per viam facile transimus. Tribuitur Deo, homini, & huic iter facienti, arcum tendenti, torcular calcanti. sup. 1, 15.* דֶּרֶךְ *notat viam, institutum, vivendi rationem Psal. 1, 1. Est autem in scriptura via numinis, Dæmonis, hominis. Arcus autem Dei notat vim Dei ultricem infra 3. 12. Hab. 3, 9. Apoc. 6, 2. Sicut arcus impiorum notat robur & potentiam eorundem.* נִצָּב *significat eum, qui firmo stat talo, atq; ita quasi ab aliis stabilitus, quomodo ipse situs corporis arcu jaculaturi indicatur. Vide etiam Amos 7, 6. Græcus vertit* ἐστερέω-

דָּרַךְ

Arcus Dei.

נִצָּב

מַחְמַד עַיִן

שָׁפַךְ

veritatis כ

ἐστερέωσε δεξιὰν מַחְמַד עַיִן *desiderium oculi dicitur res maximè jucunda visu Confer. Gen. 3, 6. 2. Reg. 20, 6. Ezech. 24, 16. Cara conjux seu uxor Luth.* deiner Augen lust. *ibid. v. 21. 25. ubi uxorem & liberos cuiq; carissimos intelligit; unde hunc locum maxima ex parte illustrabis.* שָׁפַךְ. *Effundi in scriptura de iis usurpatur, quæ magnâ copia effunduntur, ubi non larga manus quædam reservat, sed omnia simul profundit. hinc explicantur illa, effundere cor seu preces, i. e. omnia, quæ aliquem male habent, Deo exponere, 1. Sam. 1, 15. Psal. 42, 5. & 142, 3. effundere iram, quando quis omnes habenas laxat iracundiæ Psal. 79, 6. sanguinem, quum homo sanguinis profluvio moritur, Gen. 9, 6 contemptum Job. 12, 21. sic sanguis Christi dicitur effusus ob λύτρου sufficientiam, etiam Matth. 26. vers. 28. Dilectio Dei ob caritatis magnitudinem, Rom. 5, 5. Spiritus Sanctus, Zach. 12, 10. Act. 2, 33.* כ *autem in hoc versu potius est ἀληθινὸν ut supra cap. 1. v. 20. quàm levis alicujus comparationis. Deus enim verè odit & ut hostis perdit suos hostes, id est, malos, quod facit ad emphasin. vide Psal. 5. plus autem esse* צַר *quàm* אוֹיֵב *ipsa structura vocum, ubi est climax, innuit.*

Usus I. Adduxit arcum velut inimicus] *Ut Deus pios amat, ut bonos propugnat, sic malos impugnat Sap. 16, 16. & 17, 1. & 5, 17. 18.*

II. Constitutus dexterâ suâ] *Manum Dei irati nemo potest effugere Amos 9, 3. 4. Obadj. v. 3. 4.*

III. Ut interficiat desiderabiles oculo] *Ut Deus tandem facit voluntatem se timentium Ps. 145, 19.*

ita

ita contrà demum perit desiderium omne malefacientium, Psal. 112, 9.

IV. Effundit iram in tentorio Sionis] *Ut misericordia, ita & ira apud Deum est cita, Sir. 5, 7. 9.*

Mystice] *Quando peccator hortationibus non corrigitur, Psal. 7. Deus illum sibi proponit scopum, in quem conjiciat & ejaculetur æstum furoris sui, Job. 7, 20. (quod tamen ibi fit in δοκιμασίᾳ, aliàs in τιμωρίᾳ) & tum sagittæ omnipotentis, id est, minæ legales, pœnæ reales ipsum cor transverberant Job. 6, 4. Nota emphases vocum & pondera rerum atq; similium Psal. 38, 3. & in ipsa Ecclesia vocatorum probat sibi displicere omne malum, dum punit gravißimè, atq; ita hæ picturæ egregiæ sunt aspiciendæ, quod gravitatem iræ Dei erga peccata declarent, & illa caveamus, hanc timeamus.*

Vers. 5.] *In statu politico nil gravius accidere potest, quàm si urbis omnia ornamenta & munimenta evertantur, omnesq; cives in summum mœrorem conjiciantur, dum bona amissa quærunt & queruntur miseri. Hæc duo in hoc versu explicantur I. Desolationis magnitudo. II. Deplorantium animi ægritudo: Illa exaggeratur à causa efficiente & objectorum varietate.* Dominus *ipse omnipotens est, per quem omnia consistunt, & quo volente sua sede revulsa pereunt,* fuit ut inimicus *vers. 4. quod est longè majus, quàm si homines tantùm contrra Jerosolymam bella gererent, quibus poterant aliquo modo resistere, verùm hîc nihil spei in potentia, nisi si quod est in pœnitentia: nam ille qui antea erat pater ac protector urbis, nunc factus est hostis, facile & subitò* absorbet Israelem *sup. v. 2. vis clarius?* absor-

bet *& evertit planè ac si non fuissent*, omnia palatia *ejus (ubi affixum fœminini generis, quod ad sensum ex idiotismo linguæ sanctæ referendum supra c. 1, 3. Hos. 4, ult.)* perdit munitiones ejus *privata & publica ædificia, urbis omnem decorem & splendorem, monumenta, munimenta &, quod credibile est, dũ res longè carissimæ perduntur*, plurimum affert Dominus filiæ Judæ *quæ erat spetiosissima & ornatissima*, mœroris & mœstitiæ *heb.* וַיֶּרֶב תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה *Lutherus* er hat viel klagens vnd leidens gemacht. *vocabula pleraq; sæpe explicata* אַרְמְנוֹת אוֹיֵב אַרְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּלַּע, *dicuntur alta & cœlo minitantia palatia, ut Kimchi vult ob cognationem*, *quam habet cum R.* רום. תַּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה *una litera deficit tantum in posteriori nomine, ut contrà solent crescere talia Nah. 2, 10.* בּוּקָה וּמְבוּקָה וּמְבֻלָּקָה *Soph. 1, 15.* שׁוֹאָה וּמְשׁוֹאָה. *Notat autem ex usu linguæ talis repetitio distributionem, q. d. ab omni parte, hinc & inde, imo nullus angulus dolore vacat.*

אַרְמְנוֹת

Luctus, ubiq; pavor, & plurima mortis imago.

Vulgatus quid sibi velit, vix quis capiat, dum genera mutat, & ex abstractis concreta, dum vertit humiliatum & humiliatam, nisi hoc velit, nullum fere immunem ab hoc malo;

Mœrebit tanto fœmina virq; malo.

In textu Græco magis ab hebræo textu receditur, ἐπλήθυνε ταπεινουμένην, καὶ τεταπεινωμένην. *Eadem hæc verba hebræa extant, Esa. 29, 2. ubi summa & incredibilis anxietas intelligitur.*

Usus. *Ubi regnant peccata, tandem in Deo oritur maxima indignatio, in hominibus tristissima ejulatio,*

latio, Deus fremit, homo gemit. vide Sirac. 16, v. 10. 11. 12. 13. 14.

Mysticè] *Sensu vero indicato ad pœnitentiam hoc transferamus. Ob peccata Deus homini fit inimicus, qui aliàs eum plusquam paterno, Psal. 103. materno Es. 49. fraterno Job. 20. amore prosequitur, & removet & tollit, quicquid ipsi resistit: absorbet palatia propria sanctimonia simulata, & munitiones bonorum operum, Luc. 18. atq; ita plurimum mœroris excitat, ut homo deploret admissa peccata, & fiat filia Judæ, id est, talis. qui confiteatur sua peccata & Deo gratias agit pro gratis impetrata venia, cujus exemplar evidens est in Davide Psal. 51.*

Vers. 6.) Suprà v. 1. dixit Jeremias, Deum dejicere ornatum Israëlis, & non recordari scabelli pedum suorum: quum igitur de ornatu jam explicuerit v. 5. nunc de illo sacro scabello incipit tractare, & hoc versu sacra omnia esse ablata conqueritur, nempe I. Dei protectionem. II. festorum celebrationem. III. civilem & Ecclesiasticam juxta leges administrationem. Quum autem Ecclesia crebrò conferatur horto, cum alibi, tùm in Cantico Canticorum, ad eandem similitudinem hîc primùm alludit, & ut hortus sepe circumdatur, ne à feris vel aliis herbæ conculcentur, aut eruantur: ita ipse Deus Ecclesiam illam Israëlitarum, velut vineam cultam maceria, muro, sepe circumvallavit, dum ipse non modo sua manu forti fuit ei murus igneus, Zach. 2, 9. verùm etiam lege forensi & ceremoniali velut coarctavit, & ab omnibus reliquis gentibus discrevit velut pariete intergerino, Ephes. 2, 14. imò miraculis à se editis ornavit & firmavit,

Hortus Dei.

mavit, contra omnes hostium impetus; nunc cum hortus ille degeneres plantas tantùm contineret, & pro uvis labruscas ferret, hortum antea diligenter cultum nunc studiosè cupit vastari, & velut vi abripit, *non ipse quidem injustè, sed tanto cum ardore, quo illi agunt, qui violentiam exercent,* sepem *seu tugurium suum velut in horto hortulanus eruit inutiles plantas, eradicat arbores ociosas & infrugiferas; vel suum tugurium de uno loco in alterum transfert, ita Deus jam suam Ecclesiam violentiæ hostium tradidit, qui pro libitu grassantes ex ejus voluntate omnia vastant. Confer. Deut. 31, 18. Psal. 80, 13. & 89, 40. 41. 42. Esa. 5, 5. Jer. 2, 21. & 12, 10. Matth. 20, 1. & 13, 38.* perdit locum conventus sui *sacri seu Ecclesiastici, dum templum per Chaldæos voluit incendi, & quum non esset locus, ubi conveniri poterat Jehova,* fecit ut oblivis cerentur *homines (heb.* שִׁכַּח *in piel, quod etiam Lutherus observavit)* in Sion celebrare solennes *& statas* ferias *singulis annis recurrentes, aut singulis septimanis* Sabbathum *ex Dei promissione, lege, atq; adeo more antiquo instituendum. ratio est, quod nemo etiam sit, qui procuret vel in statu politico vel Ecclesiastico, quandoquidem* execratus est *vehementerq; spernit ac irridet amarè* in indignatione iræ suæ & regem & sacerdotem.

חָמַס חָמַס *est more prædonum & latronum violenter rapere, quod faciunt χειρόδικαι. vide Habac. 1, 2. βιασαὶ: estq;* חָמָס *tam atrox peccatum, ut propterea diluvium mittere Deus necesse habuerit, Gen. 6, 13. vide Psal. 7, 17. Deo autem tribuitur saltem potentia & ardor diripiendi justè, quæ prædones rapiunt injustè, ut suprà dictum.*

סֻכּוֹ. *Variæ sunt explicationes. Quidam: discooperuit tugurium suum, ut plantæ & stirpes, dum sunt ornatæ foliis fructus ab injuria cœli aliquomodo defendunt, ac istis ablatis decor perit, fructus marcescit, soli cœliq; injuriæ expositus. Et quam facile ventus perflans hortum decußit honorem, sic Deus Ismëli in ira sua omnia aufert. vide Psal. 103. Aliĳ, ut hortulanus facilè herbas evellit, ita Deus hos malos homines. Quidam: ut tugurium suum hortulanus diruit, ubi sub autumnum nulli fructus deinceps sunt colligendi: ita Deus suum templum vult dirui, ubi Israëlitæ non ferunt fructum bonorum operum. Aliĳ: ut sepes demitur horto, qui non fert fructus, ita omnia monumenta Judæis malis. Quidam etiam, dißipavit tugurium suum Deus, quod erat simile horto eleganti. Alii deniq; per tabernaculum intelligunt protectionem Dei. ut enim quis in eo tutus est, ita homo à Deo obumbratur, Psal. 91, 1. & 27, 5. Parum autem discrepant hæ sententiæ & facilè conciliantur: tantùm ab eodem horto & sepe vel etiam tugurio sumptam similitudinem diversimode applicant. Ratio etjam diversitatis inde, quod quidam deducant à* סָכַךְ *obtexit, quidam à* שׂוּךְ *obsepsit. prior usitatior plerisq; significatio, unde Græci σκήνωμα, Latinus tabernaculum, Lutherus* gezelt. *Reliqua superiùs sunt explicata, nisi quod Lutherus eleganter vertat* שַׁבָּת, Der HErr hat zu Sion beyde Feyrtage vnd Sabbath lassen vergessen.

Usus. I. Vi abripit sepem suam] *Qui sub umbra alarum Dei non vult piè latitare, hunc solet Deus omnibus præsidiis denudare.*

II. Perdit locum conventus sui] *Quando templum impietate indigenarum fit spelunca latronum, mox fit desertum struthionum, aut lustrum prædonum.*

III. Execratur regem & sacerdotem] *Quum reges & sacerdotes in officio sunt negligentes, ab officio abdicati mox degunt sine honore omnium rerum egentes.*

Ecclesia hortus.

Mysticè] *Hortus Dei est Ecclesia, ubi bonæ cogitationes sunt flores, bona opera fructus, Christus Sol, verbum Dei pluvia, hujus horti sepes est Dei providentia, tugurium templum est cor hominis. Ubi verò aut nulli aut mali apparent fructus, & spes messis decollat, perdit Deus locum conventus sui, quò ipse Job. 14, 23. cum angelis solebat convenire, 1. Cor. 3, 17. c. 16, 19. & 2. Cor. 6, 16. spernitq; & execratur quicquid vel Rex in statu politico vel Sacerdos in Ecclesiastico facit, eosq; qui cultui divino vacare nolebant, labore supersedere facit.*

Vers. 7.] Quod sæpe jam annotavimus, hic quoque observandum est, sæpius eadem ingeminari, quæ malè habent Prophetæ & Ecclesiæ Judaicæ animum. Nam hic quoq; illa omnia, quæ sunt rara & cara in statu Ecclesiastico, altare, templum; in politico palatia egregia, esse sublata, deploratur, & contra hostium insultatio atq; ἐπιχαιρεκακία incusatur. Duo itaq; hic advertenda. I. Quæ sit Judæorum miseria. II. Quæ inimicorum lætitia. Repulit *atq; à se longè removit* Dominus altare suum, *velut rem molestissimam & odiosam, in quo antea sacrificia sibi offerri volebat gratissima, & detestatur, velut anathema* suum sanctuarium *seu templum, in quo peculiari ratione habitabat, Luth:* Er hat

seyn

seyn Heiligthumb verbannet *tradidit, imò conclusit,* in manum inimici murum palatiorum ejus, *urbis scilicet sanctæ, atq; hac ratione facilè omnia occuparunt, & ipsi hostes, homines gentiles, quibus ne quidem templum ingredi licebat, id involarunt, diripuerunt, despoliarunt,* & vocem ediderunt *lætam, ut victoriæ certum signum* in domo Jehovæ, *qualis solebat edi à Judæis* die conventus publici, *fusis precibus, laudibus decantatis, gratiarum actionibus habitis, præsertim in tribus illis festis solemnioribus, quum ex omnibus Judææ angulis omnes confluebant Jerosolymam sua vota exsolventes, lætaq; & grata voce Dei beneficia prædicantes.*

זָנַח זָנַח *significat removit magno studio, repulit à se longissimè: quod Græci satis benè reddiderunt ἀπώσατο, quod verbum in N. T. reperies non sine emphasi, Act. 7, 27. 39. Rom. 11, 1. 2. Confer. 1. Timoth. 1, 19. plus tamen* נִאֵר נִאֵר *quod notat velut maledictam rem planè execrari (ob cognationem Radicis* אָרַר*) ut longissime à se abesse velle, vel corde toto detestari, quomodo Kimchi* עִנְיַן הַרְחָקָה וְהַשְׁלָכָה מִן הַלֵּב *significatio ejus est, elongare à se, & ex corde projicere, ex animo exspuere, non malè dicas cum Comico etiam. conferri possunt quæ suprà v. 6. de voce* נִאֵץ *sunt allata, & quæ habentur Psal. 89, 40. Græci hîc iterum egregiè, ἀπετίναξεν, i. e. cum impetu velut pulvisculum aut serpentem excussit. Vide & expende loca, Luc. 9, 5. Act. 28, 5. Matth. 10, 14. Act. 13, 51.* בְּיַד בְּיַד *non tàm manum quàm potentiam hîc notat, ut suprà aliquoties, ut dicimus, hoc est in manu tua potestate tua.* Vocem dare *est magna vi proferre sonum & h. l. triumphi seu cantus post victoriam* Dare vocem. *ἐπινικίου.*

νικίου. quomodo puto esse accipiendum illud Græci, Φωνὴν ἔδωκαν πολέμου. Iterum verò ex ipsa subjecta materia nominativus supplendus est, ut antea indicatum est.

Nemesis.

Usus I. Repulit Deus altare suum] *Ubi est sine pietate ara, sequitur sine ulla commiseratione divina ἀρά: Et ubi tantùm est hypocrisis, mox adest Dei nemesis.*

II. Vocem edunt in domo Jehovæ] *Qui non audiunt attentè concionem verbi Dei sonantem, coguntur audire militem bombardà tonantem. & quando nemo ad templum cum devotione accedit, Deus mox suâ gratia recedit, omniaq; perdit.*

Mysticè] *In altari offerebantur sacrificia, victimæ, thymiamata: illa in N. T. sunt preces, & alia bona opera: & ipsum corpus hominis est Dei templum. Quando autem abest fides, illud altare cum suis donis, templum hoc cum aliis suis bonis abjicit, Diaboloq; seu hosti generis humani incolendum tradit, qui postea pro voce laudis ibidem edit vocem fraudis, pro oratione execrationem, pro Dei invocatione blasphemiam.*

Vers. 8.] *Mirari quis posset, quî urbs tàm sancta ita polluatur: Respublica tam potens ita evertatur: sed mirari desinet, ubi causam noverit, siquidem vis major quadam adest, nempè certum DEI decretum, de eversione urbis factum, ubi spectandus I. Dei in decernendo animus. II. ejusdem in expediendo decreto manus.* Cogitat *seu decernit* Jehova corrumpere muros filiæ Sionis, extendit regulam, *ut evertatur funditus & æquetur solo; metaphorâ à fabro lignario sumptâ, qui extendit amussim seu regulam super lignum, ut eà præmonstrante sciat, quæ partes, ut inuti-*

Extendit regulam.

inutiles resecari debeant. Confer 2. Reg. 21, 13. Es. 34, 11. 17. & 46, 10. & 28, 17. & 18, 2. 7. inprimis inspice ea, quæ habentur Amos 7, 7. 8. 9. nec retrahit Deus manum suam, *quin absorbeat, quin opere ipso expediat, quod mente cogitavit, ita facilè* luctum affert præmunitioni & muro, *ut* simul languescant, *& ad ruinam luctuosam veluti mortem spectet Reip. illud corpus afflictum.*

חָשַׁב *notat cogitavit, imputavit, estq; illud vocabulum, quo Spiritus S. utitur in L. de Justificatione, Ps. 32, 2. quodq; per λογίζεσθαι exprimit Apostolus Rom. 4. ubi decies repetitur; estq; imputatio duplex, una per ἄρσιν, quando Deus injustitiam, quæ revera adest, habet ac si non adesset, Rom. 4, 8. 2. Cor. 5, 19. altera per θέσιν, quando justitiam Christi, quæ subjectivè non est in homine, verè imputat, atq; ita habet, ac si ab ipso homine justificando adesset. Breviter, condonantur peccata quæ adsunt, donatur Christi justitia, quæ aberat, & hac ratione Deus dicitur justificare impium; puta ex se & in se talem, Rom. 4, 5. Estq; ratio loquendi vel à sponsoribus, qui sibi volunt imputari debitum alterius, solutionem autem à se præstant; vel à calculis arithmeticorum; qui perinde valent ut collocantur.* Extendit regulam: *Duplici nomine hoc fiebat, vel quando aliquid artificiose exædificatur, Zach. 1, 16. Jer. 31, 38. vel studiose desolatur ac vastatur. Ubi hoc indicatur, magna cum diligentia & velut ad amussim ab hostibus provideri, ne quid ex ruderibus etiam super terram emineat. Ad Deum quando refertur, id innuitur, ipsum judicium esse culpæ adæquatum, & supplicium juxta mensuram crimi-*

חָשַׁב

Imputatio duplex.

Rom. 4, 5.

Dupliciter extenditur regula.

criminum instigi; Utrobiq; apud homines requiritur aliqua deliberatio, ut omnia rite & ordine fiant: ita etiam ἀνθρωποπαθῶς eadem hîc Deo tribuantur, quod diu cogitaverit & deliberaverit, tandemq; decreverit, aequum esse, ut Jerosolyma per Chaldaeos evertatur funditus. Quando autem vocem hebraeam קַו *vulgatus latinus reddidit funiculum, multi interpretes, hic de funiculo agi putant, quo solebant portiones agrorum distribui, & ex suis concordantijs latinis citant Psal. 16, 5. ubi in textu hebraeo* חֲבָלִים, *Psal. 78, 55.* חֶבֶל, *Psal. 119, 61.* חֶבְלֵי רְשָׁעִים *Egregij autem loci paralleli. Sic 2. Sam. 8, 2. ubi & nomen* חֶבֶל. *similitudo quaedam & analogia potest inde ostendi, sed haec phrasis, extendere regulam, longè alia est.* אָבַל *luxit, hîc per insignem prosopopoeiam tribuitur muro. vide Joel. 1, 10. 12. Psal. 6, 3. 4. ubi etiam de verbo* אֻמְלַל *ne opus sit actum agere. Id tamen addo, quod habet Kimchi, quando* אָבַל *occurrit cum* אֻמְלַל *significat excidium, desolationem & devastationem.* חֵל *vero notat antemurale seu praemunitionem,* ein zwinger oder quinger / *Esa. 26, 1. Nah. 3, 8. Psal. 122, 7. Graeci habent* προτείχισμα *Kimchi & Aben Esra putant esse fossam, quae ambit murum.*

(Marginalia: קַו; אָבַל; חֵל)

Deus cogitat.

Usus I.] Cogitat Jehova] *Ut homo vitam agit, sic Deus de eo cogitat, sive in bonum, Psal. 40, 18. vel in malum, Jer. 18, 8. 11.*

Dei manus.

II. Non retrahit manum quin absorbeat] *Sic Dei manus etiam vel in auxilium vel exitium extenta Es. 65, 2. & 9, 12.*

III Luctum adfert praemunitioni] *Nulla salus muro, quem Deus concutit. vide Jerichuntem, Jos. 6.*

Mysti-

Mysticè] *Regula morum & judiciorum Dei lex est, ad quam si quis suas actiones ipse non exigit, tandem Deus rigidè singulas examinat, 1. Cor. 11, 31. 32. nec retrahit manum, quin infernus impœnitentes absorbeat, Esa. 5. Num. 16. luctum verò affert ijs omnibus præsidijs, quibus se tutos esse putabant, qualia in papatu missæ, oblationes, indulgentiæ, &c.*

Vers. 9.] *Per* ἐπιμονὴν *eadem crebrò exaggerat Propheta, & hic denuò deplorat, quod sit facta vastatio tàm in foro, quàm choro, dum sublata esse dicit in politia justitiam & potentiam, in Ecclesia legis & prophetiæ excellentiam, atq; adeo nunc sint Judæi sine rege, sine lege, nullo præsente Reip. columine, nullo Ecclesiæ lumine. Quæ antea altissimè capita efferebant, nunc* demerguntur in terram portæ ejus *quasi terrâ divinitus ipsis dehiscente subsidunt, judicia omnia, quæ in illis exerceri solebant, sunt sublata. vide supra c. 1, 4. & si qua alibi sunt propugnacula, etiam Jehova evertit, perdit &* confringit vectes ejus, *i. e. scripturæ stylo, potentiam & munitiones, Confer Amos 1, 5.* Rex ejus & princeps ejus urbis *in exilium abducti jam vivunt* inter gentes, *aliorumq; imperio parerè necesse habent. Neq; minus malè se res habent in statu Ecclesiastico, ibi* non *amplius* est lex, *sunt sine institutione ex verbo Dei, quæ solebat fieri per Sacerdotes & Levitas; nemo publicè moralem legem in conventibus publicis sup. v. 6, 7. proponit aut exponit, nemo forensem aut Ceremonialem observat, estq; lex divina Judæis lata, ac si non esset, quando ipsi legibus gentium constringuntur. Lutherus* da sie das Gesetz nicht üben können, & prophetæ ejus

non inveniunt, *id est, non habent præsentem, sic infra v. 16.* visionem חָזוֹן à Jehova, *qui eam revelat. vide Amos 1, 1. Obadj. 1, 1. Rarò enim tunc Deus, & aliquanto serius, etiam Prophetas in captivitate, mortuo Malachia in V. T. nullos misit, qui voluntatem Domini annunciarent, Psal. 74, 9. vide Malachiæ prolegomena statim ab initio p. 3.*

טָבַע

טָבַע *immersus fuit. quis dubitet inde esse nostrum* tauffen/ *quod est βαπτίζειν? Est autem strictè mergi luto tenacissimo, Psal. 69, 3. 15. Exod. 11, 25. & 15, 4. quia verò qui in aquam mergitur, perit, per metalepsin notat interire, perire quocunq; modo, ut h. l. excidium portarum vocatur immersio, & interitus gentium, itidem, Psal. 9, 16. Risu igitur digna illæ nugæ R. Salomonis Jarchi, qui ex Midrasch Agada hæc refert: hostes ideo non potuisse in portas urbis sævire ac grassari, eò quod honorem arcæ Domini aliquando habuerint, quando illam David primus in urbem introduxit. Tunc enim illas ad verba illa Davidis Psal. 24.* attollite portæ capita vestra, *ut tantò commodius arca transiret, vel honor haberetur, aliquantò altiùs in aerem suos fornices extulisse: ideoq; hoc datum iis loco præmij, ut manus hostium evitantes in terram demergerentur.*

Fabula Judaica.

In portis autem, quia erant judicia constituta, Deut. 16, 18. illis eversis hæc etiam conticuerunt. Non ergo necesse est, ut per portas, regem, per vectes principes ipsos hic literali sensu intelligamus cum quibusdam interpretibus, præcipuè quum eorum aperta fiat etiam hic mentio. Est etiam rythmus in textu hebræo שְׁעָרֶיהָ בְּרִיחֶיהָ *à* נָבָא *quod in passiva conjugatione occurrit.* נִבְּאוּ ... נְבִיאֶיהָ

נִבָּא

quod

quod nemo nisi vocatus & jussus prophetare debet Hag. in 1. membro prolegomenon p. 2. מָצְאוּ *propric notat invenire, sæpe etiam quocunq; modo consequi, Prov. 1, 13. & 18, 22. Luc. 1, 30. Heb. 9, 12. etiam id, quod nunquam quæsisti, ut hoc etiam loco.*

מָצְאָה

Usus I. Demersæ sunt portæ] *Ubi regnat judicium incuria, & impunè aufert omne factum suum violens subditorum injuria, non diu subsistit curia.*

II. Prophetæ non habent visionem] *Ubi non est Dei visio, ibi tantum cernitur Diaboli illusio & irrisio, 1. Cor. 12, 2. Accommodatio horum ex superioribus patet.*

Vers. 10.] *Ex jam enumeratis multis & magnis malis non est dubium, quin ingens exoriatur luctus: ille nunc porro signis quatuor, nempe dum sedentes humi conticescunt, 2. pulverem capiti imponunt: 3. ciliciis se accingunt, & 4. caput in terram demittunt, atq; tàm seniorum quàm juniorum, tàm virorum, quàm fœminarum mentione synecdochicâ declaratur, ut & luctus magnitudinem & lugentium multitudinem considerans aliquis de veritate doloris & mœroris nil dubitet.* Sedentes humi, *qui antea superbi incedebant, vel curru precioso, aut equo generoso vecti se ostentabant,* conticescunt, *qui anteà de Reip. flore lætabantur, de incremento ejus se jactitabant, & tantum non triumphabant,* seniores filiæ Sionis, *quod signi satis est status miseri. vide Job. 2, 8. 13. & 1, 20. Psal. 22, 30. & 137, 1 Es. 3, 26. 2. Sam. 12, 16. Es. 47, 1. 5. Jer. 13, 18. Ezech. 26, 16. Psal. 38, 14 15. & 39, 3.* imponunt pulverem capiti suo, *quod est eorum, qui in re desperata vel ipsam terram*

Luctus signa.

Imponere pulverem capiti.

subire parati sunt Jos. 7, 6. Actor. 13, 51. 1. Sam. 4, 12. 2. Sam. 1, 2. Job. 2, 12. accingunt se cilicijs, *saccis seu vestibus lugubribus arctioribus, Joel. 1, 8. 13. Jon. 3, 5.6.* & demittunt in terram caput suum *præ nimia afflictione*, virginis Jerosolymorum, *ut solent flores jamjam flaccescentes ac interitui proximi. Ut enim homo lætus erecto vultu incedit. vide Psal. 3, 4. Zach. 2, 4. Esa. 3, 17, ita contra tristis dejecto in terram capite se infert Gen. 4, 5. Confer Esd. 9, 4. 5. 1 Reg. 21, 27 29.*

Sacci.

Erectus Dejectus.

יָשְׁבוּ לָאָרֶץ *græci pro verbo*, ἐκάθισαν εἰς τὴν γῆν, *sed melius Latinus & Lutherus*, sie liegen auff der Erden, יִדְּמוּ *á* דָּמַם *vel* דָּמָה *siluit, irregulariter*, es ist auß mit jhnen / sie sind dahin/ *Ut enim latini mortuos vocant silentes, inferos regna silentia: sic etiam Hebræis uno verbo & silere & exscindi seu mortuum esse denotatur. vide Obadj. 5. Oppositio notetur in illis phrasibus* הוֹרִידוּ *&* הֶעֱלוּ *fecerunt ascendere, fecerunt descendere, quæ habent majorem emphasin, quàm Latina aut Germanica. Græci voluerunt exprimere vertentes* ἀνεβίβασαν, κατήγαγον, *quamvis in hoc postremo commate* ראשׁ *sine dubio frustra per* ἀρχηγοὺς *conentur exprimere.* שַׂק *est illud verbulum quod solum mansisse in omnibus linguis dicitur, parva saltem mutatione facta,* Sack / Seck *Danis, saccus,* σάκκος, *Matth. 11, 21. &* ἀσκὸς *per metathesin Chald.* שַׂקָּא *Syr.* סַקָּא *sacco. vide Becman. de originib. Lat. ling. Helvvigium, & alios.*

דָּמָה

Silentes.

שַׂק

Usus I. Seniores sedentes humi conticescunt] *Duo honoris ergo deferri solent senioribus, locus honoratior, & sermo crebrior, Lev. 19, 32. Job. 32, 6. 7. 9. Si-*

Honor senum.

rac. 32, 9. 12. Sed ut corona ornatissima est canities, quæ in via justitiæ invenitur, Prov 16, 31. & senex impius ac stolidus à Deo & hominibus irridetur, Eccles. 4, 9. & omni dignitate sibi concessa privatur.

Senex impius.

II. Imponunt pulverem capiti suo] *Qui se esse pulverem & cinerem* עָפָר וָאֵפֶר *cum Abraham Gen. 18, 27. agnoscit, maturè peccatorum suorum veniam debita cum humilitate poscit.*

Pulvis.

III. Accingunt se cilicijs] *Ubi fuit in vestitu luxus sequitur luctus.*

IV. Demittunt in terram caput] *Qui noluerunt erectos ad sidera vultus tollere, coguntur capita in terram demittere.*]

Vers. 11.] *Quid ad hæc mala Jeremias? quod potest, testatur suam συμπάθειαν, & exponit populi miseriam, illa probatur lachrymarum profusione & viscerum commotione: hæc exaggeratur parvulorum misera conditione:* Deficiunt oculi mei lachrymis, *Lutherus,* Ich habe schir meine Augen außgeweinet / lutulenta fiunt viscera mea, *supra c. 1, 20.* effunditur in terram jecur meum, *vel quod sanguis à jecore profugit velut profusus in terrâ, vel quod ex indignatione, & nimia commiseratione fel ipsum, quod ad jecur, evomui, confer Job. 16, 13.* propter contritionem filiæ populi mei, dum obruitur infans & lactens in plateis urbis, *dum hinc inde videas ætatem tam teneram in deliquium animi præ nimia fame incidere, obrui seu obtegi tenebris & vertigine ob stomachi vacuitatem, qui malis vaporibus cerebrum replet. & hoc pacto, cum omnes miserè, omnium miserrimè parvuli pereunt, quorum con-*

Jeremiæ συμπάθεια.

Effunditur jecur.

Infans obruitur.

conditio pejor, quò ipsa corpuscula eorum imbecilliora.

Primò observetur hic duplex rythmus, חֳמַרְמְרוּ מֵעַי, עֵינַי כָּלוּ כְּבֵדִי נִשְׁפַּךְ עַמִּי שֶׁבֶר עַל, *&c.* כָּבֵד. *ob gravitatem & copiam sanguinis jecur ita appellatur. Græci autem suo more legerunt* כְּבוֹדִי ἡ δόξα μου; *De verbo* עָטַף *ejusq; emphasi vide loca Psal. 61, 3. & 102, 1. & 57, 16. Jon. 2, 8. infra vers. 12. & 19. Confer Jon. 4, 8.* רְחֹבוֹת *hebræis à R.* רָחַב, *id est, dilatatus fuit, atq; adeo, à latitudine, planè ut Græcis αἱ πλατεῖαι scilicet ὁδοὶ, ellipticῶs, Matth. 6, 5. Luc. 14, 21. Utrobiq; subaudito commodo vocabulo; apud Hebræos* אֳרָחוֹת, *hinc latini à Græcis id acceperunt eodem modo, quin etiam more eorum corripiunt penultimam quandoq; ut in illo poëtæ:*

> *Sint puræ plateæ, nihil ut meditantibus obstet.*

Usus I. Deficiunt oculi mei lachrymis] *Non probatur Deo stoica ἀπάθεια, Rom. 1, 31. 2. Timoth. 3, 3. sed jubet flere cum flentibus Christiana συμπάθεια, Rom. 12, 15. Col. 3, 12.*

II. Dum obruitur infans & lactens] *Cur Deus communibus miseriis vel maximè involvat imbellem ac innoxiam illam ætatem, occultum quidem est, sed non injustum Dei judicium. Confer Joel. 1, 20. & 2, 16. Jon. 4, 11. Amos 7. 17. L. C. 2.*

Vers. 12.] Exaggeratur miserabilis illa facies, quando matrum in conspectu fame perire necesse habent infantes. I. horum mœstissimo alloquio: II. tristissimo exitio. Tum enim cum ex nimia fame in deliquium animi incidunt, matribus suis, *quò solent perfugere liberi,* dicunt,

Margin notes: עָטַף — Plateæ. — Συμπάθεια. — Infantes cur puniantur.

dicunt, *ubi eſt, quod edamus & bibamus?* ubi eſt frumentum & vinum, *fame exhauſtos, ſiti enectos nos videtis, ſuccurrite, date panem, quo levemus famem, ferte potum, quo reſtinguamus ſitim: ſed neq; auxilij neq; ſolatij copiam habent matres, ſed ſiccis oculis tam triſtem rerum faciem non uſurpantes præ anxietate cordis liberos abjiciunt, vide exemplum, Gen. 21, 15 16. ibi omni auxilio deſtituti infantes plorant & ſibi ſubveniri orant,* quando deficiunt animo, *velut graviter* vulneratus *ſeu confeſſus Eſa. 22, 1. qui, quod ſubitò interit, videtur his, qui diutius & gravius fame excruciantur, eſſe meliore loco, hi autem famelici deficiunt non in lecto, ſed* in plateis civitatis, *quò ſunt à matribus projecti, vel quò ipſi demùm prorepſere, quærentes, qui mortem effugerent, aut cum denuo à matribus recepti,* effundebant animam ſuam in ſinu matrum ſuarum, *quando non modò ſuam miſeriam prolixè & multis cum lacbrymis atq; ſuſpiriis exponebant, ſed etiam ipſum ſpiritum emittebant, ſeu animam exhalabant, Lutherus* vnd in den Armen jhrer Mutter den Geiſt auffgaben.

Fruſtra ſunt, qui volunt antiquitatem linguæ hebrææ inde probare, quod omnes plorantes recens nati infantes in cunis vagiant אֵם אֵם *vel corruptè mum mum, vel patrem appellent abba. hoc enim ex inſtitutione & quod facilè proferatur, illud verò potius ad voces naturales, (de quibus Ariſtot. in lib. de interpretatione) ſpectat, Non abſimile fuit quondam illius regis judicium, de quo videndus Herodotus, qui quum vellet explorare, quænam lingua eſſet naturalis & antiquiſſima, puerum ita educendum curavit, ut nullum verbum*

audiret. Is vero demum protulit בעקאס *quod quorum in lingua panem sonabat, ei bujus honorem, quod esset prima, dabat. Illa autem erat Phrygum, sed tamen non obscurè suam originem illud verbum refert ad hebræos, qui omnem cibum* בַּג *appellant.* דָּגָן *notat frumentum, & quia Philistæorum regio (quorum erat illud idolum 1. Samuel. 5.) erat frumenti abundans, Genes. 26. hinc nomen inditum quidam volunt, quasi dicas frumenti datorem: Sed falluntur, ut constat ex 1. Samuel. 5, 4. Confer alios interpretes ad Judic. 16, v. 23. & Nebrissensem c. 6. De verbo* הִתְעַטֵּף *superiori versu, de phrasi effundere, sup. vers. 4. hic autem effundere animam potest esse mori: aliàs verò notat, quicquid malè habet, in sinum alicujus deponere, confer. Job. 30, 16. 1. Sam. 1, 15. anima pro voluntate, desiderio & voto animæ Deut. 23, 24. etiam inspice inf. v. 19.*

בַּג

דָּגָן

Effundere animā.

Usus I. Matribus suis dicunt.] *Tristißimum est spectaculum, ubi mater fame perire videt filium.*

II. Ubi est frumentum & vinum.] *Quod Deus dat in hominum usum, tollit propter abusum.*

III. Dum effundunt animam.] *Hæc tragica ita legamus, ut cor sapientiæ inducamus, & causas tantæ miseriæ, peccata nimirum, vitare & cavere studeamus, Psal. 90, 7. 8. 11. 12.*

Mysticè. *Hypocritæ aut sensu iræ divinæ affecti quidem, sed nihil remittentes de sua malitia, dicunt matri Ecclesiæ, Amos 8, 11. 12. ubi est cibus & potus spiritualis in verbo & sacramentis, quibus reficiamur? sed cum non ex ipso corde quærunt, nil inveniunt, Luc. 13, 24.*

sed

ctu similes confosso intereunt, quod in Juda, Caino, Achitophele videre est.

Vers. 13.] Hactenus particulatim mala Jerosolymorum enarravit, nunc ea omnia conjungit & ostendit, quod superent omnia alia, inter quæ nullum his simile, sed solum immensum mare eis æquale. Ita declaratur miseriæ hujus magnitudo, prius negativè, posterius affirmativè; ibi nulla invenitur collatio, hic una cum mari magno instituta comparatio. Solent illi, qui piunt alios suo allsquio erigere, malum amici primum exaggerare, ut is intelligat, eos id satis scire; deinde, ubi nihil auxilij inveniunt, saltem quid consilij vel solatij adferre. Ad eum modum Jeremias, ubi satis diu perpendit afflictionem Jerosolymorum, tandem in hæc verba erumpit. Ita est, ut dixisti supra c. 1, 12. Non est dolor par dolori tuo, quantumvis quæram, non invenio simile exemplum tantæ iræ Dei. quod *enim* testimonium *ejus calamitatis* afferrem tibi *ex tota antiquitate, qua re tanquam locuplete teste te convincam, quod non habeas causam tantopere dolendi; imo non invenio, quod tuæ calamitati poßit aßimilari aut æquari exemplum, nec ullum idoneum meæ condolentiæ testimonium, quo tibi meum animum declarem,* quid aßimularem tibi, *aut quod exemplum proferrem* ô filia Jerosolymorum? *nullum utiq; tam miserabile excidium producam, quin tuum longè id superet. Ideoq; gravius doles, quia nullum habes in tua miseria socium. levius autem fertur, quod alijs nobiscum esse commune videmus, & est qualecunq; remedium mali alicujus societas.* Quid ergo æquarem tibi, ut consoler te, ô virgo

Maxima Jerosolymæ afflictio.

virgo filia Sionis, nam magna est contritio tua; ut ipsum mare, *quod licet sit amplissimum & spaciosissimum, tamen intumescens & ventis agitatum vix suis capitur terminis seu littoribus, & quot in eo fluctus, tot in te genera luctus, quod magis perspicuè Chaldæus extulit, multiplicata est confractio tua secundum multitudinem confractionis fluctuum maris magni tempore tempestatis ejus, ideoq́,* quis *præter Deum affligentem,* te sanaret, *tibivé remedium in tam immenso malo afferret ullum? nemo præter Deum mare potest sedare, nec ullus præter eum tibi medelam afferre.*

הֵעִיד

אֲעִידֵךְ *est ab* עוד *quod tamen non nisi in Hiphil in usu: cognatum potius est* עוֹדֵד *statuminavit, stabilivit, & talem contestationem ac hortationem significari dici potest, qua quis jacens erigatur, torpescens excitetur, currens incitetur. Confer Psal. 146, 9. & 147, 6. Pleriq́ interpretes sensum respicientes per comparare reddunt; Græci de verbo τί μαρτυρήσω σοι. Iidem vero pro* כַּיָּם *legisse videntur, non præter solitum indiligentes,* כּוֹס, *quia vertunt, μεγαλύνθη ποτήριον συντριβῆς σου: Est quidem usitatum illud loquendi genus in sacris, ut poculum pro calamitate accipiatur, vide in Obadj: v.16. sed hîc nullum ejus vestigium. Tremellij itidem versio non tum facilè locum obtinet, dum sine causa mutat & genus loquendi & modum comparationis. quæ enim maris contritio; nisi eo modo accipias, quo Chaldæus interpres? Inspiciantur potius & perpendantur hæc loca, Job. 7, 12. Ps. 36, 7. Es. 48, 18. Jer. 6, 23.*

Usus. *Quo majoribus beneficiis quis à Deo afficitur*

tur, eò gravius, si iis abutitur, affligitur Luc. 12, 48. Apoc. 18, 7. Jac. 3, 1. Sap. 6, 6.

Mysticè. *Quod testimonium rectè credendi & pie vivendi tibi aliud, ô homo, potest afferri, quàm verbum Dei Psal. 19. & 119. Mich. 6. quod exemplum potest tibi dari melius patienter Deo obediendi, quàm Christi Phil. 2: quid æquari potest in consolationibus ejusdem vulneribus? Job. 20. Nam, ut mare & abyssus scientiæ, doctrinis est plenissima scriptura, Rom. 15, 4. 2. Tim. 3. 16. Christi obedientia est maxima Roman. 5 & merita ejus infinita 1. Joh. 1. Esa. 53. nemo præter eum te potest curare aut tua vulnera sanare Es. 53, & 43. 24. Ps. 103.*

Versus 14.] Ecquæ verò tantæ calamitatis causa? utiq; interna, vitæ iniquitas, externa, doctrinæ falsitas, quæ illam auxit. Hinc enim tanta auditorum nequitia, quæ hanc πανωλεθρίαν adduxit, quod in Pseudoprophetis fuit I. in verè bono indicando negligentia. II. in apparente bono promittendo diligentia: & quod hominum peccata non accusaverint, sed promissionibus vanis malos lactaverint. Prophetæ tui, *ô filia Jerosolymorum, tui, inquam, quos tu tibi elegisti, non Dei, quos audire renuisti, Prophetæ mali & falsi Jer. 23, 9. & seqq.* viderunt tibi vanum & insulsum, *à te consulti responderunt tibi falsa & inania sui cerebri somnia, Lutherus* haben dir lose vnd thörichte Gesichte geprediget/ *sub specie, quod à Deo talem visionem, quam referrent ad populum, acceperint, quum tamen veri Prophetæ eam non protulerint sup. v. 9. atq; ita quod non viderunt, ita habetur, ac si vidissent: contra verò, quod oculis satis cernunt, taciti prætereunt, & quum debebant indicare au-*

Pseudoprophetæ.

 ditori-

ditoribus sua peccata, non retegunt iniquitatem tuam ad avertendum captivitatem tuam. *Dum enim multi ob peccata sua non reprehenduntur, pergentes in iis ipsam captivitatem accelerant, quæ poterat evitari, si qui ab iis graviter moniti ab iis celeriter destitissent; vide Ninevitas Jon. 3. Lutherus.* vnd haben dir deine Missethat nicht geoffenbahret/ damit sie dein Gefengnuß gewehret hetten. Sed viderunt tibi *tibiq; protulerunt*, onerosas Prophetias vanitatis & depulsionum ad depulsionem spectantes, *& per quas, dum iis fidem habuisti*, ex patria depulsa es, *Lutherus itidem maximè perspicuè*, haben dir geprediget lose Predigt/ damit sie dich zum Landt hinauß predigten. *Sal saporem addit cibis, unde metaphoricè sermoni tribuitur & doctrinæ, quomodo sal terræ Matth. 5, 13. & sermo noster sale sit conditus Col. 4, 6. & olim omni sacrificio adhibebatur Sal. Lev. 2, 13. Marc. 9, 49. vide disput. de perseverãtia sanctorum thesi 23. exercit. bibl. edit. 3. pag. 935. igitur omne ineptum dicitur insulsum tàm in cibo Job. 6, 6. quam cæmento, Ezech. 13, 10. 11. 14. 15. quàm doctrinæ ut h. l. & sermone Iob. 1, 22. vel factis Job. 24, 12. Confer cum h. l. Jerem. 23, 13. Ezech. 22, 28. In textu hebræo est rythmus* שְׁבוּתֵךְ עֲוֹנֵךְ. *pro hac voce videtur author vulgatæ versionis legisse* תְּשׁוּבָתֵךְ, *quando vertit, ut te ad pœnitentiam provocarent, sic etiam Chaldæus. Rabbini enim pœnitentiam ex verbo* שׁוּב *appellant* תְּשׁוּבָה, *& non est vocabulum biblicum in hac significatione, sed notat periodum anni vel responsionem; contrarium autem* מְשׁוּבָה *Hos. 7, 11. quod notat aversionem à Deo. Aliàs* הֵשִׁיב שְׁבוּת *est reducere captivitatem, sicut etiam vertit Græcus, quod tum h. l. esset intel-*

Sal.

Insulsum

תְּשׁוּבָה

intelligendum de rescindendo Dei decreto. De nomine מַשָּׂא *vide quæ dicta sunt Amos 5, 1. Nah. 1, 1. Hab. 1, 1. Mal. 1, 1.* עָוֹן *notat modo culpam modo pœnam, Gen. 19, 15. Num. 32, 23. 1. Sam. 28, 10. Psal. 69, 28. ita tamen ut illa præsupponatur, non simpliciter cum Junio Psal. 40, 13. quia Christus verè peccata nostra tulit, ipsi verè nostra injustitia imputata 2. Cor. 5, 21. Deus fecit peccatum. De loco Genes. 4, 13. magna controversia est. Sed de eo aliàs, ἐὰν ὁ Κύριος ἐπιτρέπῃ, ut loquitur Apostolus, 1. Corinth. 16, 7.*

עָוֹן

Usus. Prophetæ tui vident tibi vanum.] *Doctores falsos caveamus, ne eorum fraudibus irretiti nos perditum eamus.*

Pseudoprophetæ.

II. Neq; retegunt iniquitatem tuam.] *Ut boni Ecclesiæ Doctores peccatum arguunt, Es. 58, 1. 2. Tim. 4, 2. ita id mali tegunt. Ezech. 13. Canes muti Esa. 56, 10. in quos quadrat illud Esa. 3, 13. & 9, 16. popule mi, qui te ducunt, seducunt.*

III. Ad avertendum captivitatem.] *Qui cupit efficere, ut Deus non puniat, fide & pœnitentia seria eum præveniat.*

IV. Vident prophetias depulsionis.] *Ubi hæreses non refelluntur, incolæ justo Dei judicio mox expelluntur.*

Mysticè.] *Præcones verbi, qui non sequuntur certum Dei verbum, concionantur vanum, & qui salem legis acrem non intermiscent salubribus pabulis, insulsi meritò habentur, quanquam illi soli mundo homines commodi videntur, quiq; velut aratro legis vitia in agro cordis humani contentia non retegunt, nec pedo verbi*

com-

commiſſo oves regunt, hi faciunt, ut auditores compingantur in carcerem infernalem, & projiciantur in tenebras exteriores, ac à conſpectu DEI *depellantur, Matth. 26.*

Verſ. 15.] *Ut tantò firmius credat Jeroſolyma, excidium decretum fore inevitabile, ex conſequenti declarat, nempè eorum, qui ipſi malè eſſe optabant; I. exultatione. II. exprobratione: ibi notandi irridentium geſtus, hic conſideranda verba.* Omnes viatores *ſup.* 1. 12. *Jer. 22, 8. Lutherus elegantius*, alle die für vbergehen/ complodunt ſuper te manus ſuas, *more illudentium, Job. 26, 23. Nahum. 3, 19.* ſibilant, 1. *Reg. 9, 8. 2. Chron. 29. 8. Ier. 25, 18. & 29 18, Mich. 6, 16. &* movent caput ſuum *in ludibrium, his geſtibus ſatis teſtantes animi ſui malevolentiam, 2. Reg. 19, 21. vide Pſal. 22, 8. & 109, 25. Iob. 16, 4. Sophon. 2, 15.* contra filiam Jeroſolymorum *Confer Ier. 18, 16. Eandem verò magis produnt in hæc verba erumpentes:* num hæc (*inquiunt*) illa civitas, cui dicebant *antea, ô tu verè* perfecta pulcritudine *totius orientis non modò, ſed orbis clariſſima civitas, &* gaudium toti terræ ſanctæ. *vide Pſal. 48, 3. & 50, 2.*

Sibilare.

שָׁרַק

In nominibus יְרוּשָׁלַםִ כַּפַּיִם *est rythmus.* שָׁרַק *in genere notat ſibilavit, ſed ob duplicem finem hoc fit dupliciter; primùm cum aliquem ſibilando advocamus, Eſ. 5, 26. Zach. 10, 8. & tum plerumq; cum* ל *conſtruitur. Deinde quando aliquem exſibilando illudimus, & tum vel abſolutè uſurpatur, vel cum particula* עַל *ſæpe occurrit. In verbo* שֶׁיֹּאמְרוּ *malè græcus & latinus interpres relativum præfixum negligunt, quod Lutherus*

therus animadvertit: sicut & Actor. 1, 4. illud (inquiebat) rectißimè inserere voluit, sine quo textus est obscurior.

Act. 1, 4.

Usus I. Plaudunt super te manus] *Malorum ἐπιχαιρεκακία prodit se externis ceremonijs, & opplet ædes miserorum querimonijs.*

II. Hæccine est civitas illa perfecta ?] *Nullus civitatis est tantus decor, quem non obfuscet mæror, ubi contra eam succensus Dei furor.*

Mystice] *Qui Ecclesiam non intrant, sed in via improborum ambulant, Psal. 1. ei illudunt, quod putet se videre in turbis pacem, Rom. 8. in tristitia gaudium, Iob. 16. in deformitate pulcritudinem, Cant. 1. Ps. 45.*

Vers. 16.] *De hostium externorum malevolentia hæc quoque sonant, quæ sequuntur, nimirum I. Eorum insultatio II. sibi facta gratulatio declaratur; Iudæis omnia mala gestibus comminantur, sibi, quando ea adesse vident, lætantur.* Dilatant contra te, *ô Ierosolyma,* os suum omnes inimici tui, *vel ut illudant, vel ut devorent more alicujus Leonis rictum diducentis, Psal. 22, 14. Confer Ezech. 2, 8. & ubi de terra dicitur, Gen. 4, 11. Num. 16, 30. Deut. 11, 6. de temeraria autem oris apertione usurpatur, Iud. 11, 35. 36. Iob. 35, 16. Utraque autem significatio & subjectæ materiæ & sequentibus quadrat, quæ ita habent,* sibilant *versu 15.* & frendunt dentibus suis *irati ac irritati more alicujus apri spumantis Job. 16, 9. Psal. 35, 16. & 37, 12. & 112, 10.* ac dicunt, *euge,* absorbuimus *sup. v. 2. & 5. hanc urbem ex imis fundamentis evertimus*: omnino אַךְ utique hic dies ille est, quem expectabamus, invenimus *sup.*

Dilatare os.

Q *vers. 9.*

verſ. 9. id eſt, præſentem habemus, & videmus *eum; fruimur hoc læto ſpectaculo & cum magna voluptate banc miſeriam Jeroſolymæ aſpicimus, Lutherus:* Wir habens erlangt/ wir habens erlebet.

Rythmi hic notandi ſunt רָאִינוּ עָלַיִךְ אֹיְבַיִךְ בִּלַּעְנוּ מָצָאנוּ *de apertione oris conferantur etiam hæc loca Pſal. 44, 14. 15. & 79, 4. de abſorptione Ieremias c. 51, 34. quod ad verbum* מָצָא *præter loca ſupra v. 9. citata addatur Prov. 17, 20. & 19, 8. Videre autem ſæpe eſt frui Pſal. 34, 13. Druſ. in Sirac. c. 15, 7. Inſpice quæ notata ſunt in Pſal. 4, 7. De particula* אַךְ *alibi, Ion. 2, 5. Ab initio plerumq; eſt aſſeverationis, ut Kimchi in Pſal. 73. notat. alias diminutionis ſeu excluſionis, non verò interrogationis. eſt autem dubitationis particula, ut h. l. ſcribit Kyberus. Exempla ab eo citata non quadrant, ut apparet, ſi quis textum diligentius conſideret, Pſal. 139. 11.* אַךְ *notat, utiq; omnino. Rectius igitur h. l. vertunt græci* πλὼ*, quæ particula ita uſurpatur Matt. 11, 22. 24. & 26, 39. 64. Luc. 6, 35. Eph. 5, 33. Phil. 4, 14. & 3, 16. quàm Latinus per EN: nunquam enim eſt demonſtrandi particula* אַךְ*.* πλὼ *etiam excluſivè uſurpatur, quamvis paulò aliter ac Hebræum* אַךְ*, Marc. 12, 32. Job. 8, 10. In verbo* שֶׁקִּוִּינֻהוּ *eſt pleonaſmus, de quo Buxtorf. theſ. l. 2. c. 8. in pleonaſmo membro ſecundo & tertio pag. 375. Ejus etiam multa exempla in N. T. Matt. 3, 12. Luc. 14, 5. Jacob. 4, 17. non omnino ocioſus, ſicut hic notatur voti & exſpectationis ardor. quemadmodum etiam* ἀσύνδετον *ſequens, ubi aliquot verba ſine copula conjunguntur, celeritatem & ſummum affectuum impetum denotat, quod hinc inde in ſacris & profanis obſervare*

Videre.

אַךְ

πλὼ.

Pleonaſmus.

Ἀσύνδετον

vare licet. Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων. *veni, vidi, vici, Excessit, evasit, erupit. Sed hæc nihili faciunt, qui vim & elegantiam linguarum nunquam degustarunt, ut etiam hic verum esse videas, ars nullum habet osorem, nisi ignorantem. Pleonasmo notant, sibi omne id tempus visum fuisse longum & acerbum, quo nondum affligebatur Jerosolyma, nunc in malo ejus non item, ubi omnia ipsis temporum spacia parva ac citò decurrunt, quæ antea stare videbantur, quippe lætis.*

Pleonasmus.

Usus I. Dilatant os, frendunt dentibus] *Homines, qui Spiritus S. ductu non mansuescunt, prorsus tandem obbrutescunt. vide in Ps. 10, L. C. 2. generali pag. 252. 253. Mich. 5. 8. Habac. 1, 8. L. C. 2.*

II. Dicentes, absorbuimus] *Tanta est multorum nequitia, ut quæ fecit Dei omnipotentia & justitia, ipsa sibi nefariè tribuat eorum jactantia. confer v. 2. & 5. supra & Esa. c. 10. v. 5. & seqq.*

III. Hîc dies est, quem expectabamus] *Pij pro alijs precantur, mali non nisi bonis imprecantur, non nisi malis aliorum delectantur.*

Vers. 17.] Retundit autem istam inimicorum jactabundorum insolentiam Propheta & ostendit, quod Deus tantam calamitatem suo populo intulerit, & tantum usus sit ipsorum ministerio ac operâ: non esse igitur, quod putent, se suis viribus id fecisse, ac proinde cristas demittant; contrà, si non resipiscant, & ipsi graviorem Dei vindictam exspectent. Declaratur autem hîc 1. Comminationis divinæ veritas, 2. Vindictæ severitas 3 subjicitur, unde sit hæc hostium felicitas. Fecit Jehova; *non Nebucadnezar aut alius, & fecit,* quod cogita-

gitavit, *facere nisi resipiscerent*, perfecit & *complevit* sermonem suum, quem præceperat *seu denunciaverat à* diebus priscis *sup. c. 1, 7. per Mosen Lev. 26. Deut. 28. vastationem talem inobedientibus comminatus est, & postquam mensuram iniquitatis suæ compleverunt Judæi, uti dixit Jer. 40, 2.* destruit, *non modo ædificia curat diruenda per hostes, sed etiam è medio tollendas integras familias (ut enim ædificare notat generis ac familiæ dilatationem, Exod. 1, 21. Ruth. 4, 11. Gen. 16, 2. & 30, 3. Deut. 25, 9. Drus. Miscell. centur. 1. c. 84. Confer Sirach 3, 10. 15. ita contrà destruere, exscindere sæpius significat familiam aliquam delere) confer sup. c. 1, 20. & 2, 11. 12.* nec utitur misericordia *aut clementia, & ita puniens te pro merito, ô Judæa,* lætificat contra te inimicum, & extollit cornu *seu robur sup. v 3.* hostium tuorum, *ut tibi prævaluerint, & de tuo malo lætentur, ubi illud permittente ac præcipiente Deo, intulerunt sup. c. 1, 21.*

Ædificare

Destruere

זָמַם

זָמָם *cogitavit, molitus fuit, tàm in bonum, de Deo ἀνθρωποπαθῶς, pro decrevit, confer Jer. 51, 12. Zach. 8, 14. 15. Psal. 17, 3. & 37, 12. quàm malum, unde* זִמָּה *scelus, flagitium. Quidam* אֲשֶׁר *pro* כַּאֲשֶׁר, *quod genus loquendi plenum reperies Deut. 19, 19. Zach. 1, 6. & 8, 14. Rythmus hic quoq; occurrit,* עָלַיִךְ קֶרֶן צָרָיִךְ *Notandum autem præterea, quod in hoc & in seqq. duobus capitibus in Alphabeto contra morem* פ *literæ* ע *præponatur, quod vulgatus interpres ubiq; vidit & ascripsit Kyberus vero in quarto non observavit: Rabbi Salomo Jarchi hanc affert rationem alludens ad ipsa nomina li-*

כַּאֲשֶׁר

Cur פ præponatur ע.

tem-

terarum מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים בְּפִיהֶם מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם, *ideo quod dicebant homines illi ore suo, quod oculis suis non viderant, hoc est, sæpius falsum dicebant testimonium. Fides sit penes autorem.*

Usus I. Facit Jehova, quod cogitavit] *Deus verax est, tam in comminationibus, quàm promißionibus, siquidem nec ipse mutat, nec ejus fides nutat.*

II. Destruit, non utens clementiâ] *Quam tardè Deus ad iram procedit, tam graviter tandem im pœnitentes lædit:*

III. Lætificat contra te inimicum] *Qui Deo non obediunt, tandem in hostium suorum potestatem veniunt:*

Vers. 18.] *Mali causâ & gravitate satis explicatâ, tandem subjicit propheta consilium salutare, quo id poßit leniri, nempe verâ ad Deum conversione & ardenti precatione. Illam a. testatam faciant, I. instituto ad Deum clamore: II. profuso lachrymarum rore. Si igitur usquam* clamavit cor illorũ *qui fuerunt afflicti, Ps. 22, 5. 6. & abducti in captivitatem, ad Dominum, qui sæpe eos eripuit, sæpe leniit miseriam, (vide librum Judicum paßim,) nunc maximè Deum precibus fatigent Judæi, ubi tanta malorum moles premit, tantus afflictionum cumulus eas urget, ut major esse vix poßit. Ita malim phrasin* צָעַק אֶל־אֲדֹנָי *de invocatione Iudæorum, cum plerisq; interpretibus, quàm cum Paschasio, Hugone, Thoma, Bonaventura, Lyra, Tremellio & Iunio de blasphemia inimicorum, qualis habetur, 2. Reg. 19, 22. Esa. 36, 4. quasi dicat h. l. Ieremias, clamat cor eorum non tàm contra te, ô filia Sion, non tàm contra te blasphemias tantas*

צָעַק

 evomit,

evomit, quàm contra Deum, &c. accipere, præcipuè quum h. l. fiat mentio cordis, blasphemia autem fiat inprimis ore, quando ea offenduntur alij, qui eam audiunt. Miror autem quod perpetuam scripturæ analogiam non attenderint, quæ videri potest, Gen. 4, 10. Exod. 8, 8. & 14, 10. 15. & 15, 25. & 17, 4. & 22, 22. Num. 12, 13. & 20, 16. Deut. 26, 7. Ios. 24, 7. Iud. 4, 3. Psal. 107, 6. 28. Esa. 16, 20. ut alias similes locutiones, ubi de hominibus, quorum opem quis imploravit, usurpatur in biblijs, taceam. Si itaq; clamavit cor aliorum, Mosis, Davidis, Iobi, &c. qui sunt à Deo exauditi & liberati, tu quoq; afflicta Sion, hoc unum arripe remedium, ad quod consequens respicere Lutherus videtur, quando vertit; Jhr Hertz schreye zum HErrn: *Ut verò tantò melius homines excitet ad preces Propheta ad ipsum murum per elegantem prosopopœiam se convertit, & quasi ipsi sensus inesset malorum præsentium, eum ad lachrymas invitat;* ô mure filiæ Sionis, *quem hostes primùm oppugnabunt & occupabunt, imò quem ipse Rex Iudæ derelictus fugã molitus, 2. Reg. 25, 7. Ier. 39, 2. 3. & 52, 7. franget* deduc *lachrymas, fac ut defluant seu descendant,* tanquam torrens lachrymæ tuæ interdiu ac noctu, *id est, continuò,* ne dato *seu permittas* intermissionem tibi, ne sileat neque desistat pupilla oculi tui *jugiter flere; Confer sup. c. 1, 2. 16. Tanta enim est hæc calamitas, ut quantumvis acerbè & multum fleveris, tamen cladem tantam non exæques aut satis deplores.*

Duplex clamor.

Duplex clamor in sacris nominatur, unus oris, alter cordis, ut de Mose gemente usurpatur Exod. 14, 15. Comparatio illa, sicut flumen seu torrens notat impetum.

rum, vim & magnam copiam. Expendantur ex multis hæc pauca loca Es. 30, 28. 33. & 48, 18. & 66, 12. Amos 5, 24. verbum נָתַן autem in hoc versu pro permittere ponitur, ut aliàs, sed non omnibus in locis eodem modo illud accipiendum, siquidem de Deo usurpatum, hoc pacto, quod permiserit aliquid malis vel de malis, non nisi de judiciaria potestate id intelligendum. vide Hun. in L. de providentia Tom. 1. pag. 730. 731. Frantz de Interpretatione scripturæ in dicto, Ego induravi cor Pharaonis. Nunc autem expendantur hæc loca Gen. 20, 6. & 31, 7. Num. 20, 21. & 21, 23. Jud. 11, 19. 1 Regum 11, 7. Psal. 16, 10. & 55, 23. Rom. 1, 28. Confer Psal. 81, 13. 16. Act. 14, 15. Hinc explicabis 2. Sam. 12, 8. facile, ne quid polygamiæ veterum nimij defensores, quasi non fuerit peccatum, præsidij hîc reperiant. Vide P. Tarn. de Conjugio l. 2. cap. 21. pag. 630. 631. Græcus h. l. affirmativè vertit, καὶ δῷς ἔκνιψιν σεαυτῇ & des elutionem tibi ipsi, quasi per lachrymas eluerentur peccatorum sordes, quod & à textu authentico, & fidei analogia, quæ solius Christi sanguini vim istam eluendi peccata tribuit, recedit. Non facile autem quid legerit, quis conjecturâ assequi poterit, nisi פוּךְ pro פּוּגַת.

Sicut flumen. נָתַן

2. Sam. 12, 8.

Usus I. Clamavit cor istorum] *Preces non nascantur in in ore, sed proficiscantur ex corde Joh. 4, 24. Matth. 15, 8.*

II. Descendant tanquam torrens lachrymæ] *Signum certum veræ pœnitentiæ, quando agnita peccata sequuntur lachrymæ, Luc. 7, 38. Matth. 26, 75. Psal. 6, 7 sup. c. 1, 2 16.*

Vers. 19.] *Ad preces Ecclesiam excitat propheta:*

ea

ea autem ut sint tantò ardentiores, instruitur uniuscujusq; precaturi corpus, vocis sonus, animus, manus; hoc est, quomodo orare debeat, & simul indicatur, quando & pro quibus id fieri velit. Declaratur igitur I. quale esse deceat precationis ardentis subjectum. II. Quodnam temporis punctum. III. quodnam præcipuum ejus, circa quod versetur objectum. Surge, *ne desideas, ne cubes, quod videtur hominum minus attentorum, neq; etiam submißà voce tantùm murmures,* sed vociferare, *vocem intende & clama, tum quando maximè auditur, sub amica silentia Lunæ,* de nocte, in principio vigiliarum, *quando pleriq; alij somno maximè profundo jacent obruti,* effunde ut aquam, *id est, copiose sup. v. 4. 11. 12. Psal. 22, 15.* cor tuum, *quicquid te angit,* expone coram facie Domini, attolle ad eum manus tuas. *sup. cap. 1, 17.* pro *anima, seu* vita parvulorum tuorum, *sup. c. 1, 5. & 2, 11.* qui obruuntur *caligine & vertigine* ex fame, *Lutherus,* die für hunger verschmachten/*sup. v. 11. 12.* in capite *seu introitu* omnium vicorum.

Effundere ut aquam.

קוּמִי & קוּם *sæpißime, ut alij quoq; Imperativi apud Hebræos adverbiascunt, pro adverbijs hortandi accipiũtur. ut enim id videtur aliquis diligenter effecturus esse, propter quod surgit: ita* surge, *idem est quandoq;, quod age, rei huic studiosè incumbito.* רָנַן *proprie notat voce externa lætitiam testatus est, ovavit, jubilavit; inde etiam vulgatus interpres h. l. vertit, lauda, & nonnulli ad Chaldæos occupantes urbem ac triumphantes hoc comma referunt; sed quia generalius quandoq; hoc verbum usurpatur, de quacunq; voce sapientiæ seu filij*

Surgere.

רָנַן

filij Dei, Prov. 1, 20. angelorum, Job. 38, 7. cœlorum Ef. 44, 23. præconum, &c. 1. Reg. 22, 36. & pro oratione & precatione accipitur, 1. Reg. 8, 28. 2. Chron. 6, 19. Psal. 17, 1. & 61, 2. & 84, 3. Jer. 11, 14. & 14, 12. Lutherus steht des Nachts auff und schrey. *R. D. Kimchi, significatio horum est significatio clamoris in fortitudine seu fortis, quædam in cantico & in lætitia, quædam in præconis proclamatione, quædam in oratione, quædam in fletu ac tristitia. Unumquodq; autem ex illis, juxta locum suum, hoc est, secundum subjectam materiam.*

ראשׁ אַשְׁמֻרוֹת *principium vigiliarum reliquarum est initium noctis; non autem singularum initium, ut Jesuita à Castro argumentatur. Hebræi enim noctem modo in tres, (Vide Salomonem Jarchi in cap. Exod. 14, 24.) modo in quatuor vigilias dividebant, istbic singulis vigilijs quatuor, hic tres horæ tribuuntur. vide Bellarmin. lib. 1. de bonis operibus c. 11. pag. 59. & Schindler. in Rad.* ליל. *& Tremellij notam quandam in Exod. 12, 6. & Commentatores biblicos paßim in hæc loca Exod. 14, 24. Jud. 7, 19. 1. Sam. 11, 11. Psal. 130, 6. Matth. 14, 25. Marc. 6, 48. Luc. 12, 38. Drus. lib. 10. observ. c. 10. Alludit huc Lucanus l. 7.*

Vigiliæ noctis.

Tertia jam vigiles commoverat hora secundos.

Hinc petantur, si qua desunt, non autem necesse est omnium scrinia compilare & huc comportare. Effunde ut aquam cortuum] *de hac phrasi supra in locis jam in textus explicatione allegatis dictum est satis: saltem adde locum, 1. Sam. 7, 5. & quæ in eum habet Chemnitius in Exam. Conc. Trid. & Tremellius in notis biblicis, & confer ulterius Judith. 6, 14. Attollere ma-*

Levare manus

oculos

נֶפֶשׁ

חוצות

nus, est gestus quidam orantium, & pro oratione pia accipitur hinc inde, Exod. 9,33. & 17,11.12. infra 3,41. 1. Timoth. 2,8. 1. Reg. 8,22. Psal. 141,2. Esdr. 9,8. sic levare oculos, Psalm. 123,1. Matth. 14,19. Marc. 6, 41. & 7,34. Rythmus autem hic etiam notandus est שְׂאִי אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ, *ubi* נֶפֶשׁ *ut alibi quoque, notat vitam ipsam Psal. 6,4. vide Drus. Miscell. Centur. 2, cap. 61. Adde Marc. 3,4. Luc. 12,19. vita enim sustentatur cibo & potu, non ipsa anima.* חוץ*, id est, foris & quia platea est locus exterior respectu ædium, ipsæ plateæ* חוצות *appellantur, Esa. 15,3. & caput platearum dicuntur ipsa compita Es. 51,20. qui locus omnino cum hoc conferendus est.*

Usus. In precibus requiritur assiduitas, παῤῥησία *seu libertas & caritas. Illa neq; de nocte Deum compellare cessat, ista omnia mala auferri orat, hæc pro aliis intercedere laborat.*

Vers. 20.] Quum igitur omnia sint desperata, nihilque præter Dei opem restat, precibus instare Ecclesiam Judaicam jussit Propheta, & ne formula desit, ipse eam nunc præit exposcens Dei misericordiam, exponens hujus miseriam, primùm breviùs v. 20. Deinde hanc paulò prolixius v. 21. 22. In hoc autem versu I. Dei opem implorat. II. calamitatem summam deplorat, quam exaggerat à στοργῆς *matrum indole, tenerrima infantium ætate, & magna eorum, qui trucidantur, dignitate.* Respice Jehova, *suprà c. 1,9.11.20. qui hactenus faciem tuam gratiosam avertisti,* & intuere, *qui ne hactenus in bonum oculos huc dirigere es dignitas, considera pater optime, quinam ille,* cui opereris ita? *quem ita*

ita conficis? est filius ille tuus primogenitus, Exod.4,22. Jer. 31, 9. tuus populus Israel Exod.19, 6. Deut. 4, 7. & 7, 6. 2. Sam. 7, 24. Esa.51, 19. non gens quædam impia prorsus vel profana. Licet enim multi, imò plurimi ex eo degeneres filij facti sint, tamen adhuc paucæ restant reliquiæ, quibus parcas ob nominis tui gloriam. Vide Domine, tanta est fames, tanta belli moles, ut natura legum oblitæ matres, suos filios comedant, & in ipso templo sacerdotes ac Prophetæ tui occidantur, quousque autem ô Deus? num *porrò juxta comminationem Deut. 28, 53.* comedent mulieres fructum ventris sui, parvulos palmares: *Lutherus,* die jüngsten Kinderlein einer spannenlang / *infr. c. 4, 10.* num interficietur in sanctuario Domini sacerdos & propheta?

De plerisque vidimus antea cap. 1, 11. 12. 22. Nomen autem נָשִׁים *quidam simpliciter à R.* נָשָׁה *oblitus est, quod minus valeant memoriâ mulieres deducunt, sicut contrà vir apud Hebræos* זָכָר *à R.* זָכַר*, hoc est, recordatus est, dicitur, vel quod memoria polleat, vel quod in eo conservetur memoria paternæ familiæ: quidam ab* אֲנָשִׁים *per aphæresin factum esse volunt, convenienter naturæ, quod vir sit caput mulieris, hæcque viri sui coruscet radijs. Quò alij etiam referunt illud mysterium Cabalisticum duplex in nomine* אִשָּׁה *&* אִישׁ*, prius, quod si inde demas duas literas nominis tetragrammati seu* יהוה *(quæ moneant, conjugium esse divinam institutionem, & habere magnam promissionem) hoc est, ex illo* י *ex hoc* ה*, nil remaneat, nisi* אֵשׁ אֵשׁ *duplex ignis, id est, omnis generis jurgia ac miseriæ. posterius, quod ut* י *notat decem,* ה *quinque, ita vir ex ordine*

נָשִׁים

אִשָּׁה

אִישׁ

טְפֻחִים

dine Dei sit muliere præstantior, 1. Cor. 11, 3. De vocabulo טִפֻּחִים *videantur Lexicographi prolixè differentes. Summa huc redit, quia* טֶפַח *significat palmum, mensuram quatuor digitorum, & verbum* טִפַּח *manu seu digitis disposuit, extendit & conformavit, sicut matres tenera infantum membrra manibus formant, dum fasciis involvunt (vide versum ultimum hujus capitis) notari hic recens natos infantes, qui adhuc ita involvuntur, & quorum membra manu matrum vel nutricum ita formantur. Quod autem infantes à matribus sint in Judæa comesti ter accidisse legimus I. in obsidione Samariæ 2. Reg. 6, 26, II. in hac obsidione Babylonica, hoc versu & c. 4. 10. III. in ultima obsidione Jerosolymæ tempore Titi Vespasiani, ut refert Josephus. Græci vertentes μάγειρος videntur confudisse hoc nomen cum* טַבָּחִים*, more suo solenni. Ultimum membrum Thargum putat esse responsionem & reprehensionem Dei, qui reponat: vos quiritamini, infantes comedi: sed cogitate, fuitne etiam justum, aut ullo modo excusari potest, quum vos occidistis sacerdotem & prophetam meum in ipso templo, 2. Chron. 24, 20. quod scelus gravissimum ita gravissimè ulciscor. Sed rectius ob cohærentiam verborum ad querimoniam populi hæc verba pertinent, nisi quis illud velit adsciscere, quod à nonnullis scribitur, quod cum occisus esset ille Zacharias, ejus sanguis semper ut aqua in ollis efferbuerit usq; ad adventũ Nabuzaradan, qui ubi rescivit, quid esset, magna cæde senatorum & aliorum illud homicidium prius expiaverit in templo multorum sanguine effuso, quomodo prior sanguis fervere desierit, postquam malitia*

Judæ-

Judaeorum αὐτῷ μέτρῳ καὶ λῶιον fuit punita. Hoc modo ad horum posteriorem eadem hic respici quidam autumant. Sequatur quisq; quod volet: mihi, quae certa sunt, probantur.

Usus I. Respice Jehova, cui facias sic] *Ubi non agitur vera à populo Dei poenitentia, ibi Deus non utitur paterna clementia: & ubi non viget in Ecclesia vera pietas, ibi magna adhibetur à Deo severitas.*

II. Interfici in sanctuario sacerdotem] *Quum verbum vitae non attenditur, decretum mortis fertur & palam ostenditur.*

Vers. 21.] *Quam supra in hoc capite aliquoties deploravit afflictionem summam Jeremias, quod nulli aetati vel sexui ab hostibus parcatur, & quod Deus ipse hactenus nulla misericordia utatur, eandem hoc versu repetit fere ijsdem verbis.* Jacent humi *vers. 10.* in vicis *v. 11.12.19.* puer & senex *v. 10 11. c. 1,4.5.* virgines meae & juvenes mei, *sup. c. 1, 18.* ceciderunt gladio, *v. 10. c. 1, 20. unde autem hoc? non fuit hostium tanta potentia, sed tu Deus id fecisti ex justitia,* tu interficis, *v. 17. cap. 1, 21.* in die irae tuae, *v. 3. 4. c. 1, 12. 13.* mactas, *Graecè ἐμαγείρευσας velut animalia, & nulla uteris clementia v. 2. 17.*

Versus 22.] *Pergit Propheta in declaranda I. Judicij divini severitate. II. Populi Israëlitici vastitate.* Convocas quasi ad diem conventus, *suprà c. 1, 15.* formidines meas, *id est, hostes, qui terreant me,* circumquaq;, *& ab omni parte ita concludis,* ut diè irae Jehovae non sit ullus evasor vel residuus, *nullus fugâ salutem quaerere potuit, nullus mortem potuit evadere*

 suis

suis viribus, nisi vitam condonassent alieni hostes, ut deduceretur in captivitatem, ita quos palmis & manibus meis gestavi, *fovi &* eduxi *formaviq́, tenerrimè*, hos inimicus meus consumpsit *immisericorditer, quos ego cupiebam augeri & magnos fieri. Hebræ:* רִבִּיתִי, *hostis imminuit & è medio sustulit.*

Usus. Convocas formidines meas] *Deus fortitudinem hostibus auget, suis demit in bello, ubi ab eo Ecclesiæ cives recedunt in malo.*

Doctrinæ generales ex hoc capite notentur istæ: I. Quæ sit iræ Dei adversus peccata gravitas. II. Quæ bellorum calamitas. III. quod nihil prosit loci alicujus sanctitas. IV. in quo consistat alicujus Reipub. & Ecclesiæ felicitas; nempe quando ibi secundum jus rectè administrantur judicia, hîc autem sonat Dei verbum & salutaris prophetia. V. quæ verbi Dei veritas. VI. quæ precationis forma & utilitas.

CAPUT TERTIUM.

Argumentum.

QUemadmodum hactenus Ecclesia Judæorum sub specie alicujus fœminæ à Propheta introducta est, ita nunc porrò sub persona alicujus viri prodit, mala à Deo sibi immissa exponit, luctam carnis ad desperatio-

rationem ob præſentem ſtatum vergentis & ſpiritus ex promiſsionibus, naturaque Dei, & aliorum exemplis ſe in fide erigentis ſubjungit, & hinc peccata, malorum cauſas, confitens Deum rogat, ut ipſa ſervetur, præfracti autem hoſtes perdantur.

Partes majores hujus capitis poſſunt conſtitui tres, I. eſt à conquerente facta perpeſſionum, afflictionum ſeu miſeriarum commemoratio, v. 1. &c. II. à conquirente argumentorum contra deſparationem in tantis malis adductorum exaggeratio; ubi eſt certaminum ſpiritualium & conſolationum verarum enarratio, v. 18. &c. III. eſt ad ſeriam pœnitentiam & ardentes preces exhortatio, unde fluit oratio rogans ſui liberationem & inimicorum obſtinatorum perditionem, v. 42.

Quis hîc loquatur?

Ex quibus rectè ponderatis ſolvitur ab interpretibus agitata quæſtio, quis in hoc capite loquatur. Sunt qui Chriſto patienti hæc omnia literaliter tribuunt: ſed malè, quia is nunquam à Jehova deficit, ideoq; non poteſt dicere, revertamur ad Jehovam, v. 40. rebellavimus, defecimus, v. 42. & is in cruce pendens pro hoſtibus ſuis interceßit, non eos devovit. Deinde non poteſt ipſe ſolus & unicus mediator dicere de ſe in plurali in prima perſona, perſequeris nos, dilatant contra nos, &c. Accommodari tamen multa Chriſto poſſunt hoc modo: Si verè de ſe potuit dicere ille, qui Eccleſiæ perſo-

nam

nam sustinuit. Ego vir ille, qui experitur afflictionem, &c: multò magis id de se usurpare potest Salvator pro totius generis humani peccatis pœnas acerbissimas sustinens. Sunt igitur alij, qui Jeremiam nomine totius populi Judaici hæc omnia proferre existimant, sed more suo & threnodiæ convenienter, multis figuris exornata, ut tantò magis συμπάθειαν in alijs, & μετάνοιαν in ipsis Judæis affectis excitet. Non itaq; (quæ est tertia aliorum sententia) cum Castro, Hebræis quibusdam & alijs, quos ipse citat, Jeremias hæc de se ipso suisq; calamitatibus dicit, tum quod multa ipsi non quadrent, tùm quod nec ipse de se solo in plurali poterit loqui.

More meo hic quædam, quæ in superioribus dubium alicui movere poterant, ὡς ἐν παρόδῳ explicabo. Illud ergo, I. quod Ecclesia, sicut & quævis Respub. ac regnum (illa enim est regnum Dei) possit considerari ut corpus, plerumq; ut fœmina, ex superioribus constare arbitror, ideoq; hîc verbum non amplius addam, ubi monuero, quod etiam sub viri imagine regnum possit adumbrari, quomodo pleriq; interpretes constanter asserunt, Dan. 2. colossum fuisse viri magni speciem, inprimis quum dicatur de rege Babyloniæ, tu es caput aureum & quod fuerit imago aspectu terribilis, quod magis viro quàm fœminæ videtur competere. II. Quum assero, Christum sibi non posse attribuere peccata, quippe qui fuit ἄκακος, ἀμίαντος κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, Heb. 7, 26. dubitari potest de loco Psalmi 40, 13. ubi ait, assequuntur me iniquitates meæ & Ps. 69, 6. reatus mei tibi non sunt celati.

Regnum ut fœmina vel vir

Ps. 40, 13.

De utroq; dixi pluribus ante annum, nunc paucis.

Ut in

Ut in nobis justitia Christi, sic in Christo injustitia nostra, nempe per imputationem Es. 53. 2. Cor 5, 21. Et contrà, ut illa justitia non est in nobis subjectivè, sic neque injustitia in Christo: verè tamen, sed ut dixi. Imputatio enim non est, ut Pontificij putant, quædam fictio, (contrarium enim demonstrat effectus in nobis vita æterna, in Christo mors ipsa, aliaq́ afflictiones) & hinc justitia imputata non est putativa, sed vera, realis, non tamen inhærens subjectivè. Huc verbum Hebræum חָשַׁב *&* λογίζομαι, *quibus mysterium illud exponit Spiritus Sanctus. & affer simile de calculis arithmeticorum, qui nil valent ex se, in abaco tamen in hoc vel illo numerandi actu valent viginti, centum, mille &c. pro diversitate collocationis. Simile autem hoc non est idem.*

Imputatio.

III. Scitis, quod soleamus adhibere tale argumentum ad probandam personarum in divinitatis unitate pluralitatem, quod Deus de se loquatur pluraliter. Quinque locis, habet Hafenrefferus in suo Compendio; sed secundus Gen. 2, 18. in fonte singulare verbum habet. addi autem potest ex Cantic. 1, 11. Mal. 1. 6. Judæi, Photiniani, (Videatur Enjedinus in dictis statim sub initium,) & similes hæretici existimant fieri hoc tantùm honoris ergò. Rectè autem tum cum Abenezra ex comment. in Gen. c. 29. v. 27. reponimus, quod nunquam quisquam in sacris literis de se loquatur ipse pluraliter. Hoc vult infringere R. D. Kimchi & cū eo Buxtorf. thes. Gramm. l. 2. c. 10. pag. 399. sic Drus. & alij; sed respondeo brevißimè: in exemplis objectis esse synecdochen,

Deus de se loquitur pluraliter.

Gen. 29, 27. dabimus tibi eam, ego & uxor, quia, ut inquit Catullus,

> Virginitas non sola tua est, ex parte parentum est
> Tertia pars patri data, pars data tertia MATRI,
> Tertia sola tua est.

Num. 22, 6. percutiemus, ego Imperator & milites, Job. 18, 1. reputamur ut jumentum, nimirum ego & amici recte loquuti, 2. Sam. 16, 20. Quid facturi simus, ego & reliqui consiliarij, Dan. 2, 36. Dicemus interpretationem, ego Daniel & socij orantes seu oratione impetrantres Cant. 1, 4. Curremus, ego sponsa & meæ puellæ, quarum sæpe ibi mentio, Joh. 3, 11. loquimur, pater ego & Spiritus S. vide problema adjunctum Psalmo 7.

IV. Poterat quis existimare supervacaneum esse multum inquirere, quis sit ille, qui loquatur: sed res longè aliter se habet. Si enim statuimus, quod ipse populus Dei simpliciter faciat hîc sermonem, putat Piscator pro sua αὐθαδείᾳ, esse textum corrigendum, & ubi constanter legimus לְכָל־עַמִּי cum toto populo meo, (quod tamen Ecclesia poterat dicere de membris suis) esse reponendum לְכָל־עַמִּים omnibus reliquis populis infidelibus, quum tamen Abenezra multos alios modos conciliandi ostendat, nimirum ita dicere Ecclesiam de ijs, qui ipsi antea fuerant subditi, ut Moabitæ, Ammonitæ, &c. vel jod esse paragogicum, sed de hoc postea.

Vers. 1. Partis primæ hîc habetur proleptica propositio, & summa secuturæ querelæ, in qua duo hæc occurrunt, afflictionum magnitudo, & affligentis fortitudo, seu patientis miseria, castigantis potentia & justitia.

tia. Ego ille vir *sum, qui* videt afflictionem *& experitur varia mala, non quidem fortuitò, sed* per virgam furoris *illius, Dei scilicet, ubi relativum pro antecedente. Quod autem Deus ille sit, ex antecedentibus duobus capitibus, sequentibus in hoc ipso, & subjecta materia facilè constat.*

הַגֶּבֶר *b. l.* ה *non modò emphaticum, sed etiam demonstrativum, ut indicat, cum reliquis sint hæc mala prædicta, sibi esse spectanda, & quod quæ alij tantùm auribus acceperunt, ipse oculis coram usurpet, imò sentiat, quod est longè gravius. Relativi autem hîc est quædam ellipsis, & sub finem versus quædam etiam antecedentis substantivi. De utraq; vide Buxtorf. thes. l. 2. a. 8. anomalia 1. & 2. p. 373. 374. Sicut & de Enallage nominis constructi* עֳנִי *pro* עֹנִי*, lib. 2. c. 4. p. 347. 348. quam ignorās Chaldæus & vulgatus putavit esse* עָנְיִי *& hîc vertit, paupertatem meam. Græcus* πτωχείαν*; sed nimis strictè ac à scopo alienè. Est enim paupertas quidem onus miserum & grave, atq; afflictio, hîc verò illam solam non intelligi, imò non intendi potissimùm, sequentia docent. Virgam autem furoris nominat hanc ad differentiam virgæ castigationis paternæ, de qua 2. Sam. 7, 15. Psal. 89, 33. 1. Cor. 4, 21. Psal. 23, 4. Mich. 7, 14.* Gottes Väterliche Zuchtruthe / *Altera autem illa est herilis indignationis Psal. 6, 1. & 2, 9. Apoc. 2, 7. Job. 9, 34. & 21, 9.* Gottes schreckliche Zornruthe. *Quia autem de captivitate Babylonica, & malis in & ex ea oriundis dicit, conferatur locus Esa. 10, 5. ubi rex Babyloniæ appellatur virga iræ Dei.*

Ellipsis.

Virga Dei duplex.

Vers. 2. Calamitatis magnitudinem incipit explicare,

care, adductâ similitudine à carcere squalido, tenebroso & munito, unde nullus datur exitus. In hoc versu autem notetur abducentis in carcerem potentia, & abducti miseria ac indigentia. Me adduxit *ex meis sedibus, ubi commodè habitabam,* & fecit ire *seu egit me* in tenebras (*Græci εἰς σκότος, & sic etiam vulgatus latinus melius, quàm Tremellius, agit me tenebris, aut Piscator, in tenebris*) non autem in lucem, *hoc est, in densissimas afflictiones, omniq́; prosperitate carentes, in miserias & mœrorem me conjecit, nullisq́; rebus secundis aut lætitia beat, ut illos judex in carcerem tenebrosum compingit iratus, quos in sceleribus deprehensos ad pœnam est tracturus.*

Tenebræ.

Quod tenebræ omnis generis mala, & lux bona denotent, suprà 2, 1. Confer Amos 5, 18. 20. Mich. 7, 8. 9. Soph. 3, 5. Joel. 2, 2. Nah. 1, 8. Ellipsis præpositionis ל *aliunde facile suppleri potest. vide quæ de phrasi simili dicta sunt Hos. 6, 6. Vulgatus verbum Hebræum* נָהַג *vertit, minavit, quod quale sit, credo multos ignorare: Extat tamen id (in vetustis Exemplaribus) Exod. 3, 1. & adhuc 1. Sam. 30, 20. 2. Sam. 6, 3. 2. Reg. 4, 24. 1. Chron. 13, 7. Es. 11, 6. & 20, 4. Nahum. 2, 8. Act. 18, 16. ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος, & minavit eos à tribunali Jac. 3, 4.*

Minare.

Vers. 3.] *Duo illa exaggerantur hîc, rei calamitas, judicis crudelitas, & hæc quidem hoc versu declaratur, animi hostilitate, plagæ gravitate & durabilitate.* אַךְ Profectò contra me conversus est, *ille, qui antea stabat à meis partibus,* & mutavit manum suam, *eâ, qua me quondam protegebat, nunc percutit, & quidem*

totâ

totâ die *sine intermißione*, *Psal.* 32, 4 *Tremellius medium comma ita explicat, quasi diceret, continenter me verberat ab utraq; parte, ab unâ manum obvertit, ne ego caput avertam, & alterâ plagas infert. De particula* אַךְ *supra sic satis. eam Græcus hîc reddit* πλὴν, & *Latinus interpres, tantùm, non eadem emphasi. Lutherus hîc, sicut & versu 1. sensum respiciens liberiùs quidem (dum quæ conjunguntur, paululum disjungit & contrà) sed & dilucidiùs vertit. Potius autem, quàm ut eum phrasi* יַהֲפֹךְ יָדוֹ, *conferam Psal.* 77, 11. (*qui locus quomodo debeat reddi, discrepant interpretes; certè sensus, in quo eum accipit Piscator; minimò ei convenit*) *expendo phrases similes*, Exod. 14, 5. 1. *Sam.* 10, 9 1. *Reg.* 22, 34. 2. *Reg.* 9, 23. 2. *Chron.* 18, 33. *Psal.* 105, 25 *supra* 1, 20. *Hos.* 11, 8. *Vide exercit. biblic. edit.* 3. *p.* 780. & *seqq.*

הָפַךְ יָד

Quia in hoc capite semper tres versus, breviores tamen, ab eadem litera incipiunt, etiam in locis doctrinæ eruendis eos placet conjungere. Discimus Ex Versu I. quod duplex sit Dei virga, patris bonos ad frugem reducentis: judicis, improbos in nihilum redigentis.

Duplex virga.

Ex Vers. 2.] *Ut est vicißitudo lucis, sic & crucis, si modo sequimur vestigia Christi nostri ducis. Contrà Diabolus per delicias ducit suos in miserias & tenebras.*

Ex Vers. 3] *Dei manus vel est munientis vel punientis. Hinc conciliabis locos duos in speciem pugnantes* 2. *Sam.* 24, 14. & *Heb.* 10, 13. *ibi placati, hîc irati manus, ibi lenè homo castigatur; hîc plenè devastatur.*

Vers. 4.] *Pergit demonstrare plagarum seu afflictionum suarum magnitudinem ex effectis, signisq; aliis,*

 & in

& in hoc versu ostenditur corporis præ macie contractio, & roboris ex mœrore confractio בִּלָּה, Vetustam fecit, *senio confecit (seu senium induxit, hoc est, rugas & maciem, quæ videntur in senibus Psalm. 6, 8.)* carnem meam & cutem meam, *atq; adeo hac mœstitia* confregit ossa mea, *omne animi & corporis robur dejecit. Confer Psal. 6, 3. & 32, 3. & 51, 19. & 141, 7.*

בִּלָּה

בִּלָּה *est à* בָּלָה *inveteravit, unde non male græcum* πάλαι *&* παλαιός, *& licet is, qui aliquid veterascere facit, terat: tamen cum Tremellio & Buxtorfio, (qui sæpissime mordicus verba ejus in Lexico suo retinuit) non facilè verterim h. l. terit, siquidem hoc potest firi uno momento: Illud alterum autem est longè emphaticώτερον, quoniam mœror ante annos facit senescere. Lutherus* Er hat mein Fleisch vnd Haut alt gemacht/ *Job. 10, 11. Ezech. 37, 7. etiam conjunguntur, & h. l. faciunt rythmum quendam* בְּשָׂרִי וְעוֹרִי. *Cum etiam loquatur de se vivo, non puto cum vulgato esse potiùs reddendum, pellem meam, quum illa plerumq; notet cutem detractam corpori mortuo. Probo hîc illam allegoriam de Castro, quando Respub. judaica hîc loqui intelligitur, quod ejus caro notet honestiores & meliores cives ac incolas, cutis plebem & fecem vulgi; ossa fortes & potentes, quibus aliunde posses addere, nervos nempe divites, qui habent nervum rei gerendæ, crines, decora & ornamenta Reipub.*

Reip. caro cutis, ossa.

Vers. 5.] Nunc respicit ad v. 2. & describit carceris sui munitionem ac victus rationem. Ædificavit contra me, *non ab una parte aut latere, sed circumcirca.* & circumdedit me, *græci,* ἐκύκλωσε, Er hat mich rings vmbher

Her vermauret oder verbawet/ *ita, ut nulla lux ad me pertingat, & nulla evadendi spes supersit, circumdedit me* felle & molestia, *dum felle me in carcere potat, & multas ita mihi molestias ac ærumnas exhibet, quibus me detentum circumsidet, & quasi militibus cingentibus oppugnat. Fel enim propter amaritudinem summam notat mala maxima & acerba, Jer. 8, 14. & 9, 14. 23, 15. Confer Psal. 69, 22. Infra v. 19.*

Fel.

Quidam sequuti Chaldæum interpretē referunt illud vulgati interpretis, ædificavit in gyro meo עָלַי, *ad obsidionē, sed citra necessitatem, quum se describat hîc velut carcere conclusum, nō in urbe obsessum, vide v. 6. Vocabulum* ראש *autem quia est ambiguum, hîc etiam ambiguas peperit interpretationes: græci per* κεφαλὴν *interpretantur, Tremellius per cicutam.* תְּלָאָה *notat molestum laborem, quo defatigamur & defetiscimur, ut Græcè* κόπος.

ראש

תְּלָאָה

Vers. 6.] *Etiam apponit carceris sui squalorem, & incarcerationis moram longiorem.* In tenebrosis locis *seu sepulchris* me *vivum* collocat *(ut enim superiori versu ad supplicium illud gravissimum respicit, quo homo turri rotundâ inclusus nunquam liberatur, neque ad aliorum hominum consortium ullo modo admittitur, ita hoc versu videtur alludere ad illud, quando vivi defodiuntur) Captivitas enim gravior alibi in sacris confertur cum morte, & solutio ex ea cum resurrectione. Ezech. 37, 11. 12. 13. 14. de tenebris autem metaphoricè sic dictis vide supra vers. 2. & diu me in hac servitute ac captivitate, quæ liberis hominibus instar mortis est, deti-*

detinet, sicut mortuos *jam* olim, *qui jampridem diem suum obierunt, & de quibus vix ulla extat memoria. Confer Ps. 88, 5. 6. 7. & 143, 3.*

הוֹשִׁיבַנִי *sedere me fecit, collocavit diu, quod non caret sua emphasi. Confer quæ de verbo* יָשַׁב *c. 1. v. 1. dicta, & alibi. pro* כְּמֵתֵי *legerunt Græci suo more,* ὡς νεκροὺς*: quin etiam primam vocem hujus versus ad versum præcedentem retulerunt, quod utrumq; correxit vulgatus Latinus, qui* מֵתֵי עוֹלָם *vertit mortuos sempiternos, Lutherus* die Todten in der Welt / *Chaldæus* עוֹלָם כְּמֵיתִין דְּאָזְלִין לְעָלְמָא אוֹחֲרָן *sicut mortui, qui eunt in seculum aliud. Hebræi enim hanc vitam appellant* עֹלָם הַזֶּה *& alteram seu futuram* עֹלָם הַבָּא. מַחֲשַׁכִּים *notat multitudinem & magnitudinem, quemadmodum aliàs profundißimum barathrum vocant* מַעֲמַקִּים *Psal. 130, 1. Sed penè exciderat, quod primo loco dictum oportuit in h. versu, nimirum captivitatem quandoq; describi in sacris ut mortem, & liberationem ex ea ut resurrectionem, idque etiam fieri Ezech. 37. scio plerumq; hoc citari ad ipsam universalēm resurrectionem carnis probandam: Verùm inspiciatur textus, aliud clamabit v. 11. I. Ossa illa sunt tota domus Israëlis: non igitur universalis resurrectio indicatur vel adumbratur, nisi quis cum Judæis velit nugari, tantùm Israelitas esse resurrecturos quod refert R. D. Kimchi in Psal. 1, 6. & 22, 30. Sic etiam Anabaptistæ in Coll. Frankenthalensi, Photiniani, licet obscuriùs. De scopo dixi, qui semper observandus, vide totum caput 36, ubi habentur consolationes simplices, fore ut liberentur, non sit captivitas perpetua vers. 1. 2. hic*

עוֹלָם

Ezech.37. non agitur de universali resurrectione.

cap.

cap. 34. typo & visione ornata. sed ut alibi hic quoque ἡ δόξα βιάζεται ἀλήθειαν. II. vers. 16. Ecce dicunt & *v. 12.* dices eis *sunt in illa morte, in qua possunt loqui & audire Prophetam. III.* Ecce aruerunt: *at eorum plerorumq́, certè maximam partem, qui resurgent in extremo judicio, ossa non aruerunt, sed planè computruerunt, nec aruisse dici possunt, qui plane desierunt esse. IV.* Succisi sumus, quod ad nos. *E. talis resurrectio intelligitur, in qua homo ipse aliquid potest quandoque. V.* Sepulcra vestra, *non de omnium omninò loquitur. VI. v. 14.* Collocabo vos in terra vestra. *Sed resurgentes in extremo judicio non in terra collocantur, sed in cœlum subvehuntur vel in infernum detruduntur Matth. 25. Luc. 16. Confer etiam hoc dictum Esa. 26, 19. quod etiam solet citari pro universali resurrectione. Interim de dicto Jobi c. 19, 25. & Dan. 12, 1. &c. (quod ita accipiunt Photiniani) aliter sentire didicimus, quod verè loquantur de illa resurrectione carnis ultima ad judicium. vide Brigthmannum in Danielem. Ut autem de præcedentibus tantò melius constet, de analogia scripturæ, revocemus nobis in memoriam, quod etiam omnis gravior calamitas mors, & inde liberari resurgere vocet scriptura, quod vel in Clave Flacij videre est.*

Es. 26, 19.

Ex vers. 4.] *Nulla potentia adversus Dominum, ubi regnat flagitium. Sed ut ira Dei facit veterascere ita gratia ejus juvenescere, Psal. 103, 5. Esa. 40, 21. qui igitur diu cupis vivere, memento eum colere, Exod. 20, 12.*

Ex vers. 5.] *Quem Deus obsidet, nullam elabendi rimam habet; & qui hoc non agit, ut fruatur Dei melle, satiatur ab eo felle.*

Ex vers. 6.] *Peccatis dediti jam vivi mortui sunt perditi, 1. Timoth. 5, 6. & qui non vult in luce ambulare, hunc Deus vult in tenebris collocare.*

Vers. 7.] Persistit in descriptione carceris munitissimi & horridissimi, ubi notanda murorum firmitas & vinculorum gravitas. Sepit circum me, *sepem circumdedit mihi, vel, ut habet vulgatus, circum ædificavit adversum me, alio muro seu sepe exterius carcerem circummunivit, non ex ligno aut rudibus lapidibus, sed secto, cæso, quadro, lapide magno, qui moveri nequit,* ut non egrediar, *ne ullo modo me viribus meis exiturum sperem, confer v. 5.* aggravat æs meum, *metonymicè, chalybeas numellas meas, Luth.* er hat mich in harte Fessel gelegt/ *Thargum,* כַּבְלִין דִּנְחָשָׁא, *id est, compedes æris.*

גָּדַר גָּדַר *significat claudere &* גְּדֵרָה *notat clausuram quamcunque sine discrimine materiæ, ex qua illa constet. inde sine dubio est nostrum Germanicum* Gadder. ו *a. b.* ו i. e. ut. *l. sumitur pro ut, Jon. 1, 11. sup. 1, 19. & infra vers. 26.* בחשת נְחֹשֶׁת *significat æs, & metonymicè compedes chalybeas. vide Jud. 16, 21. Sic Hiskias serpentem æneum à Mose* 2. Reg. 18, 4. *olim in deserto erectum vocat* נְחֻשְׁתָּן, *id est, æreum tantummodo, & proinde divinis honoribus indignum, ad quem locum vide in Bibliis nostris Germanicis egregiam Lutheri glossam, quæ mihi se magis probat, quàm quod alij dicunt, quod ita vocaverit illum serpentem quasi virus, quo inficerentur in eo colendo homines spiritualiter. vide in illa significatione, Ezech. 16, 36. & 24, 11. Vulgatus autem Latinus vertens compedem meum*

meum, omnino solœcismum committit, num duplicem? viderint alij.

Vers. 8.] *Ut tantò magis, Dei ira quanta sit, depingat, suum in rogando auxilio ardorem, & Dei in eo denegando trudelitatem apponit. Quum nihil aliud restat, quàm ut ad preces me convertam, ecce etiam illa spes decollat, quia* etiam, cum clamo *fortiter, imò* vociferor, *omnesq; putant fore ut exaudiar, ille* obstruit *aures ac fenestras cœli* orationi meæ *humilimæ, eamq; non admittit, neq; ullo modo mei misertus hæc mala mitigat adhuc dum, sed quod de se dicit afflictißimus Jobus c. 30, 20. 21. mihi factus est in crudelem, non modò surdis auribus præteriens, sed ne quidem ullo modo ad preces meas attendens.*

De verbis שִׁוַּע *&* זָעַק *& nomine* תְּפִלָּה *sicut &* חָתַם *alibi fuit dictum, ideoq; hîc actum non agam, Jon. 2, 2. Hab. 1, 2. Psal. 22, 6. & 4, 1. & 6, 10. Exerc. bibl. edit. 3. p. 352. Quemadmodum de Deo scriptura nobis condescendens loquitur* ἀνθρωποπαθῶς, *ita etiam de cœlo ejus habitaculo seu palatio, cui attribuit quandoq; fenestras seu cataractas, de quibus Deus prospiciat, ut vel bona & mala hominibus porrigat. Conferantur loca Gen. 7, 11. & 8, 2. 2. Reg. 7, 2. Es. 24, 18. Mal. 3, 10. Et porrò Exod. 14, 24. Deut. 26, 15. Psal. 14, 2. & 102, 20. infrà v. 50. Hinc adeo cogitamus, ubi Deus non audit nostras preces, nec juvat, eum non videre, fenestras cœli esse clausas, ne vox nostra perrumpat. Hinc illa blasphemia Luciani, qui fiat, quod multorum preces non audiantur. Sic h. l. vulgatus, exclusit orationem meam: non malè, modo rectè intelligas. Vide etiam Chaldæum.*

Fenestræ cœli.

In fine bujus & præcedentis versus est rythmus נְחֻשְׁתִּי *&* תְּפִלָּתִי.

Vers.9.] *Pergit describere sui carceris maximam firmitatem confer v. 5. & 7. & consiliorum suorum vanitatem. confer v. 11. & 14.* sepit vias meas *non ligno, non pariete, sed* lapide cæso בְּגָזִית, *id est, lapide grandi, sed polito à fabris, ut fundamenti loco ponatur (vide 1. Reg. 5, 17. 1. Chron. 22, 2. Esa. 9, 10. Ezech. 40, 42. Amos 5, 11.) in templis, regijs palatijs & omnino omnibus illis ædificijs, quæ cupimus perennare,*

גָּזִית

Quæ non imber edax, non aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series & fuga temporum,

quomodo h. l. secundum subjectam materiam notat valida & insuperabilia impedimenta, ex quibus nemo se possit expedire, præsertim quia, si quid consiliorum cepit conclusus, statim consumit, ob perspicaciam custodis, semitas meas, *rationes, quibus evadere tento,* pervertit & *quæ erant certa, incerta reddit, quæ profutura credebam, facit ut noceant, quum puto me egredi, demùm me in carcerem ipsum penetrare cogor. Luth.* Er hat meinen Weg vermauret mit Werckstücken/vnd meinen Stieg vmbgekehret.

De verbo גָּדַר *suprà. Per viam autem & semitam quod intelligatur id omne, quod homo agit, molitur, conatur, intelligi explicatum est Psal. 1, 1. & alibi.* *Pervertere autem alicui viam est ejus rationes conturbare, ne videat aut sciat, quomodo se extricet. Conferri possunt, quod ad rem, hæc loca Job. 3, 22. & 19, 8. Hos. 2, 6. Etiam Num. 22, 24.*

Pervertere viam.

L. (Ex

L. C. Ex verſ. 7.] *Qui verba Dei non audit, eum carcer infernalis tandem claudit, Matth. 5, 26. & 18. 34. Et quem non afficiunt Dei admonitiones ſuaves, hunc tandem conficiunt minæ, pœnæ & catenæ Dei graves, Pſ. 32, 4. & 38, 4. 5.*

Ex verſ. 8.] *Qui Deo in tempore gratiæ non obedit, ab hoc tempore iræ ille recedit, & ſi quis ſuum cor obdurat, huic etiam poſtea clamanti aures obthurat Prov. 1, 24. &c.*

Ex verſ. 9.] *Qui ad Dei conſilia non advertit, huius molimina ille pervertit & ſi quis in viis Domini rectis ambulare non cepit, bujus vias malas & tortuoſas tandem ſepit, Pſal. 125, 4. 5.*

Verſ. 10. Interſerit iterum aliquid de affligentis crudelitate, vide ſuprà v. 1. & 3. eamq; ſimilitudine ab urſo & leone deſumta declarat, indicatq;, ſe omnibus modis à Deo obſervari, cùm occultè, tùm apertè, tùm clam, tùm palam, tùm artibus, tùm viribus, unde ſine dubio conſtabit de ira Dei, quando feris dilaniantibus ſe confert. Urſus inſidians eſt ipſe mihi, *qui ſi quid corripere potuit, arctè tenet, & crudeliter interficit. Quum enim non tam velox ſit urſus, ut in curſu facile aliud animal capiat, ingenioſè occultat ſe, & ſi quid nec opinans vel oſcitans comprehendere poteſt, ingenio tarditatis ſuæ damna rependit. Vide etiam Hoſ. 13, 8. Amos 5, 19. & eſt velut* Leo, *qui diu* delituit in latibulis *impaſtus, de quo Virgilius 7. Æn. Eum enim fames in obvia quæque animalia concitat, neque tum parcit, ſed quicquid ſe offert, diſcerpit, Pſal. 22, 13. vide Hoſ. 5, 14. & 13, 7. quæ loca quia eandem habent ſimilitudinem,*

Urſus.

Leo.

 cum

cum hoc confer. id ergo notat, Deum, si ipse conetur (quod tamen fieri nequit) carcerem effringere atq; egredi, observare eum, ut exeuntem ex insidijs opprimat, ex fuga retrahat & prorsus dilaniet.

דב, *id est, ursus, quem sic dictum volunt quidam, quod truculentia sit infamis,* דִּבָּה *enim notat infamiam.* הוא *pronomina illa sæpè sustinent vicem verbi substantivi, præcipuè in tempore præsenti, quod non habent Hebræi, convenienter naturæ. Buxtorf. l. 2. c. 6. reg. 1. Exceptione prima & secunda p. 356. & c. 10. reg. 1. pag. 386. De nominibus, quæ notant leones, alibi Psal. 7. &c. hoc in loco autem est illa constructio, de qua Buxtorfius monet l. 2. c. 1. sub finem pag. 308. & 309. & c. 3. reg. 1. sub finem pag. 333. & notatur ille Leo, qui viribus confisus non semper venationi dat operam, sed in latibulo securus latet, donec fames eum exire cogit, tum fretus robore suo & velocitate sperat se facile inventurum victum. ita crescit exaggeratio. Conjunguntur etiam alibi ursus & leo, 1. Sam. 16, 34. 36. 37. Prov. 28, 15. Esa. 11, 6. 7.*

Leo immanis.

Versus 11.] In similitudine cœpta persistit, & describit Dei velut Leonis celeritatem in discerpendo, ac suam infelicitatem in pereundo. Sicut enim Leo ovem, hinnulum &c. primò vagari efficit, dum ei inhians persequitur, & quando comprehendit, discerpit; sic Deus, qui mihi est jam velut Leo, Esa. 38, 13. suprà v. 10. vias meas vagas efficit *& omnia consilia & molitiones evertit, dum me prævertit, dum me semper antevertit, & quando me prævertit ac invenit,* discerpit me, ac reddit *me plane* desolatum, *ita ut nihil restet.*

דרכי

סוֹרֵר

דְּרָכַי סוֹרֵר verti cum alijs activè. Kyberus dicit quod ita explicet Chaldæus, quasi esset à סִיר, hoc est, spina, spinis obsepsit vias meas, ut sæpe audivimus, sed in Hebræo reclamat ἔτυμον, ubi multum differunt סִיר & סוּר. sed ipse Kyberus errat; habet enim Chaldæus סְכַךְ hoc est, circumivit, circumdedit LXX. κατεδίωξεν ἀφεστηκότα, persecutus est recedentem, quasi servum fugitivum aut hinnulum fugientem. Quid si verò secundum R. Mardochæum Nathanem in Concordantijs hebrais hoc vocabulum referamus ad סָרַר? סוֹרֵר autem ut constat ibi ex inductione locorum biblicorum (ex quibus pauca hæc vide Deut. 21, 18. 20. Psal. 66, 7. & 78, 8. Esa. 1, 23. & 30, 1. & 65, 2. Jer. 5, 23. Hos. 4, 16. & 9, 15.) significat neutraliter recessit, refractarius fuit, tùm esset hic sensus: quando meæ viæ singulæ (eam enim distributionem indicat illa constructio. vide Buxtorf. th. l. 2. c. 2. anom. 1. p. 312. Confer, quæ habet idem c. 10. anom. 2. p. 389.) recedentes sunt seu refractariæ, statim discerpit. Doctiores viderint, ita significatio usitata omnino retineretur, & causa mali simul indicaretur, hoc est, ut loquitur Tertullianus. l. 2. advers. Marcion. c. 24. malum peccatorium & ultorium simul declararetur.

פִּשְּׁחַ

פִּשְּׁחַ esse Chaldæum scribunt Lexicographi, & quum non sine causa hîc sit adhibitum, nec præterea in totis biblijs hebrais reperiatur, extantibus alijs vocibus, quæ idem denotant, non erit contra fidei analogiam, si dicamus, id innui, quod per Chaldæos fuerint Judæi discerpendi. sed liberum esto cuiq; sentire quod libet in hisce. Conjectura hæc est, quam attuli, non ratio. In medio hujus & sequentis versus est rythmus וַיְפַשְּׁחֵנִי וַיַּצִּיבֵנִי שׁוֹמֵם

שֹׁמֵם quia ad civitatem refertur LXX. & vulgatus Latinus in genere fœminino expresserunt, ἠφανισμένην, desolatam.

Vers. 12.] *Magis perspicuè explicat, quid hactenus allatis similibus voluerit, nimirum in hoc est, ut depingat irati Dei erga se manum & animum; illa in armis præparandis, hic in telis rectè dirigendis occupatur.* Tetendit *seu adduxit calcando* arcum suum. *vide supra c. 2, 4. Et Psal. 7, 13. & ne dicas,*

non semper feriet, quodcunq; minabitur arcus;
scias, quod hic non peccet Jud. 20, 16. neq; unquam aberret, quia (ut habet vulgatus Latinus cum textu Hebræo) & posuit me quasi signum ad sagittam, (*Lutherus,* Er hat mich dem Pfeil zum Ziel gesteckt/) *quod tamen per quandam trajectionem perspicuè magis efferas, statuit me sagittæ suæ ut scopum, ad quem collineet, & quem omnino attingat.*

Dei arma.

Deo etiam ἀνθρωποπαθῶς tribuuntur in scriptura arma: arcus Psal. 21, 13. Hab. 3, 9. 11. alia loca alibi citata vide. gladius Gen. 3, 25. Jud. 7, 20. Es. 27, 1. & 34, 5. 6. Ezech. 21, 8. 9. 10. & 31, 5. 6. hasta Sir. 29, 16. quid multis? Deum armatum velut vide Sap. 5. v. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. & quod paulo pòst dicit de scopo Job. 16, 12. & vide etiam hanc similitudinem hostibus infensissimis esse accommodatam, Psal. 64, 4. 5. Hic etiam non est negligenda emphasis verbi הִצִּיב *quod notat firmiter statuit seu collocavit, ut non nutet aut locum mutet, sed velut immobilis hæreat, & hoc loco secundum subjectam materiam (nam alibi in bonam partem etiam accipitur) significat aliquem affigere columnæ seu statuæ,*

הִצִּיב

atq;

atque ita contra eum tela dirigere: Ita denuò ad supplicium aliquod militare respicit Propheta. Scopus autem vocatur apud Hebræos מַטָּרָה *(hîc tamen est* א *loco* ה*) à rad.* נָטַר *(hinc Græcum* Τηρέω*) id est, custodivit, asservavit, unde etiam pro carcere alibi hoc nomen usurpatur; hic verò notat illum scopum, quem quis diligenter servat & oculis intentis respicit, ne aberret.*

מַטָּרָה

L. C. Ex versu 10.] *O homo cave Deum ad iram incitare, quia vides pœnam te non posse evitare.*

Ex versu 11.] *Qui à Deo, ejusq; viis rectis & certis deficit, hujus conatus ille vagos & irritos efficit:*

Ex versu 12.] *Quando Deus petit alicujus vitam, facilimè attingit hanc metam.*

Vers. 13] *Venatori Deum comparavit vers. 12. quod autem jaculis suis non fallat, neq; aberret, nunc indicat dicens, quanta sit Dei immittentis sagittam virtus & quantum suum recipientis vulnus.* Immisit in renes meos usq; tela, *seu filios* pharetræ suæ, *ut ita concupiscentiæ pravæ sedem denotet, unde omnia peccata, propter quæ punior, profluunt.* הֵבִיא *adduxit, summa vi adegit, Græci* εἰσήγαγε. *Dei enim manus non tantùm exteriùs vulnerat, sed ipsa intima ossa ac medullas penetrat, unde hîc mentionem renum facit, quorum mentione synecdochicè omnia intestina intelligit, ut aliàs usurpari solet eodem modo cor, jecur. Sic Deus dicitur scrutari corda & renes Psal. 7, 10. Jer. 11, 20. & 17, 10, & 20, 12. Psal. 26, 2 hoc est, est* καρδιογνώστης *Actor. 1, 24. non habet necesse quærere, quia novit quid sit in homine, Joh. 2, 25. Sic hominem pium erudiunt renes, hoc est, suas cogitationes etiam ad normã legis componit, Ps. 16, 7.*

Renes.

Contra à renibus improborum seu hypocritarum esse longinquus Deus dicitur, Jer. 12, 2. quia non est timor Dei in corde eorum: Significat itaq; in sacris literis sæpe hoc nomen interiores affectus, cogitationes, cupiditates, Ps. 73, 21. & 139. 13. Hinc in lege Deus renes sibi offerri mandabat, innuens animum & cor, non externas ceremonias se velle. Exod. 29, 13. 22. sic Levit. 3. 4. 9 cap. confer autem cum h. l. Job. 16, 13. Per Hebraismum autem notum filios pharetræ vocat tela, quæ solent in pharetra velut filij in gravida matre latere, quomodo Horatius l. 1. od. 22. gravidam sagittis pharetram appellat; & contra ipsi filij sagittis conferuntur Ps. 127, 5. Vide autem de similibus multis hebraismis in Exercit. biblicis edit. 3. pag. 468. 470. Buxtorf. thes. l. 2. c. 3. p. 328, 329. Vide etiam quæ dicta Jon. 4, 10. Zach. 4, 14. De sagittis autem Dei, quæ designant magnas & improvisas calamitates, alibi dictum est Psal. 91, 5. & 7. 14. Conferri possunt Deut. 32, 23. 42. Job. 6, 4. Psal. 18, 15. & 38, 3. & 45, 6. 64, 8. & 144, 6. Hab. 3, 10. Zach. 9, 14. Etiam ad observationem superiori versu traditam de armis Dei hoc pertinet.

Filij pharetræ.

Sagittæ Dei.

Vers. 14.] Infelicitas populi Judaici satis est declarata, sed tamen eam non parum auget hostium insultatio, tam quæ in gestibus, quàm quæ in vocibus & cantibus consistit. Exponit itaq; hoc versu, quàm magna sit inimicorum irrisio, & quàm longa illusio; Factus sum deridiculo, seu fui risus, *hoc est, materia risus* omni populo meo, *cum illi, qui mecum eandem ex parte habent originem seu stirpem, quales sunt Moabitæ, Ammonitæ ex Lotho, Edomæi ex Isaaco, Nabathæi, Kedareni &c. ex Abra-*

Populus meus cur dicat Israel?

Abrahamo simul oriundi (vide Gen. 19, 37. 38. & 16, 10. 17, 20, & 25, 12. 13. 14, 15, & 36. toto) tùm illi, qui mihi hactenus paruit, vide 2. Sam. 8. 1. Reg. 4, 21. tum deniq; & isti, qui fuit mecum fœdere conjunctus, quales Ægyptij, ipsi Assyrij &c. Hic enim omnis populus regni Judaici eo modo, quo dictum, quum debebat malis ejus dolere, vehementer lætari atq; exultare ipsius vastatione atq; exilio visus est. Quod expreßè de Edomæis legimus Psalm. 137. atq; ut ipsi tantò magis suam ἐπιχαιρεκακίαν declararent, carmina quædam scoptica, seu illusoria de clade Judæorum confecerunt, eaq; ad instrumenta musica decantanda curarunt, ego sum factus modulatio istorum *hostium meorum vel malefidorum amicorum* toto *& omni* die, *de me modulantur, & de meis malis insultantes mihi, ad fides ipsas canunt, quod auget meam infelicis tristitiam. Lutherus,* Ich bin ein Spott allem meinem Volck vnd täglich ihr Liedlein.

שְׂחֹק *est infin. Cal à* שָׂחַק *quod idem cum* צָחַק *(unde Isaaci nomen vide Amos, 7, 9. tam per* ש *quam* צ*) notat risit, irrisit, delusit. Id vel Paulo interprete disces. Ubi enim habetur Genesis 21, 9. Videns Sara filium Hagaræ* מְצַחֵק *ridentem v. 10. dixit, ejice ancillam & filium ejus: Paulus Gal. 4, v. 29. vertit ἐδίωκε persequebatur. Confer. Gen. 39, 14. 17. Atq; hinc, sicut etiam ex Ps. 22, 8. disces, quàm acerba hæc sit insultatio, quæ etiam à Deo ipso, maximæ pœnæ loco est denunciata Deut. 28, v. 37.*

לְכָל־עַמִּי *quid particula universalis notet, jam dixi, nunc de præfixo, quod sine causa Tremellius & Junius reddunt cū. Potest credo dari locus ubi* ל *pro* עִם *accipitur ut Gen. 46, 26. à quibusdam explicatur; sed*

שָׂחַק

ἐδίωκε.

ל *pro* עם

num in hac phrasi, ubi שׂחק *cum* ל *construitur, ita possit accipi, est Quæstio, & quia infinitivus ille ponitur loco nominis, hactenus etiam pari passu ambulabunt, Confer Job. 12, 4. Prov. 10, 23. Jerem. 20, 7. & 48, 25, 31. Supr. 1, 7. Hab. 1, 10. & videbis, non habere illam explicationem hîc locum. Affixum sine causa mutat Piscator;* עַמִּים*, dicit, legendum esse, sententia hujus loci clare evincit, ut patebit consideranti, hîc loqui ipsum populum Dei. Argumentum esset tale; Ubi populus Dei loquitur non potest dicere, factus sum risus populo meo; sed hîc loquitur. E. Majorem esse falsam ex supradictis patet, quod jampridem antea monstrarat in suis annotationibus Abenezra, quem non esse inspectum à Piscatore miror, quum aliàs soleat talium esse indagator industrius. Id autem in Piscatore non laudo, quod textum authenticum corrigere nititur, quod si semel admittimus, quæ erit demum certitudo? Scio solere nonnullos ad Hos. 14, 2.* פָּרִים שְׂפָתֵינוּ *notare, scriptum sibi olim videri* פְּרִי*, eò quod apostolus vertat* καρπὸν χειλέων*, Heb. 13, 15. quum* ם *finale soleret ad compendium scripturæ (ut hodie sæpe in* סוֹפֵי תֵּיבוֹת *in pluralibus apud Rabinos* ם *omittitur) non scribi, atq; ita fuisse ibi additum, ubi abesse debebat, sed etiam ibi vel Enallage statuum vel ellipsis facile excusat, ut alibi docetur, ne opus sit textum authenticum emendare.* נָגַן *propriè pulsavit instrumentum musicum, unde* נְגִינָה *talem cantum significat. de illa voce pluribus dictum & actum Psal. 4, 1. Confer quod ad sensum hujus loci Job. 30, 9. infra in hoc capite v. 63. & 5, 14. Ezech. 33, 32.*

Piscator.

Hos. 14, 2.

נָגַן

Vers. 15.] *Persistit in eadem metaphorà, quam ferme*

mè ab initio hujus capitis cœpit, nempe se confert in carcerem pessimum & firmissimum compacto, in quo etiam satis duriter tractetur, unde & hîc (sicut & supra v.5.) conqueritur de victus sui amaritudine & potus sui acerbitate. Satiavit me amaritudinibus, *hoc est, summâ amaritudine, siquidem plurale denotat ἐξοχλῶ*, & inebriat *seu rigat vel potat me* abundanter absinthio, *ut scriptura hæc ad animam solet referre, gravissimis calamitatibus & miseriis me afficit, & quidem tàm multis, ut inde velut inebrier. Vide 1. Sam. 1, 14. 15. & confer ea omnia, quæ de poculo Jehovæ, ac voce Bibere dicta sunt Obadj. v. 16. sic infra c. 4, 21.*

Rythmus est hîc quidam הִשְׂבִּיעַנִי הִרְוַנִי. *Quod autem ebrietas quandoq; denotet copiam, probatum est Hag. 1, 6. unde quædam loca, quæ vini potatores pro se citant explicabis, ut pro ipsis non faciant. Verum & illos inde refutabis, qui nunquam licere ad hilaritatem bibere ajunt. Tria enim possunt dari poculorum genera: I. est necessitatis & indigentiæ. II. hilaritatis & amicitiæ. III. ebrietatis & insaniæ.*

Ebrietas.

L. C. Ex versu 13.] *Quando homines sequuntur pravam suam concupiscentiam, tandem experiuntur gravem Dei excandescentiam.*

Ex versu 14.] *Qui in officio suo non continentur, justo Dei judicio deridentur: Et qui Dei verbum non meditantur, de his inimici modulantur.*

Ex vers. 15.] *Qui non gustat, quàm suavis sit Dominus, experitur quàm gravis sit ejus manus.*

Vers. 16.] *Jam ex aliis circumstantiis exaggerat suam infelicitatem, nempe quod lapidoso vescatur victu,*

lugentium utatur ritu, vel quod dentes lædantur pane, & caput conspergatur cinere. Et comminuit segmento lapidis tenacissimo *seu scrupis* dentes meos, *dum sabulum seu arenam grandiorem pani mixtam mihi præbent, quam dum comedo, dentes ipsos miserè perdo, ut fit, (verba sunt Piscatoris) quum quis edit panem coctum ex farina infecta micis lapidis molaris recens ad molendum adhibiti, Prov. 20, 17.* & versat, *deprimit seu volvit* me in cinere, *facit ut more vehementer lugentium in cinere considеam, vide supra c. 2, 10. inf. v. 29.*

Panis lapidosus.

Verba hebræa וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי *variè vertuntur, LXX.* ἐξέβαλε ψήφῳ ὀδόντας μου. *Vulgatus, confregit ad numerum dentes meos, Lutherus* Er hat meine Zeene zu zu kleinen stücken geschlagen. *Præter datam autem explicationem hæ expositiones extant. Tremel. tanta vi deturbat me ac prosternit in terram, ut elisi dentes comminuantur scrupis, & os impleatur cinere, sed verbum Hebræum id non denotat sua vi, neq; subjecta materiâ id requirit, & locus Proverb. 20, 17. aliud innuit. Vulgatam versionem alij ita exponunt: Ad numerum, id est, calculum, quo numeramus, confregit dentes meos; quidam ita, ad numerum omnes dentes, ne uno excepto, confregit, planè præter textum ipsum. Alij ad allegoriam decurrunt, quam tamen, quia non inconcinna est, licet demum adjicere. Deus verbum suum frumento & cibo seu pani confert, præcipuè promissiones Evangelij: at quando gravissimas comminationes miscet q. lapides loquens dentes ipsos auditoribus excutere videtur. Verbum* הִכְפִּישׁ *non extat alibi in biblijs, ideoq; ad cognatum verbum* חָפַשׂ *quod in Hithpael notat dissimulavit se*

הִכְפִּישׁ

se mutato habitu 2. Chron.35, 22. Job. 30, 18. & inprimis 1. Reg. 20, 38. q. d. h. l. alium eum esse ac videri, quia induerit lugubrem habitum & cinere caput consperserit.

Vers. 17.] Nunc ipsam ἀκμὴν luctæ suæ spiritualis proponit per apostrophen ad D E U M, *in qua exaggerat ea, quæ ipsum ad desperationem poterant adigere, & quæ contra ipsum poterantm in spem bonam erigere. In hoc autem versu conqueritur, se à Deo rejici, & tantùm malo affici. Tu, ô Jehova optime, maxime, cui ego planè impar, postquam factus es hostis meus* repulisti *ac cum impetu rejecisti* (זָנַח *id notat, vide Hos. 8, v. 3. 5. sup. cap. 2, 7.)* à pace *(quæ apud Hebræos omnis generis bona denotat, vide in Psal. 4, 9.)* animam meam, *hoc est, meipsum totum (vide Psal. 6, pag. 130.) præcipuè autem animam meam illa abjectione angis, ut planè de me actum esse fermè dicam, siquidem* oblitus sum boni, *tam diu & tàm multis malis me premis, ut bonum, quodnam sit, prorsus nesciam, & semper novas lamentandi causas habeam.*

זָנַח

Pax.

וַתִּזְנַח *cum possit esse, simpliciter si consideretur, vel secunda masc. vel tertia fœm. sing. fut. Cal. hoc modo Græcus, qui habet ἀπώσατο, & vulgatus Latinus interpres, vertens, & repulsa es, acceperunt ille activè, hic passivè. Verùm cum v. 19. alloquatur ipsum Deum, cur non hoc loco idem statuamus?* טוֹבָה *h. l. fœmininum pro neutro ponitur, & ipsum vocabulum* טוֹב *notat omne bonum, utile, jucundum, honestum, pulcrum, tàm spirituale, quàm corporale.*

טוֹב

Fides.
Spes.

Vers. 18.] Duo autem sunt hominis pij in malis fulcra; fides promissionem præsentem firmiter arripiens, & spes,

spes, fore melius, fortiter prospiciens, illa ab omnibus malis reportat victoriam; hæc in Deo ponit filialem fiduciam. Ab utroq; autem præsidio se esse dejectum conqueritur. Et dixi, *cogitationibus meis in varias partes distractis atq; ut fit, quando aliquid est in animo molestiæ, in deterius pertractis, ubi me respexi, in hæc verba prorupi, perij, quia* periit robur meum, *illud quo omnia mala fortiter tolerare, & mundum ipsum vincere poteram 1. Joh. 5, 5. fides amissa est, ut cum eâ omnes reliquæ virtutes Christianæ, ac pro re nata ac statu hoc meo misero inprimis* spes mea *sibi promittens liberationem atq; omnia bona* à Jehova. *Lutherus rem ipsam spectans ita vertit,* Mein Vermügen ist dahin/ vnd meine Hoffnung am HErrn.

Dicere.

Dicere apud Hebræos הָגָה שִׂיחַ , אָמַר *duplex est, vel ore proferre, vel in corde cogitare, idq; pro diversitate subjectorum fit diversimode, à piis benè, à malis malè: Plerumq; tamen hi loquuntur*

Ore aliud, tacitoq; aliud sub pectore volvunt, quod psaltes dicit Psal. 12, 3. loqui ex corde & corde. Quin etiam licet sæpius sit malorum; Dicere in corde, (*non enim audent profari quæ sentiunt,*) *tamen quandoque etiam est piorum. Vide quæ dicta sunt Soph. 2, 15. hinc adeo etiam hæc phrasis* וְאָמַר *vel est colluctantis, vel eluctantis, vel carnis vel spiritus Psal. 55, 7. & 139, 11. Carnis, ut h. l. sic Psal. 31, 23.* אֲנִי אָמַרְתִּי. *Ego dixi (sed additur etiam, in festinatione mea. sic Jon. 2, v. 4. Sic* וָאָמַרְתִּי *Job. 7, 4. Esa. 6, 5. Spiritus in Ps. 41, 5. & 77, 11. Eccles. 9, 16. Esa. 6, 11. Quod moneo, ne quis ex particulari universaliter concludat. Duo enim cùm dicunt idem,*

Dicere in corde.

idem, non est idem. נֶצַח *significat vel tempus vel robur; utrumq; autem vincendo: h. l. recte potest intelligi robur spirituale, quod omne ex fide. Confer Ephes. 6, 16. Rom. 5, 2.*

L. C. Ex versu 16.] *Qui Deo in abundantia non benedicit, huic ille etiam in defectu maledicit; & qui cœlum jussus non aspicit, hunc Deus in cinerem dejicit.*

Ex vers. 17.] *Deus ut omne bonum piis confert, sic impiis aufert: Ut donat ex gratia felicitatem; sic immittit ex ira calamitatem.*

Ex vers. 18.] *In Christo qui sunt potentes sibi relicti sunt impotentes: ideoq; vorticibus malorum abrepti in abyssum profundam confugiant ad unicam spei sacram ancboram.*

Versus 19.] *Paulatim emergit se aliquantum ex desperationis barathro, & sensim caput paulò altius erigere incipit, dum vota ad Deum concipit, quem non amplius ut crudelem judicem, sed ut amabilem patrem intuetur. Hinc cùm nondum planè se confirmarit ex una parte ipsius misericordiam ac potestatem, ex altera suam miseriam & calamitatem expendit, & in hoc quidem versu Deo proponit sui animi angorem, & afflictionis amarorem.* Recordare *ô Jehova, (de hoc enim & cum hoc agitur, maximam partem in hoc capite, licet non nominetur ita crebrò)* afflictionis & ærumnæ *seu exilij mei sup. 1, 7.* absinthij & fellis *sup. 5. & 15. Etiam vide quod ad rem sup. 2, 1. & 5, 1. & 1, 20. & 2, 20.*

זְכָר *Tremellius vertit, recordando, & cum sequenti versu ita copulat quasi de se hæc dicat qui loquitur. Græci item ἐμνήσθην, nulla de causâ; sicut & Chaldæus,*

X quem

quem sine dubio secutus est Tremellius. Lutherus admodum perspicuè, Gedenck doch wie ich so Elendt vnd verlassen (*eleganter vertit Hebræum* מְרוּדַי) mit Wermut vnd Gallen getrencket bin / *dilucidè addens ex præcedentibus, quod hic deerat.*

Vers. 20.] *Eadem mala, quia erant magna & multa, ait se ponderare vel recordari & propterea incurvari seu consternari. Intimè seu planè* (*hebraicè* recordando) recordatur *scilicet anima mea, quæ mihi, ô Deus, immiseris ob peccata, & dum ea sibi in memoriam revocat, horrescit referens*, humiliatur, *deprimitur, inclinatur & q. prolapsura* in me anima mea.

LXX. & Vulgatus in I. persona μνείᾳ μνησθήσομαι. *Memoriâ memor ero, sensu eodem Lutherus, quasi ad Deum iterum sermo dirigatur*, du wirst ja daran gedencken / *qui etiam sequentem vocem* תָּשִׁיחַ (*cum Chaldæo, apud quem est, orabit super me anima mea: LXX. qui vertunt;* καταδολεσχήσει ἐπ' ἐμὲ, *Confabulabitur mecum: Tremellio, qui habet, meditatur, quasi esset* תָּשִׂיחַ *puncto in sinistro cornu*) *reddit*, mein Hertz sagt mirs / *quum magis propriè vulgatus, tabescet, Munsterus, Pagninus, Vatablus incurvabitur, humiliatur, quod vel ex Lexicographis doceri potest, nisi velis per quandam metalepsin ea posse dici, asserere, siquidem homo afflictus apud se variis modis rationes deputat, quibus ex malo suo liberari queat, jam opponit quasi, jam respondet, ac tandem quid sit facturus concludit, ut sequenti versu exponitur.*

Vers. 21.] *Hæc autem duo ex ordinatione Dei se mutuo consequuntur, verbi divini meditatio, & spei, fideiq́ humanæ confirmatio.* Hoc *quod jam dixi aliquoties,*

ries, & quod opponi dicitur; videlicet quanta sit mea defectio & afflictio, quanta Dei bonitas & potestas, recolo in corde meo, revoco in animum meum, reduco ad cor meum, superioribus inde medicinam facturus, & propterea spero, quod jamjam subjiciam.

הָשִׁיב

זאת iterum fœm. pro neutro ad totam orationem refertur. הֵשִׁיב propriè est redire fecit, retulit: ad sermonem autem quando applicatur, notat respondere: unde apud Rabbinos, imò etiam in ipsis bibliis Job. 21, v. 34. תְּשׁוּבָה significat responsionem. Hæc autem phrasis denotat in animum revocare, Luther. zu Hertzen nehmen. Loca biblica sunt hæc Deut. 4, 39. & 30, 1. 2. Chron 6, 37. Esa. 44, 14. & 46, 8.

L. C. Ex vers. 19.] Ad Deum in malis est confugiendum, qui ad inferos ducit ac reducit, qui vulnerat & sanat 1. Sam. 2, 6. 7. Job. 5, 18. Hos. 6, 2.

Ex versu 20.] Qui se coram Deo humiliat, hunc ipse exaltat, Luc. 14, 11. 1. Pet. 5. 6.

Ex vers. 21.] Qui verbo Dei nititur, in fide & spe erigitur ac stabilitur, Psal. 119, 50. 92.

Vers. 22.] Hinc adeo ipsa argumenta varia exponuntur, unde verum superioribus malis quod opponatur, oritur solatiũ. In hoc autem & sequenti versu potissimùm hæc tria fundamenta & fontes omnis consolationis inculcantur, Dei summa beneficentia, paterna benevolentia, & perpetua in servandis promissis constantia, quæ, ubi cor nostrum fluctuat, vel sola sistere id possunt, ejusq; motus & angores sedare. In hoc autem versu consideretur, quæ Dei in piis protegendis benignitas, & in iisdem diligendis caritas. Si quis jam quærat, qui factum, ut ex

Fontes solatii.

meis calamitatibus aliquantulum respirem, imò optima quæq; sperem, nihil aliud video in causa, quàm Dei infinitam misericordiam, quæ non pro meritis mecum egit, misericordiæ Jehovæ, *hæ sunt* οἰκτιρμοὶ Θεοῦ *2. Cor. 1, 3. seu ut LXX. hîc vertunt* τὰ ἐλέη κυρίου, *tam immensa est, ut innumeras, non unam esse putes, unde, ut* ἐξοχὴν *hanc indicet, plurali numero utitur propheta, quando vult innuere, summam hanc esse beneficentiam Jehovæ, q. d.* die grosse unendliche Güte des HErren ists / quod non sumus consumpti *nos miseri in oppugnatione, devastatione, captivitate, quod non ad unum omnes perfectè sumus perditi (quæ est verbi hebræi h. l.* ἔμφασις*) Deo soli merito acceptum referimus, quod paucæ quædā restant salvæ reliquiæ, nihil nostris viribus hîc possumus tribuere. Causam autem hujus beneficentiæ non est quod extra Deum quæramus, nihil aliud eum ad nostri conservationem impellit, quàm amor ejus in nos plusquā paternus ac maternus, quem innuit sequens hebræum nomen,* quia non defecerunt *aut finiuntur, sed jugiter & firmiter perstant erga nos* רַחֲמָיו miserationes ejus *seu* σπλάγχνα ἐλέους *Luc. 1, 78.*

Miseri-cordiæ.

רַחֲמִים

De voce חֶסֶד *dictum est Psalm. 4, 4. De nomine* רַחֲמִים *Amos 1, 11. Zach. 1, 16. Psal. 40, 12. Sicut & de verbo* רִחַם *Hos. 1, 6. & 2, 6. Zachar. 1, 12. & 10, 6.* תַּמְנוּ *autem est pro* תַּמּוֹנוּ*, & ita extat etiam Num. 17, 28. Psalm. 64, 7.*

Vers. 23.] Ad eundem divinæ misericordiæ exaggerationem facit, quod subjicit propheta, nimirum, quod tantum absit, ut deficiat Dei misericordia, ut ipsa quotidie velut innovetur, & fides promissorum constanter serve-

servetur. Novæ sunt *illæ miserationes Dei* singulis diebus mane *heb.* לַבְּקָרִים, σπλάγχνα καινὰ εἰς τὰς πρωίας, *ubi sol & dies oritur, simul & radij hujus inexhaustæ bonitatis erumpunt, idq; fit, quia* valida *ampla, imò immensa, multa est ô Jehova*, fides tua *& promissorum veritas 1. Cor. 10, 13. 2. Tim. 2, 13.*

Misericordiæ novi.

Vulgatus hic iterum solœcismum committit vertens, Novi, *quod non est præteritum à nosco, ut illud acceperunt Rabanus, Hugo, Thomas, Dionysius, Lyra, quasi dixisset Propheta, novi à diluculo, id est, pueritia tui cognitione illustratus sum, uti refert de Castro; sed nomen plurale, quasi dicas novi effectus tuæ misericordiæ, vel sint homines novi, renova, refice, recrea eos singulis diebus mane: vel sint novi dies læti. Vide autem quàm multis fucis indigeat error.* חֲדָשִׁים *se refert ad præcedens substantivum* חֲסָדִים *(quod tamen ibi in regimine) hoc cum masculinum sit apud Hebræos, sui oblitus, quod id verterit in Latino per misericordias, nunc masculinum supponit, qui error ab hoc interprete & alibi frequentatus. LXX. suo more pro* חֲדָשִׁים *legisse videntur* חֳדָשִׁים *& intelligere de neomeniis seu noviluniis.* לַבְּקָרִים *est à singulari* בֹּקֶר *& notat singulorum dierum matutina tempora, Psal. 73, 14. & 101, 8. Jobi 7, 18. quod aliàs juxta idiotismum linguæ repetitione vocis in singulari solet exprimi 1. Chron. 9, 27. & 23, 30. 2. Chron. 13, 11. Esa. 28, 19, & 50, 4. Ezech. 46, 14. 15. Soph. 3, 5. & quia hoc nomen sæpe designat tempus opportunum, etiam illud huc licet accommodare, quia Deus auxilium præstat tempore oportuno & commodo. Vid. Psal. 5, 4. Mich. 2, 1. Soph. 3, 5, 7. Vocabulum* רַב *non modò*

בְּקָרִים

רַב

modò id quod multum, sed etiam quod validum & amplum est, denotat, quod alibi demonstratum: sicut etiam id, quod אֱמוּנָה *significat activè veritatem in dictis seu promissis, & passivè fidem ipsam. De hac acceperunt nonnulli, sed meliùs de fide & constantia Dei.*

אֱמוּנָה

Vers. 24.] *Generalem consolationem, ejusq; fontes vidimus; necesse autem est, ut quilibet sibi eos applicet fide, atq; ita fieri possit syllogismus practicus, qui hîc integer extat, sicut etiam Psal. 27, 8. 9. & alibi. Quos Dei benignitas fovet & tegit, sperare debent, v. 22. 23. Me fovet, quia Jehova pars mea est, ita subsumit anima mea. E. spero, v. 21. 24. Hic igitur componuntur & conjunguntur, Dei peculiaris providentia, & nostra filialis fiducia.* Pars mea Jehova est, *cum alij alia habent, quibus nitantur, ego soli Jehovæ confido, qui est mea portio, mea vita, mea cura, meum cor, Psal. 16, 5. & 18, 3. & 73, 25. 26. Is me sustentat, & hoc* dicit *mihi* anima mea *seu cogitat in omnibus malis, & promissiones à Deo factas sibi proponit, & quia hoc facit,* propterea spero in eo, *cujus verbum mea anima meditatur, hoc est, in Deo vivo.*

Syllogismus practicus.

חָלַק *divisit communem hæreditatem, vel simile quid. hinc* חֵלֶק *pars quæ obtigit in partitione, possessio quædam seu thesaurus. Deus autem cui est, illi nihil deesse potest, quia Deus omnia habet, & ita hac de re loquitur pius, quasi Deus & omnia idola proponantur, ita, ut sorte distributio fiat; beatus cui tum Jehova velut portio accidit. Reliqua jam sunt explicata. Tantum adde, quod* יָחַל *de spe boni, non de horrore ac metu mali accipiatur.*

חֵלֶק

Ex

Ex versu 22.] *Ne tuam fidem frangat tua indignitas, quia Dei infinita est benignitas: illo si niteris, premeris quidem, sed non opprimeris; affligeris, sed non absumeris; & si Deus erga te habet paternum animum, non deseret te suum filium, si hominum favor sibi non constat, Dei amor perstat.*

Dei benignitas.

Ex vers. 23.] *Quoties aurora rutilat, toties Dei* φιλανθρωπία *irradiat: lumine solis uti potest, qui ædes aut oculos non claudit, & Dei favore fruitur, qui ipsum in verbo audit. Fallat hominum infidelitas, nunquam fallit promissorum divinorum veritas.*

φιλανθρωπία.

Ex versu 24.] *Non nimis amat aurum, qui Deum colit ut summum thesaurum: Et cujus anima in promissionibus Dei recolendis occupatur, in fide ac spe confirmatur.*

Vers. 25.] In sequentibus tribus versibus describitur, quæ sit numinis bonitas v.25. quæ hominis felicitas, cum de futuro sperare v.26. tum de præsenti, jugum crucis rectè tolerare v. 27. In versu autem hoc 25. hæc duo habentur, summi patroni encomium, & clientum ejus proprium. Bonus est Jehova. *Ita nunc fides eluctata de Deo sentit, quod etiam tum, quando cadit, pater sit, & paternum animum non abjiciat, dum ulla spes correctionis restat. Hoc membrum propterea toties hîc repetitur, ut memoria superioris querelæ de Dei severitate aut crudelitate (uti caro judicabat) deleatur. Bonus benignus & beneficus est & manet Deus, sed non omnibus obtingit hæc beneficentia ejus, quia non accedunt decenter ad hunc bonitatis fontem, ideoq́; sequitur, cum omnibus illa bonitas offertur, solis tamen credentibus ac piis*

Bonus est Iehova.

piis tantùm confertur, quia Dominus est benignus expectantibus eum, *ad eum velut ad sacram aram & asylum rectà confugientibus (quæ est verbi Hebræi emphasis, declarata Psal. 40. 1. & alibi) & quàmvis corpus sæpe affligat, tamen est bonus* animæ, quæ diligenter eum quærit *more eorum, qui scribunt commentaria exacta, aut concionem doctam meditantur, & hinc inde cum res tùm verba conquirunt sedulò.*

דָּרַשׁ

דָּרַשׁ *enim significat inquirere cum magna sollicitudine, unde concionator Judæis vocatur* הַדַּרְשָׁן *& schola* בֵּית הַמִּדְרָשׁ *domus inquisitionis, quod ibi veritas sit inquirenda, & commentaria (non illa vulgata, quæ sub manu nascuntur) exacta & elaborata appellantur* מִדְרָשִׁים *unde Chaldæus hoc membrum in textu vertit, anima quæ scrutatur doctrinam ejus; atq; ita se res habet, sacra biblia sunt unicus ille liber, in quo Deus potest inquiri & inveniri. Quot modis autem vox bonus accipiatur, & quomodo Deus bonus sit in se, erga alios; alibi docetur.*

Vers. 27.] Porrò explicat Christianæ patientiæ summum commodum & ultimum scopum: Ei, qui & sperat, *dum spirat*, & silet *seu acquiescit* in salute Jehovæ *per Jesum parta*, benè est *etiam quum malè esse videtur, non malè cum eo agitur, quia habet, quo se sustentet & soletur; Quod Lutherus eleganter extulit:* Es ist ein köstlich ding gedültig sein vnd auff die Hülffe des HErrn hoffen.

טוֹב, *nomina sæpe adverbiascunt, vel juxta R. D. Kimchi* ו *est pro ut, & sensus, Bonum est, ut expectet homo & sit in silentio, usq; dum veniat salus Domini.*

h. l.

h. l. pro ob vel propter accipit Piscator, ut sit sensus, benè se res habet, ubi homo sperat & silet ob salutem Jehovæ h. e. propter eam salutem, quam Jehova præstat præstolantibus ipsum. תְּשׁוּעָה *est illud ipsum vocabulum, unde Jesu nomen.*

Vers. 27.] Vis etiam scire, quodnam sit castigationis tempus oportunum & quodnam bonum? declaratur id his verbis: Bonum est, *h.e. utile & conducibile* huic viro לַגֶּבֶר *forti ac præstanti viro,* quum tulerit *susceptum* jugum *crucis & castigationis à Deo impositæ* in ipsa sua pueritia.

Dum melior vires sangis dabit, æmula nec dum
Temporibus geminis canebit sparsa senectus.

עֹל *significat jugum, unde improbi filij Belial quasi* בְּלִי עוֹל *sine jugo legum. Est autem aliud jugum instructionis, aliud subjectionis, aliud mandatorum, hoc malorum non culpæ, sed pœnæ.* בִּנְעוּרָיו *non malè ab aliis ob rem subjectam vertitur cum vulgato, ab adolescentia sua, vel cum Græco, ἐκ νεότητος αὐτοῦ.*

עֹל

L.C. Ex vers. 25.] *Qui Deum præstolantur, in omnibus beantur; & quicunque Deum ex animo quærunt, voti sui tandem compotes erunt.*

Spes.

Ex vers. 26.] *Qui in Dei salute acquiescit, prorsus commoveri aut perire nescit. Ubi enim adest & tegit Christi salus, nil agit spiritus malus.*

Ex vers. 27.] *Qui tolerat jugum Dei patienter, hunc ille respicit & eripit clementer: & qui Deum colit in juventute, præmij multum reportat in senectute.*

Vers. 28.] *In his versibus depingitur Christiana patientia, cujus duo quædam requisita hic extant: unum contra Deum non murmurare, alterum, crucem suam constanter tolerare. Ille igitur qui didicerit in adolescentia affectus regere & carnem domare*, sedebit *cruce à Deo afflictus* solitarius *sup. c. 1, 1. &* silebit, *acquiescet in Dei voluntate*, quando projecit super eum ille, *in cujus manu omnia, seu Deus illud onus, quum Deus voluerit ipsum huic virgæ subjicere, Lutherus* wenn jhn etwas vberfelt/ *per metalepsin. Quando enim Deus nobis calamitatem immittit, illa ex ejus voluntate nos invadit & premit. Ultimum membrum diversimode redditur. Vulgatus, levavit se super se, id est, animam ad Deum effert & orat mitigationem aut liberationem. LXX. ita extulerunt, ut sit sensus, jugum impositum sustulit in se, non subducit se, sed onus patienter suscipit. Sed rectiùs de Deo explicatur. Vide 2. Sam. 24, 12. Elegans est paraphrasis Chaldæi interpretis: sed longior, quàm ut huc commode possit transscribi.*

Patientia

Vers. 29.] Alia duo ejusdem patientiæ Christianæ adjuncta sunt, se coram Deo humiliare & benè sperare. Ponit in pulvere os suum, *se pulverem esse ac infirmum agnoscit, Deoq; non obloquitur, dicens in corde suo:* forte, *imò certè* est exspectatio, *non est, quod desperem aut animum despondeam; habeo quod sperem, paulò post fore melius, quum Dei manus non sit abbreviata.*

Prior phrasis explicata ex parte Psal. 22, 16. 30. sup. 2, 10. Contraria, ponere in cœlum os suum Psal. 73, 8. 9. in posteriori particula אוּלַי *est benè sperantis, ut prolixè decla-*

ratum in Joel. 2,14. pag. 84. 85. 2. edit. & tantum abest, ut eâ diffidentia probetur, ut maximè eâ excludatur. ש *omnium generum, numerorum, ut ipsum Ens generale, quod deinde variis modis determinatur.*

Vers. 30.] Sustinet idem in fide ac spe 1. hostium injurias, subsannationes, & 2. calumnias. Præbet percutienti se genam, *uti fecit Christus Es. 50, 6. Job. 19, 3. Deo relinquens vindictam Matth. 5, 39. Rom. 12, 17. 19. ex Deut. 32, 35. & non regerit maledicta, sed qui Salvatoris exemplum imitatus* satiatur opprobrio *1. Pet. 2, 23. patienter audit & præclarâ sustentatus conscientiâ, tantum ludibrium fortiter sustinet.*

Præbere genam.

De phrasi, percutere aliquem in maxilla, vide Ps. 3, 8. Mich. 5, 1, Satiari autem quis dicitur in sacris iis rebus, quibus plenus est Psal. 123, 3. 4. Job. 10, 15. & 14, 1. Psal. 88, 4. Hab. 2, 16. Confer etiam supra v. 15. Notandum autem hîc, longè rectius singula cohærere, & omnium optimè reddi posse, si cum Piscatore ex vers. 27. pro more linguæ hebrææ, de quo Psal. 3, 2. in sequentibus tribus versibus, particulam כי *repetamus, hoc sensu: Bonum est viro, si tulerit jugum in pueritia sua v. 28. si sedeat solitarius & sileat, v. 29. si indat pulveri os suum, dicendo, fortè est expectatio v. 30. si præbeat maxillam percutienti ipsum, si satietur opprobrio. Hæc enim omnia eò pertinent, ut demonstretur, quomodò Christiani ad Christi exemplum suum jugum ferant. Hoc ipsum etiam versio Lutheri innuit, quæ conferatur.*

Percutere maxillam.

Satiari.

L. C. Ex vers. 28.] *Ubi est sollicitudo, etiam non solet abesse solitudo Psal. 102, 7. 8. & si quis valde dolet, plerumq; silet Psalm. 39, 3. & sapit, qui rectè tolerare*

volet, quod mutare non valet:

Durum, ſed levius fit patientiâ
Quicquid corrigere eſt nefas.

Is enim imponit nobis malum, quem tremit cœlum & ſolum.

Ex verſ. 29.] *Qui ſe eſſe pulverem & cinerem* (עָפָר וָאֵפֶר) *Geneſ. 18, 27. ſibi in memoriam revocat, Deo non reſiſtit, nec obmurmurat, & contrà, qui Dei bonitatem immutabilem cogitat, non deſperat: aliorum liberatorum exempla qui ſpectat, & ipſe auxilium expectat, Pſal. 22.*

Ex verſ. 30.] *Melius eſt ferre, quàm inferre injuriam, quia qui nunc ſatiatur opprobrio, olim exultabit æterno honore & gaudio Eſa. 51, 11. 12. Pſalm. 126, 5. 6. 2. Theſ. 1, 7. 10.*

Verſ. 31.] *Hortationi ad conſtantiam & tolerantiam ſubjicit promiſſiones à natura & gratioſa Dei erga ſuos adminiſtratione petitas, quibus ſe homo afflictus & in pulverem dejectus erigat. In hoc autem verſu notetur, Dei derelinquentis ſeveritas, & deſertionis illius brevitas.* Nam Dominus *ille, in quo ſubſiſtunt omnia, quiq; quod Dominus & paterfamilias eſt in domo, ipſe etiam in toto mundo, præſertim verò in Eccleſia, ſpirituali ſuo domo, 1. Tim. 3, 15. 2. Timoth. 2. 20. ſi quis ipſum peccatis gravioribus ad iram concitat, à ſe* rejicit, *repellit,* (*quæ eſt verbi Hebræi emphaſis, confer quod ad rem Pſal. 125, 5. quod vocem, quæ ſupra dicta c. 2, 7. & 3, 17. Contraria phraſis eſt, ſuſcipere Pſal. 27, 10. & 73. 24.*) *à ſe removit: Verum ſi ad ſe & Deum redeunt Luc. 15.* non in æternum *abjicit, verùm in gratiam recipit:*

Deus rejicit.

recipit.

Expen-

Expende & juxta analogiam fidei concilia dictum, 1. Chron. 28. vers. 9. potissimum ex toto capite 30. Deuteronomij.

Vers. 32.] *Ratio apponitur, qui fiat, quod non in aeternum iram asservet Jehova, quia, ut est justus, ita est bonus, parvo malo afficit, sed magno bono reficit.* Quia quum affecit mœstitiâ, הוֹגָה *sup. cap. 1, 4. 5. 12. velut pater castigans immorigeros filios,* & miseretur, *hoc est, ut antea vidimus etiam, statim & rursum paterno ac materno amore eos complectitur* רחם, *neq; hoc tantum, sed etiam* pro multitudine *magnitudine atq; amplitudine* benignitatum suarum *sup. v. 22. 23. Confer dicta Psal. 30, 6. & 73, 24. & 126, 5. 6. & 130, 7. & 135. 14. Esa. 27, 1. & 54, 7. 8. Jer. 10, 23. & 30, 11. & 46, 28. Sap. 3, 5. Hab. 3, 2. Job. 16, 15. 2. Cor. 4, 17. 1. Pet. 1, 6. adde Tob. 3, 22. juxta vulgatum Latinum & Lutherum.*

Deus afflictos solatur.

Vers. 33.] *Occurrit huic objectioni tacitae: si Deus est adeo benignus, cur igitur ita affligit? respondet, id non facit ideo, quia delectetur hominum miseria & interitu, voluntate antecedente aut simpliciter, sed quod ex justitia non possit non in sceleratos graviter animadvertere voluntate consequente ex hypothesi, & (ut ἀνθρωποπαθῶς de tanto mysterio loquamur) invitus ad affligendum descendit, praesertim ubi spes correctionis restat; illis enim mallet semper benefacere, si per eos liceret. De his enim illud Poëtae paululum immutatum usurpare possumus,*

Sit licet in natos facies austera parentis,
Blanda tamen semper mens est & amica voluntas.

Deus quo modo affligat.

Hic itaq; considera, quæ sit piorum afflictio acerba, & Dei affectio paterna. Nam affligit *& humiliat eos, ubi peccant, &* mœstitia afficit *etiam* filios viros præstantis, *ut discant cautius mercari & rectius Dei mandata observare, sed id non facit* ex animo suo *aut corde toto, verùm contra animum suum, & quodammodo invitus pater ille miserationum, qui non vult mortem peccatoris, sed ut castigationibus emendatus convertatur & vivat. Propterea ad inferos deducit, ut reducat, 1. Sam. 2, 6. percutit, ut sanet Hos. 6, 2. corripit filium ut corrigatur, Prov 3, 12. Heb. 12, 6. Apoc. 3, 19. facit opus alienum, ut faciat proprium, quod per consequens ex loco Es. 28, 21. potest deduci. Inspice dictum egregium hac de re 2. Mac. 6, 12. & seqq.*

Vicissitudo.

L. C. Ex vers. 32.] *Ecce quàm certa tristitiæ & gaudij piorum vicißitudo, & quàm magna misericordiæ divinæ amplitudo, Sirac. 2, 23.*

Ex vers. 33.] *Deus nullum odit aut perdit absolutè, sed affligit eum, qui vivit dissolutè Sap. 11, 24. & 12, 15 16. & in afflictionibus spectat hominis emendationem, non condemnationem, Job. 36, 9. 10. 11. Psal 94, 12. Job. 11, 11. 12. Dan. 11, 35. Sap. 12, 2. & c. 8. 10.*

Vers. 34. Quare autem Deus affligat homines, subnectit, nempe, quia proximum non diligunt, Deum non metuunt, id quod satis probat cum aliis, tùm contra quintum & octavum præceptum admißis flagitiis. Deus enim ipse quum sit bonus & misericors, tales etiam suos esse vult filios Luc. 6, 36. & omnes odit ac punit, qui tyrannidem erga alios exercent. Peccat igitur gravißimè, qui, quos Deus virgâ calamitatis & afflictionis ferit,

plane

planè sub pedibus terit, quæ etiam hujus versus summa; & contra illud, quod afflictio non sit addenda afflicto ex Psal. 69, 27. & 109, 16. Sententia autem horum trium versuum pendet, dum sub finem versus 39. subjicitur, Dominus annon videret? Conterere, לְדַכֵּא *Psal. 9, 10. aliquem tyrannum aut crudelem* sub pedibus suis omnes vinctos terræ, *eos quos Deus percußit, ulterius impellere & planè perdere velle, Deus abominatur, qui hominibus, ut ament se mutuò, seriò injunxit, nec probat, quando quis ipso effervescente paululum, adjutor cupit esse in malum, Zach. 1, 15. in quem locum vide quæ dicta sunt, & intelliges, quomodo homo mala voluntate poßit velle id, quod Deus vult bonâ. vide etiam Exerc. bibl. edit. 3. pag. 863.*

Ut magis perspicuè reddat omnia Piscator, infinitivos tres sub initium trium sequentium versuum positos vertit, per verba finita cum particula, quum quis conterit, seu comparatus est ad conterendum, quum quis detorquet jus, quum quis pervertit hominem. Contere-re sub pedibus. *Conterere sub pedibus, est metaphora ab iis ducta, qui, quos in potestatem suam redegerunt, sibi subjiciunt, & pedibus proculcant. Confer Job 5, 4. Psal. 143, 3. & 44, 20. Jos. 10, 24. hinc pedes pro ejus potentia, cui alij subjecti Psal. 18, 39. & 47, 4. Malac. 4, 3.* Vincti terræ. *Vincti terræ illi nominantur, qui instar vinctorum in carcere pane doloris cibantur ac nunquam, dum affliguntur, sui juris esse possunt, sed alterius more, modoq; vivere necesse habent. Conferantur loca Psal. 68, 7. & 69, 34. & 79, 11. & 102, 21. & 146, 7. Ecclef. 7, 27. Job. 3, 17. Sed longè alium sensum horum omnium esse volunt multi alij, præsertim qui cum vulga-*

Quid sit, Deus nō affligit ex corde.

vulgato vertunt causaliter, ut contereret &c. & cum versu præcedente hoc modo conjungunt, non affligit Deus ex corde, ut contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ, ut declinaret judicium, perverteret causam. Non Deus propterea aliquem affligit, ut saltem more tyranni perdat, vel more judicis iniqui inauditum condemnet, aut causam pervertat, quod faciunt injusti magistratus, non videt aut probat hæc Deus. Alij ita. Tu dicis Deum non affligere ex corde: cur igitur Assyrij & alij ita graviter nos premunt; respondet, Deus id non probat, quod ipsi ita crudeles se gerunt. Alij; Deus non affligit, nisi provocatus ad iram crudelitate, similibusq; flagitiis. sed hæ duæ posteriores sententiæ sunt subordinatæ & possunt conjungi. Priores autem illi per vinctos terræ intelligunt homines terræ alligatos, & minimè mentem ad cœlestia erigentes seu declarantes. Verùm tales qui manent, omnino Deus tandem conterit sub pedibus suis, vide Ps. 2, 9. Apoc. 2, 27. & 19, 15. deinde v. 35. tum esset planè ociosum coram facie supremi seu Dei. Et Chaldæus interpres illam nostram explicationem pridem vidit.

Vers. 35.] *Hisce expeditis sequentia subnectimus. Vide enim quanta sit malitia, jus detorquere, ubi summus judex cernitur pro tribunali sedere, nonne exclames meritò, ô hominis πρόσταγμα ἄδικον, ô Dei ὄμμα ἔκδικον! quæ duo membra sunt hujus versus.* Declinare *seu detorquere, (hoc est, quum quis jus detorquet, aut diu jus administrare differt)* jus viri coram facie excelsi, *hoc est, Dei ipsius judicis terræ sic v. 38. vide Psal. 91, 1. Deus non probat, sed vindice oculo observet.*

לְהַטּוֹת *est à* נָטָה *declinavit, in Hiphil augetur significatio estq; activum sine dubio, quod neutraliter tamen multi hîc accipiunt.* *Quia autem sequenti versu est de ipsa perversione judicij, hîc vocabulum illud hebræum puto ita accipi sicut id usurpari contendit R. D. Kimchi Amos 2, 7. viam & causam tenuium differunt de die in diem, ut exemplum iniqui judicis probat Luc. 18, 4. ipsum autem illum locum Amos puto rectiùs aliter explicari. Ac ut sibi constet scripturæ analogia, etiam hunc locum de ipsa perversione judicij possumus accipere, ut repetitio habeat emphasin. vide Deut. 16, 19. Exod. 23, 6. 7. Lutherus eleganter,* das Recht beugen vnd verkehren. נֶגֶד. *Hæc particula h. l. non caret sua emphasi, siquidem non modò notat, quod est ante seu coram aliquo, sed etiam, quod ipsi contrarium est. Confer phrasin Ps. 51, 5. & cum hoc loco, quæ judicibus severè præcipiuntur, 2. Chron. 19, 6. 7. siquidem inde magna huic loco lux infertur. L X X. non malè hoc loco, κατέναντι προσώπου ὑψίστου: nec absurdè, si rectè intelligas, vulgatus Latinus, in conspectu vultus altissimi.*

Detorquere jus.

נֶגֶד

Vers. 36.] Cùm igitur justus sit Jehova, & diligat, quæ justa sunt, Psal. 11, 7. omninò, quando quis jus audet pervertere, ipse non potest non graviter in eum animadvertere, quæ est summa hujus versus, nempe quæ sit pravi causidici injustitia, & quæ Dei judicis veridici justitia. Pervertere hominem in causa sua, *seu quum quis jus alterius pervertit,* Dominus nonne videret *non puniret?*

Verbum עִוֵּת *quantum convenit cum* עָוָה *literis, tantùm significatione. Ultimum comma pro varietate*

עִוֵּת

 explica-

explicationum verborum praecedentium etiam variè exponitur. Vulgatus, Dominus ignoravit, tantum abest, ut ipse perpetraverit hoc unquam. Tremellius & Junius, non videt, id est, non probat ut Deut. 12, 13. Lutherus gleich als sehe es der HErr nicht. *Verum quia sensus est ἐμφατικώτερος, si in hoc & sequentibus versibus* לֹא *pro* הֲלֹא *interrogativè sumamus, qua de re Malach. 2, 13. & in exercitat. biblic. edit. 3. pag. 157. 158. ita interpretamur, nonne videret tam nefanda facta, nec puniret? Confer locum insignem ex Psalmo 94, 5. 6. 7. 8. 9. 11.*

Deus non videt.

לֹא pro הֲלֹא

L. C. Ex versu 34.] *Deo misericordi non probatur, quae fiunt duriter ac immisericorditer, eaq; puniet & ipse severiter, Jac. 2, 3. 6. 13. Sap. 6, 6.*

Magistratus.

Ex vers. 35.] *Deus adstat in synagoga Deorum, ideoq; hi spectent tantum, quod est verum & decorum, Psal. 82. & nisi velint seipsos torquere, non possunt jus detorquere.*

Ex vers. 36.] *Deus omne malum cernit, & contra nefariè peccantes poenam decernit, Amos 9, 4. 8.*

Vers. 37.] Praecedentium hic habetur conclusio, quod Deus, qui libenter omnes fovet ut pater, graviter affligat, imò puniat, quum aliter fieri non potest, peccantes, ut judex terrae, à quo omne malum ultorium, quum praecessit peccatorium. Hoc autem in versu declaratur, quae sit Dei potentia, & in malos lata sententia. Cum enim dixisset, Dominus nonne videret? subnectit statim, corrigens hominum illam opinionem pravam, mala & poenas fortuitò accidere, quis *est* ille, qui dixit & factum est? *Jehova ipse, cujus hoc est proprium, solo verbo*

aliquid

aliquid creare Psal. 33, 9. & 148, 5. Rom. 4, 17, Heb. 11, 3. Hic ergo Dominus non præciperet *plagis, ut hunc vel illum affligant? utiq; hoc verum esse, omnes minæ legales testantur: hic igitur est autor mali pœnæ, & proinde in conspectu ejus non ita nefariè peccandum sup. v. 35. quomodo simul ad illam tacitam objectionem respondetur: Si Deus non ex animo affligit pios, ergo illi casu ita affliguntur: respondet, non posse quicqnam mali accidere, nisi Deo præcipiente.*

Deus non ne præciperet?

Alij nimis strictè tantùm de malo à Chaldæis illato accipiunt: alij, quis est ipse tam potens tyrannus, qui dicat ut fiat aliquid, quando Jehova non præcipit, vel quis fortunæ tribuat ea, quæ geruntur, quum Deus omnibus mandet rebus. Chaldæus. Quis est ille homo, qui dicere ausit, fuisse unquam aliquid mali factum in mundo, nisi propterea, quod homines fecerunt id, quod non jussi fuerunt ab ore Domini.

Vers. 38.] *Idem quod paulò ante dixit, hic repetit, nimirum quod omnia fiant (excepto malo culpæ seu peccato, quod jam ex hominum vitio præsupponit propheta in versibus tribus à Lamed incipientibus) Deo præcipiente & maledictionibus & benedictionibus, ut vel pœnâ vel præmio afficiantur legis transgressores & observatores, prout habetur Lev. 26. Deut. 28. ita est, ubi est decretum divinum, statim adest malum aut bonum.* Ex ore excelsi nonne egrederetur *unumquodq; illorum* malorum, *pœnæ puta, (ut patet ex antecedentibus malis culpæ & versu 39. & 42. quod notetur propter Calvinum, qui etiam ipsa peccata arcano quodam judicio à Deo præcipi scribit Comment. in h. l.) id, quod*

Calvini dogma.

constru-

constructio hebraa innuit הָרָעוֹת תֵּצֶאנָה *(vide Buxtorf. thes. l. 2. c. 10. anom. 2. p. 389.) ubi, sicut & in sequenti membro* ה *Hajedia non est negligendum, siquidem id significat, unumquodq; illorum malorum & illud bo-*num *(de quo h. l. sermo) à Deo provenire, non fortuitò accidere.*

Os Dei.

פֶּה *etiam de Deo usurpatum notat metonymicè sententiam, decretum seu præstitutum ex ore prolatum Num. 3, 16. 39. 51. Exod. 17, 1. sic rebellare contra os Dei 1. Reg. 13, 21. 26. Confer Num. 20, 24. & 27, 14. Deut. 1, 26. 43. & 9. 24. 1. Sam. 12, 14. 15. Sup. c. 1, 18. Magistratus Jos. 1, 18. Ita legimus consulere os Jehovæ seu interrogare, id est, exquirere ejus consilium Jos. 9, 14. Es. 30, 2. Sic aliàs ex ore duorum, id est, sermone seu testimonio Deut. 17, 6. & 19, 15. Matth. 16, 18. Quod autem* רָעָה *&* רָעוֹת *notent mala pœnæ, probatum est in exercit. bibl. pag. 414. Amos 3, 6. Hunc versum jam olim Munsterus, quod ad sensum satis benè reddidit; Ergo ex ore altissimi non egredientur mala aut bona? Vide etiam Vatabli notas; Summa: nec mala nec bona hominibus evenire sine Dei providentia.*

Calvini dogma.

Calvinus, ut dixi, valde prolixus est in Commentario suo in h. l. ut probet, à Deo esse malum culpæ, de quo tamen hîc non fit sermo. Summa & verba ejus sunt: Deus præcipit arcanis decretis, quæ non probat, quod ad homines. *Argumenta ejus hoc loco sunt quatuor*

argumenta 1. 2. Sam. 16. v. 5.

I. 2. Sam. 16, 5. 6. 10. Deus dicit, ut Simei maledicat Davidi, quod tamen non vult.

R.

R. invertendo, si non probat vel non vult, simpliciter non edicit, sed certo respectu DICIT (ita simplex verbum rectius hîc simpliciter vertitur) hoc est, permittit homi-

homini per se malo, malâ ejus voluntate benè ad castigandum Davidem utens. Confer 1. Reg. 22, 22. 2. Reg. 2, 17. Matth. 8, 32. Luc. 8, 32.

2. Ps. 115, 3. R.

II. Deus noster in cœlis facit quæcunq; vult Psalm. 115, 3. R. Ergone dicis, Deum peccare, quia hoc loco dicitur de iis, quæ Deus facit, non quæ homines? blasphemum hoc & contra te Calvine. Et porrò inverto, si facit, quæ vult, vult autem tantùm bona, non mala culpæ Psalm. 5. hæc ipse non facit, nec vult aut mandat, ut homines faciant. Inspice textum: opponit Deum verum, idolis, mortuis vivum, quiescentibus operantem, & dictum hoc libertatem ac potentiam Dei probat.

2. Ps. 36, 7. R.

III. Psal. 36, 7. Rom. 11, 33. Judicia Dei abyssus, viæ impervestigabiles. R. est ignor. Elenchi. de malis culpæ quæritur, in hisce dictis agitur de mira Dei & nobis ignota administratione, quâ gubernat mundum. Vide D. Hun. in L. de providentia & prædest. De bono autem faciendo & malo vitando vias suas revelavit, Psal. 147, 19. & passim.

4 Rom. 1, v. 28. R.

IV. Rom. 1, 28. tradit in sensum reprobum. R. si tradit, ut ibidem docetur, & vel sola particula addita διὸ innuit, ob antegressa peccata, quæ detestatur & punit, non vult simpliciter aut voluntate antecedente, sed consequente hanc pœnam, & quia immittit ex justitia pœnam v. 18. non vult neq; probat culpam. Et hoc tradere non est peccatum sed justitiæ opus. Quæ verò colligendi ratio? Deus est justus, ergo vult peccata: inverti potest ex Psal. 11, v. 7.

Vers. 39.] Unde pœnæ & calamitates, jam explicuit propheta, ut ita Israelitas commonefaceret, ipsos

quoq; ea, de quibus antea instituebat querelam, & longè plura ac majora mala esse promeritos, & proinde jure celebrare Dei illam benignitatem, quæ in media ira misericordiam quoq; præstitit. Hinc sequitur instructio aliorum, ut Israëlitarum exemplum imitati peccata sua detestentur potius, quàm blasphemè contra Deum murmurent.

Emergẽdi modus

Est enim optimus ex malis emergendi modus, Deum excusare & seipsum accusare, Deum ab omni culpa, quæ in illum nulla cadit, liberare, & in se suaq; vitia omnem conferre. Quum enim Deus justus, injustè facta non potest non punire, cur *aut quid* homo vivens, *cui Deus adbuc pœnitentiæ spacium concedit, dum non ex improviso interficit,* queritur, *conqueratur, expostulet, seq; tædio ac molestia ulterius afficiat, murmurando adversus Deum infligentem pœnas? est boc se ipsum lædere, & contra stimulum calces mittere. Unusquisq; seu* vir *murmuret* contra peccata sua, *quibus pœnam sibi attraxit, eaq; deinceps aversetur, apud Deum deprecetur, ita & à culpâ & pœnâ potest liberari, vel bæc saltem mitigari.*

Antimeria.

Sicut apud Latinos & Græcos bac antimeria est frequens, ut quid pro cur, seu ob quid, & τί pro Διὰ τί, Luc. 2, 48. τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως occurrit: Sic etiam apud Hebræos מָה *pro* לָמָּה *vel* עַל־מָה *ponitur, Job. 3, 12. Jon. 1, 10.*

אָנָה

יִתְאוֹנֵן *sumit formationem ab* אוֹן, *sed significationem ab* אָנָה *mæstus seu conquestus fuit: bîc autem in Hithpael notat se ipsum mœrore frustra conficere, ut illi, quibus omnis vita tædio est, quiq; melancbolicis suis cogitationibus occasionem uberiorem quærunt dolendi ac*

seipsos

seipsos cruciandi, unde Kimchi ad Rad. און*, quod significat* אֵר וְאֵבֶר *afflictionem & luctum,* sich selbst martern und plagen*: Extat præterea tantùm, Num. 11. 1. Erat populus* כְּמִתְאוֹנְנִים *planè queribundi, ut* כ *primùm sit veritatis, ut supra vidimus, ipsum autem hoc vocabulum eleganter vanitatem & calamitatem miserorum & stultorum illorum indicet. Nulla erat causa, cur quererentur, aut se tristitiæ dederent: ipsi tamen arripiebant hanc causam, quod non essent ibi in deserto carnes, pisces, cæpeq;, quum tamen man omnium vicem satis suppleret; hinc lamentabantur ac seipsos angebant stultè: vide ibidem v. 4. 5. 6. Hinc Deus ad iram accensus eos graviter puniebat. Alij tamen exponunt, sensu fere eodem: tunc cœpit populus injustè cum Mose & per consequens etiam cum Deo expostulare; sic ibi Kimchi. Rabbi Salomo Jarchi autem* בִּקֵּשׁ עֲלִילָה *occasionem quæsivit, quomodo recederet à Deo, quasi esset à* תֹּאֲנָה *Jud. 14, 4. Sic Chaldæus ibidem* προφάσιζει. *LXX.* γογγύζων πονηρά. *Vulgata latina eleganter circumloquitur. Interea ortum est murmur populi quasi dolentium pro labore. Vide Fagium in h. l. unde etiam hunc versum Jeremiæ rectiùs intelliges, qui varietate explicationum (quas videre potes apud Kyberum & Jesuitam de Castro & alios) valdè est obscuratus. Lutherus autem & Piscator omnium maximè perspicuè reddiderunt. Quia autem vocabulum* אָדָם *h. l. (sicut alibi* אִישׁ*) universaliter notat, unusquisq;, in sequenti membro etiam* גֶּבֶר *eodem modo rectè explicari potest distributivè, ut fecit Lutherus, vide Joel. 2, 8. & jampridem id notavit R. Salomo Jarchi. Postremum*

Num. 11, 1

אָדָם
אִישׁ
גֶּבֶר

חַטָּאִים

mum nomen חַטָּאִים *Tremellius & Junius accipiunt pro pœnis peccatorum, quod licet in illa significatione reperiri non negem, tamen hic malim vertere propriè, quia sublata causa & culpa, tollitur effectus & pœna.*

Johova.

L. C. Ex versu 37.] *Deus ubi dicit, statim facit, nempè in rebus bonis. Hinc meritò nomen Jehova obtinet, quod omnibus rebus det suam essentiam, Act. 17, 29, per suam solius omnipotentiam. Malum igitur nullum, præcipuè publicum, Ezech. 5. & 14. advenit, nisi tum, ubi Deus præcepit.*

Omnia gubernat.

Ex versu 38.] *A Deo gubernantur bona pariter & mala., sed notabili cum discrimine, ut hoc loco de providentia declaratur. Unde ex Suida rectè Chemnitius:* ἡ τοῦ θεοῦ πρόνοια κατὰ τρεῖς τρόπους γίνεται, I. κατ' οἰκονομίαν. *In rerum omnium sustentatione.* II. κατ' εὐδοκίαν *in bonis actionibus.* III. κατὰ συγχώρησιν *in malis actionibus, quas fieri permittit, sed determinat & ad bonum finem ordinat, ac earum autores pœnis coercet. Qui igitur vult bonum à Deo inpetrare, ac malum pœnæ evitare, caveat nefariè peccare. Omnia enim, quæ à bonis & malis perpetrantur, oculi Jehovæ speculantur, Prov. 15, 3.*

Ex versu 39.] *Qui contra Deum murmurat, sibi ipsi miserias auget ac cumulat: qui autem peccata sua detestatur, ex malis liberatur. Rectè itaq; illud Chrysostomi creditur & conceditur;* Nemo nisi à seipso læditur. *Tolle enim vitia ac flagitia, & sustuleris etiam supplicia. Ubi enim nulla iniquitas, nulla est calamitas.*

Vers. 40.] Optimum itaq; est hoc, quod nunc subjicit

cit Propheta consilium, Ut I. unusquisq; in se vera contritione descendat. I I. ad Deum in vera conversione ac fide ascendat, seu à viis suis malis recedat, & ad Dei misericordiam accedat.

Quid itaq; nos quiritando fatigamus? ita non sentiemus ullum levamen, potius perscrutemur vias *& actiones* nostras & pervestigemus *more eorum, qui diligenter metalla quærunt in terræ visceribus, vel qui omnia domus penetralia perreptant, inquirentes rem abstrusam, & cum in nobis nihil consilij vel auxilij, vel etiam boni superesse videmus, 2. Chron. 20, 12. tùm* statim revertamur usq; ad Jehovam. *vide Hos. 14, 1. Joel. 2, 12. Vera enim pœnitentia est unica mali avertendi via, unde beata oritur vita, 2. Cor. 7, 9. 10. Dominus enim dum duriter tractat, humaniter ad se invitat.*

חָפַשׂ

Ut tantò melius percipias emphasin vocum hebræarum חָקַר *&* חָפַשׂ*, atq; inde quàm diligens debeat esse illa probatio atq; examinatio sui ipsius, de qua Paulus 1. Cor. 11, 28. perpendas, Confer, quod ad priorem vocem, hæc loca, Gen. 31, 35. 1. Sam. 23, 23. 1. Reg. 20, 6. Job 30, 18. Psal. 64, 7. Prov. 2, 4. Amos 9, 3. Obadj. v. 6. Soph. 1, 12. de posteriore vide Deut. 13, 14. Jud. 18, 2. 1. Sam. 20, 12. 2. Sam. 10, 3. Psal. 139, 1. 23. Jer. 17, 10. In illa autem pervestigatione sui ipsius invenit homo, se à Deo, summo bono, discessisse, atq; ita opus esse, ut ad eum revertatur, nisi velit in malo perire.*

חָפַשׂ

חָקַר

Vers. 41.] Pœnitentiæ, quæ descripta est versu præcedente, pars principalis est fides, cujus indicia foris se statim produnt, & præcipue in ardenti precatione, ad

quam requiritur interiùs cordis attentio, exterius manuum extensio, & probè est considerandum, quomodo sit instituenda, & ad quem dirigenda, quæ duo membra in hoc versu continentur. Attollamus *animum seu cor* nostrum cum ambabus manibus *Luth.* sampt den Henden/ *elevemus mentem ab hisce terrenis sursum, neque solùm lingua aut manibus oremus, quod faciunt hypocritæ, Matth. 6, 5. 7. & 15, 8. ex Esa. 29, 13. sed in spiritu & veritate adoremus Joh. 4, 23. & cogitationibus ac suspirijs nostris evolemus* ad Deum fortem, אֶל־אֵל, *qui est* in cœlis, *& verus solus atq; unicus Deus Psal. 115, 3. Matth. 6, 9. quomodo nostras preces ab Ethnicorum incertis blaterationibus distinguimus, & in hæc, quæ sequuntur, verba prorumpamus, sic dicentes:*

אֶל־ i. e. cum.

Particula אֶל־ *prior quod h. loco rectè possit verti cum, sicut vertit vulgatus Latinus, non autem necesse sit vertere obscurè, & nullo sensu cum LXX.* ἐπὶ χειρῶν, *constat ex Ezech. 16, 26. ubi etiam ponitur pro* עִם: *Ita non habemus necesse ad has R Salomonis Jarchj nugas accedere, qui illud* אֶל־כַּפַּיִם *exponit I.* ad nubes, *quia dictum sit 1. Reg. 18, 44. Ecce nubes parva, sicut vola hominis. Etiam, quia extet Job. 36, 32. manibus, i. e. juxta ejus interpretationem, Deus obtegit lucem. II.* Verè ad Deum, *velut homo lavans in innocentia manus suas, ut projiciat è manibus suis omnes sordes seu inquinatum, quia confitens peccata sua & relinquens ea misericordiam consequitur. Posterius hoc nimis longè petitum est: prius autem ridiculum. Ergo*

Nugæ Jarchj.

Auditum admissi risum teneatis amici.

Chal-

Chaldæus interpres liberius reddidit, Elevemus cor mundum & projiciamus inquinamentum ex manibus, &c. Sed.

Non verbum verbo curabit reddere fidus

Interpres: Ideoq́; hîc excusari aliquo modo potest: ille commentator non item. In hoc autem & præcedenti versu observetur Rythmus נִשָּׂא לְבָבֵנוּ נַחְפְּשָׂה דְרָכֵנוּ.

Vers. 42.] Agnoscamus nostram malitiam & Dei justitiam, nostram iniquitatem, & Dei severitatem; nobis debetur faciei confusio, Deo justitiæ confessio, Dan. 9, 7. Hinc autem incipit tertia hujus capitis pars, in qua post peccatorum confessionem mala exaggerat, & se liberari postulat. Nos omnes miserè jam afflicti, nos quum alij in alios culpam rejiciunt, mundus à se prorsus removet, nos defecimus *abs te, ô Deus, & confitemur hoc ipsum, nos esse malorum autores, quæ perpetimur,* & rebellavimus, *te ad iram nostrâ inobedientiâ provocando, atq́; ita mala tanta nostris peccatis attraximus,* tu *verò pro justitia tua* non condonasti *nobis tantam rebellionem, sed peccatorum nomine graviter afflixisti. Lutherus dilucidè reddidit,* Wir/ wir haben gesündiget vnd sind vngehorsamb gewest/ darumb hastu billig nicht verschonet.

Cur affligamur.

L. C. Ex vers. 40.] *Si nos ipsos verè perscrutaremur, non ita severè judicaremur, 1. Corinth. 11, 31. à Domino autem miseriis exercemur, ne cum mundo condemnemur, v. 32. & periremus, nisi periremus. Qui se autem in malo jacere deprehendunt, sapiunt, si eo rejecto ad bonum summum contendunt, ubi ad speculum*

legis nos peccasse potest animadverti, ad Deum ne tardemus reverti, Hos. 6, 1.

Sursum corda.

Ex vers. 41.] *Quia scimus illud,* corda sursum, *elevemus nostrum animum, & evolemus ex hoc mundo, quia avolamus in mundo. Qui non est mundanus, is demum elevat puras manus, 1. Tim. 2, 8. 1. Reg. 8, 22. Psal. 141, 2. Sup. 1, 17. Qui urgetur malis, precetur Deum, qui est in cœlis: qui experitur duram sortem, inclamet ex toto corde Deum fortem, Ps. 50, 15.*

Precatio.

Ex vers. 42.] *A Deo qui deficit, hunc ille plagis afficit, & qui se erga Deum gerit inobedientem, huic ipse se non præbet clementem.*

Vers. 43.] Ultimum membrum versus superioris bis tribus à ם incipientibus declarat; illud enim quod dixit, tu non condonasti aut pepercisti, ita exaggerat, Deus nos à se extrudit v. 43. suas aures & cœlum occludit v. 44. & hinc omnis mundus nobis illudit v. 45. In hoc autem versu sunt illa duo membra, quos Deus ejectos persequitur I. his mentem ipsorum, ne consilium salubre inveniant, obscurat. II. erga eos, ne ad misericordiam commoveatur, se velut obdurat. Obtexisti in irâ, *quasi tentorium seu tabernaculum posuisti nobis iram tuam (ea enim est verbi hebræi סַכֹּתָה emphasis) ab omni parte nos irâ tuâ circumdedisti & velut obruisti, posuisti tentorium furoris tui, ne videremus, quomodo iremus, ut Vatablus ex Chaldæo ac inde Lutherus explicat; atq; ita tenebris obrutos ac ignaros, quò nos verteremus,* nos persecutus es, *iratus instas ac pœnas infligis,* occidisti & non pepercisti *nec ulli sexui, nec ætati, nec ordini, nec dignitati, vide supra c. 2, 2. 17. & præcipuè v. 2. 1.*

סָכַךְ

סָכַךְ

סַכֹּתָה texit velut tugurio. vide Psal. 5, 12. idq; vel in bonum, ut in loco allegato & Job. 1, 10. vel in malum, ut h. l. & Job. 3, 22. & alibi. R Salomo Jarchi ita exponit, posuisti iram tuam velut interstitium seu sepem (confer sup. 2, 6.) inter nos & te, ne possemus ad te accurrere vel accedere, teq; deprecari. Calvinus. Quia sensus oculorum tenerior, & qui videt alterius mala mansuescit saepe, hoc innuit, Deum, ne videret aut ad misericordiam commoveretur, densam caliginem sibi circumdedisse. Sed de hac objectione agitur versu sequenti, ubi expreßè ponitur לָךְ, hic autem commune affixum נו. LXX. contrarium sensum habent, ἀπεσκέπασας, detexisti nos in ira tua, omnibus rebus privasti.

סָכַךְ est μέσων

רָדַף etiam est ἐκ τῶν μέσων: hic pro subjecta materia in malum sumitur, sicut & suprà c. 1, 3. 6. & de Deo Ps. 35, 6. & 83, 16. in bonum alibi tam de Deo, quàm de homine Psal. 23, 6. & 34, 15. & 38, 21. Hos. 6, 3. Confer autem cum hoc loco Ps. 35, 6. & 69, 24. 25. Nahum. 1, 8.

רָדַף

Vers. 44.] Videbatur illud unicum restare, ut ad Deum orantes confugerent: sed etiam illud frustra tentabant, quia Deus se absconderat, ne audiret preces. Deus, inquit, nube se operit, nec coelum precibus aperit. Posuisti *velut umbraculum* tibi, *ô Deus* in nube, *confer supra c. 2, 1. hoc capite v. 8.* ne transeat *vel perrumpat* oratio, *sed in aëre evanescat, quia peccata inter te & nos dividebant Esa. 59, 1. 2. Contrariam phrasin habes, Sirac. 35, 19.*

Reliqua omnia superius explicata; tantùm id unum restat, quod מ h. l. sit negativum, qua de re vide in Jonam c. 4, 3. Lutherus eleganter extulit hunc versum;

מ negat.

Du hast dich mit einer Wolcken bedeckt/ daß kein Gebett hindurch kündte. *LXX.autem (quod illi notent,qui hanc versionem nimium mirantur amantq́, eamq́ textui hebræo æquiparare solent, ne dicã de iis , quibus hic præ illâ sordet) miserè corrumpunt omnia.* ἐπεσκέπασαν νεφέλην ἐν σεαυτῷ ἕνεκεν *(quasi scriptum esset* מֵעֲבוֹר *, idemq́ sit quod* בַּעֲבוֹר *)* προσευχῆς, *quin etiam sequentis versus duo priora verba huc transtulerunt ,* καμμύσαι με, καὶ ἀπωσῆναι, *ubi pro* סְחִי *quid legerint , non facile est divinare. Notat h. l. Kyberus, quod in Midrasch Thillim, id est, expositione super Psalterium hæc habeantur. Rogavit Rabbi Chanina, filius Papa ipsum Rabbi Nachmani, quid est illud Thren. 3, v. 44. obduxisti tibi nubem, ne transeat oratio? respondit illi, portæ orationis quandoq́ sunt apertæ (puta cum homines sunt pœnitentes, Psal. 65, 3. Esa. 19, 22. 1. Johan. 3, 21. Job. 11, 13. 14. 15.) quandoq́ verò clausæ (nempe quando sunt impœnitentes Prov. 1, 28. & 28, 9. Esa. 1, 15. & 59, 2. Zach. 7, 13. Job. 9, 31.) At portæ pœnitentiæ nunquam sunt clausæ , quia dicitur, Psal. 65, 6. Fiducia omnium extremitatum terræ & maris longinquarum. Mare nunquam in æternum clausum est, sed quicunq́ vult lavari in illo, lavare potest quacunq́ hora id facere voluerit. Sic etiam pœnitentia se habet: Omni enim hora , qua voluerit homo facere pœnitentiam , faciat, & Deus suscipiet eum.*

LXX. errant.

Portæ orationis,

& pœnitentiæ.

Vers. 45.] Maximè verò dolet , quando Deus facit nos vilescere , quandò nos apud alios videmus sordere, hostes florere, nos conculcari, illos honorari. Purgamentum *vel abrasionem , hoc est, sordes , quæ abraduntur à pavimento,* & rejectamentum *tale quid , quod*

omnes abominantur & aversantur. Apostolus, 1. Cor 4, 13. eleganti ßimè vertit περικαθάρματα καὶ περίψημα. *Latini dicunt exverras, & sordes undiq; absterſas ab abjiciendas. (vide Lutheri marginalem glossam ibidem, siquidem proba eſt, quod ad rem declarandam, & confer ejusdem capitis versu 9 & expende emphases verborum* ἐσχάτους ἀπέδειξεν, ἐπιθανατίους, θέατρον, *videbis eße deſumpta ex veterum ſpectaculis,)* σαρώματα, *quæ non modo nullius precij, ſed quæ unusquisq; longißimè à ſe abeſſe cupit,* poſuiſti nos, *reddidiſti nos ſerdidos & contemptos, Lutherus* Du hast uns zu Kott und Unflat gemacht/ in medio illorum populorum, *quibus nos olim imperabamus, quiq; jam vice verſa nobis dominantur.*

1.Cor.4,13

סְחִי

סְחִי *eſt à R.* סָחָה *quæ ſemel in Piel tantum extat Ezech. 26, 4. ſignificat abradere. Thargum, AbenEſra. R. Salomo Jarchi interpretantur motum, quo quis eſt vagus & inſtabilis,*

qui ſine re, ſine ſpe, qui ſine ſede miſer.

Eradicari.

Huc credo vulgatus Latinus interpres reſpexit, quando reddit, eradicationem. Ut enim tum quis in ſacris dicitur plantari, quando alicubi certam ſedem figit; ſic contra eradicari intelligitur, quando ex ſuis ſedibus ejicitur. vide Pſal. 9, 7. Amos 9, 15. Pſal. 52, 7. ubi Jeſuita à Caſtro eraſionem & eradicationem confundit, quando pulverem è pariete domus leproſorum abraſum confert: Prius autem verum ſenſum ponit. מָאוֹס *eſt infinitivus Cal abſolutus loco nominis abjicere, reprobare pro abjectione &c. pro concreto autem abſtractum poſitum emphaſin habet & ſuperlativum denotat. Poſuiſti me dum*

מָאוֹס

vertit

vertit vulgatus, legit suo more תְּשִׁימֵנִי *pro* תְּשִׂימֵנוּ, *quod Græci melius extulere*, ἔθηκας ἡμᾶς.

L. C. Ex versu 43.] *Qui à Deo gratiosè non patitur se regi, meminerit se ira tegi: & qui non curat ut gratiam ipsi depluat aut supernè defluat, caveat ne excandescentia Dei ipsum obruat. Qui non accurrit sub patris umbraculum, concluditur in judicis tabernaculum. Qui Domino suo obloquitur, hunc ille persequitur, & quem nec beneficiis potest ad se allicere, hunc parat suppliciis interficere.*

Ex versu 44.] *Cujus fides non erumpit, ejus precatio nubes non perrumpit: Qui enim non vult Deo in vera pietate servire, hujus preces iræ divinæ caliginem objectam non possunt transire.*

Ex versu 45.] *In Deo ut ponamus omne nostrum firmamentum, is nos in mundo vult esse purgamentum, permittit nos fieri* περικαθάρματα, *ut cogitemus in cœlo esse nostra reposita* χάρματα, *Psal. 37, 3. 4. 5. Job. 16, 22. 2. Cor. 6, 9. 10. & quos solum ut sordes à se rejicit, illos cœlum hæredes tandem suscipit.* Vicissitudo piorũ. *Contrà improborum gaudium vertitur in æternum cordolium.*

Vers. 46.] *Ut verò exaggeret hæc mala cum Apostolo 2. Cor. 7, 5. ostendit quod sint* ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι, *& hoc quidem versu illa duo declarat, 1. quæ sit hostium immanitas, 2. quæ pluralitas, seu quæ hostium truculentia vel amarulentia & copia.* Dilatant *seu aperiunt* contra nos os suum, *cùm ut illudant, tùm ut absumant, non unus & item alter, sed* omnes inimici nostri. *Vide quæ dicta sunt suprà c. 2, 16. Ps. 22, 14. & suprà c. 1. 2.*

In textu est quidam rythmus עָלֵינוּ אֹיְבֵינוּ. *& hoc rectius contrà vertitur, quàm cum vulgato super, vel LXX.* ἐφ' ἡμᾶς. *Lutherus omnia emphaticè*, sperren jhr Maul auff wieder uns.

Vers. 47.] *Quid autem præterea? interius timor, exterius vastantium clamor, ibi exanimatio, hîc vastatio.* Pavor *cordis interius angit, antequam venit malum, & hostis omnis generis insidias struit, quæ nomine* foveæ *hîc designantur, & metum illum augent, Metus & fovea cessit vel* adest nobis *(ubi in textu Hebræo est elegantissima* παρονομασία פַּחַד וָפַחַת *quibus duobus tertium vocabulum cognatum, quod h. l. legit vulgatus, dum vertit laqueus, additur longè elegantissimè, Es. 24, 17. 18. Jer. 47, 43. 44. in quibus locis perspicuus hujus versus scribitur Commentarius, nempe, quum timeremus malum & fugere allaboraremus, corruimus in foveam & laqueum, ita incidimus adeò in scyllam, quando volumus evitare charybdin, capti atq; irretiti sumus, & postea secuta est* vastatio & contritio, *vastatio regionis ac urbium, contritio singulorum.*

παρονομασία.

Vulgatus pro הַשֵּׁאת *legisse videtur* הַשְּׂאֵת *quasi esset à* נָשָׂא *idemq; quod* מַשָּׂא, *de cujus emphasi passim, Amos 5, 5. 1. Nah. 1, 1. Hab. 1, 1. Zach. 9, 9. Mal. 1, 1. Est autem à R.* שָׁאָה *vastari cum tumultu, fragore & irruptione. Chaldæus per* רְתִיתָא, *id est, tremor, vertit. Alij Radicem esse volunt* נָשָׁא, *id est, decepit, sed rectius ad priorem reducitur, quæ notat* חָרְבָּה וּשְׁמָמָה *desolationem & devastationem. Vertit autem vulgatus vaticinationem. Græci itidem more suo minùs recte legerunt, sed aliter verterunt, nempe*

שֵׁאת

ἔπαρσις, *id est, elatio, superbia, puta hostium nos premit.*

Vers. 48.] Ex illis autem oppreßionibus oritur summus dolor, qui erumpit in fletum amarißimum, descriptum versibus tribus, unde hoc versu exponit effectum, videlicet lacrymarum multitudinem, & causam, nempe miseriarum magnitudinem. Rivis aquarum descendit oculus meus, *hoc est, per hypallagen, oculi mei fere descendunt ac defluunt ex capite cum lacrymis tam multis, ut*

humor fluat undiq; rivis,

quasi dicas, Ich weine schier die Augen auß dem Kopffe. *vide supra c. 1, 16. Quæ autem causa te impellit, ut adeo acerbè fleas? non sanè est de nihilo,* propter contritionem filiæ populi mei, *de quibus supra cap. 1, 6. & 2, 11. 13.*

פַּלְגֵי מַיִם *vide Psal. 1, 3.* פְּלָגִים. *hinc quidam pelagus derivant, sed contra Etymologiam, nisi velis* κατ᾽ ἀντίφρασιν *ita nominari Oceanum.* שֶׁבֶר *autem Lutherius eleganter vertit* Jammer; *In priori commate præter rem & neceßitatem Calvinus existimat esse ibi ellipsin particulæ* כ *statuendam.*

L. C. Ex versu 46.] *Pij quando à Deo deseruntur, à mundo anguntur & luduntur: & quando in calamitatum pelago natant, omnes inimici contra eos os suum dilatant.*

Ex versu 47.] θαμβοῦνται μυρίον, οἵτινες ὁ φοβοῦνται κύριον, *& incidunt in foveam* ταλαιπωρίας, *qui non cavent foveam* ἁμαρτίας.

Ex vers. 48.] *Qui non antevertit Dei minas, tandem*

dem concinnat sibi lacbrymas, & qui non accedit, dum à pastore animarum quaritur, à mole miseriarum conteritur.

Vers. 49.] Luctus sui magnitudinem adhuc exaggerat, ut superiori & 51. versu. Nullus enim finis est deflendi, ubi nullus est finis affligendi, & crescit tristitia, ubi augetur miseria. Oculus meus defluit, cum lacbrymis velut exundantibus simul delabi videtur ex capite, & non quiescit, non desistit effundere vim lacbrymarum, ex eo, quod nullæ miseriarum intermissiones sunt, quod continua afflictio perstet & abyssus abyssum invocet.

נִגַּר defluit more aquæ decurrentis. Conferantur loca 2. Sam. 14, 14. Job. 20, 28. Psal. 77, 3. Mich. 1, 4. De reliquis supra 2, 18. LXX. & vulgatus satis obscurè sensum aliquem expresserunt, emphases autem vocum non assequuutur.

נִגַּר

Vers. 50.] Duo autem optat, ut Jehova ex nube, quâ se obtexit, prospicere, & se, quem afflixit, placido vultu respicere dignetur. Non se finem conquerendi facturum dicebat, dum Deus nondum statuit tempus miserendi, non cessabo cœlum querelis pulsare, donec prospiciat, ubi se quasi abscondit, vide supra c. 2, 1. & in hoc capite v. 8. 43. 44. & de verbi שָׁקַף emphasi, supra v. 8. dictum est, & aspiciat seu videat meum malum Jehova è cœlis, ita suum fletum à querimoniis ethnicorum vagis ululatibus distinguit, siquidem illi tantùm quiritantur, ad Deum autem non accurrunt fide, nec salvantur. Pij vero graviter quidem tentantur & excruciantur, sed tamen Deum patrem omnipotentem esse in cœlis,

 cumq;

eumq; tandem manum auxiliarem esse porrecturum se consolantur.

In textu hebræo est quædam ellipsis, siquidem plenè solet dici עַד אֲשֶׁר *vel* עַד כִּי *LXX.* ἕως ἧ διακύψει, *quod ex contrario, quasi dicas, quousq; non prospiciet? cur moras nectit ferendi auxilij? sic* καὶ ἴδῃ κύριος ἐξ οὐρανοῦ *jam statim videat Dominus ex cœlo, me citò liberet.* *Ubi quis poterat existimare, denotari tantùm Deum cœli, quemadmodum nos etiam loquimur,* Gott vom Himmel/ *ut* κύριος ἐξ οὐρανοῦ *notat* οὐράνιον, *1. Corinth. 15, 47. quod cùm Bellarminus non intelligeret, textum ipsum græcum corrigere præsumit lib. 2. de verbo Dei c. 7. pag. 132. sed* יהוה *ita non construitur in textu hebræo, quod sciam, verum* ארון *&c.*

1. Cor. 15. v. 47.

Vers. 51.] Pergit porrò describere sui doloris gravitatem, & Jerosolymæ calamitatem, ut ita appareat satis subesse causæ, cur se ita angat ac doleat. Oculus meus, *inquit,* afficit animam meam, *negocij multum facessit animæ meæ, & vitam consumit, Lutherus* mein Auge frist mir das Leben weg, *tristitia nimia mortem accelerat,* propter omnes filias civitatis meæ *cum propriè sic dictas, mulieres & virgines, quæ appellantur filiæ Jerosolymitanæ, Luc. 23, 28. vel metaphoricè sic appellatas, pagos & oppida ad metropolin hanc velut matrem pertinentia, Jer. 48, 2. Consule Chaldæum interpretem, vide in Esa. 1, 5. 6. & alibi, ad Num. 21. marginalem glossam Lutheri.*

Filiæ civitatis.

עָלַל

Verbum עָלַל *suprà etiam vide c. 1, 12. 22. & 2, 20. hoc loco autem secundum subjectam materiam significat malo vel dolore afficit, quod suo quodam consilio non*

admo-

admodum male vertit vulgatus interpres, deprecatus est. minus emphaticè LXX. ἐπιφυλλιεῖ. מ vero particulam iidem, sicut & postea Calvinus comparativè accipiunt, παρὰ θυγατέρας magis quàm filiæ ullæ civitatis meæ, quasi hoc modo exaggeret luctum, plus doleo & fleo quàm ulla fœmina aut virgo, quarum tamen sexus tenerior & ad dolendum propensior. Sic etiam Kimchi & Vatablus. Sensus autem est: oculus meus præ copia lacrymarum vires meas consumpsit.

מ Comparativè accipitur.

L. C. Ex versu 49.] *Quis desinat flere, ubi non cessant nos mala exercere. Nullus pudor est lacrymis, ubi nullus modus miseriis.*

Ex versu 50.] *Homo pius expectat, donec Deus è cœlis prospectat Deum precatur, donec ille intueatur, Psal. 123, 2.*

Ex versu 51.] *Animus bonus in re mala adjuvat, spiritus autem fractus ossa exsiccat, Prov. 17, 22. Ubi quis magnas suorum calamitates vidit, facilè eum tristitia occidit Sirac. 30, 24.*

Vers. 52.] *Hostium crudelitatem ac immisericordiam tractantium populum captivum immaniter depingit aliquot versibus, & hoc quidem declarat eorum 1. in nocendo diligentiam ac industriam, 2. malitiam Diabolicam.* Omnino *seu vehementer (hebraicè, venando)* venantur me *seu aucupantur* sicut aviculam *Psal. 11, 1. & 102, 8. & 124, 7. Eccles. 9, 12.* inimici mei *sine ulla causa, gratis, immeritò, ita ut nec ego quicquam promeritus sim, nec illi quicquam lucri inde reportent. Heb.* חִנָּם*, quod sæpè ita usurpatur, Psal. 35, 7. 19. & 69, 5. & 109, 3. & 119, 161. Sicut & δωρεὰν in N. T. Joh. 15, 25.*

חִנָּם

Alij tamen accipiunt, pro impune, ut Prov. 1, 11. & 23, 29. Job. 9, 17. ut sit sensus: Tu Deus finis ita me affligi ab illis, nec pœnam reposcis, quomodo evadunt impunitate longè pejores.

צוד

צוד notat venatus est, propriè feram persecutus est Gen. 27. &c. sed metaphoricè designat, alicui insidias struxit, diligenter malum ejus quæsivit. videantur loca hæc Job. 10, 16. Psal. 140, 12. Prov. 6, 26. Ezech. 13, 18. infra c. 4, 18. Mich. 7, 2. Cognatum verbum צָדָה *extat eodem significatu 1. Sam. 24. 12. hinc scies, quid sit illud Gen. 10, 9. Nimrod erat fortis seu potens venatione coram Domino, hoc est, abutens sua potentia, tyrannicè omnia ad se rapiebat velut aucupes & venatores affectant prædam Eccles. 9, 16. vide Drus. clas. 1. Proverb. 1. illud autem coram Jehova, valet ad augendum crimen, quod palàm, protervè, impudenterq́; abjectâ omni non solùm hominum, sed etiam ipsius numinis divini reverentiâ, quasi dicas, elatâ manu, vide Gen. 6, 11. & 13, 13. Gravius enim æstimari solet, quando quis alium inspectante prætore lædit. Alij putant id innui, quod religionem simulârit, ut facilius pietatis aliqua specie hominibus imponeret. Alij ad amplificationem virium & pœnæ referunt, quemaumodum justus coram Deo dicitur, insigniter respectu aliorum justus Luc. 1, 6. Mihi se maximè probat prima explicatio. Eadem occasione vera sententia cujusdam loci nempe Jerem. 16, 16. indicari potest, imò debet. Verba ita habent:* Missurus sum ad multos Piscatores, ut piscentur eos, & ad multos venatores, ut venentur eos. *Sunt verba Dei irati comminantis Judæis excidium vide v. 13. & 15.*

צָדָה

Gen. 10, 9.

Jer. 16, 16.

propter

propter multiplicia peccata v. 11. 12. 17. & verbum piscari optime quadrat, at jam dictum, quin etiam illud alterum. Confer Ezech. 12, 13. & 29, 3. 4. 5. Amos 4, 2. Habac. 1, 15. Etiam cum phrasi, quæ extat v. 18. & rependam prius duplum iniquitatis eorum, &c. Confer cum iis, quæ habentur in Exerc. biblic. in Esa. 40, 2. pag. 594. versu 14. agit de reductione Ergo etiam de abductione ibidem agetur. Inspice etiam ac confer Esa. 19, 8. Nahum 2, 8. Psal. 9, 3. & 124, Mich. 7, 2. Vulgò solet illud dictum Jeremiæ cum Flacio in clavi in voce Venari (qui tamen corrigit in voce Piscator) & aliis haberi pro vaticinio & promißione, fore, ut mittantur in N. T. apostoli ad convertendos homines. Vide exegesin Evangelij, quod explicatur die Andreæ ex Matth. 4, 18. 19. 21. & alibi. Jeremias dicit de multis, apostoli erant pauci, & hi non sunt piscati Jerosolymis ut deducerent Babylonem, sed spiritualiter. Mihi autem analogiam scripturæ & cohærentiam textus negligere est religio, & dictis biblicis velut ludere nolim. Vide etiam Tremellij notas, Jesuitæ Castro Comment: qui citat Theodoretum, Hugonem, Thomam, Lyram pro hac sententia. Confer igitur Judæos hic miseris passerculis, quibus nihil ex se præsidij vel fortitudinis vel consilij, & robustis, dolosis vafrisq; aucupibus, ac venatoribus Chaldæos, qui illos facilimè capiunt & interficiunt. Obiter autem notari potest, quod malè cum hoc versu conferat Prov. 1, 17. Calvinus, & explicet, sine causa extendi rete avibus, id est, hominibus innoxiis, חִנָּם *enim ibi notat frustra, & hoc notat Salomo; etsi videantur improbi jam certi esse, quod sint capturi probos homi-*

Calvini error. Prov. 1, 17.

homines, tamen hoc nihilo magis successurum esse, quàm si auceps sibi promitteret, se capturum aves prætervolantes & retia observantes, quod est ἐκ τῶν ἀδυνάτων. *Id innuit phrasis, ante oculos omnis domini alæ, quæ alibi explicata, Nahum 1, 1. Hic saltem vide Lutheri versionem germanicam & glossam marginalem, & ridebis Calvini illam glossam hoc quidem in loco. Et de his plus satis. Lutherus hoc loco ita pergit,* meine Feinde haben mich gehetz / wie einen Vogel / ohne vrsach. *Nec malè Græci,* θηρεύοντες ἐθήρευσαν με ὡς στρουθίον πάντες οἱ ἐχθροί μου δωρεάν.

Vers. 53.] Respicit ad versum 47. & de pavore quidem versu 52. de fovea autem & vastatione nunc agit & narrat, quomodo ipsum captum in foveam dejiciant, & in dejectum lapides projiciant, hoc est, quomodo in rete protrahatur, & captus morti tradatur. Exscindunt *dum* in foveam *conjciunt* vitam meam, *hoc est, me ipsum vivum, Psal. 143, 3. Confer Gen. 37, 24. Jer. 38, 6. ubi de simili crudelitate, & ad me contegendum & occludendum & fame interficiendum, vel ad aliud supplicium gravius servandum* projiciunt lapidem in me, *os foveæ diligenter obstruentes, ne evadam. Jos. 10, 18. &c. Dan. 6, 18. vel quasi in mortuum 2. Sam. 18, 17. Jos. 7, 26.*

צָמַת צָמַת *est exscindere, ut patet ex Lexicographis: R. S. Jarchi tamen ait, id notare ligare seu stringere.*

חַיִּים חַיִּים *est pluralis numeri, quemadmodum omnia nomina, quæ ætatem aliquam aut simile quid denotant apud Hebræos, ut* נְעוּרִים, זְקוּנִים, בְּתוּלִים, עֲלוּמִים, *&c. & hanc rationem magis probo, quàm propterea esse hoc*

nomen

nomen plurale, quod homo vitam triplicem vivat, plantæ, animalis, hominis: vel quod duplex sit vita, hujus & futuri seculi.

Vers 54.] *De contritione (supra v. 47. 52.) restat, de qua ita subjicit, quasi singuli malo obruti dicant, excisus sum, actum est de me. Hoc autem in versu componitur, aqua calamitatis inundans, & homo ferè desperans.* Exundaverunt aquæ supra caput meum. *Confer Psal. 69, 2. 3. & 124, 4. 5. calamitates & miseriæ ab omni parte me oppresserunt Psal. 42, 8. & proinde, quum spei fere nihil superesset,* dixi & *cogitavi,* succisus sum, *planè perij, Lutherus,* Nun bin ich gar dahin. *Verbum* צָפוּ *Lutherus activè reddidit* sie haben auch mein Häupt mit Wasser überschüttet. *LXX.* ὑπερεχύθη ὕδωρ. *melius tamen vulgatus, inundaverunt. Verbum enim hebraum in Kal est neutrum.* נִגְזַרְתִּי *à* גָּזַר *est, quod notat, diffidit, discidit, ut ligna vel lapides. usurpatur etiam de sermone & notat decernere, sententiam ferre. Cum hac autem phrasi & loco confer Psal. 31, 23. Esa. 53, 8. etiam Psal. 88, 6. 8. Græci vertunt* ἀπῶσμαι. *detrusus, dejectus, deturbatus sum. Lat. Vulgatus rem dicit, perij.*

Aquæ i. e calamitas

L. C. Ex vers. 52.] *Qui est Dei ovicula, sæpe ex insidiis petitur ut avicula. Hæc autem meminerit se subvehere in cælum, fidei & precum alis, quando undiq; circumvenitur in terra malis. Vide autem hæc diabolica malorum ausa, qui oderunt & persequuntur bonos sine causa. Sed confidendum est, quia Deus adest. Quando Moses vult describere miraculosam Noachi cum suis in aquis conservationem, addit tandem Gen. 7, 16.* וַיִּסְגֹּר

יְהוָה בַּעֲדוֹ, *& simili phrasi paterna Dei protectio indicatur Job. 1, 10. quod Deus obtegat pro aliquo vel obsepiat, metaphorâ à gallinâ vel hortulano sumptâ, prout deducis. Utraq; autem metaphora notat Dei benevolentiam ac diligentiam: de potentia non est quod quis dubitet, qui miracula ab eo facta considerat.*

Ex versu 53.] *Libenter tales aves cœli, quæ non adhærent terrenis, terræ filij dant in caveam, vel conjiciunt in foveam, eò quod non secum malam insistunt viam, ipsi projiciunt in eos lapidem iniquitatis Prov. 20, 10. calamitatis Num. 35, 17. 23. malevolentiæ, Exod. 21, 18. maledicentiæ, 2. Sam. 16, 6. injustitiæ Hab. 2, 11. Diabolus autem ipse superinjicit, si quem illi concludere potuerunt, lapidem indurationis, Ezech. 36, 26. conturbationis, 1. Sam. 25, 37. desperationis, Exod. 15, 5. 16. Job. 14, 18. 19. 20.*

Lapis varius.

Ex versu 54.] *Quando aquæ malorum & bellorum exundant, pij preces ardentes ad Deum fundant, cui ut mare & ventus obedit, ita etiam malorum pelagus, succurrenti pijs, cedit. Hæc quoq; pios exercet tentatio, ut parum abesse putent, quin sequatur desperatio.*

Vers. 55.] Jam in aliquot versibus visus est populus judaicus cum malis conflictari & cum ipsa desperatione colluctari: nunc deinceps velut eluctatus aliquantisper, orat se servari, & hostes obstinatos perdi. Hoc autem versu opponit inter se Dei invocati majestatem, & suam invocantis egestatem, Dei summam gloriam, & suam maximam miseriam. Quid autem agerem jam barathro desperationis proximus? ad cœlum oculos sustuli, unde meum auxilium, sed invocavi nomen tuum,

suum, ô Jehova è fovea infimorum, *scilicet locorum, quod notat constrictio* מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת, *Psal. 88, 7. id e.* מִמַּעֲמַקִּים *Psal. 69, 15. & 130, 1. id tamen, quod ad sensum, rectè expresserunt LXX.* ἐκ λάκκου κατωτάτου *& Latinus Vulgatus, de lacu novissimo, Lutherus* unten auß der Gruben.

Vers. 56.] Exauditionem sibi promittit & petit, illud à sua ipsius experientia, hoc qua potest, summa animi contentione & fidei potentia. Quando jam antea te ita invocavi, tu vocem meam, *quam emisi in infimo carcere, puteo, lacu ac loco,* exaudivisti *in summo cælo, meq; juvisti & eripuisti. hinc adeo, quia nihil remittis de pristina tua erga homines conversos benevolentia, in spem bonam erigor, fore ut nunc quoq; voti mei compos fiam, idcirco te mitissime pater, rogo,* ne occultes, *subtrahas, avertas vel obthures* aurem tuam propter respirationem meam, *ut respirem abs te exauditus & & liberatus,* & *ne aurem occludas* ad vociferationem meam, *quando omnibus viribus te inclamo. Ita explicant ferè Chaldæus, Aben Esra, Kimchi, Pagninus & Vatablus, credo quia vox* רְוָחָה *ita usurpatur Exod. 8, 15. non autem pro precibus, ut vertunt eam hîc LXX. per vocabulum* δέησιν, *vel singultum, uti reddit vulgatus, quod exponunt suspirium: quâ scripturæ analogiâ, ignoro.*

רְוָחָה

In textu est elegans rythmus, לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי *Reliqua sunt facilia.*

Vers. 57.] Duo autem beneficia sibi à Deo in malis oranti obtigisse dicit, nempè subitum auxilium, & gratum alloquium; seu prædicat Dei manum sublevantem

 & vo-

& vocem consolantem. Approquinquasti *statim in illo* die, quo invocavi te, *sine omni mora accurristi laturus auxilium, &* dixisti, ne metuas: *Jehova adsum tibi, quis tibi noceat?*

De ellipsi particulæ אֲשֶׁר *suprà & alibi. Notetur etiam quidam rythmus,* קָרַבְתָּ אָמַרְתָּ *particula autem*

אַל *est probibentis vel dehortantis; Confer loca saltem hæc Es. 10, 24. & 37, 6. & 41, 6. 13. Dan. 10, 12. 15. Joel. 2, 21. Hagg. 2, 5. Zach. 8, 13. 15.*

L. C. Ex versu 55.] *Nomen Domini turris fortissima, ad quam accurrit pius in afflictione maxima, Prov. 18, 10. qui Deum invocat, hunc ille, si prosit ipsi, liberat, protrahit ex malorum puteo, & tandem collocat in cœlorum palatio Psal. 91, 14. 15. 16.*

Ex vers. 56.] *Pius repulsam non patitur, sed certò exauditio sequitur, si non ad voluntatem, saltem ad utilitatem. Is quum fores cœli suis querulis vocibus pultat, Deus non diu se occultat; ubi sperat, paulò post respirat: ubi vociferatur, liberatur.*

Ex vers. 57.] *Ubi ascendit oratio, descendit Dei miseratio; ubi clamor fidelis adesse cernitur, timor nimius abesse jubetur.*

Vers. 58.] Ut πληροφορίαν *suam sub initium versus 56. & toto 57. ex ipsa experientia probavit, sic in hoc ternario à Dei justitia auxilium sibi promittit. Sicut enim ante hac Deus ipsum à varijs & potentibus hostibus liberavit, v. 58. ita nunc etiam intuetur & ulciscitur malos v. 59. 60. In hoc autem versu quasi Deum pro tribunali sedentem introducit, cui tribuit I. quod ipsius causas cognovit & promovit. II. ipsum oppressum liberavit,*

liberavit, Domine *recordor dierum pristinorum, revoco mihi in memoriam tua miracula & beneficia mihi præstita, tu egisti antehac* causas animæ meæ, *tu contendisti contentiones disceptasti disceptationes, animæ meæ Psal. 43, 1. hoc est, quæ vitam & salutem meam concernebant, non unam atq; alteram tantùm, sed semper, quum Pharao me planè perditum ibat, Philistæi & alij oppugnabant, subjugabant, &c. Vide librum Judicum, tum tu* redemisti vitam meam *præsentißimo periculo me subtraxisti & in libertatem vindicasti, jam cognita meæ causæ æquitate & adversariorum iniquitate, qui præter jus ac fas me tam immaniter tractabant, siquidem de illis nil tale quid eram promeritus. Tibi autem ut peccavi, ita etiam culpam meam confiteor ac deprecor.*

Elegans allusio ad primam vocem versus præcedentis hic habetur facta per aphæresin קָרַבְתָּ רַבְתָּ. *Deinde verbum regit nomen conjugatum* רַבְתָּ רִיבֵי *quod jam sæpe explicatum, & hæc phrasis sæpius occurrit, 1. Sam 24, 15. & 25, 39. Psal. 74, 22. & 119, 154. Prov. 22, 23. & & 23, 11. Esa. 49, 25. Jer. 50, 34. Mich. 7, 9. De verbo* גָּאַל, *ejusq; emphasi, vide quæ dicta Mich. 4, 10. LXX. non malè,* ἐδίκασας τὰς δίκας, ἐλυτρώσω. *Ubi quam ob causam verbum per nomen*, redemtor, *verterit vulgatus Latinus, non video. Lutherus autem omnia præterita in hoc & in sequenti versu per imperativum ac modum precationis reddit, consequens ex antecedente rectè educens. non enim insolens est præteritum pro certißimè futuro poni apud Prophetas.*

רָב רִיב

גָּאַל

Vers. 59.] *Superioribus confirmatus documentis,*

etiam

etiamnum sibi constare credit, Dei omniscientiam & justitiam, illa novit hostium iniquitatem, hac declarabit suæ causæ æquitatem. Vidisti, *nosti optimè*, ô Jehova, *perversitatem*, quæ exercetur in me, *iniquitatem illorum adversum me, ut benè hoc loco affixum in voce* עִוְּתָתִי *vulgatus Latinus, & Lutherus*, wie mir so unrecht geschicht, *paßivè reddiderunt, & quia illam cognitam ac perspectam habes, idcirco pro tua justitia immutabili* judica judicium meum, *Lutherus* hilff mir zu meinem Rechten/ *assere jus meum*.

De verbo רָאִיתָה, *pro subjecta materia, vide Psal. 10, 14. de observatione, quod affixa sapè paßive accipiantur. vide in Hos. 7, 11. & alibi Exercit. bibl. pag. 772. Exempla reperies similia Gen. 16, 5. Psal. 5, 8. & 35, 4. Es. 26, 12. & 56, 7. & 53, 11. Hos. 13, 14. Mal. 1, 6. Drus. l. 2. obse. cap. 4. & R. D. Kimchi in Hos. 13, 14. Confer etiam, quod ad nomen ipsum sup. v. 36. & 9. hujus capitis, & non neglige elegantem rythmum, quem facilè ad usum transferes,* עַוְּתָתִי מִשְׁפָּטִי*. Et jam phrasin ultimi commatis, ubi verbum iterum regit nomen conjugatum in versu superiori notatam esse, in memoriam regredere, & confer Zach. 7, 9. & 8, 16.*

Vers. 60.] *Iterum componit inter se numinis justitiam, & hominis seu hostis nequitiam, Dei vindictam & Chaldæorum malevolentiam.* Vidisti, *ô Deus, in tuo consilio Jer. 51, 6. 11. 36. & certò sequetur tempus, quo aspicies abs te cœlitus illatam Jer. 50, 51. capp.* omnem ultionem istorum, *quæ de istis sumitur: ratio est, quia jam ante vidisti* omnem cogitationem *eorum malam* contra *seu adversum* me. *Quia enim te non latet,*

quo-

quomodo non modò tuum consilium expediverint, quo me affligere, & castigare voluisti, sed etiam me planè perdere expetiverint, tu dispicies, quomodo hanc mihi illatam injuriam ulciscaris, tu qui Deus ultionum es Psal. 94, 1.

Affixum hic etiam paßivè potius accipiam, quàm cum multis interpretibus activè, quasi injuriam & contumeliam vocet propheta ultionem à Chaldæis illatam, ut ita perpetua scripturæ analogia sibi constet & verum illud maneat, Deut. 32, 25. sic exponit hæc duo loca Thargum Psal. 54, 9. & 59, 11. ita ut addat נִקְמְתָא. *Non itaq; simpliciter potest probari nota Piscatoris, ultionem Chaldæorum, quam exercuerunt in me, nisi velis dicere, esse illam ultionem quam Deus per Chaldæos exercuit. Verum quale tum hoc argumentum: Vidisti, Deus tuam ultionem in me esse justam. E. judica judicium meum, potius quum in præcedentibus exaggeratur malitia Chaldæorum, hic pœnam divinam irrogari petit Jeremias nomine sui populi. In ultimo commate verbale nomen ex idiotismo linguæ sanctæ regit casum sui verbi Buxtorf. thes. l. 2. c. 3. reg. 3. etiam c. 11, reg. 1. except. 1. p. 418. Verbum enim* חָשַׁב *cum* ־ל *construitur in bonum Psal. 40, 18. in malum plerumq; cum* עַל *Mich. 2, 3. Nah. 1, 11. &c. Confer infra statim versus 61. membrum ultimum, imo totus ille hunc rectius explicabit, si modo rectè expendatur.*

Nomen verbale.

חָשַׁב

L. C. Ex versu 58.] *Deus est justus causarum judex, & animarum vindex, noster procurator & liberatur, advocatus & redemptor paratus.*

Ex versu 59.] *Deus videt omnem perversitatem, & ju-*

& judicat pro suis secundum æquitatem, improbos autem perdit secundum severitatem.

Ex versu 60.] *Deus ubi obstinatè malos perire videt, in cœlo ridet Prov. 1, 26. & 3, 34. Cogitationes improborum non modò cognoscit, sed etiam ab ipsis pœnam reposcit.*

Vers. 61.] Deo esse nota hostium 1. convitia, 2. consilia ait, ac proinde fore concludit, ut ipse puniat tam obstinatè malos. Audivisti opprobria eorum Jehova, *contumelias, quibus me proscindunt, & velut scrutator cordis & renum, cognovisti* omnes cogitationes *& molitiones eorum* contra me.

Rythmum hic idem affixum repetitum facit חֶרְפָּתָם, מַחְשְׁבוֹתָם, נִקְמָתָם. *Reliqua jam superiùs sunt explicata.*

Vers. 62.] Idem in hoc versu repetit, quod superiori explicuit; tantùm addit, quis hostium impetus, & quis temporum tractus, quo malè de ipso hostes loquantur; & contra ipsum mala moliantur. Audivisti labia *id est, per metonymiam, verba labijs prolata, sermones hostium meorum* insurgentium contra me, קָמַי *pro* קָמִים עָלַי *(de quo sub finem cap. 17. l. 2. thes. habet Buxtorf. p. 487. 488.) quæ constructio integra habetur Psal. 3, 2 Confer 2. Sam. 18, 31. 32. Psal. 54, 5. 2. Reg. 16, 7. Ellipsis autem eadem Psal. 18, 40. 49. Jer. 51, 1. LXX,* ἐπανισταμένων μοι, *& meditationem eorum seu cogitationes & conatus clancularios, quos ut in actum deducant, diu apud se omnia expendunt,* adversus me tota *& omni* die, *sine intermissione ac semper.*

Vers. 63.] Hisce jam enumeratis preces subnectit, & hoc

קָמַי

hoc quidem versu rogat, ut Deus intueatur 1. malitiam ubiq; in tota vita omnibusq; actionibus declaratam. 2. contumeliam populo DEI illatam. Sedere & surgere istorum, *Psaml. 139. vers. 2.* intuere, *hoc est, ad animum revoca, quàm impiè illi in omnibus se gerant, domi forisq;, & non obliviscere, quod ego abs te miseriis afflictus* sim modulatio eorum *sup. v. 14. Psal. 69, 13. Lutherus,* sie gehen niedersitzen (*ita enim puto olim fuisse redditum hebraeum* שִׁבְתָּם) oder stehen auff/so singen sie von mir Liedlein. *Ita in Biblijs nostro idiomate Saxonico VVitteberga anno 1574. impressis in fol. pag. 60, b.* Se gahn liggen edder stahn vp.

Luther versio

Confer cum illa phrasi, sedere & surgere, similes quasdam in explicatione Psalmi 1, v. 1, Pag. 15, 16. adductas. notantur enim omnes actiones hominis. Subtilius est, quod habet Castro, sedere esse pro tribunali sedere ac publicè negotia tractare: surgere autem à serijs rebus cessare ac feriari. Non enim tantùm de illis hic agitur, qui in magistratu sunt constituti, sed de omnibus promiscue. Lutherus & Piscator hic statuunt ellipsin particulae ב, *hoc sensu, intuere, quod de me modulentur sive sedent, sive surgunt, sensu ferè eodem;* ἐμφατικώτερον *tamen existimo esse illud prius, quod etiam vulgatus Latinus interpres habet. De emphasi verbi* הַבִּיט *vide Psal. 10, 14. & supra c. 1, 11. Confer cum priori phrasi Esa. 37, 28.*

Sedere & surgere.

L. C. Ex vers. 61.] *Adprobra in pios dicta Jehova attendit, & tandem suos defendit: cogitationes malorum habet perspectas, & pœnas iis paratas.*

Ex versu 62.] *Sermones improborum Deus novit, ipsosq; punire decrevit: dum ipsi adversus alios ma-*

 lum

lum meditantur ac machinantur, malis ipsi intricantur.

Ex vers. 63.] *Habet Deus vindicem oculum, & furoris plenum poculum, Psal. 75, 9. illo omnia observat, hoc omnia consilia malorum conturbat. Mali dum bonis illudunt, sibi ipsis malum cudunt.*

Vers. 64.] Petit malis inferri supplicia, secundum sua mala opera ac flagitia, vel rogat ipsis dari retributionem, secundum pravam ipsorum actionem. Redde iis, ô Jehova, retributionem secundum opus manuum ipsorum, *Lutherus*, vergilt jhnen HErr / wie sie verdienet haben / *hoc est, aequam mercedem, quae respondeat factis ipsorum, repende.*

גְמוּל *Vulgatus latinus* גְמוּל *reddit vicem, sed hebraea vocis emphasin non exprimit, quam melius attingunt Graeci vertentes ἀνταπόδομα, Luc. 14, 12. Rom. 11, 9. pro quo Colos. 3, 24. ἀνταπόδοσις, quemadmodum etiam verbum* הָשִׁיב *non male extulerunt ἀνταποδώσεις Confer Rom. 12, 19. Heb. 10, 30. 2. Thess. 1, 6. Phrasin hebraeam explica ex his locis Jud. 9, 16. 2. Chron. 32, 25. Psal. 94, 2. Prov. 12, 14. Esa. 3, 11. Joel. 3, 8. 11. inprimis Psal. 28, 4.*

הָשִׁיב

Opus manuum.

Opus autem manuum dicitur id omne, quod quis cogitavit, dixit, fecit, eademq; sententia, quod Deus unicuiq; reddat secundum sua opera, saepe in sacris repetitur, & probatur hoc citatatione dictorum plurimorum, ubi agitur de justitia Dei.

Vers. 65.] Quod in genere dixerat versu praecedente, hic in specie explicat, & suis hostibus imprecatur, 1. animi abjectionem, 2. divinam maledictionem. Da illis, *quibus ego sum* נְגִינָתָם *supra v. 63.* dolorem cordis maxi-

maximum *seu* מְגִנָּה & execratio tua *obveniat* illis. *Lutherus,* Laß jhnen das Hertz erschrecken / vnd deinen Fluch fühlen.

Præter illam παρονομασίαν longè elegantissimam jam in textus explicatione, declaratam id addo, quod hoc velit, ut Deus illis, qui piorum malis gaudebant impensè, ut hactenus conquestus est propheta, det ut domi habeant, quo se crucient, & suis ipsorum malis pereant, & quum pios jam prorsus conclusos teneri putabant, illis liberatis hi malis circumventi & velut scuto obtecti opprimantur. Huc enim pleræq; explicationes vocis מְגִנָּה *recidunt (quod etiam Dagesch probat) ut à* גָּנַן *eam deducant, quæ significat obtexit more scuti vel clypei, unde vulgatus, hoc loco vertit, dabis eis scutum cordis, non adeo malè, si quis non malè interpretetur, & non cum LXX. accipiat, qui sensum corrumpunt, vertentes ἀποδώσεις αὐτοῖς ὑπερασπισμὸν καρδίας μου. R. Salomo Jarchi explicat secundo (nam primò per* שֶׁבֶר לֵב *παραφράζει & ad R.* מָגַן*, id est, tradidit Hos. 11, 8. refert, quomodo etiam Buxtorfius in Lexico in eadem Rad traditionem cordis exponit, ut cor tradant, abjiciant, perdant,* daß sie den muth sincken lassen vnd gar verlieren/ *quomodo Tremellius & Junius vertunt etiam,* indito illis abjectionem animi, *additâ glossâ, humilia illos quocunq; modo, quam interpretationem putant confirmari sequentibus, quæ de re sit liberum cuiq; judicium.)* אוֹטֶם הַלֵּב*, id est, obdurationem cordis & cum interprete Chaldæo, qui habet* תְּבִירוּת*, id est, dolorem R. D. Kimchi interpretatur porrò per* אֲנָחָה*,* צָרָה*, id est, angustiam, afflictionem, vexationem, mœrorem,*

מְגִנָּה

 suspi-

ſuſpiria, (ſic etiam Pagninus & Vatablus) unde oritur letbalis infirmitas & certum exitium. Calvinus: impedimentum cordis, id eſt, excæcationem ſeu ignorantiam, ut alii loquuntur. Piſcator reddit per obſeptionem cordis, h. e. anxietatem ſummam, ut neſciant, quò ſe vertant, aut quomodo è periculo elabi debeant, quo ſenſu Schindlerus ponit velamen ſeu operimentum, quod alÿ porrò per cor obduratum, obſtinatum, excæcatum exponunt, ut ita ſcuti acceptio hic mala ſit. Vide plura in notis R. Salomonis. Facilè autem inter ſe poſſunt hæc conciliari, quum ſint ὑπάλληλα. Ut enim ſcutum (verba ſunt D. Lucæ Bacmeiſteri Senioris) contegit corpus, ita miſeriæ & dolores cor circumdant & quaſi concluſum graviſſimè premunt, ut cum perpetuo pavore & cruciatu luctetur, & nihil aliud, quàm Deum maledicentem audiat & cernat. Pro תַּאֲלָתְךָ *LXX. apud quos invenias μόχθον & Vulgatus Latinus, ubi extat,* laborem tuum, *legiſſe videntur literis tranſpoſitis* תלאתך *à* תְּלָאָה *quaſi ſit ab* אָלָה*, id eſt, execratus eſt, maledixit. Hoc errore indicato, non neceſſe habemus multis cum Caſtro inquirere, quid per laborem Dei intelligatur (vide eum pluribus hæc explicantem ex iis, qui Latinum interpretem vel Græcos ſecuti in eodem luto hærent) ſed potius primam ejus expoſitionem ſequimur, & cum eo cõferimus locum inſignem, unde conſtat, quomodo maledictio ſit velut clypeus. Is extat Pſalmo 109, 18. 19.*

תַּאֲלָה

Verſ. 66.] Addit tandem, dignos eſſe eos, nempe præfractè malos, corrigiq; neſcios, ut prorſus perdantur. Vovet igitur Spiritu DEI plenus ad DEI glo-

gloriam, & prædicit illis, 1. omnimodam internecionem, 2. plenariam deletionem. Priori membro significat ereptum iri vitam & substantiam, posteriori omnem gloriam ac memoriam. Persequere eos *supra v. 43.* in ira eos & perde eos *Psal. 83, 14. 15. 16.* ut ne sint sub cœlo Jehovæ, *ut planè ac plenè cum ipsis omnis ipsorum pereat memoria, Psal. 49, 12. 13. 18. 21. Tremellius ita sentit. Est amplificatio per antithesin insolentissimæ hostium arrogantiæ, qui non modò terram, sed ipsum quoq; cœlum (cujus aërem vivis omnibus communem esse natura docet) sui juris esse confidunt, ac proinde non dubitant bonis eripere, quos hæredes cœli & terræ constituit Dominus.*

הִשְׁמִיר *perdidit, destruxit, abolevit. hinc Judæis* מְשֻׁמָּדִים *apostatæ, & blasphemè Christi discipulos seu* תַּלְמִידִים *vocant* תַּשְׁמִידִים*, ut notat Schindlerus, quem ob locum, Ezech. 34, 16. inspice.* מִתַּחַת *desub, LXX.* ὑπὸ κάτωθεν*, ubi tamen* מ *potest esse negativum ut suprà etiam vidimus ex Jon. 4, 3.* שְׁמֵי יְהוָה *in constructo seu regiminis statu, quia cœlum est Dei palatium & sedes, & quicquid sub eo, scabellum velut pedum ejus Esa. 66, 1. Psal. 115, 3. 16. Job. 41, 2. unde hoc loco malè vertunt LXX. & vulgatus latinus in vocativo,* κύριε*, Domine, sicut & Munsterus, quod correxit Calvinus, Lutherus & alij plures. Neq; verò planè emphasi id carere existimo, quod h. l. dicitur sub cœlo Jehovæ, siquidem pluralitas personarum ita indicatur, planè ut Gen. 19, 24. Ut enim ibi Jehova genitus pluit à Jehova seu Deo patre, qui filio dedit omne judicium, Job. 5, 22.*

הִשְׁמִיר

מִתַּחַת

שְׁמֵי יְהוָה

Gen. 19, 24

ita h. l. rectè filius Dei judex totius terræ Gen. 18, 25. dicitur delere malos sub cœlo Jehovæ patris sui, qualia multa patri tribuuntur, ut fonti Trinitatis, unde tamen reliquæ personæ non excluduntur, ut alibi prolixè docetur. Malim igitur cum Luthero vertere, unter den Himmel des HErrn/ *quàm cum multis aliis simpliciter ita exponere quasi antecedens tantùm sit pro relativo & dicatur, perde eos sub cœlo tuo, quomodo Photinianis subsidij nonnihil paratur. Confer autem alia vaticinia de excidio hostium populi Dei, Esa. 13, 14. & seqq. Jer. 46. &c. Ezech. 25. &c. quæ etiam eventus tandem comprobavit. Phrasin autem explica ex Exod. 17, 14. Deut. 7, 24 & 25, 19. & 29, 20. 2. Reg. 14, 27. Conferri possunt ea, quæ habet Drus. l. 1. Miscel. cap. 36.*

Cœli Jehovæ.

L. C. Ex versu 64.] *Prout quis Deum coluit ac vitam instituit, ita Deus ei retribuit. Et secundum opus manuum sequitur pœna vel præmium.*

Ex versu 65.] *Ubi est cordis obstinatio, non abest Dei execratio: ubi gravius delictum, ibi Domini maledictum.*

Ex versu 66.] *Qui perpetrant facinora dira, hos Deus persequitur in maxima irâ: Si quis ejus verba spernit, hunc de terra perdit, & qui delectatur malis, deletur sub cœlis & exturbatur ex cœlis.*

Doctrinæ *etiam hæ* in genere *hinc notandæ tractari possunt prolixius I. quæ Ecclesiæ in his terris imago, quæ præ aliis cruci subjicitur II. quæ consolationum malis tantis opponendarum farrago, quæ desumi debent, à Dei bonitate, veritate, providentia & potentia, à crucis utilitate & brevitate. III. Hinc oriatur Christiana*

stianæ patientia. IV. & vera pœnitentia. V. ardens precatio. VI. improborum seria aversatio. VII. quantum sit malorum erga bonos odium. VIII. quantum bonorum in se examinandis studium.

CAPUT QUARTUM.

Argumentum.

DEnuo Jeremias populi sui mala deflet, & primùm ea, quæ huic obtigerunt, quando urbs & templum evertebantur, horrenda fames grassabatur, hostilisque gladius sæviebat, adeo ut vix ulla tàm præclaræ civitatis superessent vestigia. Deinde causas tantæ cladis exponit, nimirum iram Dei exardescentis propter peccata, & proinde præter omnium expectationem politiam insignem exscindentis; ac propter Judæorum obstinatam vanitatem respicientium & confugientium ad auxilia Aegyptiorum aliorumq; exterorum populorum. Tertiò denique solatur tùm ob inimico-

rum

rum præcipuè Edomæorum, interitu, & ipſorum Judæorum futura liberatione. Non igitur deplorat Jeremias hîc tantùm Joſiæ interitum, ſed longè poſt ſecutura mala, nec Judæorum ultimam devaſtationem factam á Tito Veſpaſiano, quæ tamen in multis poteſt conferri cum hac prima.

Verſ. 1.] *Mala, ſtylo poëtico ſacro exaggerat Jeremias, quæ à Deo irato immiſſa Judæis corrigi neſciis, & primò, quod omnes omnium ordinum ea tangant. In ſtatu Eccleſiaſtico (ſicut & omnes pij) deplorant templi deſtructionem v. 1. in politico, ſui ſuorumq; in captivitatem abductionem & parvo precio factam venditionem v. 2. In œconomico matrum in liberos crudelitatem v. 3. Duo autem erant inprimis in templo Salomonis admirãda 1. ornamentũ, cujus pars nõ minima aurũ, quo pleraq; obducta. 2. firmamentum ſiquidem ex lapidibus cæſis affabrè factis & artificiosè politis erat conſtructum. Propheta quaſi ipſum templi locum & nullum ejus ferè reſtare veſtigium intueretur per interrogationem, quæ eſt admirantis & commiſerantis, ſuam lamentationem incipit:* Quomodo, *inquit,* obſcuratum eſt *(futurum pro præterito ſæpe ponitur per enallagen temporum hebræis frequentem, confer ſaltem, Hoſ. 8, 12. & 11, 4. & 13, 11.)* aurum *templi ſcilicet, quo obducti erant parietes 1. Reg. 6, 20. 21. 22. 2. Chron. 3, 4. 5. 7. 8. Quando*

Aurum templi,

do enim Chaldæi templum ferro & flammis demoliebantur, tum aureus ille templi splendor obscuratus est, & quomodo mutatum est insigne aurum optimum *ac præstantißimum , Lutherus,* wie ist das feine Gold so heßlich worden/ *quomodo item* diffusi *ac dispersi* sunt lapides sanctuarij, *ex quibus ipsum templum constabat, quiq; erant affabrè facti, dolati & perpoliti, 1. Reg. 5, 17. 18. & 6, 7.* in capite *seu introitu* omnium platearum *hinc inde per viarum compita. vide supra c. 2, 11. 12, 19. 21.*

ejusque lapides.

יוּעַם *est à R.* עָמַם*, id est, obtexit, obscuravit ex linguæ Chaldaicæ usu, quia hîc de vastatione à Chaldæis factâ agitur, LXX.* ἀμαυρωθήσεται. *Lutherus,* so gar verdunckelt / זָהָב *significat aurum in genere :* כֶּתֶם *aurum bonum ,* פָּז *aurum purißimum aut defæcatum inf. v. 2.* יִשְׁנֶא *ex commutabilitate literarum* אהוי א *est pro* ה *à R.* שָׁנָה *mutavit. hoc loco mutavit se, seu suum splendorem, quia materia auri & forma substantialis etiam in igne non modò manet, sed etiam purgatur. LXX. more suo paßivè vertunt* ἀλλοιωθήσεται *sensu eodem.* כֶּתֶם *radix juxta capita concordantiarum hebræarum (quod etiam suffragio Lexicographorum comprobatur) duas habet significationes 1. notat massam auri, seu vasa inde facta, clinodia, 2. maculavit, signavit. Ex secunda significatione hoc loco vulgatus interpres vertit, optimus color. Tremellius per aurum non illud, quo templum fuit obductum, intelligit, sed instrumenta quædam aurea direpta ab hostibus, quæ dum illi usibus profanis adhibent, nitorem suum illa velut amittunt. Emanuel Sa cum quibusdam veterum explicat principes,*

עָמַם

שָׁנָה

כֶּתֶם

 & la-

& lapides sanctitatis, sacerdotes & levitas: neutrum satis rectè, ad analogiam scripturæ, & bujus loci subjectam materiam si spectes. Templum autem dicitur קֹדֶשׁ *sanctitas seu sanctuarium ob Dei sanctissimi præsentiam peculiarem, vide Psal. 20, 3. & 110, 3. Quod autem hic dicitur de lapidibus templi Salomonis, idem asseritur de lapidibus templi secundi, Matth. 24, 4. Luc. 19, 44. Pij cum Jeremia non tàm templum eversum, quàm simul cultum Dei sublatum esse dolebant.*

קֹדֶשׁ

Thesaurus cœli.

L. C. I. Quum in terris obscuretur ac mutetur etiam optimum aurum, vide ut colligas tibi in cœlis non periturum thesaurum Matth. 6, 19. 20. II. Effundantur lapides templi materialis, nunquam confunduntur veri & vivi lapides templi Spiritualis, Amos 9, 9. Allegoricè hæc accommodantur ad pium, qui desinit esse talis lapsus in peccata contra conscientiam. Huic perit aurum fidei, lapides spei, quibus nitebatur, illuminatus obtenebratur, constans nutat ac mutatur, qui modo justitia Christi amictus nitescit, jam prolapsus fuligine peccatorum obductus nigrescit.

Pius deficiens.

Vers. 2.] De illis, qui in magistratu fuerant constituti, in precio, bonore ac dignitate, narrat quod jam facti sint vilissimi, contumeliisq; ac injuriis omnium expositi, atq; adeo, ut tantò melius utrumq; appareat, collatio instituitur. Filij Sionis, *urbis Jerosolymorum incolæ, non omnes quidem, sed nobiles,* εὐγενέστεροι, *inclyti,* הַיְקָרִים *illi preciosi, id est, ex usu linguæ sanctæ, preciosissimi & gloriosissimi omnium, quiq; taxandi & æ*quiparandi erant auro purgatissimo, *heb.* הַמְסֻלָּאִים *illi æstimati, ex more veterum, qui merces varias, ubi non*

הַיְקָרִים

Æstimatio veterum.

non tantus erat nummorum, quantus hodie, usus, componebant, interq; se conferebant & æstimabant (vide Aristotelem 5. Ethic. c. 4. & 5.) Job. 28, 16. 19. quomodo reputantur *jam illi auro contra cariores* pro *vasis seu* lagenis testaceis, *quæ sunt* opus manuum figuli, *nunc tractantur ut vasa fictilia, quæ vilipenduntur & facilè conteruntur, dum in captivitate ad servitia quævis adhibentur & crudeliter tractantur, imò si libeat, occiduntur.*

Filij Sion, quod incolas denotent, jam ante est explicatum; illud vero hic notandum, nimis subtilem esse h. l. illam allusionem nominum hebræorum אַבְנֵי קוֹדֶשׁ *v. 1. &* בְּנֵי צִיּוֹן *quod filij sint id in familia, quod lapides in ædificio, quod etiam alibi explicatum ad verbum ædificavit metaphoricè acceptum. Illi verò insulsi sunt, qui* בָּנִים *ex* אֲבָנִים *derivant per aphæresin & tum demum hoc erit verum, ubi ex lapidibus orientur naturaliter liberi.* יָקָר *id est, preciosus, qui autem talis est, est etiam carus (quod nomen inde videtur factum) & rarus. Confer de hac significatione ultima hos locos, 1. Sam. 3, 1. Prov. 25, 17. Esa. 13, 12. & inde scies, hic non omnes cives intelligi, sed paucos honoratissimos, qui reliquis præsunt. Græci vertunt οἱ τίμιοι, Lutherus* die Edlen Kinder Zion. *Hic autem Jesuita à Castro solœcismum insignem committit, dum hebraicis & latinis literis scribit (ne putes esse mendum)* אֲבָנִים הַיְקָרִים *cum tamen* אֶבֶן *sit fœmininum. Vide hæc conjuncta, 1. Reg. 5, 17. & 7, 9. 10. 11. & 10, 2. 11. 1. Chron. 20, 2. & 29, 2. & præterea quinq; in locis in libro posteriori Chronicorum. Idem discere poterat ex versu præcedente hujus capitis,*

בָּנִים
אֲבָנִים

יָקָר

quod satis innuit constructio. מְסֻלָּאִים *reddit Chaldæus, qui pulcerrimâ erant formâ similes auro puro. Vulgatus, amicti auro primo, quasi vel ratione formæ vel ornatus conferrentur cum auro: sed melius sentiunt hi, qui credunt id dici, quod fuerint tam preciosi habiti, ut aurum,* die man möchte mit Golt auffwegen/ נֵבֶל *reddit Tremillius utrem, & putat, esse κατάχρησιν quando pro lagena fictili sumitur. Conferantur loca bliblica, Esa. 30, 14. Jer. 13, 12. & 48, 12. 1. Sam. 1, 24. & 10, 3. & 25, 18. 2. Sam. 16, 1. unde quis rectius in eam descendet sententiam, non intelligi hoc nomine utrem ex corio, vas pelliceum seu coriaceum, quod dicitur hebrais* נֹאד*, sed urceum, urnam, hydriam, testam à figulo fictam, quemadmodum in talibus fictis ex luto vasis in Hispania & Italia vina solent conservari. Non igitur subscribo Schindlero in Lexico, qui* נֵבֶל *explicat* נֹאד הָעוֹר *quum rectius postea exponat* כַּד יוֹצֵר *cadum figuli, & ex Targum* מָן דַחֲסַף*. id enim vel hujus unius loci circumstantiæ seu duplex descriptio addita evincit. LXX.* ἐλογίσθησαν εἰς ἀγγεῖα ὀστράκινα ἔργα χειρῶν κεραμέως. *Confer 2. Cor. 4, 7. id h. l. innuitur esse completum in vastatione & deportatione hac quod fuerat prædictum ab Esaia c. 30, 14. & adumbratum à Jeremia c. 19, 10. 11. ubi etiam hujus similitudinis explicationem uberiorem habes. Ut enim testæ fictiles 1. non sunt magni precij, 2. facilè confringuntur, 3. non possunt reparari, 4 particulæ relictæ nulli sunt usui. Sic populus Judaicus, & inprimis reges, principes, omnesq; honoratiores postea fuere in nullo precio, facilè victi & subjecti, nulla ope humana poterant restitui, neq; sibi, neq; aliis prodesse poterant.*

Luthe-

נֵבֶל

נֹאד

Similitudo à vase figlino.

Lutherus itaq; satis bene vertit, wie sind sie nun den Erden topffen vergleicht.

L. C. I. Deum non impedit ulla vel locorum amœnitas, vel hominum dignitas, quò minus severè tandem ab ipso puniatur impietas. II. Meritò homo cum testa fictili confertur, ratione 1. originis, quæ est ex terra; 2. finis, quia dicitur inservire Domino. 3. infirmitatis, siquidem conteri facile potest, 4. vilitatis, quum sint ferè nullius precij. vide Commentaria in Psal. 2, 9.

Homo testa.

Vers. 3.] Nunc à superioribus ad inferiores ad plebem & statum œconomicum descendit Jeremias, & ostendit tribus versibus, tantam esse omnium rerum penuriam, tantamq; famem & sitim, ut etiam ipsæ matres erga liberos, quos aliàs tenerrimè diligunt, cogantur esse crudeles, iisq; cibum & potum denegare. Hoc autem versu geminâ comparatione exaggerat illam matrum ἀστοργίαν, declarans, quod sint, 1. dißimiles phocarum, 2. similes ulularum, quarum illæ suos catulos lactant, hæ suos pullos crudeliter derelinquunt, & non curant. Et jam phocæ, *animalia illa marina,* exuunt mammam *seu mammas, ut sit enallage numeri, hoc est, per metalepsin, præbent, translatum à mulieribus lactantibus, quæ vestem laxant & mammam educunt,* & *ita* lactant catulos suos, *Talis quum sit bestia illa irrationalis & fera, in hac omnium rerum difficultate* filia populi mei *facta est* crudelis (*hebraicè in crudelem, scilicet mutata est vel fuit*) ut ululæ, *quæ degunt* in deserto; *illæ enim quum sibi ipsis ægerrimè, quod edant, inveniant, pullos sæpè negligunt.*

Crudelitas matrum.

Phocæ.

Ululæ.

תַּנִּין *b. l. contractè ponitur pro* תַּנִּין. תַּנִּינִים *verò* gene-

תַּנִּין

generale nomen animalium stupendæ vastitatis, maximè eorum, quæ sunt serpentina specie & natura. Vulgatus interpres vertit lamias, quas dicunt esse ferarum genus in Africa, simile draconi. Chaldæus & 70. vertunt, dracones. R. Salomo in h. l. Draco, tametsi crudelis sit, tamen quum vedet prolē suam à longinquo venire famelicam, educit sive extrahit ex theca quadam ubera sua (habet enim operimentum super mammas) & educit illa ex thecâ, ne, si inclusa illa videat proles, currat retrorsum. Digna autem sunt, ut huc transscribantur, quæ sunt in notis biblicis Tremellij & Junij. *Amplificatio calamitatis gravißimæ à comparatione animantium. Ipsi, inquit, vituli marini liberè ad littus accedentes fœtus suos educant mammis, & locum receptus habent, ubi contineant fœtus suos, donec in mare deducantur & assuefiant in eo; hujus verò populi mulieres tandem abest, ut liberos suos lactare poßint sine impedimento, ut contrà omnibus odio sint (tanquam avibus ululæ) ipsæ & ipsarum quoq; parvuli, ab omnibus infestentur & ipsæ alendi partus suos commoditate careant. Vox quidem hebræa latè patet, significans serpentes & reptilia magna, sive terrestria, sive aquatica; sed cum non omnium reptilium sint mammæ, neq; aquaticorum sint ij, quos Propheta vocat catulos, necesse fuit, hunc locum ad phocas, id est, marinos vitulos accommodari, qui à natura sunt quasi amphibij. vide Plin. l. 9. nat. hist. c. 13. Nam draconibus (puto legendum struthionibus, vel simile quid esse substituendum; siquidem Dracones non credo esse volucres) accommodari non potest, cùm volucrium solus vespertilio mammas habeat:*

Tremellii nota proba.

serpen-

serpentiũ terrestrium nulla species mammata est, & proinde hæc ad marinum istud genus referri debent. Confer quæ dicta sunt Mich. 1, 8. Mal. 1, 3. ita tamen ut ibi dracones ac serpentes ingentes terrestres intelligi scias. Filia populi mei לְאַכְזָר *scilicet fuit, est hebraismus notus, de quo Buxtorf. thes. l. 2. c. 14. reg. 2. Miror itaq; cur verterit Tremellius & Junius propter crudelem, nempe inimicum, item cur Munsterus trajiciat* כ, *similis est crudeli & struthionibus. Quantò elegantiùs & dilucidiùs Lutherus noster!* Aber die Tochter meines Volcks muß vnbarmhertzig sein / *& in margine*, sie kan jhre Kinder nicht seugen noch pflegen/ welches doch thun die allergrawsambsten Thier/ denn die Thewrung ist zu groß.

ל

כ

Lutherus egregiè.

יְעֵנִים *est à singulari* יַעֲנָה, *& à voce resonante seu clamore horrendo ita avis appellata. Vulgo & hic, sicut & alibi redditur à græcis* στρουθίον *seu* στροῦθος *à vulgato interprete Latino, struthio, quod etiam certis de causis (quum possit esse nomen commune, ob communem illam rationem, quod ferales aves, ceu strix, bubo valdè horrendum clament) Mich. 1, 8. prætuli, neq; hic omninò abnuo, propterea quod struthio relinquat sua ova, ut hic de matribus relinquentibus & negligentibus suos liberos propheta conqueritur. Astipulatur J. Drusius lib. 2. animadvers. c. 4. quem, si libet, consule. Hoc loco quocunq; modo vertas de comparatione constat, quod sit animal* Φιλέρημον, *suos pullos vel ova deserens. Vide Nicolaum Fullerum in Miscellan. l. 6. c. 8. qui putat optimè verti per vocem strix, quasi à stridendo dicta: de qua si constat, quod pullos non alat, res liquet.*

יְעֵנִים

liquet. Confer Job. 30, 24 Alij aliter explicant hæc verba. quidam, quod Jerosolyma sit velut desertum, & qui post vastationem eam incolebant, sint veluti Dracones & struthiones in deserto. Nonnulli, quod filia populi crudeli, scilicet hosti jam tradita non est sui juris, ut possint pro libitu suos infantes curare. Sed hæc malo apud alios videri & inquiri, quàm à me tempus illis recensendis frustra teri. Sufficit scire verum, & quantum satis est de aliorum versionibus. Adisis Jesuitæ à Castro Commentarium, ubi citat Aristotelem & alios.

L. C. I. Si Phocæ præbent mammam & lactant catulos, cur multi homines negligunt suos liberos, dum eis de cibo animæ nō prospiciunt, in pietate eos nō erudiunt?

II. Qui Deum non audit, in promissionibus fidelem, ipse vera mansuetudine carens degenerat in crudelem.

Vers. 4.] Penuria, quæ grassata est in urbe, porrò describitur per ὑποτύπωσιν *quandam patheticam, ubi declaratur 1. sitis infantium lactentium, 2. fames puerorum balbutientium.* Adhæsit דָּבַק, ἐκολλήθη, lingua lactentis *sive sugentis teneri* palato ipsius præ siti *lactis, quo reficiatur*, & parvuli, *dum non satis benè verba proferunt, ipsis gestibus, ac nutibus* petiverunt panem, *poscunt sibi dari, quod edant*, sed qui impertiretur (*hebraicè, frangeret*) nemo fuit eis, *atq; ita fame illis fuit pereundum miserrimè.*

דָּבַק

De verbo דָּבַק *ejusq; emphasi vide Exercitt. edit. 3. pag. 40. de nomine* עוֹלְלִים *vide in Psal. 8. pag. 185.* לֶחֶם *quod omnis generis cibos denotat, supra fuit explicatum.* פֹּרֵשׂ *est* שׂ *pro* ס, *à R.* פָּרַס *quæ notat fregit, & per*

פָּרַס

per metalepsin, divisit. Confer Esa. 58, 7. Jer. 16, 7. vide quæ dicta sunt in Amos 8, 5. p. 159. siquidem hæc observatio usum quendam habet in controversia de panifragio, ubi nota quod h. l. Tremellius & Junius, partiatur, *vertant, Piscator,* impertiretur, *atq; ita Calviniani eam, quam urgemus significationem, agnoscant. Quædam vide etiam apud Drus. l. 2. animadvers. c. 50.*

L. C. I. Peccata parentum in externis malis sæpe luunt liberi Exod. 20, 5. & quum illi ebrietati fuere dediti, hi coguntur tabescere siti.

II. Vide quanta sit peccati atrocitas, qua avertitur illa Dei bonitas, quâ pullis corvorum derelictis subvenit, attrahitur illa severitas, ut cum malis patribus ac matribus fame pereat innoxia ætas. Per anagogen hæc ad famem & sitim spiritualem accommodentur, Amos 8, 11.

Vers. 5.] Non est dubium, quin etiam Judæi ditiores (ut alias fieri amat) delicatiores cibos coëmerint, iisq; se differserint, & postea in lectos molles ac stragulis preciosis ornatos se reclinaverint, (quemadmodum etiam alibi hîc luxus reprehenditur, vide quæ dicta sunt in Amos, 5. 6. 4.) & inprimis suos teneros liberos delicatissimè & mollissimè eduxerint: Utiq; autem huic luxuriæ opponitur duplex inopia 1. ciborum. 2. lectorum, ut ita ditiores etiam νηστείᾳ & ἀχυπνίᾳ pereant. Nam qui comedebant *edulia* suavissima, *& delicias seu vescebantur cibis delicatissimis, non modò fruebantur* τροφῇ *sed &* τρυφῇ, *illi opulentissimi in hac rerum summa difficultate* desolati sunt *seu interierunt fame* per vicos *seu in plateis, qui antea domos incolebant splendi-*

dißimas, & *qui antea* educabantur super coccino, *enutriebantur super serico, in lectis collocabantur mollißimis & sumtuosißimis, nunc corrunt super fimetum, non tantùm luto inquinati & in eo præ angustia volutati à Chaldæis in plateas projecti, verùm etiam ut cariora & gratiora*, amplexantur stercora, *tùm ut in ÿs præ inopia victum quæritent, tum ut in iis molliùs quàm in saxis ipsis recubent, quæ sanè est maxima famis & miseriæ exaggeratio, neq; etiam ditioribus tantum esse, quo cibum comparent, vel quo caput reclinent. Lutherus hunc versum dilucidè explicat.* Die vorhin das niedlichste assen/ verschmachten jtzt auff den Gassen/ die vorhin in Seiden erzogen sind / die müssen jtzo im Kott ligen.

ל pro אֶת
In לְמַעֲדַנִּים *dagesch notat abundantiam, convenienter naturæ (ut enim illi abundabant deliciis, sic hæc vox punctis)* & ל *ponitur pro* אֶת *ut aliàs sæpe. vide Buxtorf. in thes. cum AbenEsra hoc ita explicares, qui edebant ut deliciarentur, quamvis sensus non multùm discrepet, simplicius Targum exponit, qui comedebant delicatißima, & græci* οἱ ἐσθίοντες τὰς τρυφάς. שָׁמֵם

שָׁמֵם
h. l. dè hominibus usurpatur, quod aliàs urbibus tribui solet, nec malè, siquidem divitis alicujus domus est instar cujusdam pagi seu oppidi, & proinde ut hoc, ita & ipse desolari ac devastari videtur, quum ad incitas redigitur. de vocis תּוֹלָע *cognata voce vide quædam in Ps.*

אַשְׁפַּת
22, 7. אַשְׁפַּתּ *notat sterquilinium quod Kimchi in notis biblicis & Michlol reducit ad R.* שָׁפַת *quæ in lingua Chaldaica significat conterere, conculcare. Solent enim*

enim pauperes quandoq; in fimeto (quod alij conterunt) jacere, ut in frigore incalescant.

L. C. I. Qui ad Luxum abutuntur ciborum copia, tandem omnium rerum premuntur inopia, & qui antea nimis luxuriebantur, postea cum fame conflictantur.

II. Qui ex superbia vestiuntur purpurâ, quandoq; ex Dei judicio coguntur amplecti stercora.

Etiam hæc ad eos possunt accommodari, qui sacræ scripturæ spretis delicijs volunt occupari in humanis somniis, quiq; rejectâ Christi purpurâ amplectuntur suorum meritorum stercora, Phil. 3, 8.

Vers. 6.] *Hactenus maximam partem simpliciter & per se exposuit mala, quæ Judæi sunt perpessi: nunc porrò eadem exaggerat per comparationem, siquidem confert hanc eversionem Jerosolymæ, totiusq; terræ sanctæ vastationem cum subversione Sodomæ, illamq; hâc esse majorem declarat 1. ex mali diuturnitate, 2. hostium crudelitate.* Et major est pœna *iniquitatis (& quia apud Deum nulla est injustitia, hæc puta iniquitas etiam peccato Sodomitarum major fuit, quod pluribus explicatur, Ezech. 16, 46. 47. 48. &c. hîc autem ex consequenti facilè colligitur, quomodo interpretationes diversæ hîc conciliantur, ubi illa ex omnibus mihi arridet: Augetur iniquitas & pœna ob contemtum prophetarum & neglectum pœnitentiæ, & sic utraq; ratione gravior Solymæ quàm Sodomæ iniquitas, quia ibi prophetæ frustra sunt concionati plurimi, imò multi occisi Matth. 23, 34. 37. hîc præter Lothum nulli. Confer Matth. 11, 23. 24. huc Chaldæus respicit in suâ versione, qui per manum*

Subversio Sodomæ.

 intel-

intelligit prophetiam, quando reddit: non habitârunt in ea prophetæ, qui prophetarent, ut reducerent illam ad pœnitentiam.) filiæ populi mei supplicio Sodomæ, *de quo legere est Gen. 19.* illius quæ subversa fuit, quasi in momento *uno*, & ita ut non manerent in ea manus. *Non enim Sodoma fuit multis malis in obsidione vel in exilio diu excarnificata, ut Jerosolyma, nec ab hostibus injustis, sed Deo ipso perdita. Pœna autem quò brevior, eò magis tolerabilis, & vindicta Dei, quàm hominum justior.*

עָוֹן חַטָּאת

חַטָּאת & עָוֹן quod non modò peccatum & iniquitatem, sed etiam supplicium & pœnam notent, jam antea in hoc libro, & alibi vidimus. Quod verò hîc in posteriori significatione, (quæ tamen priorem præsupponit) sint accipienda, patet ex sequenti verbo הָפַךְ*, quod de mirabili excidio Sodomæ hinc inde usurpatur Gen. 19, 21. 25. 29. Deut. 29, 23. Esa. 13, 19. Jer. 49, 18. & 50, 40. Amos 4, 11. De voce* רֶגַע *vide in Psal. 6. v. 11. pag. 139. Sequens autem ultimum membrum variè quidem explicatur: omnes tamen expositiones huc deniq; redeunt, quod non diu sit Sodoma hostili manu seu exercitu obsessa aut fatigata, nec manu, vi aut potentia hostium capta, nec incolæ postea sub manu victorum detenti & excruciati.* חול *quandoq; manere significat, vide Hos. 11, 7.* יָד *autem etiam denotat vim, potentiam, plagam, quod docent lexicographi. Inspice, quæ habet Drus. in Miscell. cent. 1. c. 8. & quæ in Commentario Jesuitæ de Castro, & Calvini.*

הָפַךְ

חוּל יָד

L. C. I. Ut flagitiorum, sic & suppliciorum gradus sunt, & ut creverunt delicta, sic etiam gravior pœna malis

malis inflicta; Ut igitur crimina sunt varia, ita etiam mala pœna non sunt paria.

II. Si tanta propter impœnitentiam regna eversa sunt in momento, vide ut per fidem adhæreas peccatorum placamento Rom. 3, 25. & qui non vis perdi extemplo, disce piè vivere statuto exemplo.

Vers. 7.] Quæ hucusq; dixit Propheta de magna miseria concernente & perdente omnium ordinum homines, eadem repetit, & de ijs, qui fuerunt in statu Ecclesiastico potissimùm agit v. 7. & 8. de ijs, qui in politico vixerunt, v. 9. & de œconomico v. 10. in hoc autem versu septimo est quædam amplificatio per comparationes quatuor hyperbolicas insignes, quibus declaratur, quales fuerint. Unde tamen per contrarium, quales jam sint Nesiræi facilè est colligere, id quod versu sequenti dilucidè exponitur. Nesiræi ejus *populi mei, illi peculiariter Deo dicati & à reliquis separati voto, certis ritibus ac legibus (de quibus vide Num. 6. à vers. 1. usq; ad 22. & exempla extant quædam Jud. 13, 5. & 16, 17. 1. Sam. 1, 11. Luc. 1, 15.) illi qui Deo longè carissimi esse videbantur, & honoratiores erant ac dignitate excellentes (quomodo usurpatur, Gen. 49, 26. de Josepho duce politico, confer Deut. 33, 16.) illi qùum sobrietati studerent, Deo benedicente (confer Dan. 1, 12. 13. 15. & videbis vanam esse rationem Piscatoris, quâ vult evincere, hîc non intelligi sacros illos, sed politicos quosq; potentes ac divites, qui delicatâ victus ratione tantam sibi acquisierint pulcritudinem, quod plerumq; ipsa quoq; experientia refutat)* erant puriores *seu candidiores* nive, nitidiores lacte, rubebant corpore magis quàm carbun-

Tres status.

Nesiræi.

Hyperbole.

carbunculi *seu lapides pretiosi*, *Lutherus*, Jhre gestalt war röthlicher den Corallen/ ut sapphirus polities eorum, *Luth.* jhr ansehen wie Saphir.

נָזִיר *Primum notetur elegans παρονομασία in verbis* נָזִיר. צַחוּ & זַכּוּ *separatus, abstinebat 1. à vino omniq́ potu vel re inebriante, seu ab omni, quod exit è vite, 2. à tonsione comæ, 3. ab immundo seu cadavere.*

Nugæ Rabinorum. *Magistri tempus hoc 30. diebus definiverunt, tum quia Absolon (quod tamen verum non est, quum singulis annis tantùm curaverit tonderi capillos, 2. Sam. 14, 26.) trigesimo die cæsariem præcidebat, tàm quia dictio* יִהְיֶה *Num. 6, 5. triginta continet in numeris*

Auditum admissi risum teneatis amici.

Hinc volunt quidam explicare locum Actor. 21, 23. 24. 26. 27. Vide commentatores, Bezam in notis & Schindlerum in Lexico columna 1101. 1002. Confer ea, quæ dicta sunt in Amos 2, 11. & quæ leguntur, 1. Macb. 3, 49. 50. Act. 18, 18. Quod autem quidam dicunt Nesiræos abstinuisse à fœminis, falsum esse, patet exemplo Samuelis, 1. Sam. 8. inspice, quæ habet Bellarmin. l. 2. de Monachis c. 5.

Comparatio à nive *Comparationes autem sequentes quædam non sunt in sacris infrequẽtes, prima de nive, Exo. 4, 6. Num. 12, 10. 2. Reg. 5, 27. ubi in malùm adhibetur comparatio, quia de lepra fit sermo. In bonum autem quod propius hac quadrat Job. 9, 10. Psal. 51, 9. Esa. 1, 18.*

lacte פְּנִינִים *Secunda de lacte reperitur, Gen. 49, 12. Tertia de* פְּנִינִים *(nam de significatione seu potius varia vocis interpretatione quadam paulò post addam) extat Job. 28, 28. Prov. 3, 15. & 31, 10.*

Sapphiro. *Quarta & ultima de Sapphiro Cant. 5, 14. Confer Ezech. 1, 26. & 10, 1. Hisce explicatis redimus*

ad

ad superiora, addituri de Nesiræis & voce פְּנִינִים. *Illa autem desumemus potissimum ex D. Abrahami Sculteti Exercit. Evangel. l. 1. cap. 60. pag. 153. 154. & Drusij locis difficilibus Pentateuchi pag. 151. & 152. & 364. 365. Summa est. Christum Nazarenum seu, ut est in textu,* Ναζαρηῖον *dici Matth. 2, 23. non quod esset* נָזִיר, *aut Simsonis antitypus Jud. 13, 5. sed ab urbe Nazareth, & quod esset* נֵצֶר, *de quo Esa. 11, 1. votum autem Nasiræi esse duplex, vel perpetuum ad vitam, vel temporale seu certorum dierum.* פְּנִינִים *in capitibus concordantiarum hebraicarum,* והוא שם אבן טובה, *etiam hoc nomen est lapidis preciosi, ejus (addit Reuchlinus) qui ad abditissima reconditur loca. Plerique putant esse carbunculum. Potest fieri, sicut in multis alijs herbarum, arborum, aromatum, gemmarum nominibus contingere novimus, ut hodie in his locis ipsam speciem vel non habeamus vel ignoremus. Quia tamen constat, esse lapidem, non facilè verterim per nomen Margaritæ, vel coralli, quæ quidem duritiem quandam habent, num verò propriè sic dicti sint lapides, inquirant physici. Corallum etiam rubet, quod hoc loco asseritur de* פְּנִינִים, *margaritas autem rubicundas quis vidit? sed hæc leviora: id autem nullo modo ferendum, quod Jesuita de Castro putet, homines esse adeo bardos ac stolidos, ut sibi persuaderi patiantur, rectè versum esse textum hebræum ebore antiquo, ubi in ipsa versione dignus vindice nodus, rubicundiores ebore, quum ebur sit vel album vel nigrum, ut notant alij, etiam noster hic ex Theophrasto apud Plin. l. 36. cap. 18. Et si est, hoc quicquid est, lapis preciosus, ebur non est, quæ distinguuntur*

Nisiræi.

Eorum votum.

פְּנִינִים

Ezech.

עֶצֶם

Ezech, 27, 15 22. (*in quem locum vide Commentatores*) *Deinde* עֶצֶם *nunquam notat ebur: hoc autem loco per ſynedochen os pro toto corpore ponitur,* (*vide verſum ſequentem; ut ipſe Jeſuita annotat, & R. D. Kimchi olim ſcripſit* כלומר שעצמם ארום יותר מפנינים, *q. d. quod corpus illorum eſt rubicundum magis, quàm carbunculi. de ebore tincto quod explicet, nihil eſt, ſiquidem reliqua membra comparationis omnia non ſunt à rebus arte factis, ſed natura ſuâ pulchris, & porrò, quæ hæc eſt conſequentia? Gentes quædam ebur tinxerunt, idq́ probant poëtæ,. E.* עֶצֶם *notat ebur tinctum: qualis item hæc? antiquum alicubi apud autores legitur, ut ſignificet idem quod precioſum, charum, E.* פְּנִינִים *ſignificat antiquum. Ἀσυλλογιστία tanta, qualem non ferrent in ſuis diſcipulis Jeſuitæ, qui prima elementa Logicæ perceperunt. Plura apud eum videantur, ex quibus quæ vera, ſunt ἀπροσδιόνυσα omnia, quum probandum, quod* עצם *notet ebur, &* פנינים *antiquum.*

סַפִּיר גִּזְרָתָם

De ultima phraſi hebræa סַפִּיר גִּזְרָתָם *litigant interpretes, quarum ſententias magnam partem collegit idem Jeſuita & alij, qui concludit benè, R. D. Kimchi ſententiam eſſe veriſſimam:* Sapphirus excisio eorum, *hoc eſt, ac ſi eſſent exciſi ex Sapphiro ob multam puritatem. Cave tamen exiſtimes eſſe in locis à Jeſuita ibidem allegatis idem vocabulum Hebræum; ſiquidem Job. 33, 6. extat non* בְּגִזַרְתִּי *ſed* קֹרַצְתִּי, *& Eſa. 51, 1.* חֻצַּבְתֶּם *Rom. 11, 24.* ἐξεκόπης *hîc apud LXX.* τὸ ἀπόσπασμα αὐτῶν, *ubi duo errata in plerisq́ libris, pro* ἐπυρώθησαν, *ſupponit Jeſuita noſter* ἐπυῤῥώθησαν, *quod num ſit græcum, fateor me ignorare. Deinde ubi legimus vel* ὑπὲρ λίθον *vel* λίθου (*variant enim exemplaria*) *additâ*

literâ

literâ fit λίθος, quomodo ad textum hebræum quam proximè accedit hæc interpretatio, nostramq; sententiam suprà allatam confirmat. Ubi quando scribit de Castro, textui hebræo congruentiùs *ita legi, sua priora omnia hâc unâ delet liturâ. sed nimis diu his immoramur: in facilioribus igitur deinceps expeditius progrediemur: & proinde etiam locos doctrinæ bujus versus cum sequentibus conjungemus, siquidem nondum hîc est absoluta cœpta ἀντίθεσις.*

Vers. 8.] Pulcritudini priori hactenus quatuor similibus declaratæ apponitur summa deformitas ex fame & miseria orta, quæ apparet non modò in facie, sed omni cute & corpore, quæ exaruerunt præ macie. Verum quantum nunc mutati sunt ab illis formosulis! Obscurata est ex nigredine forma *ac pulchritudo* eorum, *faciè liridâ visuntur famelici, & vix ossibus hærentes, & hinc* non agnoscuntur in plateis *sub ipso dio & cœlo sereno, tantopere est forma externa mutata, Job, 2, 12.* adhæsit cutis eorum ossibus ipsorum, *imò hoc* aruit, & factum est quasi lignum, *sunt exsangues, cute præ macie obdurata & medullâ ex ipsis ossibus exhaustâ, quid multis? facies & species eorum cadaverosa, cutis flaccida, arida, marcida. confer infra c. 5, 10. ossa planè frigida & rigida.*

ם *in* מִשְּׁחוֹר *hîc etiam comparativè reddunt LXX Vulgatus latinus & Munsterus, ut ita in hoc opposito membro etiam sit hyperbole. Rythmus quidam est in hisce* תָּאֳרָם עוֹרָם עַצְמָם, *quædam allusio in vocibus* עֵץ *&* עַצְמָם. *Cur ultimum comma malim ad os quàm cutem referre, in causa est ipsa similitudinis ratio, quæ*

ita melius quadrat, & loci non absimilis consideratio, Psal. 102, 4. Ita etiam Lutherus vertit: Ihr Haut hanget an den Beinen / vnnd (diese) sind so dürre als ein Scheit.

Ob peccatum perit pulchritudo.

L. C. I. Qui benedicente Deo sunt quavis re pulchriores, ipso maledicente redduntur omnibus aliis fœdiores & horridiores Psal. 6, 3. 8. & 38, 5. 6. 7. 8. quando enim aliquem reprehendit & punit ob peccatum abominabile, dissolvitur sicut tinea, quod inest ei desiderabile, Psal. 39, 12. Dicendum hoc superbo ob pulchritudinem, quia Deus eam potest facile commutare in deformitatem Es. 3.

Præcones verbi.

II. Quia sæpe ordinis Ecclesiastici negligentiâ reliqui corrumpuntur, in illo qui vivunt, præ aliis puniuntur Jer. 23. Ezech. 3. 13. & 33. & contrà, si sedulò faciunt officium, majus in cœlis reportant præmium, Dan. 12, 3.

Hyperbole.

III. Quando ipsa scriptura sacra adhibet hyperbolen, docentur loqui verbi divini præcones, juxta receptam consuetudinem. Vide elegantem locum apud Senecam l. 7. de beneficiis c. 22, 23. Nunc hæc pauca exempla notamus, quæ huc proprie spectant, 2. Sam. 1, 23. aquilis velociores. vide infra vers. 19. Jer. 4, 13. leonibus fortiores Job. 6, 3. arena maris gravior, Jer. 15, 8. arenâ numerosiores, &c. Allegoricè hæc possunt accommodari iis, qui de pane vitæ fide comedunt Joh. 6. & à sacrarum literarum delitiis nunquam abscedunt, Psal. 1, 2. illi enim olim in nova Jerosolyma erunt carbunculis rubicundiores, Sapphiris lucidiores, Apoc. 21, 1. 19. &c. Contrà qui fame spirituali sua culpa laborant, Amos 8, 11

Scripturæ studiũ neglectus.

In tenebris infernalibus tandem erunt carbone nigriores, & ligno ſicciores, Matth. 3, 10. 12. Job. 15, 6, Luc. 16. v. 24.

Verſ. 9.] De illis, qui fuerant potentes & divites in populo Judaico ſupra v. 2. & 5. dixit, quod abducti in captivitatem ſimiles facti fuerint viliſſimis mancipijs & famelicis mendicis. Horum itaq; miſeriam hoc verſu inprimis exponit. Cum enim tales, ſi moriendum ſit violentâ morte, maximè eligant in acie cadere, maximè autem horreant genus mortis, quo fame pereundum, his certè nihil fuit miſerius, quibus non contingit 1. ab hoſte in acie ſubitò enecari, ſed 2. longâ fame cruciari. feliciores ſunt qui gladio corruerunt, quam qui fame interierunt. Beatiores ſunt confoſſi gladio,

Quid enim? concurritur, hora
Momento, cita mors venit,

quàm confoſsi fame: *ratio eſt, quia illi non diu torquentur, hi longo temporis tractu excarnificantur,* quia hi diffluunt transfixi, *animo & corpore non ſecus cruciati, quàm ſi aliquot cultri vel gladij eſſent ipſis infixi,* propter proventus agri, *hoc eſt, ob defectum proventum agri.*

Fames.

מ מְחוֹסֵר תְּנוּבוֹת שָׂדָי *ut Kimchi explicat, quemadmodum ſimiliter* מ *uſurpatur, Pſal. 109, 24. quomodo ſenſum reſpiciens bene reddidit hunc locum ex contrario vulgatus interpres, à ſterilitate terræ: meliùs Lutherus,* die verſchmachten vnnd erſtochen würden von mangel der Früchten des Ackers.

טוֹב טוב*, ut dictum eſt antea, latè patet apud Hebræos & omnes boni ſpecies comprehendit, utilitatis, honeſta-*

tis, voluptatis, felicitatis, formæ & decoris, nec non & divitiarum, ut in hunc locum scribit Kyberus. De felicitate habes exemplum elegans Psal. 128, 2. Aliqua quamvis exigua, similitudo est verborum חֶרֶב & רָעָב*: major in sequentium vocabulorum* זוב & נוב *radicibus, quæ quantum conveniunt literis, tantum conveniunt significatione. Tremellius & Junius posterius membrum prioris saltem esse explicationem existimant, & hîc quoq; figuram illam prophetis solennem occurrere ἓν διὰ δύο, quùm vertunt:* (quomodo) melius habent confossi gladio, quàm confossi fame, (melius) qui profluunt transfixi, quàm destituti proventibus agrorum, *sed particula in* מִשָּׁם *eos refutat. De significatione particulæ* מ *quæ hoc loco est privativa (confer quæ dicta sunt Ion. 4, 3.) dixi jam superiùs. Calvinus solus putat id innui, quod ab ipsis agrorum proventibus, seu cibis, quibus aliàs, si Dei benedictio accedat, sustentantur, fuerint strangulati & velut perfossi, ex Dei maledictione, quæ sanè esse magna pœna: Verùm quod non fuerit ijs cibus, jam ante aliquoties fuit probatum, ideoq; non*

ἓν διὰ δύο.

privat מ

Calvinus.

magnas iter opes inopes mala fata subibant,

sed id huc quadrat, quod extat apud Homerum, Odyss. μ.

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,

Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν καὶ πότμον ἐπισπεῖν.

Pœnæ publicæ.

L. D. I. Ex ipsis pœnis publicis, quas vulgò vocamus Landstraffen/ *una alterâ gravior est certo respectu, quod & David suo exemplo declarat. Vide Martinum Bohemum*

hemum in tractatu germanico, von den dreyen grossen Landplagen/ *Concione 23.*

II. Fames ex Dei justitiâ immittitur ob maxima hominum maleficia, Lev. 26, 20. 26. Deut. 28, 18. 51. 52. Amos 4, 6. Hag. 1, 6. 10. Ubi enim non amatur verbi divini veritas, ibi est bonorum raritas, ibi non potest non sequi rerum omnium caritas, Ier. 19, 9. Ezech. 5, 16.

Vers. 10.] *Hoc autem maximè exaggerat famis atrocitatem, quod jam subjicit propheta, nimirum quod matres suos ipsorum liberos 1. cum immanitate summa interfectos coxerint, 2. velut cibum delicatum comederint.* Manus mulierum *alioqui* misericordium, *Φιλοστόργων & naturâ ad misericordiam proniorum interfecerunt & coxerunt* natos *seu liberos* ipsarum, *& hi cocti* fuerunt ipsis in cibum *delicatum, quo se velut ægra & languida optimè reficerent,* in contritione filiæ populi mei, *dum illa, quam tenerrimè antea habebat ceu filiam, à Deo planè conteretur, quod factum, quando omnia vastabantur & abducebantur.*

Liberi cocti à matribus.

Maxima est hæc exaggeratio horrendæ & incredibilis famis, in quâ non modò 1. carnem humanam, sed 2. & ex se ortam. 3. matres ipsæ 4. in cibum pararunt 5. comederunt, quum feræ non sæviant nisi in dispar genus &c. Quoties autem tanta fames de Judæis annotetur, suprà vidimus cap. 2, 20. Singula autem verba hebræa sunt emphatica, sed pleraq; superius declarata. רַחֲמָנִיּוֹת *est à* רָחַם *vid. c. 3, 22.* בִּשֵּׁל *significat coxit, eousq; ut nulla superesset cruditas, quomodo de rebus, quæ ad justam maturitatem perveniunt, velut fructibus, usurpatur, Gen. 40, 10. Confer Joël. 3, 13.*

בִּשֵּׁל

 בָרוֹת

בָּרָה

בָּרוּת est a. R. בָּרָה reficit se pastu, dum ex multis, quod erat optimum, selegit, id quod solet fieri potissimùm, quando quis ægrotat vel tristitiæ se dedit Confer 2. Sam. 3, 35. & 12, 17. & 13, 5. 6. 7. 10.

L. C. I. Qui Deo nolunt credere, coguntur quandoq; abominanda comedere, ac qui cibis ac donis Dei sæpe abutuntur, his nonnunquam necessaria tolluntur.

II. Quò plura beneficia Deus in populum aliquem contulit, eò gravius illum, quando ingratus est & rebellis, punit.

Maxima calamitas

impietas.

Vers. 11.] Quæ in superioribus versibus dicta sunt, id utiq; demonstrant, fuisse calamitatem maximam, quâ affecti sunt Judæi, sed fieri aliter nequit, quin, quando homines mensuram iniquitatis compleverunt, etiam Deus iræ suæ laxet habenas. Quia enim antea Judæi multis scelsribus se contaminaverunt vers. 13. 14. 15. & adhuc fiduciam suam ponunt in homine v. 17. Deus effundens æstum iræ suæ v. 11. 16. præter omnium expectationem omnes gravissimis ærumnis afficit v. 12. & 16. In hoc autem versu indicatur magnitudo, 1. iræ divinæ 2. urbis ruinæ. Consummavit Jehova excandescentiam suam, nunc omnem vim furoris sui voluit ostendere, dum effudit æstum iræ suæ, supra c. 2, 4. 5. accēdit ipse ignem in Sione, qui exedit fundamenta ejus Non enim potuissent Chaldæi igne penitus delere, nisi Deus ipse affuisset eis.

Maximam partem hæc superiùs sunt explicata. Radix כלה extat c. 2, 11. 22. & 3. 22. שָׁפַךְ & חֵמָה supr. 2, 4. & hoc ibid. v. 19. חָרוֹן & אַף c. 1, 12. & 2, 3. & hoc c. 2, 1. 6. 21. 22. אָכַל in metaphorica significatione pro

pro consumsit legitur c. 2, 3 Sunt autem tria Synonyma in hoc uno versu, quæ iram vehementem denotāt. הִצִּית *est à R.* יָצַת *quod imitatur in conjugatione verba Penun. in cal. notat succendi, exuri, conflagrare: in Hiphil, in qua conjugatione h. l. extat, accendere, comburere, Constructio autem hæc, succendit ignem in Sione pro succendit igne Sionem, reperitur Amos 1, 14. Ezech. 21, 3. Ier. 50, 32. & 49, 27. & 43, 12 & alibi.*

Synonyma.

הִצִּית

L. C. I. Quando peccata peccatis accumulantur, pœnæ divinæ aggravantur & exasperantur, quando moniti non agunt pœnitentiām, ipse Deus justus judex effundit omnem suam excandescentiam.

II. Ubi multa visuntur peccatorum inquinamenta, non consistunt murorum, propugnaculorum, aut domorum fundamenta. Ut enim ista omnia firmat & stabilit pietas, sic omnia versat & diruit impietas.

Vers.12.] Divinitus planè esse Jerosolymam eversam demonstrat 1. ex aliorum regum de eâ existimatione, 2. ex ipsius urbis munitione. Nō credidissent *hoc* reges terræ *seu vicini magnates, nunquā hoc sibi passi essent persuaderi, quum hactenus adeò fuerit illa urbs invicta, ut aliquot regum obsidionem fortiter toleraverit, & ipsi cum dedecore & damno sint coacti retrocedere, quidam etjam magnâ exercitus parte amißâ. non itaq; putabant, unquam posse fieri, ut Nebucadnezar eâ potiatur, imò non credidissent id* omnes habitatores orbis habitabilis (תֵּבֵל, *græci benè,* οἱ καθοικοῦντες τὴν οἰκουμένην) *ingressurum & occupaturum esse* hostem ac inimicum portas, *propugnacula ac munitiones Ierosolymæ, easq; pro libitu demoliturum,*

Reges terræ.

מַלְכֵי אֶרֶץ. *sunt in interpretibus, qui hoc non de regibus Gentium vicinis Iudææ, sed de ipsis Iudæorum regibus accipiunt, & per orbem habitabilem Iudæam, siquidem neq; hi putabant fore, ut in hostium potestatem veniret hæc tàm potens & communita civitas. Prius tamen simplicius esse videtur. Confer 2. Chron. 9, 22. Psal. 2, 2. & 76, 13. & 89, 28. Apoc. 18, 3.* בּוֹא *cum* ב *constructum sæpè notat hostili animo advenire & intrare. Vide quæ allata sunt in Hos. 11, 9 de* צַר & אוֹיֵב *& antea & alibi actum, sicut etiam de portis, quod fuerint quondam curiæ & munitiones.*

בּוֹא cũ ב

L. C. I. Cùm regna probè constabilita nullam pietatis habent rationem, perduntur præter omnium expectationem.

II. Quando non curatur Dei paterna visitatio, metuenda est & sequitur hostium externorum irruptio.

Vers. 13.] Tam horrendi excidij causa sunt peccata, eaq; maximam partem orta ex ijs, qui debebant reliquis esse ad pietatem duces, quales sunt prophetæ, ac sacerdotes, de quibus, quum adeo pravi sint, verè dicas, quod isti animarum medici magni sint venefici, nicht Seelen Sorger / sondern Seelen Wörger. *Hic autem illi præsides rei peraguntur 1. Improbitatis. 2. Crudelitatis. Quæris enim qui factum, quod Deus tantum ignem accenderit, & tam horribiliter urbem sanctam vastaverit? scito, quod omnes degenerarint, qui eam regebant & incolebant, inprimis in culpa sunt Pseudoprophetæ, & muti canes in statu Ecclesiastico, qui debebant greges malos rectos habere ad ingenium bonum, sed illi*

Pseudoprophetæ.

ad de-

ad deteriorem partem applicuerunt eos, incitarunt contra rectè monentes, imò ſæpè eò rem deduxerunt, ut qui quæ à magnatibus & vulgo perpetrabantur ſcelera, reprebendere auderent, è vita velut turbatores pacis publicæ tollerentur. Sic enim ferè explicat hunc verſum Chaldæus interpres. Reſpondit juſtitia Dei, & ſic dixit: Non venit hoc omne, niſi propter culpam prophetarum ejus, qui prophetant illi prophetiam falſam & propter perverſitatem ac iniquitatem ſacerdotum ejus, qui adoleverunt incenſum aromaticum idolis ſuis, & illi in cauſa fuerunt, quod in medio ejus effuſus eſt ſanguis innocentum. Non credebant quidem alij, fore ut Jeroſolyma everteretur funditus, ſed tamen hoc factum eſt propter peccata prophetarum, *non Dei, ſed* ejus urbis *propter iniquitates* ſacerdotum ejus, *quos ipſa conſtituebat, ac in precio habebat, qui, ſiquis aliquid contra mutiret,* effundebant in medio ejus *urbis* ſanguinem juſtorum, *prophetarum verornm pſeudoprophetis obſiſtentium, juſtitiæ cultorum & injuſtitiæ tùm vulgò graſſantis oſorum ac reprehenſorum, per magiſtratum curabunt tales è medio tollendos. Sic Lutherus noſter vertit ſatis dilucidè. Per ſynecdochen autem una hæc ultima ſpecies nominata alia ſcelera complectitur.*

Chaldęus interpres

Boni prę- cones tolluntur.

מ *h. l. notat propter, & in ſequenti membro* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ *repetendum, ubi & rythmus notandus* כֹהֲנֶיהָ נְבִיאֶיהָ. ה *autem ante participia ſæpe relativi vicè fungitur. Reliqua ſunt & levia & ſuperius explicata. Conferantur autem loca biblica, unde hîc verſus prolixe poteſt explicari. 2. Chron. 36, 14. 2. Reg. 21, 16. & 24, 2. 3. 5. 11. & 25, 2. Jer. 7, 6. & 20, 1. 2. & 22, 3. & 23, 11, & 26, 8. & 32, 2. & 37, 15. & 38, 14. & 43, 2. Matth. 23, 34.*

ה ante participia.

L. C. I. Plus nocent Ecclesiæ mali pastores quàm hæretici impostores, plures perdunt illi sua negligentiâ & conniventiâ, quàm hi suâ virulentiâ.

Peccata magnatum.

II. Cædes innocentum meretur & sortietur excidium cruentum, & quando Diabolus magnis ad magna scelera abutitur, politia certissimam ruinam molitur. Ubi enim caput valde dolet, nullum membrum rectè valet.

Vers. 14.] Eorundem hominum malorum declaratur 1. Spiritualis cæcitas 2. legalis impuritas. Vagati sunt *Judæi, qui vivebant Jerosolymæ*, velut cæci, *qui neq; verum à Deo præmonstratum, neq; exitium sibi inde paratum vident aut perspiciunt*, per plateas *hinc inde* polluti *& contaminati* fuerunt sanguine *à se effuso, & quia passim hoc fit, fere nullus est angulus, ubi non visatur illa immundicies, quâ pro more & lege illius temporis contaminabantur*, propterea *quod* non potuerunt *aliqui surgere, ambulare vel incedere alicubi, quin* contingerent vestes eorum, *qui effuderant sanguinem, ex quo contactu & ipsi polluebantur legaliter. Hic sensus horum verborum ob antecedentia & sequentia videtur esse simplicissimus.*

כ deficit.

Primùm hîc denuo occurrit ellipsis particulæ כ seu similitudinis, ut supra c. 3, 9. 10. 44. infra c. 5, 3. Obadj. v. 15. Vide Emanuelis Sa primùm biblicum indicem de phrasibus scripturæ in voce, velut. *Verbum hebræum*

נְגֹאֲלוּ

נְגֹאֲלוּ *est compositum ex duabus conjugationibus, Niphal & Pual, quod etiam notat Abenesra. Vide autem de talibus Cevallerium tract. 2. c. 6. Junium lib. 2. Gram. hebr. c. 19. & rectè sentiunt, qui putant, talem compositionem empha-*

emphaseωs ergò fieri, quod & alibi est ostensum. Verbum יָכֹרו *sæpè ellipticè occurrit; Exempla etiam alibi notata sunt, nunc inspiciantur Ps. 101,5. Es. 1,13. 1.Cor.3,2. Id enim puto esse rectius, quàm si dicamus notare idem quod* כור *seu* כִּלְבֵּרו *uti scribit Schindlerus. Pro* עִוְרִים *more suo LXX. videntur legisse* עֵירִים *vel* עִירִים *siquidem vertunt οἱ ἐξήγοροι. R. Salomo ita interpretatur. Quum ambularent cæci in foro, commovebantur, & pedes illorum polluebantur sanguine interfectorum, quos impij occiderant in medio civitatis. Ita ergo polluebantur, ut, qui vellent ipsos accedere, non possent contingere vestimenta illorum, quare acclamabant illis, recedite à nobis. AbenEsra ita sentit. Vivi, qui è cæde piorum superant, movebantur in plateis sicut cæci, & polluebantur sanguine cadaverum, ita ut non possent attingere vestimenta illorum, qui eos accedere voluissent. Pleraq; hæc etiam habet Kyberus. Quidam ita prius membrum exponunt. Vagati sunt ipsi cæci, qui tales non corpore, sed animo & spiritu. Es.42,18.19.*

יכרו

עורים

L. C. I. Qui lucem verbi Dei non respiciunt, in ipso meridie cæcutiunt, & facile impingunt, qui consilia ad normam scripturæ non componunt vel effingunt.

II. Sanguinis hominum innocentium profusio, est longe maxima pollutio, quod sibi vel maximè dictum credant, qui bellis omnia conturbant, & ad se pertinere hæc putent, qui honoris ergo summa & infima miscent. Si enim David quod ex officio multum sanguinis effudisset, Deo templum ritè ædificare non poterat, 1. Chron. 28,3. quid Deo magnates isti gratum efficient vel offerent, qui tot immerentes ad Dei imaginem conditos, à

Bella non necessaria.

Christo redemptos, à Spiritu S. regenitos misere trucidandos curant?

Vers. 15.] Præcedentis pollutionis duplex hic adjicitur exaggeratio, nempe 1. pollutorum confeßio ultronea. 2. bonorum ad alias gentes conceßio spontanea. Ubi enim mali non amplius sua maleficia tegunt, & boni, non posse diutius illam Rempubl. consistere cernunt, omnino magna & ad plures redundans ac insanabilis erit commaculatio. Hoc autem de Jerosolyma prophetas & alios bonos occidente constat. Illi tamen homicidæ sanguine humano non secus polluti, ac lanij occupati in mactandis animalibus, acclamabant eis, *qui ipsis occurrebant,* Recedite, impurus, *hic est,* recedite, recedite, ne attingitote. *Ut enim olim leprosi, ne alij ab ipsis inficerentur, debebant & vestibus ac gestibus indicare, se esse tales, imò etiam cogebantur, quantum poterant, proclamare, immundus, immundus Lev. 13, 45. Ita hi mali se malos & sanguinolentos esse testantur* αὐτοκατάκριτοι. *Confer Esa. 52, 11. 2. Cor. 6, 17. & quemadmodum leprosorum conspectum ac consortium alij sani fugiebant, sic etiam boni ac pij deinceps nolunt cohabitare hisce perversis,* certè (כִּי) avolarunt *subitò & aliò* evagati sunt, *nequid de plaga istis malis decretâ acciperent, si diutius inter eos hærerent, siquidem Spiritu Dei præmoniti dixerunt illi pij inter gentes viventes,* non pergent *reliqui terræ sanctæ incolæ in ea diu commorari, non possunt diu ibi requiescere, sed terra eos evomet, quum se ita fœdè commaculaverint. Hæc sententia, quæ etiã est D. Bacmeisteri, mihi ex omnibus maximè arridet. Ejus verba sunt; simplicior sententia esse videtur, quod*

tam

tam fœdi & polluti sanguine fuerint homicidæ isti, ut etiam obvios quosq; monuerint, ne sibi appropinquarent, & attactu suo pollucrentur. Ideoq; alios fugisse & dixisse palam, quod cum talibus homicidis diutius habitare non possent.

Tremellij versio & expositio aliquantum contorta est, sicut & latina vulgata. prætereagræca ex præteritis קָרְאוּ, אָמְרוּ *facit imperativos vertens* καλέσατε, ἔιπατε *quasi legeremus* קִרְאוּ אִמְרוּ: *& latinus vulgatus ex plurali* יוֹסִיפוּ *facit singulare, reddens, non addet ultra. Lutherus melius,* sie werden nicht lange da bleiben. *In textu hebræo est elegans* παρονομασία *in verbis* נָצוּ נָעוּ. *De aliis variis explicationibus vide Jesuitam de Castro, qui ex omnibus fermè pessimam elegit.*

L. C. I. Magnus erit ibi peccatorum cumulus, ubi improborum ipsorum ea profiteri non abhorret animus, & quandò hi turpitudinem suam allegare non erubescunt, iniquitates ad summum crescunt.

Gloriari in malitia.

II. A malis properet exire, qui nolit cum ipsis perire. Apoc. 18, 4.

III. Ubi incipiunt flagitia dominari, Dei favor ac vera felicitas non possunt commorari.

Vers. 16.] Ultimum membrum versus præcedentis, Judæi non possent diutius in sua terra florere, sed futurum sit, ut in alienas regiones abducantur captivi, jam ulteriùs declaratur, additâ descriptione crudelitatis hostium. Proponitur enim hîc I. Deus omnes dispergens & II. hostis omnes sine respectu personarum perdens & trucidans. Irata facies Jehovæ dispertiet, *dividet ac disperget eos in varia loca,* & non perget intueri eos

facie benevola, non respiciet eos, ut permittat diutius ipsos in terra sua commorari, sed hostibus tradet, hostes autem Chaldæi rationem sacerdotum non habebunt (*hebraicè, facies non accipient*) senibus non exhibebunt *gratiam, quæ est justa talionis pœna, eò quod hi sine ullo habito respectu dignitatis aut ætatis antea occidebant v. 13. Sic fere Thargum explicat.*

Facies Jehovæ.

Facies Jehovæ duplex in scriptura proponitur, placati & irati, sup. ad cap. 1. 17. vide saltem Num. 6, 24. Psal. 4, 7. & Psal. 34, 17. Pro חִלְּקָם *legisse videntur LXX.* חֶלְקָם, *nullo sensu, siquidem ita vertunt,* πρόσωπον κυρίου μερὶς αὐτῶν. *Hîc autem pro subjectâ materia notatur id, quod habet Lutherus,* zerstrewet. *Si quis majorem vim inesse putat, & idem notari, quod græco illo* διχοτομεῖν *Matth. 24, 51. Luc. 12, 46. non repugnabo: sed videndum tamen, an h. l. etiam id poßit dici ob sequens membrum, non respiciet eos amplius. De emphasi verbi* הִבִּיט *alibi est dictum. Vide Psalm. 10, 14. Sup. 1, 11. 12. & 3, 63. Confer Amos 5, 22. Rythmus etiam hic occurrit,* חִלְּקָם הַבִּיטָם. נָשְׂאוּ פָנִים *accipere facies, phrasis hebræa est pro habere respectum personarum, honorare, venerari, præferre: hinc Græci reddidere* λαμβάνειν πρόσωπον, *quod etiam extat Luc. 20, 21. Gal. 2, 6. Unde* προσωποληψία, *quod vocabulum hinc inde in N. T. occurrit. Phrasis autem hebræa videatur in concordantiis hebræis in verbo* נָשָׂא *Classe 6.* שפירושו כבוד נשא דורון *ubi ultra viginti reperies exempla.*

Διχοτομεῖν.

פָּנִים נָשָׂא

Προσωποληψία.

Alij pleriq; interpretes hæc posteriora ita exponunt, quasi contineant causam, cur Deus illos disperserit, nempe quia veros prophetas non curarint, nec sacerdotes fidos

dos audierint. Verùm si conferamus v. 13. videmus facilè, quid velit Jeremias. Quod autem dixi, hostes non curasse illos malos prophetas, nil præjudicat illi, Danielem fuisse in precio, quod nostræ explicationi poterat obduci.

L. C. I. Si quis populus Dei monita rejicit, hunc ille disjicit, nec placidè respicit.

II. Ubi in sacerdotibus nulla cernitur pietas, ipsorum non attenditur dignitas, & ubi apud senes non est morum integritas, nihil in bellico furore curatur eorum ætas.

Præter Deum vana auxilia.

Vers. 17.] Alia causa vastationis & captivitatis Babylonicæ fuit à Deo vivo ad brachium carnale defectio; ubi notanda I. Dei conservatio II. aliorum auxiliorum vana expectatio. Hanc autem confessionem edunt Judæi miseri. Quum adhuc nos *essemus in patria felices ex Dei benedictione, quum subsisteremus, resq; nostræ rectè se habebant nondum collapsæ, posthabito Deo adjecimus animum ad alias res atq; spes vanas, & tum relicto Deo, à quo omnis felicitas, fuimus Judæi, nec poterat aliter fieri, quandoquidem quum ermus sub Dei protectione tuti, omnium ejus beneficiorum & miraculorum immemores defecimus ad Ægyptios aliasq; gentes vicinas, quibuscum fœdus ineuntes sperabamus nos adversus Babylonios esse tutos Jer. 37, 9.* consumebantur oculi nostri *respicientes* ad auxilium nostrum vanum, *quod nobis erat promissum, & turpiter fallebat. Luther.* unsere Augen gaffen auff nichtige Hülffe/ *& in margine:* Sie verliessen sich auff *Ægypten* und würgeten getrost die frommen Propheten/ *& rectè, quia* specula-

culatione noſtrâ ſpeculabamur *reſpicientes* ad gentem quæ non poterat ſervare *nos, ſed magis lædit, qui ei ſe dedit Eſa. 36, 6. Ezech. 29, 6. 7.*

עוד

Particula עוד *ſæpiſsimè cum affixo juncta notat, quod ille, de quo fit ſermo, ſit adhuc in priori ſtatu Gen. 18, 22. Exod 4, 18. Deut. 31. 27. 1. Sam 20, 14. Num. 22. 30. Hoc loco benè LXX* ἔτι ὄντων ἡμῶν*: & vulgatus, cum adhuc ſubſiſteremus. Id itaq; hic indicatur, quod licet ſeveriſsimè fuerit probibitum Judæis, ne cum prophanis gentibus inirent fœdus: tamen eos florentes fœdera ſanxiſſe, quibus putabant ſe eſſe tutos contra incurſionem aliorum. Deficere dicuntur oculi, quum quis velut in* ἀποκαραδοκίᾳ *Rom. 8, 19 anxie diu expectat & vel nihil auxilij impetrat, vel putat ſe fruſtra expectare. Confer Pſal 69, 4. & 119, 81. 82. 123. Sub finem eſt ellipſis relativi jam ſæpe indicata. reliqua nihil difficultatis habent.*

Deficiūt oculi.

Notentur autem multi rythmi in hoc & ſequenti verſu per idem affixum confecti. Subjici poteſt commentum Judæorum, quod retinet in Commentario ſuo R. Salomo Jarchi. Invenimus in Expoſitione Threnorum quod quum Ægyptij adveniunt navibus (ut auxilium ferrent Judæis) Deus, qui benedictus ſit, innuit mari, quod fecit ante eos fluere fluctus velut utres inflatos ſimiles viſceribus humanis, quod cum viderent illi, dixit unus ad alterum: utres iſti ſunt patres noſtri Ægyptij qui ſubmerſi ſunt in mari propter judæos iſtos, & nos egrederemur in auxilium eorum? Conſtiterunt ergò & redierunt in terram ſuam. Hæc illi: nempe ſimiles habent labra lactucas.

Commētum Judæorum

L. C. I. Quem Dei dextra tegit, securus degit, nihil enim mali ad hunc illo invito pertingit.

II. Hæc est humani ingenij pravitas, ut maximè id delectet ipsa vanitas, Dei protectione relictâ, confugit ad media interdicta, & qui debebant Deum præstolari, malunt inania speculari.

Vers. 18.] Hac autem tàm turpi apostasia attraxerunt sibi totale excidium, in cujus descriptione annotat I. antecedentem horribilem obsessionem. II. totalem eversionem. Chaldæi venati sunt, *accuratè non modò observarunt Sup. 3, 52. sed etiam exstructis propugnaculis coarctarunt* gressus nostros *2. Reg. 25, 4.* ut ne ire *possimus* per plateas nostras *sine metu aut motu periculorum: Et quia in tanta angustia diu durare nequimus, ita rationem deputamus, suprà nos est Deus iratus, circa & contra nos hostis armatus, intra nos animus perturbatus,* appropinquavit finis noster *& politia & vitæ,* impleti sunt dies nostri *Jer. 25, 34. ut mactemur, imò* certè (כִּי) advenit finis noster.

Græci solenne suum servant pro צָרוּ צְעָדֵינוּ *(in quibus est quædam παρονομασία) legerunt* צָרְנוּ צְעָרֵינוּ *vel* צָרֵינוּ, *pro quo posteriori ex bibliis diceremus* צְעִירֵינוּ. *Vertunt enim* ἐθηρεύσαμεν μικροὺς ἡμῶν. מ *etiam hic negativè accipitur, paulò aliter atque supra v. 9. More verò dolentium idem repetit aliquoties, &, ut dictum est, rythmicè. Vulgatus latinus ubi primum verbum reddit* lubicaverunt, *putatur legisse* צָרוּ. *De Emphasi vocis* קֵץ *vide quædam Amos 8, 2. est enim hic tempus maturitatis, quo, ut poma, decerpantur Judæi, & ita desoletur ille paradisus Dei, in quo arbores degeneraverant, Esa. 5.*

Græcorũ error.

מ

קֵץ

L. C. I. Qui antea nolebant observare à Deo præscriptas semitas, non possunt tuti incedere per suæ urbis plateas.

II. Qui non emendantur severis Dei minis, mirum non est, quod illis appropinquet finis. Accommodemus eadem ad nostram spiritualem peregrinationem & militiam. Diabolus, mundus, caro insidiatur, ne quis vias Domini sequatur: Ex ijs autem si quis abduci se patitur; huic finis imponitur, & ipse ex urbe Dei ejicitur.

Vers. 19. Hactenus mala enumeravit, quæ perpessi sunt Judæi in obsessione & occupatione urbis: Nunc quæ senserint, dum fugam moliebantur, eâq; salutem quærere conabantur adjicit, ubi observanda est hostium 1. Summa velocitas, 2. maxima in capiendis profugis sedulitas. Maximum sibi esse præsidium in fuga putabant Judæi: Sed illud quoq; eripitur, Esa. 30, 16. Esto, vos esse leves, leviores erunt vestri hostes. Nam dicetis tandem vestro malo edocti, jam capti & ex fuga retracti, 2. Regum 25, 5. Jer. 39, 5. & 52, 8. Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli, *Jer. 4, 13 qui volant in sublimi aëre, & valde perniciter per æthera tranant,* in ipsis montibus *seu campestribus* insectantur nos, *2. Reg. 25, 8.* in ipso deserto insidiantur nobis, *quocunq; nos proripimus, illi vestigia nostra legunt, neq; prius desistunt, quin comprehenderint.*

Aquilæ cœli.

De aquilis vide quædam in Hos. 8, 1. Hab. 1, 8. de hyperbolicâ hac locutione sup. v. 7. Cui placet, adeat nugas Rabbi Abraham, quas refert in h. l. Kyberus inter quas non postremum occupat locum quod נָשֶׁר *sit quasi*

נָשֶׁר

per ἀκροστίχιδα & Cabalam mirificam נִפִּילְדִּין אֵשׁ רוּחַ *eo quod cadat ab igne combustus per aërem in mare & ita renovetur. Credat ita dictum qui volet, & simul probet hanc etymologiam, cadaver quasi caro data vermibus: Diabolus, quia capit duos bolos: miles, quasi mira res. vide etiam quæ dicta in Exercit. bibl. edit. 3. lib. 3. pag. 837. 838. Potius consulatur proverbium Græcorum, ἀετὸς ἐν νεφέλαις, quando hîc appellatur, aquila cœli.* דָּלַק *plus est quàm* דָּרַךְ *quod non tantum ex hoc versu, verùm etiam Gen. 31, 36. constat. Confer 1. Sam. 17, 53. Psal. 10, 2.*

Etymologiæ malæ.

דָּלַק

L. C. I. Exercitus quem Deus iratus immittit, feliciter & subitò omnia perrumpit, Joel. 2, 7. 8. 9. Confer hîc cum hostibus Chaldæis aquilæ velocitatem, crudelitatem, potentiam.

II. Quos Deus trahit ad pœnam & supplicium, his nullus locus securum præbet latibulum.

Vers. 20.] Historia ipsa vastationis primæ Jerosolymorum testatur primò urbem fuisse gravi obsidione pressam & tandem occupatam ac igne deletam, multos diffugisse cum rege Zedekia, sed & illos plerosq́; & hunc ipsum ex fuga esse retractos, & in captivitatem abductos. De prioribus in præcedentibus actum est, nunc de ultimo membro, ubi de capto rege suo Judæi conqueruntur dolentes. 1. illum captum esse, 2. suam cum ipso spem periisse. Spiramentum narium nostrarum, *is qui non minùs, quàm spiritus noster, nobis carus, & is, sub cujus tutela poteramus respirare ac benè sperare, quo fretis ac tutis dabatur aliqua in quibuslibet angustiis respirandi occasio, sub cujus protectione spiritus & mi-*

Historia vastationis.

Spiramentum narium.

nas hostium contemnebamus, rex noster, quo florente floruimus, quo regnante liberi eramus unctus Jehovæ, מְשִׁיחַ יְהוָה, (*reges enim olim quando creabantur, ungebantur, unde istud nomen passim obtinent, vide 1. Sam. 2, 10. & 10, 1. & 24, 7. 11. & 26, 9. 11. 16. 23. 2. Sam. 1, 14. 16. & 19, 21. erantq; hactenus quidam Messiæ typi, qui verè longè alio modo id nomen sibi vendicat, tam in V. T. per πρόληψιν, Psal. 2, 2. & 84, 10. & 89, 52. 1. Sam. 2, 35. quum in N. jam peracta singulari unctione, de qua Psal. 45, 8. Es. 61, 1. Dan. 9, 24. unde Christus Domini appellatur Luc. 2, 26. qui erat complementum & finis illius typi,*) *Zedekias* Rex captus est in foveris eorum, *ex insidijs, & ibi, ubi se latitare posse credebat, Jer. 52, 8. is* de quo dicebamus, in umbra & protectione, *Psal. 91, 1.* ejus vivemus inter gentes, (*Baruch 1, 12 similis phrasis extat*) *ipse nos tandem collectis viribus reducet, & adjumento ejus, tanquam umbraculo, recreabimur, ne defetiscamur aut exarescamus, velut æstu malorum nostrorum amplitudine, quæ metaphora ab arbore umbrosa est desumpta, de qua legere est, Dan. 4, 9. ita Judæi dignitati illius regni præsidebant, tanquam si purè & per se adeo esset stabile (ut habent Tremellio - Junianæ notæ) ut nullæ gentes id labefactare aut prorsus evertere possent, sed omnino necesse esset, regem tandem ex malis eluctari ac hostibus victis suos subditos in libertatem vindicare, maximè quum sancta urbs Ierosolyma, in qua templum Domini, sedes illius regni esset. Talis ergo regis tragicus casus, cum quo & regnum ipsum corruit, & omne præsidium ereptum est Iudæis, meritò deploratur, ut scribit D. Bacmeisterus.*

Unctus Jehovæ.

Christus Jesus.

Umbra politica.

Judæorū vana spes.

Luthe-

Lutherus in margine annotat, gesalbte / vnser König / den wir vermeinten vnser Königreichs solte keine noth haben vnd wir könten allen Heyden trotzen.

Verba ipsa nihil difficultatis aut obscuritatis continent: de sensu verò admodum litigant interpretes, quorum explicationes paucis exponemus. Illam à nobis (quam etiam multi alij habent) datam confirmant potissimum ipsa cohærentia & subjecta materia, ut ante innui, & de qua dubius Iesuita à Castro scribit, contextui verborum hæc intelligentia quàm optimè convenit. & paulò post. Hæc expositio cùm optimè cohæreat cum antecedentibus & consequentibus, satis est germana & vera, si, ut habetur in Hebraico, sic legeretur. Putat enim Iesuita olim fuisse tectum מְשִׁיחַ, *& male schevà sub* מ *esse adjectum ab Hebræis, quia LXX.* Χριστὸς κύριος, *& vulgatus latinus, Christus Dominus vertat, quæ tamen omnia per notam masorethicam addita h. l. refutantur. Unde concludimus, quod illi more suo non attendentes puncta erraverint, & hic errorem eorum sit secutus temere, eumq; patres porro suum fecerint, quum hebræa legere non possent. Ita corruit argumentum Iesuitæ: Ubi nomen* יהוה *est in casu recto, nulli creaturæ potest attribui. Hic est in casu recto* מְשִׁיחַ יְהוָה *Christus Dominus. E. Minor enim est falsa. Prima autem explicatio est Rabbinorum, qui per unctum Domini intelligunt Iosiam regem, occisum, 2. Reg. 23, 29. 2. Chron. 35, 22. Verùm hic non est captus, nec eo mortuo regnum eversum, neq; antecedentia de eo agunt. Secunda est multorum patrum & hodiè pontificiorum, dum non audent deserere textum latinum in*

Variæ explicationes vera firmatur.

Nomen יהוה in casu recto.

2. falsæ.

1. Refutatur.

2.

Concilio Tridentino canonisatum, de qua videantur ipsorum commentaria. Non enim tanti sunt, ut huc transcribantur eorum meditationes, בְּשְׁחִיתוֹתָם *græci vertunt* ἐν ταῖς διαφθοραῖς ἡμῶν, *latinus, in peccatis nostris, & porro hic* בְּצִלּוֹ *in umbra* tua, *quam falsationem textus apertam quomodo defendat rectè Iesuita, nondum cogitavit aut quicquam invenit: Sunt enim in textu Hebræo affixa tertiæ personæ, non primæ, ut vel hinc constet de falsitate hujus explicationis. Illud est ridiculum, quod ex Origene Iesuita affert, umbram Christi esse ejus imitationem, quod tamen rectiùs de protectione accipi subjungit & exemplis probat. Cetera apud ipsum videantur.*

Umbra Christi.

L. C. I. Ut à Deo magistratus constituitur, sic etiam, si vel ipse vel ejus populus est malus, rursum tollitur, Rom. 13, 1. 2. Hos. 13, 11. Prov. 28, 2.

Bonus rex.

II. (Magnum hoc est Dei beneficium, habere regem pacificum, beneficum, munificum, qui suos possit regere & protegere, 1. Reg. 4, 24. 25. Et hi tres tituli bonum regem describunt, ubi spiramentum *bonitatem;* unctus Jehovæ *dignitatem;* umbra, *utilitatem innuit, quæ in Christo nostro rege spirituali sunt maximè conspicua.*

Vers. 21.] Tertia pars hujus capitis restat, nempe consolatio quædam in malis hactenus enumeratis: ea est duplex, prior ex pœnarum Edomæis hostibus infensissimis decreta illatione, posterior ex pœnarum Iudæis immissa mitigatione ac horum liberatione: in illa notanda sunt, 1. pia rebus secundis utenti filiæ Edom facta insultatio. 2. certa de malis venturis addita commina-

minatio & vaticinatio. Ironicè autem ita eam alloquitur propheta. Scimus & satis sumus experti Iudæi tuum implacabile erga nos odium cum aliàs semper, tùm inprimis in vastatione urbis, Psal. 137, 7. Obadj. v. 10. 11. 12. (in quem locum quæ dicta sunt, vide, si placet) & dolemus, quum ex eodem Isaaco ducamus originem, te adeo esse à me aversam. Verum quum conquerendo non emenderis, age fruere ad tempus tua ἐπιχαιρεκακίᾳ, gaude *sane nunc* & lætare, *non solidum hoc tuum erit gaudium Mich. 7, 8.* ô filia Edomi, *quæ ab Esavo descendis, &* habitas in terrâ Hutzi *Gen. 10, 23. Job. 1, 1. attamen* etiam ad te transiturum est poculum *iræ ac furoris divini Obadj. v. 16.* inebriabis te atq; nudabis te, (*confer Jer. 25, 15. 16. 17. & 49, 12. Ezech. 25, 12. &c. & 35, 3. 4. 5.*) *tu quoq; patebis tandem tuis hostibus & velut ebria quid agas, nescies.*

Edomæorum erga Israëlitas odium.

Poculum Jehovæ.

Ironia est in initio hujus versus, qualis Eccles. 11, 9. cùm autem hæc una infestissima gens Judaico populo nominatur, alias synecdochicè includi existimat Tremellius. Cùm ultima phrasi conferunt quidam Gen. 9, 20 & 42, 9. sed præterea adisis Habac. 2, 16. ubi etiam hæc explicata invenies.

Ironia.

Nudare se.

L. C. I. Diaboli ejusq; organorum est proprium ex alienis malis percipere gaudium.

II. Qui autem aliorum malis lætantur, propriis mox implicantur.

Vers. 22.] *Tandem concludit, non esse quod desperent Judæi, cùm certò sit futurum, ut Deus 1. Judæos ex captivitate restituat. 2. Edomæos omni felicitate destituat.* Consummata *jam* est iniquitas tua, *hoc est,*

pœna iniquitatis maximam partem est exsoluta, postquam es in captivitatem abducta, ô filia Sion, *siquidem exactis annis septuaginta exilio tuo præstitutis* non perget Deus te in deportationem tradere, *seu in eâ diutius relinquere, verùm ut promisit, reducet te in tuam terram, ibiq; politiam, urbem ac templum restituet, quemadmodum ex Haggæo & Zacharia de complemento constat. Contrà autem* visitabit *& animadvertet* tuam iniquitatem, ô filia Edom, te puniet juxta peccata tua, *ut comminatus est Jer. 49. & alibi* גִּלָּה *enim significat propriè revelare, detegere, metaleptice autem punire, quemadmodum contrà in scriptura Deus dicitur tegere peccatum, quando id condonat, Psal. 32, 1.*

Judæorũ restitutio.

גִּלָּה

Cum primâ phrasi, quod ad rem, conferri potest locus Esa. 40, 2. aliàs in textu hebræo est aliud vocabulum, quod noto propter eos, qui ex Concordantiis latinis hæc loca prorsus faciunt parallela. Imò ille Esaiæ locus rectius ita exponitur נִרְצָה עֲוֹנָהּ *acceptata est iniquitas id est, expiatio iniquitatis ejus. Lutherus,* Ihre Missethat ist vergeben. *Circa illa verba* לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ *quæri solet, quomodo hoc cum eventu concordet, quum constet, quod Judæi postea tempore Titi Vespasiani non tantùm in novam & graviorem, sed & perpetuam captivitatem sint traditi, quomodo itaq; rectè dici potest, non perget ultra vos Deus abducere in captivitatem? Quidam cum Chaldæo hæc verba Jeremiæ de ipsa ultima vastatione intelligunt, & per Edom omnes impios, inprimis autem Romanos denotari putant, sed nullo fundamento nixi. Conferunt quidem Dan. 9, 24. (v. 26. est apud multos interpretes error, ubi ex* לוֹ *faciunt* הוּא *quasi*

Esa. 40, 2.

Q.

R.

Dan. 9, 24. 26.

quasi postea Christus nihil sit, qua de re multa commentantur, sed malè, quum ibi de liberatione spirituali expreßè agatur. sed melius hunc nodum ita solvimus, si dicamus I. non de duabus diversis transmigrationibus hîc loqui prophetam, sed de una Babylonica, quam promittit solutum iri, postquam annorum septuaginta exilio prior iniquitas Judæorum est punita. II. non ultra, vel non amplius, non semper de omni, sed aliquando de quodam tempore & certo negare, quemadmodum id declaratum est exemplis aliis in Joel. 2, 19. III. propter idem peccatum, quod jam luis, non faciet te transmigrare denuo, quia idem peccatum Deus bis non punit. Ita expones Lutheri versionem, er wird dich nicht mehr lassen wegführen. *IV. Cum conditione promittit, quamdiu non aliis novis delictis gravioribus novam captivitatem promerebis.* גַּלֵּה *cum* הֶגְּלָה *confundunt Tremellius & Iunius, ubi vertunt, deportabit propter peccata tua. Etsi enim* גֻּלְּתָה *Nah. 2, 7. materia subjectâ ita exigente significat, deportatur, tamen de Piel nullum extat exemplum, & jam dictum est, quomodo analogia scripturæ ex contrario hîc facile poßit ostendi. LXX. habent* ἀπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. *Lutherus,* deine Sünde auffdecken. *Vulgatus Latinus discooperuit, id est, Deus iniquitates Edomæorum omnibus faciet manifestas pœnis gravibus inflictis. Gravitas enim pœnæ, ostendit gravitatem culpæ, ut scribit Jesuita de Castro, qui tamen non adeo benè allegat & huc applicat locum Ieremiæ 49, 10. ubi de subtractione potentiæ & bonorum corporalium agitur, nisi velis dicere, inde sequi revelationem peccatorum.*

R. I.

2. Non amplius.

3.

4.

L. C. I. Si qui plagis corriguntur ac convertuntur, ex malis tandem eripiuntur, in quæ æternum præcipitantur, qui neq; afflicti emendantur:

II. Quorum peccata justitiâ Christi non obteguntur, in mala temporalia & æterna demerguntur, & qui in tempore gratiæ maturè se non convertit, in hunc Deus severè tandem animadvertit, Rom. 2, 4. 5.

Doctrinæ generales

Doctrinæ generales ex hoc capite observentur istæ, I. Quanta Dei etiam suo populo graviter peccanti non parcentis justitia. II. Quanta famis sævitia. III. De ϛοργαῖς quas Deus naturæ insevit. IV. de pœnis, quas superbiæ & luxui decrevit. V. Quanta eorum, qui in ordine Ecclesiastico vivunt, si officium faciunt, dignitas, & contra, si id negligunt, quanta iniquitas & secutura vilitas. VI. Quanta multorum securitas & pravitas, dum suas munitiones non iri eversum credunt, & à Deo ad alia illegitima media recedunt. VII. Quanta hostium Ecclesiæ crudelitas & instabilitas. VIII. Quæ Magistratus autoritas & utilitas.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

CAPUT QUINTUM.

Argumentum.

JEREMIAS omnium Judæorum nomine mala & miserias, quibus jacebant oppressi ob parentum & sua ipsorum peccata, Deo exponit, eumq; orat,

orat, quia illi ſua delicta humiliter confitentur, faciat gratiam, misericordiamque ejus implorat, mala tanta clementer mitiget, eoſque in priſtinum ſtatum ac locum reſtituat. Hanc autem orationem (quem titulum huic capiti fecere LXX & inde latinus vulgatus interpres) Jeremias videtur populo captivo præſcripſiſſe velut ſolennem precandi formulam, quâ uterentur ſinguli quotidiè, dum in Babylonia verſarentur. In ea verò quamvis non videas idem in ἀκροστιχίοις artificium, tamen obſerves licet verſuum eundem numerum, qui eſt literarum Alphabethi hebræi, & capitum ſuperiorum *1. 2.* & *4.*

Partes hujus capitis poſſunt conſtitui duæ: quarum prior, ſuperiorum querelarum quædam velut recapitulatio ſeu repetitio continet malorum & calamitatum, quas populus, ob multiplicia ſua peccata ſuſtinet, quandam

exaggerationem: Posterior est iræ Dei deprecatio & veniæ petitio, v. 19. &c. sed dum singulos versus constituimus accuratiùs perpendere, hisce diutius non placet immorari.

Vers. 1.] *A re ipsa incipit, quod solent afflicti, & generaliter proponit, quid se, imò populum malè habeat, & quid optet, ut abeat, nimirum 1. à Deo permissum infortunium, 2. ab hominibus seu hostibus immissum vel illatum opprobrium.* Recordare, Jehova, quid *malorum hactenus* acciderit nobis *ex tua justitia, sed jam deinceps nos circumdet tua misericordia,* intuere & aspice opprobrium nostrum, *quod ferimus tuus populus, & quo afficimur à gentibus, quibus nos tradidisti, considera, quomodo nobiscum agatur, & quomodo tuum peculium tractetur, fac intelligamus, te hæc videre, & nos abs te curari.*

In verbis explicandis hîc erimus tantò breviores, quantò fuimus antea prolixiores. Ἀνθρωποπαθῶς *tria hîc quoque Deo tribuuntur, recordari, intueri & videre, de quibus suprà. Est etiam hîc quidam rythmus in colis seu incisis* חֶרְפָּתֵנוּ, לָנוּ, *ubi affixum paſsivè accipitur, quod superius est explicatum.*

L. C. I. Qui sentit malis se cruciari, Deum putat sui non recordari, & pij etiam sæpe tum loquuntur non pro Dei aspectu, quem nil latet, sed pro suo afflictorum affectu, quibus tum Dei facies benevola non patet.

Kk 2 *II. Qui*

II Qui non omnia faciunt ad Dei gloriam, incidunt ex ejus judicio in ignominiam.

Vers. 2.] Quatuor versibus sequentibus quatuor mala populi Judaici gravissima enarrat, videlicet quod sint in exilium ejecti v. 2. ab amicis deserti v. 3. paupertate pressi v. 4. servitutem passi v. 5. seu bonis suis exuti auxilio destituti, carè omnia ementes, sub onere gementes. Versu autem hoc secundo deploratur abalienatio, 1. agrorum, 2. domorum. Promiserat Deus per Mosen, & dederat per Josuam Israëlitis hæreditario jure possidendam terram sanctam, sed eâ lege atq; omine, ut ipsi servirent: quod quando non fiebat ab istis, mirum non est, quod juxta comminationes suas lenis ille pater factus sit acerrimus, Lev. 26, 6. 32. Deut. 28, 8. 13. 14. 63, 39. Jer. 6, 11. 12. idcirco nunc jure ita conqueruntur: Hæreditas nostra *seu possessio terræ sanctæ semini Abrahæ promissa* aversa est ad alios seu extraneos, *ut meritò quis exclamet.*

4. mala.

O domus Abræ quàm dispari domino dominaris! & domus nostræ ad alienigenas *devenerunt in hac nostra vastatione & è sedibus avitis ejectione. Quod si qui de fece plebis remanserunt ad colendos agros servituri Chaldæis relicti erant, Jer. 52, 16.*

Rythmus quidam in hoc & sequentibus aliquot versibus observetur. נַחֲלָת *notat partem hæreditatis, quæ ad nos velut rivulus derivatur ex communi bonorum lacu.* נָכְרִי *à* נִכַּר*, id est, agnovit per quandam* ἀντίφρασιν *dicitur. Aben Esra scribit inter* זָר *&* נָכְרִי *id esse discriminis, ut hoc de iis, qui sunt planè alienæ terræ, veluti gentes, Judæorum respectu: Illud verò de iis, qui non sunt*

נַחֲלָה

נָכְרִי

sunt ejusdem tribus aut familiæ intelligatur. Hoc ille, vel de illo mihi alius refert, nempe Kyberus. Vereor tamen ut sit perpetuum. Hoc loco tamen ita etiam Lutherus sentit, dum prius vertit frembden / *posterius* Außlendern.

L. C. Quando apud nos non est pietas, facit Deus ut à nobis avertatur nostra hæreditas, & quando præcepta Dei nefariè violantur, domus nostræ facilè abalienantur.

Vers. 3.] Multas alias afflictiones secum affert 1. orbitas. 2. viduitas, quia qui in alterutra vivunt, multorum injurijs expositi sunt. Cum utraq; autem conferri potest status Judæorum modernus, ideoq; hinc concludi potest, quod miserè vivant omni præsidio & auxilio humano destituti. Velut pupilli effecti sumus ac quasi nullus pater, *protector ac defensor* est nobis matres *autem* nostræ sunt tanquam viduæ, *quibus nullus, qui causam earum agat, aut ipsas è manu adversariorum vindicet. Scripturæ enim stylo pupilli seu orphani ac viduæ dicuntur, qui hominum præsidio carent, auxilioq; humano destituuntur, quibus propterea peculiariter suam opem Deus promittit, seq; tàm miserabilium personarum defensorem fore pollicetur. Vide quæ dicta sunt in Psalmo 10, 14. Zach. 7, 10. Mal. 3, 5.*

Pupillus.

Quod in priori membro sit subaudienda particula similitudinis, constat ex posteriori, ubi expressè addita est, ideoq; non accipimus, quod patres eorum omnes fuerint naturaliter mortui, sed civiliter ex liberis facti servi, in captivitatem abducti, ideoq; quando apud conjuges & liberos non vivebant, hi quasi pupilli, illæ quasi viduæ

Ellipsis כ

viduæ erunt. De voce אַלְמָנוֹת *supra c. 1. v. 1. De collatione Ecclesiæ cum pupillo vide in Hos. 14, 3.* אֵם *notat matrem, inde apud nos esse* eine Amme *quidam putant.*

אֵם

L. C. Quibus Deus non est protector, coram mundo sunt pusilli ac velut pupilli, & postquam exciderunt gratia Dei per suam incuriam, experiuntur in se multorum injuriam, & quotquot in se non sentiunt pium in Deum affectum, etiam coguntur sentire patrocinij defectum.

Vers. 4.] Dixi v. 2. hareditatem nostram devolutam esse ad extraneos; quod quum ita sit, illi eâ ut suâ utuntur fruuntur, sie schalten vnd walten damit/ als mit jhrem eigen. *Hinc adeò consequitur, ut, quibus antea abundamus, nunc careamus & magno nobis constent res aliàs viles & paratu faciles, nempe cogimur nunc emere 1. aquam, quam bibimus 2. ligna, quæ urimus.* Aquam nostram *ex nostris quondam fontibus & cisternis, sed nunc in hostium potestatem redactis, haustam* pro argento, *id est, pecunia* bibimus, & ligna nostra *ex silvis quondam nostris ac propriis, sed nunc à Chaldæis occupatis, allata, quæ antea erant nostra, quæ possederamus, nunc erepta à victoribus* pro precio *nobis* obveniunt, *quæ verba Lutherus elegantissimè vertit:* Vnser eigen Wasser müssen wir vmb Gelt trincken / vnser Holtz muß man bezahlt bringen lassen. *Utcunque illa, sub quorum nomine etiam reliqua ad victum & amictum necessaria synecdochicè intelliguntur, sint juris nostri, in hoc tamen rerum statu misero cogimur redimere.*

כֶּסֶף *significat argentum, quia omnes hoc desiderant & appe-*

כסף

& appetunt à בָּסַף, *idest, desideravit.* ב *autem in hac loquendi forma, ubi de precio agitur, apud Hebræos adhibetur Buxtorf. thes. Gram. l. 2. c. 13. reg. 2.* עֵץ *generale nomen est denotans arborem virentem & decisam seu ligna cædua & cæsa. Sub finem versus recurrit illa observatio, quod simplex pro diversitate constructionis & subjectæ materiæ omnium compositorum significationem obtineat.*

עֵץ

L. C. Tum nostra quoq; ab aliis cogimur postea emere, quando illa, dum istis ad luxum abutebamur, coram Deo audita sunt gemere, Rom. 8, 22. & tùm illa dominis eripiuntur, quando hi malè istis utuntur, Dan. 2, 21.

Vers. 5.] *Servitus demum illa est gravißima, ubi homines more jumentorum tractantur & jugiter defatigantur. Talis fuit illa, quæ erat Judæis apud Chaldæos, in qua 1. omnimoda subjectio. 2. nulla per quietem refectio.* Ab iis, qui incumbunt super collum nostrum, *quasi inequitent nobis*, persecutionem patimur, *ab inimicis nostris insolentibus, velut jumenta calcaribus ab equite crudeli agitantur, nos minis ac plagis, flagellis & fustibus laceramur, dum non satis est, quod nobis velut insident, aguntq; tanquam jumenta vectaria, sed per ludibrium quoq; instant & urgent pro libidine, & quod ne quidem suis jumentis faciunt, ut continuò ea laborare cogant, id à nobis exigunt. Illa de die lassa sub vesperam solvunt, jugum demunt & spacium quiescendi concedunt, nos verò ita laboramus &* defatigamur, ut non permittatur quies nobis, *nullus miseriis ac molestiis modus, neq; finis. Lutherus;* Vnd wenn

Inimici inequitāt.

schon

wir schon müde sind/ lest man uns doch keine ruhe: *Contrariam allegoriam habes, Hos. 11, 4.*

נִרְדָּפְנוּ, *Græci* ἐδιώχθημεν, *latinus vulgatus vertit, minabamur, id est, agitabamur, Luth.* man trieb uns über hals/ *de verbo hoc latino supra cap. 3, 2.* יָגַעְנוּ *græci etiam satis benè extulerunt per* ἐκοπιάσαμεν. *vide in Ps. 6, 7. Verbum* הֻנַּח *alij ad R.* ינח, *alij ad* נוח *reducunt significatio tamen eadem hic manet, quanquam si ex illa Rad. descenderet, est hic ellipsis, quæ alibi suppletur, Eccles. 5, 11. non permissum est nobis scilicet dormire vel quiescere à laboribus. Correctiora autem Exemplaria quando legunt constanter* הוּנַּח *ad posteriorem Rad. referunt. Sensum expreßit vulgatus latinus; laßis non dabatur requies. Hæc autem omnia contigere Judæis, uti Deus erat comminatus, Deut. 28, 48.*

הֻנַּח

L. C. Qui aliis solebant imperare, coguntur parere, quando Deo nolunt obedire. Cum Deo enim & per Deum magnates dominantur Hos. 12, 1. Prov. 8, 15. ubi autem ille abest, mox sua potestate privantur ac miserè tractantur.

Vers. 6.] Idem hoc in versu quoq; declaratur, ubi etiam Judæi quondam rerum domini fatentur, eò rem devenisse sibi, ut supplices fierent vicinis gentibus 1. Ægyptiis, rogantes contra hostes auxilium 2. Assyriis petentes contra famem, panem, vitæ subsidium. Ægyptiis porrigimus (*hebraicè dedimus*) manus, *ad Ægyptios manus extendimus supplicantes, ut nos servent ab hoste, hæc autem spes postquam frustrata est & Assyriis subjecti sumus, porrigimus manum* Assyriis *velut mendici,* ut saturemur pane, *concedant saltem tantum*

Dare manus.

 cibi,

cibi, unde vitam trahamus seu ducamus. Hunc versum malè reddiderunt LXX, sensum planè invertentes. pro נָתַנּוּ *legerunt* נָתַן *(quum tamen* מִצְרַיִם *sit fœmininum) pro* לִשְׂבֹּעַ לְשֹׂבַע *; pro* לֶחֶם לָהֶם *nil præter solitum indiligentes. Ita enim habent:* Αἴγυπτος ἔδωκε χεῖρα, Ἀσσοὺρ εἰς πλησμονὴν αὐτῶν. *Vulgatus Latinus & cum eo Lutherus rectiùs expresserunt sententiam verborum hebræorum, quorum hic:* Wir haben vns müssen Egypten vnd Assur ergeben/ auff das wir das Brot satt zuessen haben. *Dare enim manus est propriè, se alicui subjicere, ejus imperium agnoscere, ei te dedere ac permittere, quemadmodum etiam latini autores ita loquuntur. Vide Drus. cent. 1. Miscell. c. 30. Id autem fit diversum in finem, vel ut auxilium contra hostes impetremus, vel vitam servemus, vel panem consequamur, quomodo h. l. generalem phrasin variè exponentes interpretes possunt conciliari. Notæ Tremellio-Junianæ hæ sunt. Tanta servitute à Chaldæis pressi, ne tenuissimum quidem alimentum pro officiis nostris consequimur, sed mendicare cogimur & miserrimè victum quærere. Alii putant significari, quod fœdus inierint, quomodo poterat conferri phrasis 2. Reg. 10, 15. verum de jam devictis fit sermo. Quidam exponunt, per servire, quomodo Chaldæus extulit: Ægypto præbuimus humeros, ut illic cibaremur, & Assyriæ, ut pane saturaremur. Sed quid multis? de Analogia scripturæ ex his locis constare potest, 1. Chron. 29, 24. 2. Chron. 30, 8. Jer. 50, 15. Ezech. 17, 18. Aliter autem eadem phrasis hebræa usurpatur: Esd. 10, 19. Confer supra c. 1, 17. Est autem hic quædam ellipsi.*

Dare manus.

ellipsis particulæ ל׳רשי *glossa ita habet:* דרך ארם הנופל ורוצה לעמוד מושיט יד למי שאצלו לעזור לו :

L. C. Qui neq; moniti se volunt corrigere coguntur etiam hostibus manum porrigere, & qui respuunt panem cœlestem in verbo & Sacramento confirmationis propositum manducare, coguntur quandoq; panem naturalem mendicare, suis opibus spoliati, suis sedibus ejecti.

Vers. 7.] Causa malorum jam enumeratorum omnium unica est peccatum tàm parentum seu majorum, quàm liberorum seu posterorum, vestigijs ipsorum insistentium. Illa enim duo hic habentur. 1. culpa admissa 2. pœna immissa. Patres nostri (*inquiunt illi, qui hactenus quiritati sunt, suaq; mala defleverunt*) peccaverunt *olim cum in deserto, tùm in terra sancta, & statim culpam pœna pressit comes, subitò è vivis sunt sublati, vel ab hostibus deleti, vel peste correpti, vel à serpentibus vulnerati, vel à terrâ deniq; absorpti, sicut testatur populi Israëlitici historia passim annotata, & cujus quandam epitomen habes 1. Corinth. 10, 5. & seqq.* & non supersunt, *nullus eorum superat, ideoq; neq; pœnam diutius tolerat:* nos autem iniquitates, *id est, pœnas iniquitatum sup. 3, 39. & 4, 6. 22.* eorum *cum nostris* portamus *seu ferimus, non in una obsidione, non modo in abductione, sed quamdiu in captivitate degimus, id quod minutatim in sequentibus exponitur. Non verò cogitandum est, quod sanctus Dei propheta populum Deo obstrepere vel contra eum murmurare doceat, quemadmodum exemplum tale aliquod extat Ezech. 18, 2. & apud*

Peccata parentū,

propria.

Quid hoc loco agat propheta.

pud gentes tales impiæ querelæ sunt crebræ, Hor. lib. 3. Od. 6. v. 1.

Delicta majorum immeritus lues Romane.

Virgil. 1. Georg. v. 501. 502.

Satis jampridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ,

sed quod Dei justitiam punientis etiam quædam peccata seu culpas parentum, (nempe quarum sunt affines & ipsi) in filijs Exod. 20, 5. Jer. 32, 18. meditetur, & dum humiliter peccata confitetur, seq. reliquæ turbæ adjungit, ut David Psal. 106, 6. & Daniel c. 9, 8. & infra v. 16. à Deo gratiam sat miseriarum perpessis precatur. Qua de re tota ita habent notæ Tremellio-Junianæ. Amplificatur calamitas à comparatione, ut supra 4, 6. & 9. Melius (inquiunt) actum est cum patribus nostris, quàm agatur nobiscum, nam peccaverunt illi quidem, sed brevi supplicio de peccatis suis affecti sunt: nos verò eò sumus infeliciores, quod eorundem peccatorum rei pœnas diuturnas ferre compellimur, quibus foret jucundius semel emori, quàm βίον ἀβίωτον & vitam invitam seu minimè vitalem verius trahere quàm vivere.

Nō sunt.

אֵינָם *non ipsi sunt. LXX.* καὶ οὐχ ὑπάρχουσι, *quod non simpliciter accipiendum, quia sunt aliquid manes, & anima vivit: sed secundum quid, quod non sint in vivis. sic alibi. Etiam Jer. 31, 15.* כִּי אֵינֶנּוּ *Matt. 2, 18.* ὅτι οὐκ εἰσί, *sic Psal. 39, 14.* סָבַל *quando de peccato vel pœna dicitur, majorem habet emphasin, quàm* נָשָׂא. *vide in Esa. 53, 7. 15. hinc* סֵבֶל *apud Rabinos etiam denotat patientiam, juxta illud:*

Matt. 2, 18. סָבַל נָשָׂא

יַנוּנוּ

כִּי שֶׁאֵינוֹ מֵנִיחַ הָאֵבֶל בְּסֵבֶל יַאֲרִיךְ יְגוֹנוֹ.

Durum, ſed levius fit patientia,
quicquid corrigere eſt nefas :
Ergò
Depone luctum per patientiam,
Et ferto fructum triſtitiam brevem.
At, qui dolori non moderabitur,
Damnis abunde jam ſatiabitur.

L. C. I. Subitaneum excidium eſt atrocium peccatorum ſtipendium, Zach. 1, 5. 6.

II. Tanta eſt Dei erga improbos ſeveritas, ut etjam poſteros premat majoribus decreta calamitas.

Verſ. 8.] Verè diximus, meliùs eſſe mortem oppetere, quàm ita, ut nos, in ſervitute duriſſimâ vivere, ſiquidem hæc morte ipsâ longè deterior. Cogimur autem 1. ferre ſervorum dominium 2. non poſſumus ſperare ab ullo allatum iri auxilium. Hanc enim vide miſeriam, qui aliis multis gentibus quondam imperabamus, nunc ſumus ſervi ſervorum, & infra omnes infimos, ſiquidem illi ubi rerum potiuntur, crudeliſſimè tractant ingenuos, juxta illud Claudiani lib. 1. in Eutropium v. 181. & ſeqq.

Aſperius nihil eſt humili, cum ſurgit in altum,
Cuncta ferit, dum cuncta timet; deſævit in omnes,
Ut ſe poſſe putent; nec bellua tetrior ulla eſt.
Quàm ſervi rabies in libera colla furentis.
Ergo eheu nobis!
Servi dominantur in nos, & qui eripiat, *ſeu aſ-*

ferat è manu eorum, *nemo est, non tantam imperia à Dominis (quod satis grave foret nobis, qui hactenus fuimus liberi) sed etiam à conservis sordidißimis ferre & accipere cogimur, & mediastinos agere ad libidinem domesticorum omnium.*

Quum græci verterant δοῦλοι ἐκυρίευσαν ἡμῶν, *latinus vulgatus interpres temere secutus est eos, reddens dominati sunt nostri.* פָּרַק. *propriè notat abrupit, tam in bonum, quando quis captum liberat, quàm in malum, quando fera captum animal dilacerat, Psal. 7, 3. Hoc loco tamen quando ad usum hujus verbi apud Syros respiciunt LXX. non malè efferunt* λυτρούμενος. *Aliàs quid ferat subjecta materia, diligenter videndum. Sic locus ille Danielis satis variè explicatus optimè conciliatur,*

פָּרַק

Dan. 4, 27.

cap. 4, 27. peccata tua justitia abrumpe פְּרֻק & iniquitates tuas gratiâ erga afflictos. *Sensus est; age pœnitentiam, quam quod agas, non fingas, indicio erit, si desistas à malo & feceris bonum, si abruperis tandem telam malefactorum ac crudelitatis, & exordiaris novam benefactorum & pietatis, quod si feceris, tum benè utiq; spera, etiam ablatum vel mitigatum iri has pœnas, seu (quales tùm converso) afflictiones decretas. Vide in Joel 2, 14. Jon. 3, 10. Per servos autem quidam intelligunt cum Emanuele Sa, Hugone, Thoma, Lyra &c. vicinas gentes, quæ olim Judæis servierant, quales erant Ammonitæ, Moabitæ, Edomæi. sed melior est prior illa explicatio, quæ potest ulteriùs declarari, ex natura servorum ad imperium evectorum. Vide Prov. 30, 22. sub servo, quum regnat, commovetur terra. Manus autem quod notet potestatem in sacris, notum est.*

L. C.

L. C. Qui Domino Dominorum resistunt, his tandem servi servorum velut insistunt, & eos, qui erant Dei refractarij, & dum non adest seria vitæ emendatio, nulla sperari potest liberatio.

Vers. 9.] *Non parum calamitatem Judæorum exaggerat Jeremias, quando ostendit, quod eos vexaverit 1. in urbe famis sævitia. 2. extra urbem latronum nequitia. Nonne enim hoc mali satis, è flamma velut nos cibum petere, siquidem periculo vitæ nostræ (hebraismum ita ex aliis locis explicamus, 2. Sam. 23, 17. 1. Chron 11, 19. quando legimus,* pro anima nostra *Lutherus:* Wir müssen unser Brot mit fahr unsers Lebens holen) afferimus panem nostrum, *idq; fit adeo* propter gladium deserti, *quod latrones nobis in deserto insidiantur, quando frumentum vel cibum tandem sumus consecuti: ita primùm in quærendo pane, deinde in afferendo periclitamur & torquemur miseri, siquidem prima cura est, ut inveniamus: altera, ne prius quàm accipiamus, amittamus.*

Pro anima.

Gladium deserti quidam interpretantur gladium inimici, qui obtinet regionem nostram vastatam, quæ est instar deserti. Alij intelligunt Chaldæos minantes interitum in deserto Judæis tendentibus in exilium cum sarcinis. Calvinus metaphoricè gladium deserti existimat dici ipsam ariditatem & annonæ caritatem.

Gladius deserti.

L. C. Qui rebus secundis in cibo ac potu luxuriantur, rebus accisis fame & siti excruciantur, Amos 6, 4. 6. 7. & qui antea nullum nisi delicatissimum cibum curabant aut vorabant, nunc vix panem cum vitæ periculo sibi parant,

Vers.

Vers. 10.] *Ex fame oritur deformitas, idcirco hic componuntur 1. cutis nigredo 2. famis magnitudo, seu hominum deformitas, & famis acrocitas: utraq; per similitudinem exaggerata.* Cutes nostræ tanquam furnus *seu clibanus* atratæ *seu denigratæ* sunt. *Ut enim hic frequenti ignis combustione fuligine & atro colore aspersus horridam induit faciem, sic famelici Judæi torvum vident, frontem caperant, nares corrugant, & ad summam, cutis ipsa velut concrescit & contracta præ macie obduratur* (*suprà c. 4, 8. Confer etiam c. 2, 19. & 4, 4. &c.*) propter procellas *ac tempestates horridas* famis, *Lutherus* für dem grewlichen Hunger. *Sicut enim procellæ ingentes obvia quæq; sternunt, ita fames dejicit vires corporis.*

Furnus.

עוֹר *potius reddiderim etiam hic cutem quàm pellem. vide supra c. 3, 4. & 4, 8. unde Lutherus vertit,* Haut/*non* Fell/ *De verbo* כָּמַר *quædam habes Hos. 11, 8. LXX. non malè pro subjecta materia vertunt per* Πελειοῦσθαι*, id est, livore suffundi, siquidem* Πέλειος *propriè est nigror, qualis sanguinis subter cutem collecti exictu aut alio aliquo casu. Iidem tamen perspicuitatis ergo adjiciunt* συνεσπάσθησαν *contracti sunt, quemadmodum mendici συσπώμενοι incedere dicuntur, id est, adductis seu contractis scapulis.*

עוֹר

כָּמַר

Πελειοῦσθαι.

זַלְעֲפוֹת *autem notat presterem, procellam celerrimam ac gravissimam: hic verò metaphoricè pro fame vehementissima & ingenti accipitur. LXX.* καταιγίδων *emphaticè efferunt. Vide Aristotelem de mundo. Etiam Psal. 11, 6. & 119, 53. Calvinus cum priori membro hujus versus confert contrariam promissionem, quæ extat*

זַלְעֲפוֹת

Psal.

Psal. 68, 14. *Etiamsi jacueritis inter duas strues lapideas, tamen eritis similes alis columbæ tectæ argento, cujus pennæ sunt ex fulvo auro effosso: in quæ verba sic scribit Tremellius. Licet in summis angustiis, sordibus & squalore vixeritis (metaphorâ ductâ à calonibus & lixis castrensibus, qui à ventorum & cœli injuriâ utcunque se defendunt noctu delitescendo inter lapides focarios, & proinde omnem in partem fuligine & atrore maculantur) splendebitis tamen atque circumfulgebitis, & ab omni atrore vindicabimini, ut reluceatis velut alæ nitidissimæ columbæ, quasi deargentatæ scapo & pennis deauratæ essent.*

Ps. 68, 14.

L. C. Qui sunt in quærendo pane cœlesti pigri, redduntur quandoque ex penuria nigri, & qui non curant monitorum Dei salubritatem, experiuntur non rarò famis sævissimam tempestatem, Amos 4, 6. 7. 8. 9.

Vers. 11.] Vidimus multas miserias; nunc porrò proponet Jeremias aliquot contumelias, quibus affecti sunt Judæi, & primum quidem genus continet 1. violenta uxorem seu conjugum adulteria, 2. virginum stupra. Mulieres *& matronas honestas* Sione *hostes* oppresserunt *ac stupraverunt*, & virgines in civitatibus Judæ. *Volebat Deus maximè in suo populo regnare honestatem ac castitatem: eam autem cùm multi non curarent, imò variis modis violarent, idque impunè, dum in tales non animadvertebat magistratus, per quod peccarunt, sunt puniti, & mulieres ad stupra raptæ, quemadmodum antea ob fœdas libidines ex terra Canaan priores incolæ sunt ejecti. Levit. 18, 24. 25. 27. 28.*

Stupra.

De voce נָשִׁים *dictum est v. 20. c. 2. Verbum*

עִנָּה. Euphemismus.

עִנָּה *propriè significat afflixit sup. c. 3, 33. humiliavit. peculiariter autem notat compreßit, subegit pudicitiæ violandæ causâ, Gen. 34, 2. Deut. 21, 14. estq; euphemismus scripturæ frequens, quæ castè loquitur, ut & nos discamus, non modò esse casta mente, sed & linguâ & auribus. Lutherus h. loco verbum Hebræum vertit*, sie haben geschwecht. *Vide plura in Exerc. biblic. lib. 3. edit. 3. pag. 806. 807.*

L. C. (Multarum mulierum luxuria tandem castigatur militum insolentia, ipsisq; illata injuria, & quæ decus castitatis retinere non multum annitebantur, postea eodem contra voluntatem à fœdißimis privabantur.

Vers. 12.] Sexus fœmineus quâ contumeliâ affectus, & quomodo afflictus sit, audivimus: nunc de dignitate principum & ætate senum quomodo & illa utraq; sit injuriosè tractata, addetur, ubi notandum illatum 1. Principibus suspendium 2. senibus opprobrium. Principes manu istorum *Chaldæorum* suspensi sunt (die Fürsten sind von jhnen gehenckt) & facies senum non sunt affectæ honore, *sunt irreverenter habitæ sup. v. 16. c. 4. Lutherus*, vnd die Personen der alten hat man nicht geehret. *LXX.* πρεσβύτεροι οὐκ ἐδοξάσθησαν.

Calvinus cum quibusdam Hebræis affixum reciprocè interpretatur, & existimat, ita magis exaggerari calamitatem, quæ fuerit tàm ingens, ut sibi principes manus violentas ex desperatione præ atrocitate mali intulerint. Vulgatam explicationem præfero, siquidem magis est verisimile, tum esse multos principes affixos patibulis, quando regi effodiebantur oculi. A Rad. תלה

qu.

quæ h. l. extat in Niphal, est תָּלוּי, *id est suspensus, quo nomine blasphemi Judæi Christum pro nobis crucifixum, & matrem ejus* תְּלוּיָה*, id est, suspensam appellant per ignominiam. Vide Schindlerum in Lexico.*

תָּלוּי

L. C. Magnates quando nocentes plectere negligunt, ipsi pœnam eorum ferunt, Num. 25, 4. 1. Reg. 20, 42. Confer Rom. 13, 4. & quum suam potentiam non referunt ad Dei gloriam, Deus ipsis indit ignominiam.

Magnates negligentes.

Vers. 13.] *Sic absolvitur ætas senilis, nec meliori sorte utitur ætas 1. juvenilis, vel 2. puerilis.* Juvenes *etiam electos seu lectissimos* בַּחוּרִים, *ad* molam auferunt, *in pistrinum deportant, imò dant præcipites, ut Comicus optimè videtur emphasin verbi hebræi* נָשָׂאוּ *exprimere, ad officium quodq; abjectissimum & durissimum adolescentes ingenuos raptant, quale vel maxime erat, molam circumagere, seu veriùs, pro ratione illius temporis, pistillo frumentum contundere seu saxo frangere, ut poëta canit, quod erat servorum & quidem abjectissimorum, uti patet ex Comœdiis & veteribus scriptoribus, nec desunt ejus rei indicia in sacris, Exod. 11, 5. & 12, 29. Jud. 16, 21. Esa 47, 2* & *porro* pueri *ex honestis parentibus nati* sub ligno, *quod ferre coguntur supra vires,* corruunt, *quum habeantur infra omnes calones ac mediastinos, quibus non imponitur majus onus, quàm cui sint ferendo: In his autem Judæorum liberis exiguntur servitia supra id quod possunt, adeo nulla in victos usi sunt misericordiâ, & adeo sæva est & barbara eorum hostium crudelitas, quæ hisce tribus versibus fuit descripta.*

נָשָׂאוּ

Pistrinū.

טְחוֹן

Lutherus prius membrum ita exponit: die Jüngelinge haben Mühlstein müssen tragen. *In textu hebraeo est* טְחוֹן *infinitivus Cal sine* ל, *quod solet in hac constructione adhiberi, quod notat, ad mulendum. Licet, verò illa machina, quâ jam comminuuntur frumenta vocetur mola (quemadmodum multa alia nova & meliora inventa, quae successerunt rudioribus prioribus, idem nomen hodiè obtinent, quanquam in re non per omnia vel etiam parum conveniant) tamen dubium non est, quin potius pistrinum, quod à pinsendo nomen habet, vel simile quid intelligatur. Abundet tamen etiam hîc quisq; suo judicio, & qui volet, videat Pancirolum in libro, cui titulum fecit: NOVA REPERTA. tit. 22. in sequenti autem membro, quod simpliciter, ut verba sonant, intelligo, non puto cum quibusdam Rabbinis & Vatablo per lignum manubrium molae trusatilis accipiendum esse, vel in ligneo patibulo esse suspensos, ut alij quidam cum Chaldaeo volunt videri explicare, sed quod sub lignis vel lignorum fasce, quae portanda ipsis imponebantur, pueri sint ipso onere gravati ac depreßi in terram prolapsi sint, ideoq; (ut Calvinus etiam censet) nimis acutus hîc fuisse videtur autor vulgatae versionis Latinae (in LXX. stuporem mireris, qui vertunt admodùm malè ἐκλεκτοὶ κλαυθμὸν ἀνέλαβον, qui quid legerint pro* טְחוֹן *non facilè conjecturâ assequaris, num* יָגוֹן*?) qui hîc etiam esse ἐυφημισμὸν quendam existimat, ubi molere sit ex verbis nuptis, remq; obscœnam, quam ἀρσενοκοῖται faciunt, denotet: Vertit enim, adolescentibus impudicè abusi sunt. Non ivero quidem inficias alibi in sacris verbum molere ita usurpari Job. 31, 10. molat*

Nova inventa.

Molere.

Job. 31, 10.

alteri uxor mea, id est, sit adultera & scortum alterius, ob subjectam materiam & sequens comma. Non tamen propterea statim alia scripturæ loca hunc in modum interpretari cogimur, quod fecit Hieronymus. vide Drus. in Quæst. & respons. l. 2. quæst. 38. & Commentatores in Horatij l. 1. Sat. 2. vers. 35. Item in Lucill. & Petronium. Verùm ista obscœna obscœnis ethnicis relinquamus, maximè quum h. l. nullum sit indicium, cur ad istam explicationem sit descendendum.

Verbum כָּשַׁל *refutat illos, qui ultimum comma de suspendio exponunt, id enim notat pedem in terra offendere, impingere, labi.*

כָּשַׁל

L. C. Sæpe à suis parentibus nimis delicatè educati ab hostibus nimis crudeliter sunt tractati Esa. 3. Et qui antea omnem laborem honestum, quem Deus severè mandavit Gen. 3, fugiebant, nunc onere nimio pressi cadebant & vitam vix trahebant.

Vers. 14.] Nunc porrò multis signis totale excidium urbis & regni Israëlitici describit, postquam captivorum miseriam exposuit. Et sine dubio est illa urbis ruina horribilis, ubi nulla species amplius judiciorum vel legum, nulla convivia publica celebrantur, sed omnia barbarie, luctu & squalore jacent obsita. Sic Jerosolymæ videas nullam superesse imaginem vel umbram 1. judiciorum 2. conventuum publicorum, unde (quod exaggerat Calvinus) cetera facilè quis conjiciat. Senes è portâ, *ubi judicia solebant exerceri,* cessant *à judiciis & forensi consessu, omniq; justitiæ administratione, &* cessant juvenes à modulatione suâ, *quâ solebant publicè per*

choros canere, Deum laudare, fortia facta aliorum celebrare, seq; ad pietatem ac virtutem excitare.

Hic non est, quod nos moremur, quum omnia sint & facilia & superiùs explicata. vide supra c. 1, 4. & 2, 9. & 3, 14, 63.

L. C. Ubi judicia corrumpuntur, Dei judicio tolluntur, & ubi cantiones pravæ audiuntur, omnes concentus & conventus inbibentur.

Vers. 15.] Etjam minatus erat Deus Jer. 7, 34. & 16, 9. & 25, 10. se ablaturum vocem gaudij & lætitiæ, terramq; reducturum in solitudinem. Ejus comminationis complementum & hîc cernimus, ubi conqueritur, cessare gaudium 1. cordis interius 2. chori exterius. Cessat nunc & agit ocium benè longum gaudium cordis nostri, conversus est in luctum chorus noster. *Est autem vita minimè vitalis, imò morte acerbior, in qua est continuus luctus, & tristis rerum omnium facies. Nam si non sis, qui fueris, non est, cur esse velis.*

Rythmus etiam hic quidam occurrit, מְחֹלֵנוּ לִבֵּנוּ

מָחוֹל

מָחוֹל *autem significat chorum, in quo tripudium. Vide Exemplum Exod. 15, 20. 1. Sam. 18, 6. 7.*

L. C. Ubi non canunt aut gratias agunt homines Deo ex corde, ibi non audiuntur tandem chordæ, & ubi nullus pietatis fructus, ibi oritur tandem perpetuus luctus.

Vers. 16.] Ad summam, quæcunq; hactenus sunt declarata, huc redeunt denique, ut describatur 1. Judæorum miseria, 2. ejus causa, quæ sunt peccata. Hæc epitome hujus threnodiæ est in hoc versu. Cecidit corona capitis nostri, *omnis decor & gloria, quibus aliis popu-*

lis

his antecellebamus (quomodo quod in genere dicitur, sine causa urgente à plerisq; interpretibus coarctatur; quorum sententiæ omnes in hac explicatione includuntur, & rectè conciliantur; siquidem in statu Ecclesiastico corona populi Judaici fuit, præsentia Dei gratiosa & miraculosa, cultus ille Dei variis ceremoniis ac ritibus à Deo ipso ordinatus ac ornatus, item templum sumptuosissimum juxtà ac pulcerrimum. In statu politico regnum, quod per coronam seu regni diadema denotatur Ezech. 21, 26. 1. Chron. 20, 2. Psal. 21, 14 Jerem. 13, 18. In statu Oeconomico omnis ornatus gloriosus gaudium & festivitas, quandoquidem veteres in nuptiis & conviviis utebantur coronis sertisq; fragrantibus, quæ omnia hanc gentem hactenus felicem præ omnibus gentibus in toto orbe quasi coronabant, quibus omnibus jam privati erant Judæi captivi) ergo væ nunc nobis, quia peccavimus, *& nos ipsos flagitiis nostris indignos tâm nobili coronâ reddidimus? Sicut enim virgo, ubi devirginata est extra conjugium, coronam amplius gestare non permittitur,* Sie hat das Kräntzlein verlohren: *sic etiam hæc Dei sponsa idololatriâ & spirituali adulterio ubi se polluit, coronâ suâ privata est, omniq; decore, quo Deus illam affecerat.*

Corona populi Judaici.

Rythmum etiam hic observes licet רֹאשֵׁנוּ לָנוּ חָטָאנוּ. *Coronæ autem vocabulum ita pro quovis ornatu glorioso accipitur hinc inde Job. 19, 9. Prov. 4, 9. & 12, 4. & 14, 24. Esa. 28, 5. & 62, 3. Ezech. 16, 12. 1. Corinth. 11, 7. Phil. 4, 1. 1. Thess. 2, 19.*

Corona.

L. C. Ubi non ornat homines Dei timor, mox amittitur omnis decor, & si quis non in semitis domini vadit,

Decor perit.

dit, unde rectè ſemper præcones verbi clamant, væ eis, qui peccare amant.

Verſ. 17.] Ex hac miſeria tanta non poteſt non oriri ſummus dolor, quo infirmantur & afficiuntur graviſſimè cùm animi, tùm corpora, idq; jam depingitur, 1. per cordis palpitationem, 2. oculorum obtenebrationem. Propter hoc eſt languidum cor noſtrum, *ob ſummam miſeriam ſummus dolor & angor nos occupat, & propter hæc, quæ hactenus recenſui,* obtenebrati ſunt oculi noſtri, *cujus ſignum certiſſimum, quando oculi deſubitò caligant. Lutherus,* Unſer Augen ſint finſter worden/ *& in margine,* das Geſichte vergehet uns/ und iſt alles ſchwartz für den Augen/ für groſſem Jammer und Leid. *Vide ſupra c. 4, 17. & confer 1. Samuel. 14, 28. Pſalm. 6, 8.*

Rhythmus idem recurrit לִבֵּנוּ עֵינֵינוּ. *de vocabulo* דָּוֶה *ſupra c. 1. v. 13.*

L. C. Ubi pietas langueſcit, ibi cor præ mœrore tabeſcit: & ubi ſuperna non curantur, oculi tandem obtenebrantur.

Vulpes eunt liberè per Jeroſolymam.

Verſ. 18] Non ſua mala deflet, ſed publicas clades dolet Jeremias, qui in perſona populi hæc loquitur, ideoq; hic etiam deplorat urbis ſanctæ 1. deſtructionem, 2. ſummam ſolitudinem. Propter montem Sionis, quia deſolatus eſt, *& inprimis, quia templum eſt dirutum* per quem *montem* vulpes eunt liberè *ſeu obambulant, Pſal. 12. ult. Eſtque nunc illa populoſa urbs, illa firma arx, illud pulcrum templum mera vaſtitas & velut fovea vulpium. Ita Deus ex ſummo loco dejecit Jeroſolymam, non autem fortuna hæc fingit,*

arctatq;

arctatq́; ut libet, & hinc factum, ut feræ, quæ alias conspectum hominum fugiunt, eo in loco conspiciantur, ubi Solyma fuit. Ita enim malim propriè hæc accipere, quàm per vulpes hostes Ecclesiæ hic intelligere, ut Cant. 2, 15. Conferantur quæ superiùs dicta sunt cap. 4, 3 Hos. 9, 6. & 10, 8. Psal. 102, 7. 8.

L. C. Urbs desolatur, in qua verbum Dei non purè prædicatur, & ubi homines feris & brutis similes redduntur, tandem illis feræ immittuntur.

Vers. 19.] In eo fuit multus Propheta hinc inde, ut ostenderet, non casu aut sorte fortuna tanta mala accidisse, verùm divinitus esse immissa: nunc autem tandem ad Deum eundem oculos attollit, animum elevat, & concludit, quod ipse non modò judicet & regat omnia, verùm etiam diligat homines, ideoq́; etiam non possit suum populum, vel saltem pias ejus reliquias, ita planè rejicere, quin tandem earum misereatur, quod ut faciat, & restituat diu afflictos, rogat, fere ad eum modum, quo in Psalmo 102. fundi preces videmus.

Deus tandem miseretur.

Ps. 102, 13.

Quando enim autor ejus in persona populi suam miseriam exposuisset, ac suæ urbis ruinam præsupposuisset v. 13. ita infit: Tu autem Jehova in seculum permanes, & recordatio tui in generationem & generationem, & tandem quasi seipsum revocet, quid dico de ruina urbis, totus olim hic corruet orbis, at tu Deus semper unus & idem es. E. etiam tui sancti non possunt planè perire, ideoq́; eorum misereberis propediem v. 14. 27. 28. 29. Eadem fere verba omnia hic reperiuntur, ubi expli-

Dei æterna stabilitas.

cat Dei 1. in essendo æternitatem 2. in regendo æquitatem. Tu *verò* ô Jehova in seculum sedebis *seu permanes, &* solium tuum est in generationem & generationem *seu quamcunque ætatem*, dein Thron für und für: *Nos quidem ob peccata nostra ita miserè & justè perimus ac corruimus, sed tu non mutaris, ideoque ad te opitulatorem confugimus, tu nos quoque sustenta. Tu non tantum naturâ, sed consilio etiam & voluntate es constantissimus, quam olim nobis declarasti in fœdere, cujus te nunc in his precibus commonefacimus, & fore speramus, ut nos, quod es pollicitus conversis, Deut. 30. in gratiam recipias.*

De voce Jehova in Psalm. 1, 2. & ulibi hinc inde לְעוֹלָם *explicatum est c. 3, 6. 31.* תֵּשֵׁב *c. 1, 1. 3. & 4, 21. & 3, 6.* כִּסְאֲךָ *Psal. 9, 5. 8.*

L. C. I. In nostra instabilitate & fragilitate cogitemus de Dei immutabilitate.

II. Quando omnia videntur moliri ruinam, revocemus nobis in animum Dei justitiam & paternam providentiam Psal. 55, 23. Esa. 43, 1. Psal. 124, 1.

Vers. 20.] Parum autem prodest, scire Deum esse æternum rerum creatorem ac conservatorem, terræque justissimum judicem, nisi scias & firmiter credas, ipsum etiam esse tuum in Christo patrem, tibi propitium ac placatum. Hac de causa statim ad misericordiam Dei confugit Propheta, proponens Deo 1. ipsius infinitæ clementiæ magnitudinem 2. hujus populi miseriæ longitudinem, argumentum ducens ex Psalmo 103, v. 8. 9. 10.

Ps. 103, 8.

non

non in æternum litigat, neq; in seculum iram asservat, sed, ut pater miseretur filiorum, ita ipse timentium ipsum. Proponit autem hoc per interrogationem rhetoricam, quæ responsionem negativam innuit. Confer Psal. 13, 2. Quare in perpetuum, לָנֶצַח, oblivisceretis nostri? *Hoc est contra tuam naturam, contra promissum, ideoq; ne quidem velle hoc potes, sed neque iram hanc diutius servabis: quare (illa enim particula sub initium versus posita hic ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetenda est. Vide in Psal. 3, 2.)* derelinqueres nos per longitudinem dierum, *Psal. 23, 6, quamdiu longa erunt tempora? non facies, refice & consolare nos citò pro tua paterna bonitate. Ita inter spem & metum (quod ad corporales afflictiones) Deo se commendat, eiq; adhæret Ecclesia, donec juvet, q. d. etsi videris nos abjecisse, tamen, quia pater noster es, non perdes omninò.*

Rythmus idem recurrit, qui suprà sæpius תַּעַזְבֵנוּ תִּשְׁכָּחֵנוּ. *De reliquis vocabulis actum non agam. Lutheri versio est dilucida.* Warumb wiltu vnser so gar vergessen / vnd die lenge so gar verlassen.

לָנֶצַח *LXX. εἰς νῖκος, non placet.*

L. C. Deus quidem suos miseriâ afficit, sed non planè abjicit, verùm cùm ipsi visum, reficit, derelinquit pauculo fervore, sed recolligit æterno amore Esa. 54, vers. 7. 8.

Vers. 21.] Quicquid autem hoc est, quod jam petitur, est divinæ potentiæ, imò omnipotentiæ opus, quam ut olim DEus satis luculenter in hoc suo populo vindi-

cando ac beando probavit, ita nunc eandem in reductione populi captivi promissa declarari optat. Duo autem petit, 1. præsentis captivitatis solutionem 2. prioris libertatis restitutionem. Reduc nos, *restitue, converte* Jehova ad te, *da ut nos peccatorum, quibus hanc captivitatem accersivimus, ex animo pœniteat (siquidem sine vera pœnitentia nemo abs te recipitur in gratiam)* ut *ita* revertamur *Lutherus,* daß wir wider heim kommen. *Confer Psal. 80, 4. 8. 20. idq; ut fieri possit, exsere potentiam tuam,* renova dies nostros *hosce malos,* ut quondam *fecisti, diebus priscis supra c. 1, 7. & 2, 17. quando mirabiliter educebas populum tuum afflictum ex servitute durissima Ægypti, & in terram sanctam promissam potenter deducebas, fac ut nunc quoq; ex tua gratia florere incipiamus, quemadmodum floruimus sub Davide, Salomone & aliis nonnullis felicibus regibus. Si enim nos ad te ex animo conversi fuerimus per pœnitentiam, tu, quod pollicitus es, ad nos te convertes per tuam potentiam, & quod olim erat tibi facile, hodie non erit difficile, videlicet miseros liberare. Confer Job. 29, 2. &c. De promisso autem in genere facto Judæis vide Levit. 26, 40. 41. 42. 43. 44. 45. & in toto capite 30. Deuter.*

Renovare dies.

Dei gratia in conversione.

L. C. I. Dei in conversione nostri est gratia anteveniens, subveniens, & subsequens, quemadmodum hic Jesuita Emanuel Sa agnoscit necessitatem gratiæ Dei, quam ne de justificatione prima (quam vocant) accipere possit, sequentia vetant, ubi pœnitentia talis describitur, quæ Deo placeat, & effectum benevolentiæ divinæ sentiat. Confer. Jer. 31, 18.

II. Ut dies mali sunt à Deo irato, sic dies verè boni (ubi est conscientiæ tranquillitas &c.) à Deo placato, qui antiquatum bonum innovat, imo hominem spiritualiter mortuum vivificat.

Dies mali, boni.

Vers. 22.] Ex contrario concludit, si Deus non respiciat eos clementer, metuendum esse, ne plane desperent omnes, quod quia erat horrendum, exprimere noluit sed cuivis cogitandum reliquit. Duo igitur hæc continet hic versus, 1. quod nulla sit speranda conversio vel rerum mutatio, 2. ubi non cessat Dei indignatio. Quia כִּי *aliàs non possumus converti, nec dies nostri innovari, (quod deprecor & abominor, ideoq; non proloquor)* si *tu o Jehova* spernendo sperneres nos, *porrò etiam ita, ut fecisti, abjiceres & relinqueres nos, imò velut abominabiles repelleres, &* si, *quod hactenus sensimus & adhucdum sentimus,* effervesceres contra nos admodum *vel supra modum (ut nobis quidem videtur) quum tu tamen nunquam eum excedas,* עַד־מְאֹד *usq; valdè seu maximè. Contrà verò potiùs lætifica nos, quando dies jam multos afflixisti nos, & postquam multis annis experti sumus malum, perspicuum sit erga servos tuos opus tuum, & decor tuus in filiis eorum. Deniq; adsit amœnitas Jehovæ Dei nostri nobis, & opus manuum nostrarum instituat in nobis Psal. 90, 15. 16. 17.*

Deus nõ permittet omnes desperare.

Variè hunc versum interpretes exponunt & præcedentibus conjungunt. Oritur illa varietas ex particula sub initium versus posita כִּי אִם־ *quam plerique pro una accipiunt, quum tamen (quod annotat Tremellius & Junius) Hebraicæ distinctiones aliud doceant, quæ demonstrant, esse duas distinctas, LXX.* ὅτι, *Lutherus* denn/

Quid כִּי hoc loco.

quia, ut sit sensus: tu hactenus nos satis afflixisti, idcirco nos denuò jam recrea malis fessos, quasi sit nova ratio, cur Deus debeat exaudire jam fusas preces; Chaldæus hebræa videtur tantùm vertere אֲרוּם אֱלָהָן. *Vulgatus Latinus & cum eo multi alij, per sed, adversativam reddunt, & quia tum sententia & finis hujus libelli esset durior, quàm afflictis & piis conveniat, Judæi penultimum versum repetunt & sine punctis apponunt, qua de re dictum est sub finem Malachiæ, sic sentit Rabbi Salomo Jarchi, nec multum abit inde Vatablus, qui putat propterea id fieri hoc loco, quia sententia pendeat, quam quidam ita supplent: Hactenus omnino nos rejecisse videris; quum effudisti in nos omnem iram tuam. Ergo precamur ut in ira misericordiæ recordatus mitiges calamitates, & nos pristino favore complectaris, quandoquidem in pœnitentia ac invocatione ad te confugimus. Emanuel Sa subjicit, sufficere jam posset tanta punitio peccatorum nostrorum. à Castro; Jam satis iratus es, & tantis inflictis suppliciis tuæ iræ satisfecisti, idcirco miserere.*

Cur ultimo versui aliquando alius aponatur.

Calvinus per etsi, effert. licet sis valdè iratus, tamen quæsumus, desine irarum, pater alme, parce. Tremellius & Junius interrogativè explicant: Nam an omnino sperneres nos? effervesceres contra nos admodum? *supra modulum nostrum pro infinita potentia tua, quæ ipsis videtur ætiologia pathetica, quâ permovetur Deus ad misericordiam ab antegresso fœdere.*

כִּי אִם

Alias significat כִּי אִם, *quod plerumq; per Maccaph conjungitur, quod si, etiamsi, sed, nisi, quum. Vide Lexicographos. De Verbo* מָאַס, *quod notat, fastidivit, repu-*

מָאַס

repulit, abjecit, projecit, supra quædam vide cap. 3, 45. קצף *vide Joel 1, 7. Zach. 1, 2, 15. & 7, 12. Græci non malè reddunt illud prius per ἀπωθέω, Lutherus* verworffen.

קצף

L. C. I. Sine Dei numine, nihil est in homine.

II. Quem Deus omnino spernit, perdit, quem reprobat, damnat, & contra quem vehementer effervescit, hic coram eo consistere nescit: Deus pater verò mitescit, quum homo in fide ad Christum confugiens ingemiscit. Pij autem licet à Deo deserti videantur, tandem tamen eluctantur, quia per Spiritum S. confirmantur.

Doctrinæ generales

Doctrinæ generales possunt etiam hîc notari sequentes. I. Quàm necessaria sit & utilis precatio, cujus hîc quædam veluti solennis formula. II. Quàm horribilis malorum belli enumeratio, ideoq; cavenda sunt peccata, quibus illud attrahitur. III. Quanta malorum ilias sit annonæ caritas. IV. Quanta hostium victorum crudelitas. V. Quæ præcipua causa lamentationis. VI. Quæ argumenta deprecationis. Faxit autem Jesus Christus *Rex & caput suæ Ecclesiæ, ut ita hos Threnos hisce miseris temporibus rimemur, ut à gravioribus & imminentibus dulcissimæ nostræ patriæ malis, peccata agnoscentes, veniam poscentes, in fide vera & caritate sincera crescentes liberemur, ac tandem ex instantibus ac urgentibus damnis ac miseriis ejus ope feliciter eluctemur, Ita fiat, AMEN.*

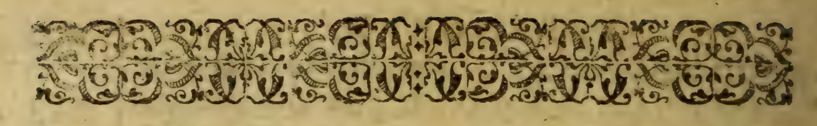
1. 2. 3. 4. 5. 6.

Epilogus

FINIS.

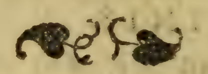
Matth. 11. v. 17.

Ηὐλήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ὠρχήσασθε·
ἐθρηνήσαμεν ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

Eine Klage GOTTes über die arge vndanckbare Welt.

GOTT vnser HERR so zu vns spricht:
Ich bin Ewig/ Ihr sucht mich nicht/
Ich bin Allmächtig / Ihr fürcht mich nicht/
Ich bin Barmhertzig/ Ihr trawet mir nicht/
Ich bin Warhafftig / Ihr glaubt mir nicht/
Ich bin Gerecht / Ihr ehret mich nicht /
Ich bin der Weg / Ihr wandelt mich nicht/
Ich bin das Liecht / Ihr sehet mich nicht/
Ich bin das Leben / Ihr begehrt mich nicht/
Ich bin Weise / Ihr folget mir nicht/
Ich bin ein Lehrer / Ihr fragt mich nicht/
Ich bin Reich / Ihr bittet mich nicht/
Ich bin schöne / Ihr liebet mich nicht/
Ich bin Edel / Ihr dienet mir nicht/
Werdet jhr nun verdampt/so verweiset mirs nicht.

INDEX

I. INDEX.

Dictorum Scripturæ, quæ in hoc Commentario breviter illustrantur.

II. INDEX.
Autorum, qui in hoc Commentario allegantur.

Junius

III. INDEX.

Vocum hebræarum, quarum Etymologiæ, Emphases, proprietates, vel Differentiæ explicantur.

זַלְעָפָה

INDEX.

Et

Et Græcarum.

IV. INDEX.

Rerum & verborum memorabilium.

Clamor

Dilata-

Pistri-

Valetu-

FINIS.

Menda quædam irrepſerunt, ea lector æquus ipſe corriget: omnes paginas relegere mihi jam non erat ocium. Obiter notavi ſequentia errata.

Pag. 19. lin ult. lege יֵשֵׁב.
53. lin. 19. lege שְׁמוֹ.
59. l. 5. præcepit.
l. ult. recenſentur
77. l. 21. dies.
81. lin. penult. Sigvvart.
90. lin. 26. ταπεινούμεθα.
104. in marg. עָמֵף.
105. l. 23. mūm múm.
116. l. 20. ἀνθρωποπαθῶς.
119. in marg. 2. Sam. 12.
128. l. 8. afflictis.
133. l. 12. minimè.
161. l. 12. ſanguis.
171. in marg. Calvini.
182. l. 13. Thren.
211. l. 26. mendum.
223. in marg. Neſirai.
239. l. 21. eramus.

